

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM DOKTORA
PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KAYBOLAN DİLLERİN
HAYATTA KALMA UĞRAŞLARINDA ÇEVİRİNİN
ROLÜ: *HEMŞİNCE***

**ANIL YENİGÜL
13726013**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. FÜSUN ATASEVEN**

**İSTANBUL
2021**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM DOKTORA
PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KAYBOLAN
DİLLERİN HAYATTA KALMA UĞRAŞLARINDA
ÇEVİRİNİN ROLÜ: *HEMŞİNCE***

**ANIL YENİGÜL
13726013
ORCID NO:0000-0002-2370-0443**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. FÜSUN ATASEVEN**

**İSTANBUL
2021**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM DOKTORA
PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KAYBOLAN
DİLLERİN HAYATTA KALMA UĞRAŞLARINDA
ÇEVİRİNİN ROLÜ: *HEMŞİNCE*

ANIL YENİGÜL
13726013

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:14.06.212

Tezin Savunulduğu Tarih: 27.07.2021

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Füsun ATASEVEN

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Z. Emine BOGENÇ DEMİREL

Dr. Öğretim Üyesi Ash ARABOĞLU

Doç. Dr. Lale ARSLAN ÖZCAN

Prof. Dr. Alev BULUT

İSTANBUL
HAZİRAN 2021

ÖZ

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KAYBOLAN DİLLERİN HAYATTA KALMA UĞRAŞLARINDA ÇEVİRİNİN ROLÜ: *HEMŞİNCE*

Anıl Yenigül

Haziran, 2021

Küreselleşen dünyada her geçen gün onlarca dil kaybolmakta ve kaybolan bu dillerle birlikte insanlık tarihine dair kadim bilgiler ve deneyimler de bir daha asla duyulmamak üzere yok olmaktadır. Bu çalışma, kaybolmakta olan dillerin hayatta kalmaları adına çevirinin rolüne odaklanmakta, çeviriyi bu dilleri gelecek nesillere aktarabilecek önemli bir araç olarak görmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde kaybolmakta olan dillerden olan Hemşince ve Hemşin kültürü araştırmanın eksenini oluşturmaktadır. Kaybolmakta olan bir dil olarak Hemşincenin bir portresinin çizildiği bu çalışmada, Hemşincenin yıllar içerisinde çeviri aracılığıyla geçirdiği değişim ve dönüşüm de gözlenmektedir. Sözlü kültür aracılığıyla günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmış bir dil olan Hemşincenin, kültürel alışveriş ve çeviri faaliyetleri sonucu oluşan melez yapısı da vurgulanmaktadır.

Bu araştırmada, Hemşin dili ve kültürünün melez yapısı Homi Bhabha'nın "Üçüncü Alan" ve "Melezlik" kavramları çerçevesinde şekillenmiştir. Aynı zamanda, bu çalışmada, geçmişin durağanlığında şekillenen bir kimlik tanımı yerine devingen, sürekli değişen, dönüşen ve "olan"dan ziyade "oluşan" bir kimlik tanımı ele alınmıştır. Bu çerçevede, Hemşin dili ve kültürünün tarihinden çok bugünkü konumu itibarıyla betimleyici bir çalışma yapılmıştır.

Araştırmanın yöntemi toplumsal üretimi gerçekleştiren bireylerin gündelik hayatlarını inceleyen Etnometodoloji olarak belirlenmiştir. Böylelikle ilk olarak, Hemşincenin melez yapısının görülebilmesi adına, farklı coğrafyalarda yaşayan Hemşinlilere ait sözlü kültür öğeleri incelenmiştir. Son dönemde Hemşincenin tanınırlık ve prestij kazanarak gelecek nesillere aktarılmasının kolaylaşmasını sağlayan çeviriler de uygulama alanının konusu olmuştur. Bu bağlamda, Saint-Exupéry'nin "Küçük Prens" adlı eserinin Hemşince çevirisi, "Heyamoli, Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları" projesindeki Hemşince çeviriler ve La Fontaine'den "Kurt Çoban Olmuş" ve "Öküz Olmak İsteyen Kurbağa" masallarının Hemşince çevirileri Antoine Berman'ın çeviri analizi ile ortaya çıkarılması gerektiğini vurguladığı "farklılaştırıcı eğilimler" odağında incelenmiştir.

Bu çalışmanın uygulama alanının son bölümünde, Hemşinceyi gündelik işlerinde sıklıkla kullanan, dilin güncel halinin oluşmasında katkısı olan insanlarla yarı-yapılandırılmış sorular ekseninde görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler MAXQDA Nitel Veri Analizi programı yardımıyla detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda dilin melez yapısı ve çevirinin gündelik hayattaki yeri ve önemi de ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tehlike altındaki diller, Çeviribilim, Melezlik, Etnometodoloji, Metinlerarasılık, Hemşince

ABSTRACT

The Role of Translation in the Efforts for the Survival of Disappearing Languages in a Globalized World: The Case of *Hemshin*

Anıl Yenigül

June 2021

In a globalized world, dozens of languages disappear every passing day and the experiences and venerable information about human civilisation perish with those languages and cultures. This study focuses on the role of translation and considers translation as a crucial tool to help disappearing languages survive. In this respect, one of the many disappearing languages in Turkey, the Hemshin language and culture will be comprehensively analysed in this study. The Hemshin language will be defined as a disappearing language and its transformation through cultural translation over the years will also be examined. Besides, this study aims at analysing the hybridity of the Hemshin language and culture, which has been shaped by translation and cultural exchange.

This study defines the Hemshin language and culture as a hybrid structure based on Bhabha's concepts of "hybridity" and "Third Space". It defines identity as a dynamic and instable notion as opposed to a stable, fixed, and unique notion of identity deriving from the past. Thus, it sees identity as a notion of "becoming" rather than that of "being". In this respect, the Hemshin language and culture is analysed with a descriptive approach with its current situation rather than from a historical perspective.

The study implements ethnomethodology, which focuses on the everyday lives of individuals in a scientific way, as its main method. Firstly, the oral tradition of Hemshin people from different regions are examined in order to shed light on the hybridity of the culture. Besides, the recent translations that help the Hemshin language survive by gaining nationwide prestige and popularity will also be analysed. In this respect, the translation of "The Little Prince" by Saint-Exupéry into Hemshin, children's songs translation in the project "Heyamoli, Children's Songs in Black Sea Languages" and the translations of "The Wolf Turned Shepherd" and "The Frog and the Ox" by La Fontaine into Hemshin will be thoroughly examined with the help of Antoine Berman's "deforming tendencies".

Finally, this study aims to shed light on the current situation of the Hemshin language and culture by examining the daily routines of individuals with the help of in-depth interviews. The interviews are analysed with MAXQDA Qualitative Data Analysis programme in an attempt to clearly see the hybridity of the language and culture, and the role of translation in everyday life.

Key Words: Disappearing languages, Translation Studies, Hybridity, Ethnomethodology, Intertextuality, Hemshin

ÖN SÖZ

Öncelikli olarak bu tez çalışmasının her aşamasında engin bilgi ve birikimini bana aktaran, doğup büyüdüğüm kültüre doğru yeniden, araştırmacı bir kimlikle yolculuğa çıkmamı sağlayan, bu yolculuk esnasında yaşadığım zorlukları paylaşan ve bana sabırla yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Füsun Ataseven'e sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim. Onun desteği ve iyi niyeti olmadan bu çalışma tamamlanamazdı.

Bu süreç boyunca çalışmama farklı bakış açıları katarak her defasında beni cesaretlendirerek devam etmemi sağlayan, samimi, içten ve güler yüzlü yaklaşımlarından dolayı Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel'e ve Dr. Aslı Araboğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte yanımda olamasa da hayatım boyunca attığım her adımda olduğu gibi yine o sıcak gülümsemesiyle benimle gurur duyduğunu hissettiğim canım babam Sezat Yenigül'e ve sevgili annem Ayten Yenigül'e şükranlarımı sunarım.

Uzun sayılabilecek bu zaman diliminin başından sonuna kadar sabırla beni destekleyen ve her zaman yanımda olan sevgili eşim Nurcan Yenigül'e çok teşekkür ediyorum ve bu çalışmamı biricik oğullarım Demir ve Doruk Yenigül'e armağan ediyorum.

İstanbul; Haziran, 2021

Anıl Yenigül

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. KİMLİK, MELEZLİK VE ÖTEKİ KAVRAMI.....	8
2.1. Kimlik, Melezlik ve Kültürel Çeviri: Homi Bhabha.....	8
2.2. Farklılığı Aktarmak: Antoine Berman ve Çeviride Öteki Kavramı.....	15
2.3. Tehlike Altındaki Diller ve Çeviri	20
2.4. Sanat Aracılığıyla Dillerin Hayatta Kalması.....	25
2.5. Çeviri Aracılığıyla Çözümler	30
2.6. Bölüm Değerlendirmesi	31
3. HEMŞİNLİLER VE MELEZLİK.....	33
3.1. Hemşin Dili ve Kültürel Kimliği	33
3.2. Hemşinlilerde Melez Yapı	35
3.3. Hemşinlilerde Çevirinin Günlük Hayattaki Rolü.....	36
3.4. Sanatla Popüler olan Bir Dilin Gündelik Hayatta Kayboluşu.....	37
3.5. Bölüm Değerlendirmesi	38
4. UYGULAMALAR	39
4.1. Araştırmanın Yöntemi.....	39
4.1.1. Etnometodoloji.....	39
4.1.2. Uzak/Yakın Hemşin	42
4.1.3. Abhazya Hemşinlilerinden Deyim ve Atasözleri.....	50
4.1.4. Hemşince İlk Edebiyat Çevirisi Bidzig Pirens.....	53
4.1.5. Bidzig Pirens'in Yan-Metinsellik Bağlılığında İncelenmesi	53
4.1.6. Bidzig Pirens'te Melezlik Örnekleri	56
4.1.7. Bidzig Pirens Çeviri Analizi	64
4.1.7.1. Mantıklı Kılma	65
4.1.7.2. Anlamı Açığa Vurma	66
4.1.7.3. Görkemli Kılma	67
4.1.7.4. Nitel ve Nicel İndirgeme	69
4.1.7.5. Ritimleri Farklılaştırma	70
4.1.7.6. Sistematik Yapıyı Farklılaştırma	70
4.1.7.7. Yerel Dil Ağlarını Farklılaştırma	71
4.1.7.8. Deyimleri Standartlaştırma	73
4.1.8. Hemşince Çocuk Şarkıları Çevirisi.....	74
4.1.8.1. Ali Babanın Bir Çiftliği Var.....	75
4.1.8.2. Küçük Yıldız	79
4.1.8.3. Parmak Ailesi	82
4.1.8.4. İyi ki Doğdun Şarkısı	83

4.1.9. La Fontaine Masalları Hemşince Çevirileri	84
4.1.9.1. Kurt Çoban Olmuş	85
4.1.9.2. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa	91
5. VERİLERİN MAXQDA İLE ANALİZİ.....	98
5.1. Hemşincenin Gündelik Pratiklerinin İzinde.....	98
5.1.1. Verilerin Toplanması	98
5.1.2. Görüşme Soruları	99
5.1.3. Kodlama Süreci ve Kodların Analizi	100
5.1.3.1. Hemşincenin Konuşulması	101
5.1.3.2. Dildeki Melezlik.....	107
5.1.3.3. Hemşince Okuryazarlığı.....	110
5.1.3.4. Hemşincenin Kaybolması	113
5.1.3.5. Kaybolmaması İçin Önlemler	117
5.1.3.6. Hemşince Çevirilerin Etkisi	120
5.1.3.7. Görüşme Üzerine Sonuç Gözlemleri	124
5.2. Doğu Hemşinlilerinde Gündelik Hayat Pratiklerine Örnekler.....	125
5.2.1. Görüşmenin İçeriği ve Dili	125
5.2.2. Görüşmenin Kodlanması.....	128
5.2.2.1. Dildeki Melezlik.....	129
5.2.2.2. Çeviri.....	134
5.2.2.3. Yemek Kültürü.....	135
5.2.2.4. Mimari Yapı.....	140
5.2.2.5. Tarım.....	141
5.2.2.6. Atma Türküler	143
6. SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA	152
EKLER.....	156

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bobol Şarkı Sözleri.....	28
Tablo 2: Hemşinceden Türkçenin Hemşin Ağzına Geçen Kelime Örnekleri.....	36
Tablo 3: Hopa Hemşincesi ve Kızirnos Hemşincesi Karşılaştırması.....	44
Tablo 4: Botanik ile İlgili Kelimelere Örnekler.....	46
Tablo 5: Zooloji ile İlgili Kelimelere Örnekler.....	47
Tablo 6: Geleneksel Yiyecekler.....	49
Tablo 7: Abhazya Hemşinlilerinden Deyim ve Atasözlerine Örnekler.....	50
Tablo 8: Abhazya ve Hopa Hemşincesi Kelime Benzerlikleri.....	52
Tablo 9: Bidzig Pirens'te Melezliği Yansıtan Bağlaçlar, Edatlar ve Zarflar.....	56
Tablo 10: Hukuk Alanındaki Melez Dil Yapıları.....	58
Tablo 11: Birleşik Fiil Yoluyla Melezlik Örneği.....	59
Tablo 12: Gündelik Hayata Dair Kelime ve Deyimlerin Melez Yapısı.....	60
Tablo 13: Coğrafi Terimler.....	61
Tablo 14: Teknik Terimler.....	62
Tablo 15: Hukuk ve Politika Terimleri.....	63
Tablo 16: Mantıklı Kılma Eğilimi Örnekleri.....	65
Tablo 17: Anlamı Açığa Vurma.....	66
Tablo 18: Görkemli Kılma Örnekleri.....	68
Tablo 19: Nitel ve Nicel İndirgeme.....	69
Tablo 20: Ritimleri Farklılaştırma.....	70
Tablo 21: Sistematik Yapıyı Farklılaştırma.....	71
Tablo 22: Yerel Dil Ağlarını Farklılaştırma.....	71
Tablo 23: Deyimlerin Standartlaştırılması.....	73
Tablo 24: Ali Babig'de Melezlik.....	75
Tablo 25: Mantıklı Kılma Eğilimi Örnekleri.....	76
Tablo 26: Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri.....	77
Tablo 27: Yerel Dil Öğelerinin Farklılaştırılması.....	78
Tablo 28: Kaynak Metinde Olmayıp Erek Metne Eklenen Yapılar.....	79
Tablo 29: Erek Metinde Yapılan Eklemeler.....	80
Tablo 30: Sistematik Yapıyı Farklılaştırma.....	81
Tablo 31: Ritimleri Farklılaştırma.....	82
Tablo 32: Metni Genişletme.....	83
Tablo 33: Mantıklı Kılma Eğilimi Örneği.....	85
Tablo 34: Mantıklı Kılma Eğilimi Örneği.....	86
Tablo 35: Anlamı Açığa Vurma ve Metni Genişletme Eğilimi.....	88
Tablo 36: Nitel ve Nicel İndirgeme.....	89
Tablo 37: Deyimlerin Standartlaştırılması.....	91
Tablo 38: Metni Genişletme Eğilimi.....	93
Tablo 39: Nitel İndirgeme.....	94
Tablo 40: Nazım Hikmet ve Orhan Veli Çevirilerinin Erek Metinle Karşılaştırılması.....	94
Tablo 41: Deyimleri Standartlaştırma.....	96
Tablo 42: Temel Görüşme Soruları.....	99

Tablo 43: Temel Görüşme Soruları	125
Tablo 44: Melez Yapı Örneği	130
Tablo 45: Melez Yapı Örneği	130
Tablo 46: Melez Yapı Örneği	131
Tablo 47: Melez Yapı Örneği	132
Tablo 48: Melez Yapı Örneği	133
Tablo 49: Yemek Kültürü, Peynir ve Yağ Yapımı	136
Tablo 50: Yemek Kültürü, Peynir Çeşitleri	136
Tablo 51: Yemek Kültürü: Yağ Yapımı.....	137
Tablo 52: Yöresel Yemekler	137
Tablo 53: Pişirme Yöntemleri, Ekmek Taşı.....	139
Tablo 54: Pişirme Yöntemleri, Gilimor	140
Tablo 55: Mimari Yapı.....	140
Tablo 56: Bahçe İşleri, Kışlık Hazırlıklar	142
Tablo 57: Eğlence Faaliyetleri, Düğünler	143
Tablo 58: Türkçe Atma Türkü	143
Tablo 59: Hemşince Atma Türkü.....	144
Tablo 60: Türkçe Atma Türkü	145

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sümerce Çevirmen Kelimesi.....	23
Şekil 2: Temel Kod Sistemi	101
Şekil 3: Hemşincenin Konuşulması Kodu ve Alt Kodları	102
Şekil 4: Kiminle Konuşulmakta Kodu ve Alt Kodları.....	103
Şekil 5: Konuşma İçerikleri Kodu ve Alt Kodları	105
Şekil 6: Dilin Konuşulmama Sebepleri Kodu ve Alt Kodları.....	106
Şekil 7: Dildeki Melezlik Kodu ve Alt Kodları	107
Şekil 8: Hemşince Okuryazarlığı Kodu ve Alt Kodları	110
Şekil 9: Hemşincenin Kaybolması Kodu ve Alt Kodları.....	114
Şekil 10: Kaybolmaması İçin Önlemler Kodu ve Alt Kodları.....	118
Şekil 11: Hemşince Çevirilerin Etkisi Kodu ve Alt Kodları.....	120
Şekil 12: Hemşince ve Türkçe Cevap Verme Eğilimi	127
Şekil 13: Hemşince Konuşmalarda Türkçe Bölümler	128
Şekil 14: Genel Kodlar Listesi.....	129

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
Bkz.	: Bakınız
Hmş.	: Hemşince
Lzc.	: Lazca
LSA	: Linguistic Society of America
s.	: Sayfa
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Vb.	: Ve benzeri

1. GİRİŞ

1996 yılında Barselona’da imzalanan Dil Hakları Evrensel Bildirgesi şu masalla başlar. Efsaneye göre çok uzun zaman önce dünyadaki bütün dilleri konuşan, kuşların şarkılarını anlayan, bulutların şeklini okuyup hemen ne anlama geldiklerini bilen, duyduğu her dile anında tereddütsüz cevap veren bilge bir adamı, Kral sarayına çağırır ve onu sorguya çeker. Kralın son sorusu şudur: “arkamda ellerimin arasında bir kuş var. Söyle bana bilge adam, canlı mı yoksa ölü mü?” Bilge adamın cevabı da “efendim bu sizin ellerinizde” olur (Dil Hakları Evrensel Bildirgesi, 1998, 10). Bilge adamın cevabı tıpkı o kuşun ölümü gibi sorumluluğu bizlerin eline verir. Her geçen gün dünyada onlarca dil yok olmaktadır, bu dillerin kaderi tıpkı bu kuşun kaderi gibi her birimizin ellerindedir.

Ülkemizde ve dünyada her geçen gün çok sayıda dil kaybolmaktadır. UNESCO’nun “Tehlike Altındaki Diller Atlası” çalışmasına göre dünya üzerindeki 6500 dilin neredeyse yarısı yok olma tehlikesi altındadır. Ülkemizde ise kaybolma tehlikesi yaşayan 8 dil olduğu belirtilmektedir.

Bu tez çalışmasında, ülkemizde kaybolmaya yüz tutan dillerden biri olan Hemşince ele alınarak kaybolmakta olan bir dil olarak portresi çizilecek ve hayatta kalması adına atılan veya atılması gereken adımlar gösterilecektir. Bu çalışmada, çeviri dillerin ölümünü engelleyecek, onların hayatta kalmasını sağlayacak en önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilecektir. Çeviriyi dilsel bir olgu olmanın yanında kültürel bir alışveriş olarak gören bu çalışmada, Hemşin dili ve kültürünün çeviri aracılığıyla yıllar içinde geçirdiği değişim ve dönüşüm de görülebilecektir. Bu bağlamda Hemşin dili ve kültürünün melez yapısı vurgulanacaktır. Son yıllara kadar sadece sözlü kültür öğeleri ile varlığını sürdüren bir kültür açısından, bir arada yaşadığı diller ve kültürler ile alışverişi ve karşılıklı çeviri faaliyetleri sonucunda oluşan melezlik kavramı tartışılacaktır.

Bu araştırmanın amacı, çevirinin kaybolmakta olan dillerin hayatta kalmalarındaki önemini vurgulamaktır. Kaybolmakta olan dillere yapılacak prestijli eser çevirileri hem dili zenginleştirmekte hem de popülerlik ve tanınırlık

kazanmasını sağlamaktadır. Böylece dil daha uzun süre hayatta kalmaktadır. Kaybolmakta olan bir dil olan Hemşinceye yapılan çeviriler de hem dili zenginleştirmekte hem de prestij kazanarak gelecek nesillere aktarılmasını kolaylaşmaktadır. Bu araştırma, çevirinin dillerin hayatta kalmasındaki dolaylı katkılarına da değinmektedir. Disiplinlerarası bir konumda bulunan çeviri Hemşincenin sanat, edebiyat, müzik, sözlü kültür ve gündelik hayattaki varlığını da desteklemektedir. Küreselleşen dünyada hayatta kalma uğraşı içerisinde olan bir dil için çeviri vazgeçilmezdir.

Araştırmanın sorunsalını belirleyen sorular şunlardır: Tehlike altındaki diller ve çeviri arasında nasıl bir ilişki vardır? Dillerin hayatta kalması hangi şartlara bağlıdır? Sanat dillerin hayatta kalmasına katkıda bulunur mu? Çeviri dillerin hayatta kalmasını sağlayabilir mi? Çeviri dillerin hayatta kalmasına ne gibi çözümler sunmaktadır? Hemşince kaybolmakta olan bir dil midir? Hemşinceye yapılan çevirilerin dile nasıl bir katkısı olmuştur? Hemşincenin gündelik hayattaki durumu nedir? Hemşinlilerin gündelik hayatında çevirinin rolü nedir? Hemşincenin diğer dillerle ilişkisi nedir? Hemşincenin melez yapısı gündelik hayat pratiklerinde ve çevirilerde nasıl ortaya çıkmaktadır?

Hemşin dili ve kültürünün içinde bulunduğu melez yapının daha iyi anlaşılabilmesi adına, “Kimlik, Melezlik ve Öteki Kavramı” başlıklı ikinci bölümde öncelikle kültür, kimlik ve ötekilik kavramları tartışılacaktır.

Homi Bhabha’nın kültür ve melezlik kavramlarına bakış açısı irdelenecek ve “Üçüncü Alan” kavramı ön plana çıkarılacaktır. Bhabha’ya göre kültür asla geçmişe dayalı, sabit ve değişmeyen bir yapı olarak tanımlanmamaktadır (2016, 28). Kültür, siyah-beyaz, ben-öteki gibi ikili zıtlıkların çok ötesinde, ötekinin müphemliğinde aranması gereken bir olgu olarak tartışılmıştır. Çünkü Bhabha’ya göre “öteki her zaman belirsizdir” (2016, 120-121). Anlam bu ikili zıtlıkların arasında gerçekleşir, ben ve ötekinin arasında, asli birliğin ve sabitliğin olmadığı, sürekli değişime açık bu Üçüncü Alan’da (Bhabha, 2016, 101).

Bhabha kültürel farklılık ve kültürel çeşitlilik kavramlarını tartışarak, kültürel farklılığın önemini vurgulamaktadır. Bhabha kültürel farklılığı “karşılaştırılmaz kültürel pratikler” olarak tanımlar ve bu noktada Walter Benjamin’in çevrilebilirlik kavramını hatırlatır: “anlamın taşınması anlam sistemleri içerisinde veya arasında

asla bütün olamaz” (2016, 301). Bhabha, Benjamin’in dillerin yabancılığı üzerine yaptığı vurguyu, kültürel farklılıkların öneminin vurgulanması ve kültürel çeviri faaliyetlerinin açıklanması için kullanmaktadır. Bhabha, çeviri ve farklılık kavramlarının melezlik kavramını ortaya çıkardığını düşünür. Çünkü ona göre melezlik “iki orijinal anın izini sürmek değil, tam aksine başka pozisyonların da ortaya çıkmasını sağlayan ‘Üçüncü Alan’dır” (Rutherford, 1990, 211). Bu anlamda Benjamin’in çeviriyi “özgün metnin bu alanda, yeniden ve başka bir zaman parçasında üretilmesi” olarak tanımlaması ve Bhabha’nın kültürel farklılığın sahnelendiği, ben ve ötekinin arasında anlamın uzlaştığı yeni bir alan olarak gösterdiği Üçüncü Alan kavramları örtüşmektedir. Çeviri iki farklı kültür arasında çekişmenin ve uzlaşmanın gerçekleştiği bu üçüncü alanda gerçekleşmektedir.

Bhabha, kültürel kimlikleri ve farklılıkları betimlerken geçmişin sabit homojen ve durağan söylemleri arasında sıkışmak yerine, şimdiki anın devingen ve dinamik yapısında geleceği görmektedir diyebiliriz. Bu anlamda, Bhabha’nın kültür tanımı ile Stuart Hall’un kültür tanımı benzerlik göstermektedir. Hall’a göre kültürel kimlik “olmak” kadar “oluşturmak” da aynı zamanda hem geçmişe hem de geleceğe aittir. Kültürel kimlikler de tarihe sahiptir, fakat sürekli dönüşüm ve değişim geçirirler. Dolayısıyla geçmişe sabitlenemez (Hall, 1990, 225). Tıpkı Bhabha gibi Hall da ötekinin farklılıklarına, çatlaklara, kırıklara odaklanmaktadır. Bhabha bu farklılıklara odaklanarak “merkez dışı yazarlar, boş verilmiş edebi metinler, büyük edebiyat çalışmalarında muattal ve okunmamış kalmış temaları ve konularının önemini vurgulamaktadır. Bhabha’nın sömürge söylemi çerçevesinde betimlediği bu ötekinin dünyası içerisine kaybolmakta olan diller ve kültürleri de yerleştirmek yerinde olacaktır. Bu anlamda bu dillerin ve kültürlerin sınırlarını bize açan bizi bu kültürlerde ağırlayan şey çeviriden başkası olmayacaktır.

Öteki kavramının tartışıldığı ikinci bölümde “Antoine Berman ve Çeviride Öteki Kavramı” alt başlığı altında, Berman’ın ötekine bakış açısı ve çeviride ötekinin farklılıklarının sahnelenmesi gerekliliği görüşü tartışılacaktır. Berman çeviride yabancı ve ötekinin görünür olması gerektiğini vurgulamış ve etnikmerkezci bir yaklaşımla yabancı ve ötekinin erek kültürde kaybolmaması gerektiğine değinmiştir. Yabancı bütün özellik ve farklılıklarıyla erek kültürde varlığını sürdürmelidir.

Berman, yabancı ve ötekinin görünürliğini engelleyen 12 metinsel farklılaşma eğiliminden bahseder. Bu metinsel farklılıklar ancak detaylı bir çeviri analizi ile

ortaya çıkarılabilir. Berman bu farklılaştırıcı eğilimleri şu şekilde sıralamaktadır: “mantıklı kılma, anlamı açığa vurma, metni genişletme, görkemli kılma, nitel indirgeme, nicel indirgeme, ritimleri farklılaştırma, gösterenler ağını çözme, sistematik yapıyı farklılaştırma, yerel dil ağlarını farklılaştırma, deyimleri standartlaştırma ve dil katmanlarını indirgeme (Atay, 2020, 93-96)¹.

İkinci bölümde incelenecek bir diğer konu da “Tehlike Altındaki Diller ve Çeviri” başlığı altında incelenen kaybolmakta olan diller ve bu dillerin hayatta kalma uğraşları içerisinde çevirinin konumunun belirlenmesidir. Bu bölümde öncelikle David Crystal’ın “Dillerin Ölümü” adlı kitabında Akiro Yamamoto’nun fikirlerine değinerek öne sürdüğü dillerin hayatta kalması için gerekli şartlar incelenecektir. Bu noktada, bu tez çalışması Crystal’ın ileri sürdüğü faktörlerin yanında dilleri gelecek nesillere aktarabilecek en önemli araçlardan biri olarak çeviriyi konumlandıracaktır. Ayrıca, bu tez çalışması Crystal’ın ileri sürdüğü faktörlerin birçoğunun gerçekleşmesi için de çeviriyi önermektedir. Çeviri, kaybolmakta olan dil ve kültür öğelerinin “prestij kazanmasını”, “hakim kültür içinde zenginliğini artırmasını”, “meşrulaşmasını”, “sözlü veya yazılı kültürün ortaya çıkmasını veya gelişmesini”, “elektronik ortamda ürünler ortaya çık(ar)masını” sağlayarak dili hayatta tutacaktır (Crystal, 2000, 155-168). Dillerin hayatta kalmasını sağlayacak bu faktörler Even Zohar’ın çevirinin çoğul dizgenin merkezini biçimlendirdiğini belirttiği şartlarla birlikte değerlendirilecektir. Hemşince gibi kaybolmakta olan diller için çeviri çoğul dizgede büyük boşluklar doldurarak o dillerin gelişimlerine katkıda bulunarak hayatta kalmalarını sağlayacaktır.

Hemşin dili ve kültürü düşünüldüğünde, sözlü kültür öğeleri dışında kendine has edebiyatı oluşmamış, yazın alanında çok az temsil edilen bir dil için çeviri hiç şüphesiz çok büyük bir öneme sahiptir. Çeviri, Hemşincenin diğer dillerle alışverişinin merkezinde bulunan, dilin ve kültürün zenginleşmesini sağlayan, sanat ve edebiyat alanında gelişimine katkıda bulunan ve dolayısıyla hayatta kalmasına yardımcı olan etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, dillerin sanat aracılığıyla hayatta kalma girişimleri de vurgulanacaktır. Bu doğrultuda, Hemşince sinema, müzik ve edebiyat anlamındaki çalışmalara değinilecektir. Bu çalışmaların her birinin ne denli çeviri ile iç içe olduğu

¹ Buradaki kavramların çevirisi Atay’ın tezinde önerdiği kavramlardır.

da belirtilecektir. Bunun dışında “çeviri aracılığıyla çözümler” bölümünde de dünya edebiyatından çeşitli eserlerin Hemşinceye kazandırıldığı örneklerle değinilecektir.

Bu tez çalışmasının “Hemşinliler ve Melezlik” başlıklı üçüncü bölümünde, Hemşin dili ve kültürel kimliği tartışılacak, çoğunluğu Türkiye’de olmak üzere dünyanın farklı yerlerindeki Hemşinlilerin dil ve kültürlerine dair bilgiler verilecektir. Bhabha’nın melezlik kavramı çerçevesinde Hemşin dili ve kültüründe melezlik vurgusu yapılacaktır. Hemşinlilerde çevirinin gündelik hayattaki yeri ve sanat ve edebiyat alanında yükselen bir dilin gündelik hayatta dilin nasıl yok olduğu tartışılacaktır.

Dördüncü bölümde öncelikle araştırmanın yöntemi olarak Etnometodoloji incelenmektedir. Harold Garfinkel’in “Etnometodoloji’de Araştırmalar” (1967) kitabıyla ortaya çıkan Etnometodoloji yöntemi, kısaca “insanların etraflarındaki dünyayı anlamak için kullandıkları metotlar” anlamına gelir ve gündelik hayattaki bireysel faaliyetleri tek tek ele alarak toplumsal düzeni anlamamızı sağlamaktadır (Slaterry, 2012, 223). Lokal üretimin aktörleri olarak görülen bireyler içinde bulundukları toplumsal gerçekliği “her gün yaratma ve yeniden yaratma kapasitesine sahiptir (Slaterry, 2012, 24). Dolayısıyla toplumsal düzeni yaratan toplumun bireylerinin gündelik aktivitelerinden başka bir şey değildir. Bunun yanında, gündelik aktivitelerimizi üretmekte ve anlamakta kullandığımız dil de irdelenmesi gereken araçlardan biridir. Bireylerin gündelik aktivitelerinde kullanılan dilin analiz edilmesi içinse etnometodolojide en çok kullanılan yöntemler ses ve görüntü kayıtları alınarak yapılan konuşma analizleridir. Üyelerin sıradan günlük aktiviteleri konuşma analizleri ile birlikte her yönüyle incelenir.

Bu araştırmanın odak noktası olan Hemşin dili ve kültürü düşünüldüğünde, bu dili gerek gündelik rutin işlerinde kullanan gerekse sanatsal faaliyetlerinde yaşatan bireylerin faaliyetleri incelenerek daha büyük çapta tanımlamaya ulaşılmaya çalışılacaktır. Garfinkel’in toplumsal düzeni “katılımlı üretim” olarak görmesi fikrinden yola çıkarak toplumsal üretimi gerçekleştiren bireylerin rutin gündelik pratiklerini incelemek toplumların yapısına dair ipuçları verilecektir (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 172).

Bu tez çalışmasının Uygulamalar kısmında yapılan incelemelerin büyük bir kısmı da etnometodolojiyi yöntem olarak belirlemiş, toplumun bireylerinin gündelik aktivitelerini çalışma konusu edinmiştir.

İlk olarak Uzak/Yakın Hemşin başlığı altında farklı coğrafyalarda yaşayan Hemşinlilerin gündelik hayatlarına dair pratikler incelenecektir. Böylece Hemşin dili ve kültürünün farklı coğrafyalardaki kültürel alışverişi ve etkileşimi gözler önüne serilerek, dilin ve kültürün melez yapısı irdelenecektir. Gündelik hayatta sıkça karşılaşılan botanik, zooloji, yemek kültürü vb. alanlarda Hemşincenin Lazca ve Türkçe kelimelerle birlikte verildiği Hasan Uzunhasanoğlu'nun "Hemşin Türkçesi Sözlüğü" adlı eseri de kültürel alıveriş ve çevirinin gündelik hayattaki yerinin belirlenmesi amacıyla incelenecektir.

Uygulama alanının bir diğer önemli inceleme konusu ise dünya çapında en fazla dile çevirisi yapılan eserlerden biri olan Antoine de Saint-Exupery'nin "Küçük Prensi" adlı eserinin Hemşince çevirisi "Bidzig Pirens" olacaktır. "Bidzig Pirens" öncelikle Genette'in yan-metinsellik bağlamında incelenecek, daha sonra metindeki melezlik örnekleri detaylı bir şekilde tablolarla betimlenecektir. Daha sonra Antoine Berman'ın "farklılaştırıcı eğilimleri" odağında çevirinin detaylı bir analizi yapılacak, çeviride bulunan farklılaştırıcı eğilimler örneklerle sunulacaktır.

Ayrıca, "Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları" projesinde söylenen Hemşince çocuk şarkıları, "Ali Baba'nın Bir Çiftliği Var", "Küçük Yıldız", "Parmak Şarkısı" ve "İyi ki Doğdun" şarkılarının çevirileri de Berman'ın farklılaştırıcı eğilimleri odağında incelenecek, bu eğilimler örneklerle gösterilecektir.

Dünya çapında en çok okunan masallardan olan La Fontaine masallarından Hemşinceye çeviri çalışmaları gerçekleştirilmiş, bunlar "Gor" adlı dergide yayımlanmıştır. Bu masallardan Hikmet Akçiçek'in çevirisini yaptığı "Kurt Çoban Olmuş" ve Mahir Özkan'ın çevirisini yaptığı "Öküz Olmak İsteyen Kurbağa" çevirilerinin analizi yapılarak Berman'ın farklılaştırıcı eğilimleri örneklerle gösterilecektir.

Etnometodoloji yönteminin odağında olan gündelik rutin pratiklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Hemşinceyi gündelik hayatlarında kullanan, bu dilin günümüzde aldığı şeklin oluşmasına katkıda bulunan insanlarla yarı yapılandırılmış sorular ekseninde görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler MAXQDA 2020 Nitel Veri

Analizi programı yardımıyla detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu tez çalışmasının beşinci ve son bölümü yapılan görüşmelerin analizinden oluşmaktadır.

İlk olarak Hemşincenin Türkiye’de en yoğun konuşulduğu yerlerin başında gelen Artvin Hopa’da 30 kişiyle kalitatif bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu anket çalışmasında temel olarak Hemşincenin ne sıklıkta konuşulduğu, dilin kaybolmaması için öneriler ve çevirilerin Hemşinceye ne gibi katkılar sağlayacağı gibi sorular yöneltilmiştir. Bu anlamda “katılımcı üretimin” bir parçası olan gündelik hayatlarında bu dili kullanmaları muhtemel bireylere, içinde bulundukları duruma dair farkındalıklarını ölçmek adına bu sorular yöneltilmiştir. Bu anketin cevapları deşifre edildikten sonra MAXQDA 2020 Nitel Veri Analizi programı yardımıyla kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan ana kodlar şu şekilde sıralanabilir: “Hemşincenin Konuşulması”, “Dildeki Melezlik”, “Hemşince Okuryazarlığı”, “Hemşincenin Kaybolması”, “Kaybolmaması İçin Önlemler” ve “Hemşince Çevirilerin Etkileri”. Bu kodların her biri alt kodları ile birlikte ilgili bölümde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Hemşincenin gündelik pratiklerinin izlerini sürmek adına yapılan bir diğer inceleme de yine Artvin Hopa, Başoba köyünde ikamet eden ve gündelik hayatlarında Hemşince konuşan iki kişiyle yapılan yarı yapılandırılmış bir odak grup görüşmesidir. Bu görüşme de deşifre edilerek MAXQDA 2020 Nitel Veri Analizi programı ile detaylı bir şekilde kodlanarak incelenecektir. Bu görüşmede belirlenen ana kodlar şu şekilde sıralanabilir: “Dildeki Melezlik”, “Çeviri”, “Yemek Kültürü”, “Mimari Yapı”, “Tarım” ve “Atma Türküler”. Bu kategorilerin her biri alt kodları ile birlikte incelenecek, Hemşinlilerin gündelik hayat pratiklerinin izi sürülecektir. Katılımcıların cevap verirken kullandıkları dil seçimi, atma türkülerdeki melez yapı gibi konular da bu bölümde incelenen diğer konular olacaktır.

2. KİMLİK, MELEZLİK VE ÖTEKİ KAVRAMI

2.1. Kimlik, Melezlik ve Kültürel Çeviri: Homi Bhabha

“Bir ayakta kalma stratejisi olarak kültür hem ulus ötesidir hem de tercümeyle ilişkilidir” (Bhabha, 2016, 315).

Sömürge sonrası teorinin önemli isimlerinden olan Homi Bhabha, sömürge sonrası toplumlarda ve göç yoluyla yeni vatanlar edinen insanların hayatında kimlik, güç ilişkileri, temsil kavramlarını tartışarak melezlik olgusuna “Üçüncü Alan” kavramıyla yeni bir bakış açısı getirir. Özellikle, “Kültürel Konumlanış” adlı eserinde başta Frantz Fanon, Edward Said ve Roland Barthes gibi düşünürlerin fikirlerini tartışarak kültürel farklılık ve melezlik kavramları kapsamında “aradalık”/“eşiktelik” ekseninde sınırdaki yaşamları ele alarak Toni Morrison gibi kölelik ve ırk meselelerini konu edinen yazarları ve uzun yıllar İngiliz sömürgesi olarak kalmış Hindistan’da kimlik kavramını ele almak için Salman Rushdie ve Adil Jussawalla gibi yazarların eserlerini tartışır.

Bhabha küresel dünyanın genişleyen sınırlarından ve topraklarından bahsederken, yakın yerli manzaramızın onun yeni vatandaşları olan kimseleri ve vatandaş olarak varlıkları yok edilmiş veya kenara itilmiş kimseleri de içerecek şekilde yeniden haritalandırılması gerektiğini belirtir (2016, 27). Bu bağlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 27. maddesini hatırlatarak azınlık gruplarının “kendi kültürlerini yaşama, kendi dillerini ifade ve icra etme veya kendi dillerini kullanma hakkına vurgu yaparak kültürel kimliklerin korunması gerektiğini belirtmektedir (2016, 28).

Kültürü geçmişe/tarihe dayalı, sabit, durağan ve değişmeyen bir unsur olarak tanımlamaktan şiddetle kaçınan Bhabha, kültürel farklılığın sınır geçişlerini hem uzlaşıcı hem de çatışmacı bir alan olarak görür (2016, 43). Bu noktada Rene Green’in mimari terimler kavramını kullanarak kimlik farklılıklarının inşa edildiği çift terimli mantığı eleştirdiği merdiven metaforuna değinen Bhabha, merdiven boşluğu metaforunun sabit kimlikler arasında bir ara yer geçidi, bir kültürel melezlik

imkânı açtığını belirtir (2016, 45). Green bu merdiven boşluğunu “yüksek ve düşük, cennet ve cehennem gibi ikili ayrımlar arasında çağrışım yapması” için kullanır, merdiven boşluğu “üst ve alt bölgeler arasında bir sınır boşluğu, bir patika” olarak görülür (Aktaran Bhabha, 2016, 45). Bu noktada merdiven boşluğunun her iki yanı, bu ikili ayrımların oluşturduğu ben ve öteki, siyah ve beyaz, alt ve üst bu noktada buluşup melezlik imkânı bulur. Böylece kesin çizgilerle birbirinden ayrılan, ya da ayrıldığı düşünülen sabit kategoriler ortadan kalkar. Siyah-beyaz, ben-öteki gibi ikili karşıtlıkların oluşturduğu bir kültür ve kimlik kavramından uzaklaşarak, arada kalmış kimliklere odaklanmak gerekmektedir. Buradaki arada kavramı kesinlikle negatif bir anlam taşımamaktadır. Bu alan üretimin olduğu, kültürün yeniden üretildiği, yeniden inşa edildiği bir alandır. Bhabha’ya göre “kültürler, özleri itibarıyla asla tekçi değildir; Ben’in Öteki’ne nispetle basitçe ikici de değildir” (2016, 98). Anlam, ben ve öteki arasındaki bu Üçüncü Alan’da üretilir. Bu Üçüncü Alan’da kültürün asli birliği ve sabitliği yoktur; bu alanda aynı işaretler alınabilir, çevrilebilir ve yeniden tarihselleştirilebilir ve yeniden okunabilir (2016, 101).

Bhabha kültürel çeşitlilik ve kültürel farklılık kavramlarını ele alarak, Batı’nın oldukça olumlu yaklaştığı, onayladığı ve hatta teşvik ettiği kültürel çeşitlilikle ilgili iki problemi ortaya koyar. Bunlardan birincisi, bu çeşitlilik her ne kadar teşvik edilse, onaylansa hatta kutlansa bile, her zaman bir sınırlama ve kontrol altında tutma söz konusu olacaktır. İkincisi de çok kültürlülüğün teşvik edildiği ülkelerde halen ırkçılığın görüldüğü ve bunun sebebinin de çeşitliliği onaylayan evrenselciliğin aynı zamanda etnikmerkezci değerleri maskeleyiğidir (Rutherford, 1990, 208). Bu bağlamda, çok kültürlülüğün, kültürel farklılığın ifade edilmesini kontrol altında tuttuğunu belirten Bhabha, kültürel farklılık kavramının çok daha önemli görür. Kültürel farklılık kavramıyla Bhabha kendini “kültürün farklılık olarak inşa edildiği o üretken alanda, başkalığın ya da ötekiliğin ruhunda, eşiklilik durumunda” konumlandırmaktadır (Rutherford, 1990, 209). Buradaki farklılık Bhabha tarafından “karşılaştırılmaz kültürel pratikler” olarak nitelendirilir (Rutherford, 1990, 209). Bu noktada Walter Benjamin’in çevirilebilirlik kavramını tartışarak, “dillerin yabancılığı” konusuna değinir. Bhabha, “dil yabancılığı tercüme edilmez nûvesidir [...] anlamın taşınması anlam sistemleri içerisinde veya arasında asla bütün olmaz” (2016, 301) diyerek Benjamin’in “Çevirmenin Görevi” adlı makalesindeki kral kaftanı metaforuna değinir. Benjamin, özgün yapıt ve

çeviriyi karşılaştırarak “özgün yapıtta içerik ve dil örneğin yemişin etli bölümüyle kabuğu gibi belli bir bütünü oluşturur; oysa çeviri dili, içeriği geniş kıvrımlı, bol bir kral giysisi gibi sarar” der (Benjamin, 2012, 30). Ayrıca, çeviri için kullanılan dil, aynı dilin normal kullanımı ile karşılaştırıldığında, daha yüksek bir düzeyi belirler, bundan ötürü de kendi içeriği ile uyumsuzluk gösterir, o içerik karşısında ezici bir güç sergileyip yabancı kalır” (Benjamin, 2012, 30).

Benjamin’in dillerin farklılığı üzerine yaptığı bu vurguyu kültürel farklılığın önemi ve kültürel çeviriyi açıklamak için kullanan Bhabha, melezlik kavramının farklılık ve çeviri kavramlarından ortaya çıktığını belirtir. Çünkü ona göre “melezliğin önemi üçüncü bir anın ortaya çıktığı iki orijinal anın izini sürmek değildir; tam aksine melezlik başka pozisyonların da ortaya çıkmasını sağlayan ‘Üçüncü Alan’dır” (Rutherford, 1990, 211). Bu üçüncü alan aslında ne eski konumu tamamen korur ne de tamamen yeni olandan oluşur. Üçüncü alan tamamen farklı, yeni bir melezlik alanıdır. Bhabha bunu şöyle ifade eder: “kültürel melezlik farklı bir şeye öncülük eder, yeni ve tanınmaz bir şeye, temsil ve anlamının uzlaştığı yeni bir alana” (Rutherford, 1990, 211).

Benjamin, “kırık bir kabın parçalarının yeniden bir araya getirilebilmesi, bu parçaların en küçük ayrıntıya değin birbirine uymasına bağlıdır; buna karşılık parçaların birbirinin eşi olması diye bir zorunluluk yoktur” diyerek kültürel farklılığın çeviride nasıl karşılık bulduğunu açıklamaya çalışmaktadır (2012, 32). Yine bu noktada çevirmenin görevini de “özgün metnin anlamına benzemek yerine, o metinde anlamın dile getirilmiş biçimini en küçük ayrıntısına değin kendi yapısı içerisinde yeniden oluşturmak” olarak belirler (Benjamin, 2012, 32). Benjamin’in bu metaforu Bhabha tarafından kültürel farklılıkların ifade edilmesi açısından ele alınıp “parçaların bir bütünlük oluşturmadıklarını, bilakis parçaların parça olduğunu ve öz itibarıyla parça olarak kaldıkları” vurgulanmaktadır (2016, 311). Yani erek kültüre aktarılan her bir parça kendi değerinden ve özelliklerinden hiçbir şey kaybetmeden varlığını sürdürmeye devam eder. Farklılıkları ön plana çıkar.

Dilin yabancılığını vurgulayarak çevirinin farklı iki kültür arasında bir ‘ara yere’ konumlandırılması “özgün metnin bu alanda yeniden ve başka bir zaman parçasında üretilmesidir (Benjamin, 2012, 30). Dolayısıyla, diyebiliriz ki kültürel farklılıkların ara yeri, Bhabha’ya göre melezliğin de başladığı bu üçüncü alan, aynı zamanda çevirinin de alanıdır. Çeviri bu iki farklı kültür arasında uzlaşmanın

gerçekleştirdiği alan olur. Diğer taraftan, Benjamin’e göre “çeviri kendini dil ormanının içinde değil, dışında, bu ormanın karşısında görür ve kendisi içeri girmeden özgün yapıtı çağırır. Çağırdığı bu bölge, amaç dildeki yankının yabancı dildeki bir yapıtın yankısını verebileceği tek bölgedir” (Benjamin, 2012, 31). Bhabha özellikle değinirse de çevirinin bulunduğu bu bölge ve Bhabha’nın ‘üçüncü alan’ı benzer özellikler taşımaktadır. Bu ki alanda da çatışma, uzlaşma ve yeniden üretim/ler söz konusudur. Üçüncü alanda yeniden üretilen melez kimliklere benzer olarak, çeviri de sürekli bir yeniden üretimin eseridir, tıpkı kırık bir kabın parçalarının birbirine uyum içerisinde yeniden bir araya getirilmesi gibi.

Bhabha’ya göre, “yabancılaşma kavramıyla Benjamin, çevirinin edimselliğini kültürel farklılığın sahnelenmesi olarak tasvir etmeye en çok yaklaşır” (2016, 403). Benjamin, ekmek anlamına gelen Almanca *brot* ve Fransızca *pain* kelimelerini örnek vererek, anlamca aynı fakat ifade ediliş biçimi olarak farklı olmalarına değinerek kültürel ifade ediliş biçimleri arasındaki farklar ve çatışmaları vurgularken, Bhabha da bu noktadaki “çevrilemezlik” ve “yabancılaşma unsurlarını” ön plana çıkarır (2016, 403). Böylece, kültürel çevirinin önemi ‘farklılıkların sahnelenmesi’ olarak kendini gösterir.

Farklılıkların sahnelenmesi noktasında Benjamin’in teğet metaforuna değinmekte de fayda vardır. Benjamin’e göre teğet çembere yalnızca bir noktadan değeri ve sonsuzluğa doğru düz bir çizgi izler. Çeviri de “özgün yapıta yalnızca çok kısa bir süre, anlamın sonsuz küçüklükte bir noktasında dokunur, bu dokunuşun ardından sadakat yasası gereğince ve dil devinimi özgürlüğü içerisinde tümüyle kendine özgü yörüngeyi izler” (Benjamin, 2012, 33). Bir başka deyişle, bu yeni alan, tıpkı Üçüncü Alan’da oluşan yeni kültür/kimlik gibi, artık sonsuza kadar farklı bir değeri taşıyacaktır.

Bhabha’ya göre “kimlik asla *a priori* veya tamamlanmış bir hasıla değildir” ve “öteki her zaman belirsizdir” (2016, 120-121). Dolayısıyla basitçe ben ile sen arasında, ikili zıtlıklar arasına konumlandırabileceğimiz bir olgu da değildir. Öteki artık ben ile sen arasında yeni bir alandır, aradadır. Bu noktada Bhabha, buradaki belirsizlik ve müphemlik durumunu sömürgeci söylemin sabitlik kavramıyla karşılaştırır. Bu sabitliğin diskursif özelliği olarak gördüğü klişe aracılığıyla oluşan sömürgeci söylemi irdeleyen Bhabha sömürge söyleminin amacını “idare ve eğitim sistemlerini kurmak için sömürgeleştirilmiş kimseleri ırksal köken temelinde

bozuk/yozlaşmış tipler topluluğu olarak gösterip sömürgeleştirmeyi yorumlamaktır” der (2016, 151). Böylece, ötekini kendinden farklı fakat kendi dilinin sınırları içerisinde, kendi zıttı olarak konumlandıran sömürgeci söylem, ikici söylemlerle onları tanımlar, konumlandırır ve kontrol altına almaya çalışır. “Sömürge söylemi sömürgeleştirilmişleri hem öteki, ama hem de bütünüyle bilinebilir ve görülebilir olan toplumsal bir gerçeklik olarak üretir” (Bhabha, 2016, 151). Bu sömürgeci söylem genel anlamda Batı’nın Doğu’ya karşı geliştirdiği hem egzotik hem farklı, ama aynı zamanda bilinebilir ve kontrol edilebilir tarzındaki söylemiyle aynı doğrultudadır. Bu noktada Bhabha Edward Said’in oryantalizm görüşüne atıfta bulunur:

“Oryantalizm Doğulu olarak görülen sorunları, nesneleri, nitelikleri ve bölgeleri ele alma alışkanlığıdır- hakkında konuştuğu veya düşündüğü şeyleri o zaman ya hakikat kazanmış ya da daha basiti gerçeklik olarak görülen bir sözcük ve cümle ile gösterecek, isimlendirecek, işaret edecek, belirleyecektir” (Said, 1978, 72’den aktaran Bhabha, 2016, 152).

Burada da görüldüğü gibi batılı ya da sömürgeci için ötekini bilmek, isimlendirmek, onu kontrol altında tutmaktır. Bu noktada öteki yabancıdır ama bilenen bir yabancıdır, sömürge söylemiyle büyüyen toplumdaki bir birey aslında bu bilindik yabancıyla, ötekiyle büyür. İkili zıtlıklar ile büyüyen birey ötekinin farklılığında kendi kimliğini oluşturur. Dolayısıyla, ötekinin sabit alanı onun için olağan olandır. Bu noktada, değişken ve müphem bir öteki kavramı ise bütün bu ikili zıtlıkları yıkacaktır. Çünkü “bilmek tanımak siyasi kontrolün otoriter biçimleridir” (Bhabha, 2016, 171). Bilinmeyen bir öteki ise bu otoriteyi yıkar. Bhabha’nın da dediği gibi “melezlik, bozma, maskeleye ve ters çevirme gibi retorik stratejiler üzerinde serpilip gelişir” (2016, 272).

Bhabha’nın sömürgeci söylem için kullandığı önemli kavramlardan biri de ‘taklit’ kavramıdır. Ona göre “sömürgeci taklit, bir talep olup bu talebin objesi neredeyse aynı olan, ama tamamen aynı olmayan bir farklılığın bir öznesi olarak ıslah edilmiş, tanınabilir, kabul edilebilir bir Öteki’dir (2016, 175). Görüldüğü gibi taklit söylemi bir belirsizlik, müphemlik barındırır. Bu belirsizlik sömürgeci özneyi rahatsız eder, onun konfor alanını bozar. Öteki olarak konumlandığı, sınırlarını net olarak çizdiği şey artık kendine benzemektedir. Üstelik tam olarak da değil. Yukarıda değinildiği gibi ‘neredeyse aynı olan ama tamamen aynı olmayan’ şey bir tehdide dönüşür. Bhabha’nın da dediği gibi “taklidin tehdidi, sömürgeci söylemin belirsizliğini açığa vururken otoritesini de yıkan [taklidin] çifte müşahedesidir”

(2016, 179). Bhabha sömürgeci “komuta zincirine uygun nesneler” olarak gördüğü bir takım taklit unsurlarını inceler, bunlardan biri de T.B. Macaulay’ın “mütercimler ordusu”dur; Macaulay “bizim [Britanya] ile yönettiğimiz milyonlar arasında bir tercümanlık yapacak kimseler sınıfından” bahsetmektedir (Macaulay, 1958, 49’dan aktaran Bhabha, 2016, 177). Burada çeviriye iki farklı grup arasında müzakere eden bir konum bahşedilmiştir. Fakat buradaki taklit sonucunda aslında sömürgeci özenin ötekini tanımlayacağı, ötekini çeviri aracılığıyla kendine getireceği, ya da buradaki bağlamında İngilizleştireceği bir durum oluşmaktadır. Fakat hem Bhabha’nın taklit kavramının müphemliği hem de kültürel çevirinin yukarıda tartıştığımız doğası gereği, tam anlamıyla bir benzerlik söz konusu olmayacaktır. Yine bu noktada Bhabha’nın değindiği neredeyse aynı ama tamamen aynı olmayan bir farklılık ortaya çıkacaktır. Hem kültürel çeviri hem de taklidin doğası gereği ortaya çıkan bu farklılığın sahnelenmesi durumu sömürgeci söylemi rahatsız edecek, otoritesini sarsacak, ötekiliği bütün melezliği ile ortaya çıkaracaktır.

Kültür asla sabit, basit homojen bir yapı değildir. Tam aksine devingen, hareketli ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Fanon’un “Ulusal Kültüre Dair” adlı makalesinden alıntılanarak Bhabha, Fanon’un “halkın kültürünün tarihin yıllıklarında sabitlenecek ve şeyleşebilecek temsiliyetçi bir söylem içinde fikri sahiplenilişine ve el konuluşuna karşı bir uyarıda” bulunduğunu belirtir (Fanon, 1969’dan aktaran Bhabha, 2016, 283-284). Fanon ayrıca halkın bilgisini “kendisi sürekli yenilenen çok daha asli bir cevher” olarak tanımlar (Fanon, 1969’dan aktaran Bhabha, 2016, 284). Dolayısıyla, kültür tam, tamamlanmış bir yapı değildir ve farklılıkların zamansallıkları düşünüldüğünde de “geçmiş asıl değildir ve şimdi, basitçe geçici değildir. [...] mesele geçmişin iddiaları ve şimdinin ihtiyaçları arasında ortaya çıkan bir ara gelecektir” (Bhabha, 2016, 391). Bütün bunlar düşünüldüğünde ne biri ne de öteki olmayıp ‘arada’ olan bu kültürel farklılık şimdiki anda gerçekleşir ve geleceği de şekillendirir diyebiliriz. Öyleyse kültürel kimlikleri ve farklılıkları betimlerken geçmişin sabit söylemleri arasında dolaşmak yerine, şimdinin dinamikliğinde geleceğin nasıl şekillendiğini görmek gerekir. Kültürün, halkın içinde bulunduğu anda, ‘gündelik hayatın’ bütün akışkanlığı içerisinde her geçen an yeniden üretildiğini görmek gerekir. Bu bağlamda, geçmişin ikili kutuplar içerisinde şekillenmiş klişelerini gündelik hayatın pratikleri aracılığıyla yeniden yazmak gerekir. Kültürel çeviri de işte tam bu noktada devreye girer, geçmiş ve gelecek

noktasında, kültürel farklılıkların uzlaşma alanında bu yeniden üretimi gerçekleştiren, üçüncü alanda yeni anlamlar ve temsiller oluşmasını sağlayan, melezlik halini oluşturan bu devingen yapı çeviri eyleminin ta kendisidir. Çünkü yazının girişinde de alıntılıandığı üzere “Bir ayakta kalma stratejisi olarak kültür hem ulus ötesidir hem de tercümeyle ilişkilidir” (Bhabha, 2016, 315).

Kültürün buradaki devingen ve sürekli yeniden yazılan, inşa edilen yapısı Stuart Hall’un kültürel kimlik tanımıyla da yakından ilişkilidir. Hall’a göre en az iki tane kültürel kimlik tanımı vardır. Bunlardan birincisi ortak tarih ve atalara sahip insanların paylaştığı kolektif ‘tek doğru benliği, paylaşılan tek kültürü ifade eden bir kültürel kimlik tanımıdır. Bu tanım çerçevesinde kültürel kimliklerimiz ortak tarihi deneyimleri ve bizi tek bir halk yapan paylaşılmış kültürel kodlar, sabit ve değişmez anlamları yansıtır. (Hall, 1990, 223). Kültürel kimliğin ikinci tanımı ise birçok benzerlik yanında bizim ‘gerçekte ne olduğumuzu ve aslında neye dönüştüğümüzü’ gösteren önemli farklar barındırır. Kesikleri ve kopuklukları içeren öteki tarafını idrak etmeyen tek bir deneyim ve tek bir kimlikle ilgili kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Bu anlamda kültürel kimlik bir ‘olmak’ kadar ‘oluşturmaktır’ da. Hem geçmişe hem de geleceğe aittir. Çoktan var olan bir şey değildir. Kültürel kimliklerin de tarihleri vardır; fakat tarihi olan her şey gibi sürekli dönüşüm geçirirler. Kültürel kimlik geçmişte sabitlenmiş değildir; tarih, kültür ve güç ilişkilerinin sürekli oyununa maruz kalır. (Hall, 1990, 225).

Görüldüğü gibi Hall’un kültürel kimlik tanımı ile Bhabha’nın kültürel farklılık kavramları birbirine çok yakındır. Her ikisi de kültürün devingen yapısına vurgu yaparak, kültürün aslında geçmişten günümüze aktarılan değişmeyen sabit bir yapı olmasından ziyade içinde bulunduğumuz anda oluşturulan bir yapı olduğunu belirtirler. Her ikisi de sömürgeci söylemin, yani güç ilişkilerinin bu kültürel kimlikleri nasıl şekillendirdiklerini göstermeye çalışırlar. Hall da tıpkı Bhabha gibi ben ve öteki ekseninde şekillenen ikili zıtlıklar bağlamında oluşan bir kimlik tanımını reddeder. Ötekine, çatlaklara, kırıklara, kesiklere, kopukluklara odaklanır. Kimliğin bu çatışmacı alanında ortaya çıkan, oluşan bir yapısından bahseder. Aslında bu da Bhabha’nın üçüncü alanına, melezliğin gerçekleştiği alana oldukça benzer. Bu, Bhabha’nın gelenekselci İngiliz Edebiyatı dünyasında eksik olarak nitelediği “eğri ve yabancı duran şeyin zengin ve paradoksal şekilde ele alınması” gerektiği söylemiyle de aynı doğrultudadır. Bhabha, “merkez dışı yazarları, boş verilmiş edebi metinleri,

büyük edebiyat çalışmalarında muattal ve okunmamış kalmış temaları ve konuları” ön plana çıkarmaktadır” (2016, 15). Böylelikle, kanonlaşmış edebi eserlerin veya dünya edebiyatına hâkim konular dışında kalan insanların, daha önce hiç duyulmamış, belki de merkezi edebi eserlerin dilinde daha önce hiç anlatılmamış hikayelerini dinleyebiliriz.

Bhabha’nın sömürge söylemi çerçevesinde kurduğu bu ötekilik kavramını evrensel anlamda “merkezin dışında kalan, eğri ve yabancı duran” kültürler ve diller için de genişletebiliriz. Kim bilir böylelikle daha önce hiç hayalini bile kurmadığımız hikâyeleri, dilimizin sınırlarını aşan kavramları, bizim için hiç var olmamış biçimlerde görebiliriz. Bu ara yerde bizi elimizden tutan, ötekinin coğrafyasında dolaşmamızı sağlayan, farklı kültür ve dillerin dipsiz dünyalarında kaybolmadan var olmamızı sağlayan şey hiç şüphesiz çeviriden başka bir şey değildir. Ötekinin sınırlarını bize açan çeviri, aynı zamanda bizim sınırlarımız içerisinde ötekinin de var olmasını sağlamaktadır. Öteki çeviri aracılığıyla bizim kültürümüzde kendine bir ses bulmakta, belki de aksi halde sonsuza kadar sürecektir olan bilinmezliğine son vermektedir diyebiliriz. Bu noktada çevirinin kenarda, köşede duran, kaybolmaya yüz tutmuş dilleri ve kültürleri hayatta tutma konusunda ne denli önemli olduğunu görmekteyiz.

2.2. Farklılığı Aktarmak: Antoine Berman ve Çeviride Öteki Kavramı

Bhabha’nın kültürel kimlik tanımında farklılık kavramını ön plana çıkarması, ötekinin tüm farklılığı ile kabul edilmesi gerektiğini vurgulaması ve Batı’nın ötekini kontrol altında tutmak için sergilediği, ötekini kendi sınırları içerisinde tanımlama arzusu, ötekinin farklılıklarını eriterek kendinde, kendinin bir parçası olarak görme durumu, sömürge söyleminin etnikmerkezci yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşım Bhabha tarafından ötekinin farklılıklarının sahnelenmesi gerekliliği vurgulanarak eleştirilmiştir. Aynı şekilde, Antoine Berman da etnikmerkezci bu yaklaşımı sorunlu bir yaklaşım olarak görür ve çeviri de ‘yabancı’nın ya da ‘ötekinin’ görünür olması gerekliliğini, etnikmerkezci bir yaklaşımla, erek kültürün içerisinde kaybolmaması gerektiğini vurgular.

Berman, etnikmerkezci çeviriyi yabancı’nın tüm özelliklerinin kaybolarak şöyle tanımlar: “her şeyi kendi ekinine taşıyan, kendi kurallarına ve değerlerine uyduran ve bunun dışındaki her şeyi Yabancı- yani olumsuz kabul eden ve “yabancı

olanı” kendi ekinini zenginleştirmek için kendi ekinine ilhak etmeyi ve uyarlamayı hak olarak gören anlayıştır” (Berman, 1985’ten aktaran Özcan, 2003, 158). Burada yabancı olanı kendi kültürüne kabul etmede tek bir şart vardır, o da kendisi gibi olması. Bir başka deyişle, ötekinin kendine has öğelerinin, değerlerinin ve özelliklerinin kaybolmasıdır. Özellikle güçlü toplumlara, kanonlaşmış edebiyatları olan toplumlara yapılan çevirilerde bu yaklaşım daha çok göze batmaktadır. Bu toplumların ise özellikle sömürgeci söylemi oluşturan, kendi kültürünü ötekini hiçe sayarak oluşturan toplumlar olması da ilginç değildir. Bu noktada etnikmerkezci bir yaklaşım sergileyen çevirmenin de özgün metnin kültürünü birçok kez erek kültür öğelerinin sergilenmesi, yüceltilmesi adına terk etmesi ve tabiri caizse ‘ihnet’ etmesi söz konusu olacaktır. Bu noktada çevirmen, daha önce de değinildiği gibi Macaulay’ın “bizim ile yönettiğimiz milyonlar arasında bir tercümanlık yapacak kimseler” sınıfının bir üyesi konumunda hareket edecektir (Macaulay, 1958, 49’dan aktaran Bhabha, 2016, 177)). Buradaki mütercimler ordusu yapacağı çeviriler aracılığıyla hiç şüphesiz, Britanya-Hindistan ilişkileri bağlamında Hint kültürünün farklılıklarını yansıtmak yerine onların İngilizleşme sonucu kaybolması anlamına gelmektedir. İngilizlerin Hintlileri anlamasını ve onlara karşı egemenlik kurmasını kolaylaştıracak bir misyon edinecektir.

Berman, çevirisini Lawrence Venuti’nin yaptığı “Translation and the Trials of the Foreign” adlı makalesinde genel olarak çeviride yabancınnın konumunu tartışır ve çeviri metinlerde yabancınnın görünürlüğünü engelleyen metinsel farklılaşmalardan 12 tanesini sıralayarak, bunların kimi durumlarda daha da artabileceğini belirtir. Birçok kaynak da metinsel bozulma olarak kullanılan bu kavram Fatma Bilge Atay’ın “Kadın Yazınında Anlamın İzini Süren Çevirmen/Okurun Metinlerarasılık Serüveni: Buket Uzuner ve Ece Temelkuran” adlı doktora tezinde yaptığı önerisiyle, bu tezde de “farklılaştırıcı eğilimler” olarak kullanılmaktadır (Atay, 2020, 92). Bu noktada farklılaştırıcı eğilimlerin ortaya çıkarılmasının yaratacağı yapıcı bir tutum ve bu kavramın, çevirinin yeniden yazma özelliğini vurgulaması Atay’ın önerisini bu tez için de uygun kılmaktadır.

Berman, metinsel farklılaşmalara sebep olan bu öğelerin açığa çıkarılması için çeviri analizini önerir, ancak bu yolla çevirmenler etnikmerkezci çevirilerin (öykünme, taklit, adaptasyon, serbest yeniden yazma vb.) oluşmasını sağlayan 2000 yıllık tarihi olan deformasyon sisteminden kurtulabilirler (Berman, 2004, 286).

Yabancıya ya da ötekine erek kültürün etnikmerkezci ortamında kaybolmasına vesile olan bu “farklılaştırıcı eğilimleri” Berman şöyle sıralar: “mantıklı kılma, anlamı açığa vurma, metni genişletme, görkemli kılma, nitel indirgeme, nicel indirgeme, ritimleri farklılaştırma, gösterenler ağını çözme, sistematik yapıyı farklılaştırma, yerel dil ağlarını farklılaştırma, deyimleri standartlaştırma, dil katmanlarını indirgeme” (Atay, 2020, 93-96)². Berman’a göre bu eğilimler özellikle Batı dünyasında nerdeyse her çeviri faaliyetinde görülür ve kendine en rahat ortamı çok sesliliğin belirgin olduğu romanlarda bulur. Özellikle de romanın çevirisi “eğer güzel görünüyorsa” bu farklılaştırıcı eğilimler sessiz sedasız ortaya çıkar. Dolayısıyla acil bir şekilde bu çevirilerin analizi yapılmalıdır ve bu analizler de farklılaştırıcı eğilimlerin ortaya çıkarılması ile gerçekleştirilebilir (Berman, 2004, 287). Berman’a göre bütün bu farklılaştırıcı eğilimler tek bir sonuca varır: “özgün metinden daha ‘açık’, daha ‘zarif’, daha ‘akıcı’, daha ‘saf’ bir metnin üretimi” (2004, 297). Bu noktada yine karşımıza erek kültürün üstünlüğünün vurgusu, erek metnin okuyucusunun daha önemli olduğu vurgusu çıkar ki bu da etnikmerkezci yaklaşımın merkezinde yatan görüştür.

Farklılaştırıcı eğilimleri biraz daha detaylı incelemek gerekirse, bunlar genel olarak çeviri metnini yabancı öğelerden, ötekenden, yani kaynak metin ve kültürden uzaklaştıran ve dolayısıyla ‘farklılaştıran’ eğilimlerdir. İyi bir çeviri analizi ile yapılması gereken şey de bu eğilimlerin ortaya çıkarılmasıdır, böylelikle yeniden çevrilere de zemin hazırlanmış olacaktır.

Farklılaştırıcı eğilimlerden ilki, “mantıklı kılma” temel olarak cümlelerin yapısının erek metin kültürü içerisinde mantıklı olacak şekilde yeniden düzenlenmesidir. Bu, noktalama işaretlerinde, uzun cümlelerde, yüklemsiz cümlelerde, tekrarlamalarda yapılan düzenlemelerle kendisini gösterebilir. Berman’a göre mantıklı kılma kaynak metnin somuttan soyuta indirgendiği, metnin bütün özelliklerinin bozulduğu etnikmerkezci bir eylemdir (2004, 289).

İkinci eğilim, “anlamı açığa vurma” ile Berman birçok çevirmenin benimsediği çevirilerin kaynak metinden daha açık ve anlaşılır olması gerektiği görüşü gereği anlamın erek metinde daha belirgin kılınmasından bahseder. Bu noktada, kaynak metinde açıkça belirtilmek istenmeyen, örtük bırakılmak istenen şey çeviri de açıklık kazanmaktadır (2004, 289).

² Buradaki kavramların çevirisi Atay’ın tezinde önerdiği kavramlardır.

Üçüncü eğilim “metni genişletme” ile Berman, her çeviri kaynak metinden daha uzun olur görüşünü ele almaktadır. Mantıklı kılma ve anlamı açığa vurma ile birlikte metinsel anlamda bir genişleme de hiç şüphesiz kaçınılmaz olacaktır. Berman’a göre metni genişletme metne kütleli bir büyüklük dışında bir şey katmaz, metni daha belirgin kılmaya çalışırken aslında metni daha da kapalı bir hale sokar (2004, 90).

Dördüncü eğilim “görmeli kılma” ile Berman kısaca kaynak metnin daha şiirsel görünmesi adına “kaynak metni yani hammaddeyi kullanarak zarif cümleler kurmak” olarak tanımlar (2004, 290).

Beşinci eğilim “nitel indirgeme” ile Berman, kaynak metne zenginlik katan terimlerin, ifadelerin ve söz sanatlarının çeviride zenginliklerini kaybederek sadeleştirilmesinden bahseder (2004, 291).

Altıncı eğilim “nicel indirgeme” ile Berman sözcük kaybına değinmektedir. Berman’a göre sözcük kaybı kimi zaman metinsel genişleme ile birlikte ortaya çıkarken, bu genişleme sözcük kaybını gizlemek için kullanılabilir (2004, 291).

Yedinci eğilim “ritimleri farklılaştırma” ile Berman, özellikle romanın çok sesli ritminin çeviri yoluyla nasıl farklılaştırılabileceğinden bahseder (2004, 292).

Sekizinci eğilim “gizli gösterenler ağını çözme” ile Berman metnin altında yatan sözcüklerin kullanımından doğan bir ilişki ağından bahseder ve bu ağlara yapılan müdahaleyi kasteder (2004, 293).

Dokuzuncu eğilim “sistematiği yapıyı farklılaştırma” ile Berman kaynak metinde bulunmayan ama anlamı açığa çıkarma, genişletme gibi diğer farklılaştırıcı öğelerle kaynak metne dahil olan ve metnin sistematiği yapısını bozan bir farklılaşmaya değinir. Çeviri böylece çevirmenin farklı yazı türlerinden derlediği bir yama işine dönüşür (2004, 293).

Onuncu eğilim “yerel dil ağlarını farklılaştırma” ile Berman düz yazı eserlerinde yerel dil öğelerinin ortadan kalkmasının bu eserlerin metinselliğine zarar vereceğine değinir. Diğer yandan yerel dil öğelerinin korunduğu geleneksel yöntemde de onların egzotikleştirildiğine değinir. Bu da ya yerel öğelerin italik yazı ile vurgulanması ya da erek kültürde başka bir yerel dile çevrilmesiyle gerçekleştirilir. Fakat iki yöntemde de kaynak metnin özgünlüğü kaybolmaktadır (2004,294).

On birinci eğilim “deyimleri standartlaştırma” eğilimi ile Berman kaynak metindeki atasözleri ve deyimler gibi yapıların erek metinde benzer karşılıkları ile çevrilmesinden bahseder. Ancak Berman’a göre anlam tamamen aynı olsa bile, bir deyimın eşdeğeri ile yer değiştirilmesi etnikmerkezcilikten başka bir şey değildir (2004, 295).

On ikinci ve son eğilim de “dil katmanlarını indirgeme” eğilimidir. Burada yine kaynak metindeki dilsel farklılıklar, lehçeler vb. çeviride kaybolmasından bahsedilmektedir. Özellikle roman çevirisinin bu anlamda zorluğuna değinen Berman bu çevirilerin imkânsız olmadığını da altını çizer (2004, 296).

Berman çeviri eylemini “uzaklardaki hana doğru yolculuk etmek, hatta oraya oturmaya gitmek olarak” tanımlamaktadır (Aktaran Özcan 2003, 165-166). Dolayısıyla çevirmen uzaktaki hana, yani özgün metne doğru bir yolculuğa çıkar, ötekinin alanına girer ve orada konuk olur. Bir başka deyişle, çevirinin odağı erek kültür değil tam aksine yabancıнын sınırlarını açmasına yardımcı olacak kaynak kültürdür. Berman’a göre çeviri eyleminin etik amacı da “Yabancıyı yabancı olarak” alımlamaktır (2004, 286).

Berman’a göre çevirinin en önemli amaçları “farklılığı aktarmak” ve “Ötekini Öteki olarak kabullenmek ve ağırlamaktır” (Aktaran Özcan 2003, 167). Kısaca çeviri, okuru özgün metne doğru götürmeli, ötekinin yabancılığı, farklılığı bütün özellikleri ile birlikte keşfedilmelidir. Yabancıyı yok sayan, kendi kültürünü yabancı kültürün üstünde inşa eden bir davranış kesinlikle benimsenmemelidir.

Berman’a göre çeviriye karşı en büyük direnci köklü bir kültüre sahip diller gösterir ve bu direnç sansüre bile sebep olabilir (2004, 286). Çünkü bu diller ve kültürler kendi kültürel kimliğini ötekinin üzerinde kurgular, kendi kimliğini yüceltir, egemenlik kurmak ister. Berman’a göre, “her toplum saf ve tam bir bütün olmak ister” (Berman, 1984, 16’dan aktaran Özcan, 2003, 163). Fakat çeviri olgusunun kendisi bu görüşe ters düşer, çeviri yabancı ile iletişim kurarak, onun parçalarını kendi kültürüne taşır; ama kesinlikle kendine mal etmez. Yabancı tüm yabancılığıyla konuk edilir. Bernard Williams’ın da dediği gibi “Tam bir bireysel kültür en iyi ihtimalle nadir bir şeydir” (Williams, 1985’ten aktaran Bhabha, 2016, 241). Dolayısıyla, Berman’ın da eleştirdiği bu etnikmerkezcı, tam, tamamlanmış bireysel, homojen bir kültürel yapıdan söz etmek mümkün değildir. Bu anlamda yabancıнын

tüm farklılıkları ile birlikte yabancı olarak aktarılmasına karşı gösterilecek bir direnç pek de anlamlı olmayacaktır. Zaten hiçbir dilden veya kültürden etkilenmemiş saf ve homojen bir kültürel yapıdan da bahsedilemez.

Peki, bir çevirmenin yapması gereken nedir? Çevirmenin görevi nedir? Çevirmenin öncelikle yapması gereken “kendi etkinliğini çözümlemek ve miras aldığı etnikmerkezci alışkanlıkların farkına varmaktır” (Oseki-Depre, 1999, 43’ten aktaran Özcan 2003, 166). Böylelikle çeviri eserine bir proje gözüyle bakan Berman, çeviri eyleminden ve sürecinden okuru da haberdar eden çevirmenin yapması gerekenleri sıralamıştır: 1. Bozucu etkenlerin çözülmesi; 2. Söz üstüne çalışarak çeviri etiği ve çeviri poetikası geliştirmek; 3. Çevirinin tarihini yazmak; 4. Çevirilerin çoğul alanını çözümlemek; 5. Çeviri üstüne söylemlerde en çok unutulmuş olan çevirmen üstüne bir düşünce geliştirmek; 6. Çevirinin neden her zaman için görünmez, marjinalleştirilmiş ve değeri düşürülen bir etkinlik olduğunu incelemek; 7. Çevirinin sınırlarını araştırmak; 8. Çeviri-işlem aklının eleştirisini yapmak; 9. Çeviribilim ile yorum ve eleştiri arasındaki ilişkileri tanımlamak; 10. Bağımsız bilgi olarak kendi kurumlaşmasının koşullarını tanımlamak; 11. Kendini tarihsel ve kültürel açıdan konumlandırmış bir söylem olarak düzenlemek ve bu konumdan kalkarak çeviri üstüne öteki söylemleri incelemektir. (Berman, 2012, 20).

2.3. Tehlike Altındaki Diller ve Çeviri

Quebec’te 1992 yılında yapılan Uluslararası Dilbilim Kongresi’nde dilbilimciler şu beyanatta bulunmuşlardır: “Herhangi bir dilin yok oluşu insanoğlu için telafisiz bir kayıp olduğundan, şu ana dek çalışılmamış veya belgelere yeterince dökülememiş tehlikedeki veya ölmekte olan dillerin, sözlü edebiyatlarının kaydedilmesi desteklenmelidir, bu konu UNESCO’nun öncelikli görevlerindendir”. (Crystal, 2007, 7). Türkiye’de, günümüzde yaşayan diller olarak Türkçe, Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Çerkezce, Abazaca, Ermenice, Gürcüce, Hemşince, Kürtçe, Lazca, Pomakça, Romanca, Rumca, Süryanice, Yahudice, Zazaca sayılmaktadır. (Buran, Çak, 2012, 296). Ancak bu dillerden birçoğu tehlike altında görülmekte ve gitgide bu dilleri konuşanların sayısı azalmaktadır.

Unesco’nun “Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası” çalışmasına göre dünya üzerinde bilinen 6500 dilin %50’si tehlike altındadır. Yine bu çalışmada ülkemizde de kaybolma tehlikesi yaşayan dil sayısı 8 olarak belirtilmektedir. Hiç şüphesiz her

geçen gün bu sayılar ve oranlar artmaya devam etmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle her geçen gün bir dil, dolayısıyla bir kültür daha yenik düşüp adı bile duyulmadan yok olup gitmektedir.

Peki dilin ölümü nedir ve nasıl gerçekleşir? David Cyrstal’a göre bir dilin öldüğünü söylemek bir insanın öldüğünü söylemek gibidir. Aynı zamanda, o dili konuşan insan veya toplulukların biyolojik ölümünden bağımsız olarak artık konuşanı kalmamışsa da dil ölü kabul edilir. Dolayısıyla dili konuşan toplumun bütün fertlerinin ölmesi veya insanların başka bir dili iletişim aracı olarak benimsemesi o dilin artık canlı olmadığı anlamına gelmektedir (Cyrstal, 2007, 13).

Dillerin yok olma tehlikesiyle yüzleşmesinin ve ölümünün birden çok nedeni vardır. Bunlardan en önemlileri küreselleşme, göç vb. fiziksel faktörler ve kültür asimilasyonudur. Dillerin varlığının sürdürülebilmesi için yapılması gereken, bu konuda farkındalık yaratıp dillerin hayatta kalmasına katkıda bulunmaktır. Çünkü her dil bize başka bir dünyanın kapısını aralamakta, dünyaya dair birçok bilinmeyi farklı düşünüş şekilleriyle birlikte açığa çıkarmaktadır. Bir dilin ölümü beraberinde, hiçbir zaman açığa çıkmayacak bilgilerin ve yaşanmışlıkların sonunu getirecektir. Nesli tükenmiş bir çiçeği kitaplarda görüp kokusunu hayal bile edemediğimiz gibi, ölü bir dilde de insanların neler düşündüklerini ve neler hissettiklerini asla tahmin bile edemeyeceğiz. Hamlet’in de dediği gibi “Gökyüzünde ve yeryüzünde o kadar çok şey vardır ki, Haratio, senin dünyana hayalleri bile girmemiştir” (Aktaran Cyrstal, 2007, 84).

Dünyamızın ekolojik ve genetik çeşitliliğinin korunmasının yanında çok kültürlülüğümüzün ve çok dilliliğimizin de varlığını sürdürmesi insanoğlunun entelektüel birikimi için de elzemdir. Amerikan Dilbilim Cemiyeti’nin 1994 yılında yayınladığı rapor, dillerin korunmasının gerekliliğini tüm açıklığıyla göz önüne sermektedir:

“İnsan dilin yapısının insanın entelektüel başarısının önemli bir şahidi olduğu göz önüne alınırsa, dilbilim dünyasındaki genetik çeşitliliğin kaybı... muhtemelen biyolojik dünyadaki genetik çeşitliliğinin kaybindan bile önemlidir” (Cyrstal, 2007, 49).

Dillerin hayatta kalması birtakım şartlara bağlıdır. Bunlar, Cyrstal ve Akiro Yamamoto’nun öne sürdüğü faktörlerden derlenerek şöyle özetlenebilir:

1. Tehlikedeki dil, eğer konuşmacıları hâkim toplum içinde prestijlerini artırırsa gelişecektir (Cyrstal, 2007, 155).

2. Tehlikedeki dil, eğer konuşmacıları hâkim toplum içinde zenginliklerini arttırsa geliştirecektir (Cyrstal, 2007, 156).
3. Tehlikedeki dil, eğer konuşmacıları hâkim toplum gözünde meşru güçlerini artırsa geliştirecektir (Cyrstal, 2007, 157).
4. Tehlikedeki dil, eğer konuşmacıları eğitim sisteminde güçlü bir varlığa kavuşursa geliştirecektir (Cyrstal, 2007, 160)
5. Tehlikedeki dil, konuşmacıları dillerini yazabiliyorsa geliştirecektir (Cyrstal, 2007, 162).
6. Tehlikedeki dil, eğer konuşmacıları elektronik dili kullanırsa geliştirecektir (Cyrstal, 2007, 166).
7. Hem sözlü hem de yazılı edebiyatın geliştirilmesi (Yamamoto, 1998, 114'ten aktaran Cyrstal, 2007, 169).

Bu kötü senaryoyu durdurmanın yollarından biri de çeviriden geçmektedir. Peki, bu noktada çeviriye ve çeviribilime nasıl bir rol düşmektedir? Çeviri, akıntıya kapılıp Babil Kulesine doğru sürüklenen diller ve kültürlerin elinden tutup geleceğe aktarılmasını mı sağlamaktadır? Yoksa bu diller ve kültürlerin Batı dillerinin hegemonyası altında kaybolmasına destek mi olmaktadır?

Bu çalışma, yukarıda sıralanan yedi faktörün yanında çeviriyi de dillerin hayatta kalmasını sağlayan önemli bir etmen olarak görmektedir. Aynı zamanda, çevirinin bu faktörlerden her birini dolaylı veya doğrudan destekleyen bir konuma sahip olduğunu savunmaktadır. Çeviriyi, tehlike altındaki dil ve kültür öğelerinin 'prestij kazanmasını', 'hakim kültür içinde zenginliğini artırmasını', 'meşrulaşmasını', 'sözlü ve yazılı edebiyatın ortaya çıkmasını veya gelişmesini' ve 'elektronik ortamda ürünler ortaya çık(ar)masını' sağlayacak çalışmaların merkezinde konumlandırmaktadır. Öte yandan, çeviriyi bu mücadele alanındaki baş aktörlerden biri olarak kabul ederek betimleyici bir bakış açısı geliştirme çabasıdır. Bu bağlamda, günümüze dek varlığını sürdürmüş; fakat artık yok olma tehlikesi altında olan diller ve kültürler açısından çeviri oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, çeviri dilsel bir olgu olmanın yanında kültürel bir alışveriştir ve bu alışveriş sonunda kimi zaman erek odaklı, kimi zaman kaynak odaklı çift yönlü kazanımlar ortaya çıkmaktadır.

Bu doğrultuda, öncelikle Hemşin dili ve kültürü betimleyici bir bakış açısıyla ele alınarak, çeşitli dil ve kültür aktarımı ve alışverişleri noktasında çevirinin

‘yenilikçi’ rolü ön plana çıkmaktadır. Even-Zohar, çevirinin çoğuldizgenin merkezini biçimlendirdiği bu yenilikçi rolünün şu durumlarda ortaya çıktığını belirtir: “a) çoğuldizge henüz oluşmamışken, ya da edebiyat henüz genç ve yerleşme sürecinde iken; b) edebiyat ya çevresel ya da güçsüz ya da her iki durumdayken; c) edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken” (Gürçağlar, 2011, 131). Bu doğrultuda, çevirinin yenilikçi rolü, dillerin yok olma süreçlerinde, çoğuldizgede bir boşluğu doldurarak ve yeni bir dizge yaratarak söz konusu dillerin ve kültürlerin hayatta kalmasına katkıda bulunmakta ve çoğu zaman değişerek ve gelişerek varlığını sürdürmesine ön ayak olmaktadır diyebiliriz. Bu noktada, Even-Zohar’ın ortaya koyduğu şartlar ile dillerin hayatta kalmasını sağlayabilecek faktörler birlikte değerlendirilmektedir. Yani çevirinin, prestij kazanımı, meşrulaştırma, sözlü ve yazılı edebiyatın oluşması veya gelişmesi gibi noktaları destekleyerek tehlike altındaki dilin hayatta kalmasını sağladığı düşünülmektedir.

Hemşin dili ve kültürü içinde bulunduğu coğrafya içerisinde sürekli bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirip güncel formuna kavuşmuştur diyebiliriz. Hemşin dili ve kültürü, öncelikle bir parçası olduğu Türk toplumu ve Türkçe, daha sonra aynı coğrafyayı paylaştığı Laz ve Gürcü dil ve kültürleri ile sıkı bir kültürel alışverişe girmiştir. Yıllar içinde çoğuldizge içerisinde gerçekleşen bu alışveriş esnasında gerçekleşen değişim ve dönüşüm ele alınarak tıpkı bölgede gerçekleşen göçler sonucu toplumların hareketliliği gibi dil ve kültürlerin hareketliliği ve dönüşümü çeviri olgusuyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu hareketlilik de hayatta kalmanın temel faktörlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Buradaki kültürel alışveriş, çevirmen kelimesinin Sümercedeki karşılığını akla getirmektedir:

Şekil 1: Sümerce Çevirmen Kelimesi

Bellos, David. 2011. **Is that a Fish in Your Ear: Translation and the Meaning of Everything.**

Londra: Faber and Faber

“*Eme-bal*” olarak okunan bu sözcük, dil çeviren (*language turner*) anlamına gelse de çivi yazısı ile yazılan bu sözcüğün şekli adeta iki dil ve kültür arasında hareketliliği, alışverişi ve geçişliliği sembolize etmektedir (Bellos, 2011, 12).

Bu araştırma neticesinde, çevirinin diğer birçok eyleyicinin yanında kaybolmakta olan dillere dair bir farkındalık yaratarak, bu dillerin ölümünü önleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu diller ve kültürlere çeviri yoluyla kazandırılan prestij ve zenginliğin, birçok açıdan dillerin yeniden canlanmasını, gelişmesini ve kendi toplumları içerisinde yaygınlaşmasını sağlayacağı varsayılmaktadır. Bununla birlikte, Çeviribilim alanında da tehlike altındaki dillere yönelik bir farkındalık yaratarak, bu alandaki çeviri faaliyetlerinin önemi vurgulanacaktır. Bu bağlamda, Hemşin dili ve kültürleri üzerinden yürütülen bu çalışmanın yerel ve uluslararası düzeyde tehlike altındaki dillere de dikkat çekmesi beklenmektedir.

Ayrıca, dillerin kaybolmasının önlenmesi adına atılacak en önemli adımlardan biri de bu dilleri belgelemektir. Paul Newman’ın da değindiği gibi “bir dilin belgelenmeden kaybolması büyük bir bilimsel kayıptır” (1998, 2). Dolayısıyla dünya üzerinde kaybolan herhangi bir dil dünyayı daha iyi algılamamızı sağlayabilecek potansiyel bilgilerin de kaybolması demektir. Kaybolan her dil bizim de dilimizin ufuklarının daralması anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada, Hemşin dil ve kültürünün kaybolmakta olan bir dil olarak hatları çizilecek ve hayatta kalması adına atılan adımlar ön plana çıkarılacaktır.

Dilin ölümü kavramıysa araştırmada, dillerin kullanılmadıkları ve yeni nesillere aktarılmadıkları için ana dil olmaktan çıkmaları anlamında ele alınmaktadır. Böylesi durumlarda da insanlar, anadillerinin katilleri konumuna düşerler. Çünkü toplum kendi eliyle kendi dilini ve kimliğini yok etmiş olmaktadır. Ayrı rolleri olan ve farklı iki dil rekabet içinde değil tamamlayıcı olarak kullanılmalıdır. İnsanlar, ilk dillerinden gurur duyarsa, onu kullanmaktan haz duyarlarsa mümkün olduğunca kullanmaya çalışırlar anlayışıyla araştırmayı yürütmek esas olarak kabul edilmiştir.

Hemşin dili ve kültürüne karşı ilgi son zamanlarda giderek artmakta ve birçok araştırmacı bu alanda çalışmalar yürütmektedir. Hemşin dili ve kültürü uzun yıllardır hiçbir yazılı geleneği olmadan sözlü kültür aracılığıyla yaşatılmıştır. Hemşince ise yayla göçlerinde söylenen türküler, çay imecelerinde dillendirilen maniler, ninelerin

torunlarına okudukları ninniler gibi sözlü aktarım sayesinde nesilden nesile aktararak hayatta kalmayı başarmıştır. Sözlü geleneği oluşturan maniler, ninniler, türküler vb. öğeler aynı coğrafyayı paylaştıkları diğer topluluklarla, özellikle de Lazlarla iç içe geçip kaynaşarak diller arasında bir alışveriş sağlamıştır. Bu öğeler, bazen Lazca ve Hemşince arasında çeviri yoluyla paylaşılmış, bazen de bu dillerden, hâkim dil olan Türkçeye yapılan çeviriler yoluyla bölge şivesinde hayat bulmuştur.

Sözlü kültürün aktarımı sayesinde dilin ve kültürün önemli bir kısmı korunmuş olsa da göçler sonucunda nesiller arasındaki aktarımın kesilmesiyle birçok dil ve kültür ögesi zamana yenik düşüp kaybolmaktadır. Günümüzde, 20'li yaşlarındaki nesil bir önceki nesle göre oldukça az kelime dağarcığıyla Hemşince konuşabilmektedir. Bazı ailelerin kişisel çabaları sayesinde çok az sayıda çocuk çift dilli yetişmektedir. Bu durum her geçen gün daha da kötüye gitmektedir.

Dilin yaşadığı bu tehlike göz önüne alındığında, sözlü geleneğin günlük pratiklerde yaşatılmasının yanında, bu öğelerin yazıya dökülerek kayda geçilmesinin ne kadar önemli olduğu ön plana çıkmaktadır. Bu noktada çeviri, farkındalık kazanılması ve dilin zenginleşmesi açısından hayati bir role sahiptir. Son yıllarda yazılı olarak ancak sosyal medyada ve az sayıda dergide kendine yer bulan bir dil için, çeviri tutunabileceği son bir daldır denebilir. Edebiyatı oluşmamış bir kültür için çeviri başat bir rol oynayarak hem Hemşincenin dil ve kültür zenginliğini diğer dillere aktarabilir, hem de Hemşinceye büyük bir zenginlik katabilir. Bu bağlamda, bölgedeki dil ve kültürler arasında yaşanan alışveriş de bir çeviri faaliyeti olarak değerlendirilmektedir.

2.4. Sanat Aracılığıyla Dillerin Hayatta Kalması

Sanat, kaybolan dillerin hayata tutunmasına, yok olmaya yüz tutmuş bu dillerin yeniden canlanmasına yardımcı olacak en iyi yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, sanatın her türlü formu kaybolan dillerin son çığlıklarını duyurmaya, onlara umut ışığı olmaya adaydır. Özellikle edebiyat, müzik, sinema vb. alanlarda temsil imkânı bulan kaybolma tehlikesi altındaki diller ve kültürler seslerini tüm dünyaya duyurmaktadırlar. Ayrıca sanat aracılığıyla bu dil ve kültür öğeleri kayıt altına alınarak belgelenmektedir. Belgelenen bu diller tamamen yok olsa bile çeşitli programlar aracılığıyla yeniden canlandırılabilir. Dolayısıyla tamamen bir yok olmadan söz edilememektedir. Ayrıca konuşan sayısı

az olan toplumlarda ise kaybolma tehlikesi altındaki dil sanat aracılığıyla prestij ve popülerlik kazındıkça toplum çapında, özellikle gençler nezdinde daha çok konuşulmakta ve böylece gelecek nesillere aktarılabilmektedir.

Bu anlamda Hemşince için de aynı şey söz konusudur denebilir. Konuşan sayısı her geçen gün azalan Hemşince ve Hemşin kültürü öncelikle müzik olmak üzere sinema ve edebiyat alanındaki çeşitli faaliyetlerle kendisinden sıkça söz ettirmektedir. Bu sanatsal faaliyetler sayesinde son yıllarda hem anadili Hemşince olan gençler arasında popülerleşmiş, hem de ulusal ve uluslararası anlamda kendisinden oldukça fazla söz ettirerek prestij kazanmıştır.

Hemşincenin sanat alanında temsil edildiği ilk çalışmalardan biri Özcan Alper'in Hopa Hemşinlilerinin yayla göçünü konu alan ve tamamen Hemşince konuşulan *Momi* (2001) adlı kısa filmidir. Sinema alanında Hemşin kültürünün ve Hemşincenin sesinin ulusal ve uluslararası çapta duyulduğu diğer bir çalışma da yine Alper'in ulusal ve uluslararası birçok ödül alan *Sonbahar* (2018) filmidir. Bu film de Hemşincenin ve Hemşinlilerin prestij kazanmasını ve tanınırlığını artırmasını sağlamıştır. Filmde, Türkçe, Hemşince ve Gürcüce dilleri konuşulmaktadır. Hemşince ve Gürcüce bölümler Türkçe altyazılarıyla verilmektedir. Hemşince, bu filmle birlikte görsel ve yazılı ortamda çeviriyle tanışmıştır ve tehlike altında bir dil olarak sesini duyurmayı başarmıştır. Başka bir deyişle, bu ve benzeri çalışmalar aracılığıyla “hâkim dil olan Türkçeye yapılan çeviriler orijinal metinlerin görülebilir/okunabilir/duyulabilir olmasını sağlamaktadır” (Demirkol, Parker, 2014, 13).

Hemşin dili ve kültürü özellikle sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarıldığı için en çok ürünü müzik alanında vermiştir. Hemşince, müzik alanında yerel anlamda sıklıkla temsil edilse de ulusal çapta kendisinden ilk defa söz ettirmesi Kazım Koyuncu sayesinde olmuştur.

1992 yılında kurulan ve 1999 yılında Kazım Koyuncu'nın solo albüm yapma kararıyla dağılan *Zuğaşi Berepe*³ Lazcanın hayatta kalmasına verdiği katkı kadar Hemşin dili ve kültürü için de çok önemli bir müzik grubudur. *Zuğaşi Berepe*'nin çıkış şarkısı *Vamişkunan*'ın (1995) şarkı sözleri grubun kuruluş amaçlarından biri olan Lazcayı yaşatma çabasına gönderme yapmaktadır:

³ Denizin Çocukları (Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımdan yapılmıştır).

“Bilmiyoruz / bilmiyoruz / bilmiyoruz / Ne söyleyeyim şimdi / Bilmiyoruz bilmiyoruz / Gelecek günler bizim için nasıl olacak / Bilmiyoruz bilmiyoruz / Yarına ne diyeceğiz? / Biliyoruz / Yollarda şarkılar söyleyeceğiz / Gelinler bize çocuk büyütecek / Çocuklarımız şarkılar söyleyecek / Dilimiz ölmeyecek ölmeyecek ölmeyecek” (Aktaran Biryol, 2015, 63).

Görüldüğü gibi dilin ve kültürün ölümüne karşı bir serzenişi ifade eden *Denizin Çocukları*, seslerini rock müzik sayesinde geniş kitlelere duyurdular. Aynı zamanda yöresel enstrümanları da rock müzikle harmanlayarak geleneksel müziğin de hayatta kalmasını sağladılar. Daha sonra çıkan Kazım Koyuncu’nun solo albümlerinde kemençe, tulum, akordeon, kaval gibi yöresel enstrümanlar evrensel bir müzik anlayışıyla insanların karşısına çıkmış ve geleneksel ile moderni harmanlayan bu yeni müzik tarzı büyük ilgi görmüştür. Koyuncu, Hemşince, Türkçe, Lazca, Gürcüce, Megrelce türkülerin yer aldığı ikinci solo albümü *Hayde*’de (2004) Karadeniz ezgilerini rock, reggae, elektronik müzik gibi Batı tarzıyla harmanlayarak gerçekleştirdiği müzikal yolculuğunu şu şekilde anlatmaktadır: “*Hayde*’yle esas yapmak istediğim müzik noktasına yaklaştım. O da Tiflis’ten Trabzon’a bir hat izlemektir. [...] Bundan sonra, bütün dünyaya hitap eden Karadeniz ve modern müzik anlayışını bir araya getirme niyetindeyim” (Biryol, 2015, 103). Kazım Koyuncu’dan sonra bölgedeki müzik kültürü tamamen değişmiş ve artık Lazca, Hemşince, Gürcüce, Megrelce, Türkçe dillerinde yerel ve evrenseli harmanlayan birçok müzik grubu çıkmıştır.

Zuğaşi Berepe’nin başlattığı, dillerin yok olmasına yönelik farkındalık her yeni albümde karşılığını bulmuş ve bölgedeki kaybolan diller bu sayede sesini duyurmayı başarmıştır. Bu da yine Cyrstal’ın bir dilin hayatta kalabilmesi için öncelikle onu konuşan toplumun sahip çıkması gerektiği fikriyle bağlantılıdır (2007, 123).

Aynı zamanda Kazım Koyuncu’nun Laz dili ve kültürü yanında, her albümünde Hemşince, Gürcüce ve Megrelce dillerinde şarkılara da yer vermesi diğer bölge dillerine de prestij ve tanınırlık kazandırmıştır. Bununla birlikte, albümler şarkı sözlerinin Türkçe çevirileri ile beraber çıkmıştır. Bu çok dilli albüm geleneği Marsis, Resul Dindar, Salih Yılmaz gibi birçok yeni müzisyeni de etkilemiş, Kazım Koyuncu’dan sonra çıkan her Karadeniz müziği albümünde bölge dillerine yer verilmiştir.

Yerel dillerdeki şarkılardan bazıları popüler TV dizilerinde yer almıştır. Bu da dillerin toplum içindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Öyle ki bugün Lazca Didou Nana⁴ şarkısını Türkiye’de neredeyse bilmeyen insan kalmamıştır. Aynı şarkının Türkçesi Volkan Konak tarafından nakaratı “Didou Nana” aynı bırakılarak söylenmiştir. Dolayısıyla, Lazca bir ağıt Türkçede dilden dile dolaşmakta ve çeviri aracılığıyla daha çok insana ulaşarak bir farkındalık yaratmaktadır. Benzer durum Hemşince için de söz konusudur. Artık Hemşince şarkılar sanat aracılığıyla daha büyük kitlelere ulaşmaktadır.

Hemşince müzik adına atılan önemli adımlardan biri de 2005 yılında piyasaya çıkan, tamamı anonim Hemşin türkülerinden oluşan *Vova*⁵ *Hemşin Ezgileri* (2005) albümüdür. Bu albümde tamamı Hemşince olan şarkıların yanında *Yar Yar*, *Gelini*, *Nenni Nenni*, *Ha Yaylalar* gibi Hemşin kültürünü yansıtan Türkçe şarkılar da mevcuttur. Albümdeki şarkı sözleri incelendiğinde Hemşince ve Türkçe’nin bir arada kullanımının yanında bölgedeki diğer dillerden aktarılan kelimelerin varlığını gözlemlemek de mümkündür. Bu da bölgedeki çok dilliliğin ve çok kültürlülüğün dillere ve kültürlere kattığı zenginliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Zuğaşi Berepe’nin izinde giden onlarca gruptan biri olan *Meluses*⁶, 2015 yılında *Ğadulik*⁷ adlı ilk albümünü çıkarmıştır. *Meluses*’in şarkıların bazıları Hemşin kültüründen etkilenmiş olsa da bazı şarkılar da evrensel göndermeler içermektedir. Öyle ki *Bobol*⁸ adlı şarkının sözleri incelendiğinde Kafka’nın *Dönüşüm* adlı eserini akıllara getirmektedir. Dolayısıyla, dolaylı olarak olsa bile, *Meluses* Kafka’yı Hemşinceye taşımıştır. *Bobol* şarkısı ve Türkçe çevirisi aşağıdaki tabloda görülebilmektedir:

Tablo 1: Bobol Şarkı Sözleri

Hemşince Şarkı Sözleri	Türkçesi
“Apez ari galeme Meçinokez keyim deyi Dagez ari cecime	“Elime aldım kalemi İçimdekileri yazayım diye Altıma aldım kilimi buralardan gideyim

⁴ Büyük anne (Lazca)

⁵ Kim bunlar?

⁶ Işığımız.

⁷ Rengarenk.

⁸ Böcek.

İsa poloraz ertam deyi Tartsutsi telveliçe cermak cermak tarnam deyi Obol ayi bobol ayi aşxarez”	diye Döndürdüm rüzgâr gülünü Beyaz beyaz döneyim diye Bıraktım böcek yaptım dünyayı
---	--

Meluses. 2015. **Ğadulik**. İstanbul: Viya Müzik.

Meluses gibi grupların dünya edebiyatına göz kırpan buna benzer eserleri hiç şüphesiz Hemşin dili ve kültürüne zenginlik katarak gelişmesini sağlamaktadır. Böylece dilin hayatta kalma mücadelesine katkıda bulunmaktadır.

Hemşince müzik alanında her geçen gün farklı ortamlarda ve tarzlarda duyurmayı sürdürmektedir. Son dönemde Ayşenur Kolivar ve Onur Şentürk’ün “Heyamoli-Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesi de Hemşincenin Karadeniz’deki diğer kaybolan dillerle birlikte sesini duyurduğu bir proje olmuştur. Bu projede evrensel olarak bilinen çocuk şarkıları Hemşince, Lazca, Gürcüce ve Çerkezce gibi dillere çevrilerek bu dillerde de hayat bulmuştur. Bu noktada çevirinin dillerin hayatta kalmasındaki önemli rolü bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Bu projede Hemşince olarak söylenen şarkılar; “Ali Baba’nın Bir Çiftliği Var”, “Küçük Yıldız”, “Parmak Ailesi” ve “İyi ki Doğdun” şarkılarının çevirileridir (Kolivar, Şentürk, 2020).

Öte yandan, Hemşincenin edebiyat alanında temsil edilmesi ise çoğunlukla deyimler, atasözleri, maniler, hikayeler, türküler vb. sözlü kültür öğelerinin yazıya aktarılması ve çeşitli dergilerde yayımlanması ile başlamıştır diyebiliriz. Bunun en büyük sebebi Hemşincenin yıllardır sözlü aktarımla varlığını sürdüren bir dil olması ve Hemşince yazma faaliyetlerinin çok yeni olmasıdır. Bu anlamdaki çalışmalar Hopa’da yerel olarak çıkan *Bir Yaşam* dergisi⁹ ve 2014 sonbaharda ilk sayısını çıkaran *Gor*¹⁰ dergisi oluşturmaktadır. *Bir Yaşam* dergisi genel olarak Doğu Karadeniz kültürüne odaklansa da Lazca ve Hemşince adına ciddi çalışmalar gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bazı Hemşince sözlü kültür öğeleri ilk defa yazıya dökülmüştür. Dergi, Laz ve Hemşinlilere dair birçok derleme, hikâye, türkü vb. sözlü kültür öğesini yayımlamıştır. Örneğin; derginin 7. sayısında Hemşince atasözleri Türkçe çevirileriyle birlikte verilmiştir: “*Gatan aroğe madzune peçelov guda* (sütten yanan yoğurdu üfleyerek yer), *gadun dzedoğın mode gerta* (kedi dövenin yanına

⁹ Sadece 12 sayı çıkmıştır.

¹⁰ Hemşince “göç” anlamına gelmektedir.

gider), *lalu dağın didz dalçin* (ağlamayan bebeğe meme vermezler), *um u hatse udes anu kaşvis ku* (kimin ekmeğini yersen ona benzersin), *galated bara kezial bidi* (sepeti sakla sana da lazım olur), *elun atina binan tez enar* (elin atına binen tez iner)” (Aksu, 2009, 42). Görüldüğü gibi burada Hem Türkçe atasözleriyle büyük bir etkileşim söz konusudur hem de bazı atasözlerinde melez bir kullanım ön plana çıkmaktadır. Hiç şüphesiz bölgede Laz ve Gürcü atasözlerinin de incelenmesiyle yöresel etkileşim de daha açık bir şekilde ortaya çıkarılabilir. *Bir Yaşam* dergisinin bir diğer önemi de bölgedeki tüm dil ve kültürlere aynı değeri vererek bu dillerde ortaya konan eserlerinin Türkçeye çevirisini sağlayarak bir arada yaşayan bu toplulukların birbirlerini biraz daha yakından tanımasını sağlamaktır. Dolayısıyla çeviri bu çalışmaların merkezinde yer almaktadır ve tıpkı günlük hayattaki gibi Lazlar, Hemşinliler ve Gürcüler arasında bir köprü konumundadır. Karadeniz’deki dil ve kültür zenginliğini horon halkasına benzetirsek çeviri de birbirine kenetlenmiş ellerdir diyebiliriz.

2.5. Çeviri Aracılığıyla Çözümler

Günümüzde kaybolma tehlikesi altındaki birçok dil için çeşitli şekillerde dilleri hayatta tutma, yeniden canlandırma çalışmaları devam etmektedir. Bu konuda UNESCO, AB, LSA vb. birçok kurum çeşitli projeler organize etmekte ve özellikle dillerin belgelenmesi adına çalışmalar yürütülmektedir. Fakat çevirinin dillerin yok olmasını yavaşlatmak, engellemek ve onları gelecek nesillere aktarmak konusunda oynayacağı rol konusunda çok az çalışma yürütülmüştür. Çevirinin sosyo-kültürel rolünün de önem kazanmasıyla birlikte dillerin hayatta kalmasında çevirinin önemi de ön plana çıkmıştır. Özellikle ülkemiz gibi çok kültürlü bölgelerde çeviri farklı diller arasında bir köprü konumunda bulunmaktadır. Öyle ki çeviri olmadan farklı kültürlerin, yaşam tarzlarının, gelenek göreneklerinin farkında olmak oldukça güçtür denebilir. Daha önce de değinildiği gibi bu dil ve kültürlerin müzik, sinema, edebiyat gibi çeşitli sanat dallarıyla kendinden bahsettirebilmesinin en önemli aracı hiç kuşkusuz çeviridir. Kültürel öğelerin çeşitli yollarla ulusal ve uluslararası çapta tanınmasında ve yaygınlaşmasında en önemli rol çeviriye düşmektedir. Bu anlamda çeviriye düşen en büyük rol hiç şüphesiz kaybolan dillere dair bir farkındalıktır.

Ayrıca bu çalışmada, kaybolan dilleri konuşan insanların hayatlarının her anında çeviri faaliyetine vurgu yapılmaktadır. Gündelik hayat pratiklerinde ise

özellikle melez bir kimliğe sahip insanların sürekli çevirmen rolü üstlendikleri gözlenmektedir. Melez bir kültüre sahip bu insanlar, günlük hayatta sürekli alışveriş içinde bulundukları bu diller ve kültürler arasında gelgit yaşamaktadırlar denebilir. Bu noktada, bireylerin sürekli bir çeviri ve hatta yeniden çeviri faaliyetinde bulundukları söylenebilir.

Öte yandan, edebiyat eserlerinin çevirisi ile birlikte Hemşince çeviri sahnesinde yerini almaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, Hemşince çeviriler ilk olarak *Bir Yaşam* ve *Gor* gibi dergilerde sözlü kültür öğelerinin Türkçeye çevrilmesi ile başlamıştır. Bu dergilerde Hemşin dil ve kültürü ön plana çıkarken derlemeler, öyküler, şiirler, denemeler ve çeşitli edebiyat eserlerin çevirileri de yer almaktadır.

Ayrıca, Hemşinceye yapılan en önemli çevirilerden biri hiç kuşkusuz Saint Exupéry'nin “Küçük Prens” adlı eserinin Mahir Özkan tarafından Hemşinceye *Bidzig Pirens* olarak yapılan çevirisidir. Bu eser ulusal basında da geniş yer bulmuş ve Hemşin dili ve kültürünün ulusal ve uluslararası anlamda prestij kazanmasını sağlamıştır. Bu çeviri eser uygulama bölümünde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Bunların yanında son dönemlerde “Gor” dergisinde La Fontaine masallarından bazılarının çevirileri yayımlanmıştır. Bunlardan ikisi, “Kurt Çoban Olmuş” ve “Öküz Olmak İsteyen Kurbağa” masallarının çevirileri bu çalışmanın uygulama bölümünde Berman'ın farklılaştırıcı eğilimleri ekseninde incelenecektir.

Buna ek olarak, Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları adlı projede dünya dillerinde yaygın şekilde söylenen çocuk şarkılarının Hemşince çevirileri yapılarak söylenmiştir. Bu şarkılardan, “Ali Baba'nın Bir Çiftliği Var”, “Küçük Yıldız”, “Parmak Ailesi” ve “İyi ki Doğdun” şarkılarının çevirileri uygulama bölümünde yine Berman'ın “farklılaştırıcı eğilimler” yaklaşımıyla incelenecektir.

Hem gündelik hayatta bireylerin hayatlarının merkezinde olan çeviri, hem de edebiyat ve sanat alanındaki çeviri faaliyetleri Hemşincenin hayatta kalması adına büyük önem arz etmektedir.

2.6. Bölüm Değerlendirmesi

Kimlik devingen, sürekli değişip dönüşen bir yapıya sahiptir. Geçmişin sabit kalıpları arasından çıkan bir kültürel kimlik tanımı daima eksik kalacaktır. Geçmiş, kimliğin bugünkü halini oluşturmada rol oynayan faktörlerden yalnızca biridir.

Geçmiş, ya da genel anlamıyla tarih, güç oyunlarının sahnelendiği bir yerdir ve kültür de bundan nasibini alarak sürekli değişime tabidir.

Kültürel kimlik ben ve öteki ikili zıtlıklarda şekillenmez, tam aksine ben ve öteki arasında bir Üçüncü Alan'da oluşur. Bhabha'nın ileri sürdüğü melezliğin sahnelendiği bu Üçüncü Alan, kültürel çatışmanın ve uzlaşmanın gerçekleştiği, üretimin ve yeniden üretimlerin olduğu ilk iki andan bağımsız bambaşka bir alan, yeni bir formdur. Melez kimlik kendini bu iki kültür arasındaki muğlak alanda konumlandırır. Bu alan Bhabha'ya göre çeşitliliğin değil farklılıkların sahnelendiği alan olmalıdır. Kültürel çeviri de bu kültürel farklılıkların sahnelendiği alanda kendine yer bulur. Farklılıkların bütün özellikleriyle, yabancının bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir tiyatro sahnesidir adeta çeviri.

Çeviride ötekinin ya da yabancının bütün özellikleriyle görünür olması gerekliliği Berman tarafından da dile getirilmiştir. Etnikmerkezci, ötekini yok sayan bakış açısıyla çeviri anlayışını reddeden Berman yabancının yabancı olarak var olması gerekliliğini savunmuştur.

Tehlike altındaki dil ve ölü dil tanımlarının yapıldığı bu bölümde, dillerin hayatta kalması adına Crystal'ın ileri sürdüğü şartlar la birlikte çeviri de dillerin hayatta kalmasını sağlayacak en önemli faktörlerden biri olarak ileri sürülmüştür. Bu bağlamda Hemşin dili ve kültürünün hayatta kalma girişimleri incelenmiştir. Hemşincenin müzik, edebiyat ve sinema gibi alanlardaki üretimlerle hayatta kalma girişimi irdelenmiş, ayrıca dünya çapındaki edebi eserlerin Hemşinceye çevirileri incelenerek çevirinin dillerin hayatta kalmadaki rolü vurgulanmıştır.

3. HEMŞİNLİLER VE MELEZLİK

3.1. Hemşin Dili ve Kültürel Kimliği

Hemşin dili ve kültürünün özellikle sanat aracılığıyla ulusal çapta bilinmesi ve Hemşinceye dair kaybolmakta olan bir dil olarak farkındalık yaratılmasının ardından Hemşin kültürü üzerine çalışmalar artmıştır. Bu çalışmalarda, Hemşin kültürünün daha kolay bir şekilde incelenebilmesi adına Hemşinliler üç gruba ayrılmıştır: Doğu Hemşinlileri, Batı Hemşinlileri ve Kuzey Hemşinlileri (Vaux, 2007, 258).

Batı Hemşinlileri, Rize'nin Çamlıhemşin ve Hemşin gibi çeşitli ilçelerinde yaşayan ve kendilerini “Hemşinli” olarak tanımlayan insanları betimlemek için kullanılmaktadır. Batı Hemşinlileri Hemşinceyi gündelik hayatta sadece kelime boyutunda Türkçeyle bir arada kullanmaktadırlar ve çoğu zaman bu kelimelerin Türkçe olduğu düşünülmektedir. Bu grup için Hemşince, bölgede konuşulan Türkçe ağızı arasına karışan Hemşince kelimelerden ibarettir. Dolayısıyla batı Hemşinlilerinin dili tamamen melez yapıda bir dildir denebilir. Bu melez yapı ilerleyen bölümlerde “Uzak/Yakın Hemşin” bölümünde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Doğu Hemşinlileri ise özellikle Artvin'in Hopa, Kemalpaşa ve Borçka ilçeleri ile bu bölgelerden yapılan göçler sonucunda yerleştikleri Düzce, Sakarya, Adapazarı gibi çeşitli bölgelerde bir araya gelerek oluşturdukları Hemşin köylerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca günümüzde Türkiye'nin birçok ilinde Hemşinli nüfusu az da olsa mevcuttur (Ersoy, 2007, 320). Bu grup gündelik hayatlarında cümle düzeyinde Hemşince konuşmaktadır. Doğu Hemşinlileri için Türkçe ve Hemşince iki ayrı dil olsa da Hemşincenin Türkçe ve bölgede konuşulan diğer dillerden özellikle Lazca ile olan karşılıklı alışverişi sonucu ortaya çıkan melez yapısı uygulama bölümündeki örneklerle açıklanacaktır.

Kuzey Hemşinlileri ise genellikle Türkiye dışındaki Hemşinliler için kullanılmaktadır. Bu grup da gündelik hayatlarında cümle düzeyinde Hemşince

kullanılmaktadır. Rusya'da, Krasnodar şehri başta olmak üzere birçok yerde Hemşinli köyleri bulunmaktadır. Ayrıca Stalin döneminde Rusya'dan Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürülen Hemşinliler de mevcuttur. Bu iki grup birbirini rahatlıkla anlasa da Doğu ve Kuzey Hemşincesi birtakım farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmada Hemşin dili ve kültürü kaybolma tehlikesi altında bir dil ve kültür olarak bir bütün olarak ele alınsa da verilen örneklerin büyük bir çoğunluğu Doğu Hemşinlilerinden alınan örneklerdir, aksi durumlarda özellikle hangi gruba ait olduğu belirtilecektir.

Hemşinlilerin ismini Hemşin bölgesinden aldığı oldukça açıktır. Hemşinliler kendilerini genellikle Hemşinli veya *Hamşetsi/Homşetsi* olarak tanımlamaktadır ve dillerini de Hemşince veya *Homşetsnak* olarak belirtmektedirler.

Öte yandan, Hemşince ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda Hemşince ve Ermenice arasında bir bağlantı kurulmakta ve Hemşinlilerin 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra Hemşin bölgesine yerleştiği varsayılmaktadır (Simonian, 2007, 20). Fakat, bu tarz araştırmaların çoğu birer “mit” ve varsayımdan öteye gidememiştir (Simonian, 2007, 20). Genellikle ideolojik bir bakış açısıyla oluşturulan bu varsayımlar, Hemşinlileri dışardan bir gözle tanımlamaya ve konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Hemşincenin dilbilgisini detaylı bir şekilde inceleyerek Ermenice ile karşılaştıran Bert Vaux'un elde ettiği sonuçlar araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Vaux'un bu detaylı incelemesi sonucunda Hemşince ve Ermenice arasındaki benzerlikler yanında Hemşincenin tamamen kendine özgü yapısını ve Türkçe Gürcüce ve Lazca gibi komşu dillerle olan kültürel alışverişini de örneklerle göstermiştir. (2007, 258).

Hemşince, günümüzde birçok uluslararası metinde Ermenicenin bir diyalekti olarak adlandırılrsa da bu iki dilin özelliklerini detaylı bir şekilde inceleyen Vaux'un da belirttiği gibi bu iki dil genel olarak karşılıklı anlaşılabilir değildir (Vaux, 2007, 257). Bu çalışma, Hemşincenin köken tartışmalarına girmeyip, Hemşinceyi içinde barındırdığı bütün öğelerle birlikte ele alıp bu yönüyle de melez yapısını ortaya çıkarma niyetindedir. Bu bağlamda, Hemşincenin içinde barındırdığı Türkçe, Ermenice, Lazca, Gürcüce öğeler ve bütün bunların yanında Hemşincenin tamamen kendine has yapısı ile birlikte Hemşince kaybolmakta olan kendine özgü bir dil olarak betimlenmektedir. İçinde bulunduğu coğrafya ve alışveriş halinde olduğu

kültürler sayesinde günümüzde Hemşinliler tarafından kullanılan melez dil ortaya çıkmıştır.

3.2. Hemşinlilerde Melez Yapı

Daha önce de değinildiği gibi kültür asla geçmişe/tarihe dayalı, durağan, sabit ve değişmeyen bir yapı değildir (Bhabha, 2016, 43). Aynı şekilde “kimlik asla *a priori* veya tamamlanmış bir hasıla değildir” ve “öteki her zaman belirsizdir” (Bhabha, 2016, 120-121). Dolayısıyla Hemşin kültürü söz konusu olduğunda, Hemşinlilerin kültürel kimliğini tarihin tozlu raflarında aramak, tek, durağan ve sabit bir kültür tanımı yaparak kültürü tanımlamak anlamsız olacaktır. Bu tarzda bir kültürel kimlik tanımı ben ve öteki gibi ikili zıtlıklar yaratarak kültürel farklılıkların ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Oysaki anlam ben ile öteki arasında Üçüncü Alan’da şekillenir ve bu Üçüncü Alan’da kültürün asli birliği ve sabitliği yoktur; bu alanda aynı işaretler alınabilir, çevrilebilir ve yeniden tarihselleştirilebilir ve yeniden okunabilir (Bhabha, 2016, 101). Hemşin kültürünü de ‘arada’, ‘eşikte’ bir kültür olarak betimlersek, kültürel kimliğinin bütün özelliklerinin bu üçüncü alanda ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu alan kültürel üretimin gerçekleştiği üretken bir alandır.

Bütün bunlar düşünüldüğünde Hemşin kültürünü, bütün farklılıkları ve kendine has özellikleri ile betimlemek için geçmişe takılıp sabit söylemler üretmek yerine, günümüzde yaşandığı şekliyle, gündelik hayat pratiklerinde, kültürel kimliğin nasıl şekillendiğini görmek gerekir. Çünkü Hall’un da değindiği gibi kültürel kimlik ‘olmak’ kadar ‘oluşturmaktır’ da. Hem geçmişe hem de geleceğe aittir. Çoktan var olan bir şey değildir. Kültürel kimliklerin de tarihleri vardır; fakat tarihi olan her şey gibi sürekli dönüşüm geçirirler (Hall, 1990, 225). Dolayısıyla, Hemşin kültürü ve kimliğinin yıllar içerisinde nasıl oluştuğunu, dönüştüğünü görmek, sözlü kültür öğelerinin geçmişten günümüze aktarılırken geçirdiği değişim ve dönüşüme şahit olmak ve gündelik hayat pratiklerinde şimdiki anın izini sürmek doğru bir kültürel kimlik tanımı yapmamızı sağlayacaktır. Bütün bu değişim ve dönüşümü sağlayan şeyse kültürel alışveriştir diyebiliriz. Bu noktada çevirinin rolü de belirginleşir. Çeviri, anlamın üretildiği ve hatta yeniden üretildiği Üçüncü Alan’da yeni anlamlar ve temsiller oluşmasını sağlayarak melezlik durumunu oluşturan devingen yapının ta kendisidir. Hemşinliler açısından biraz açmak gerekirse, tarih boyunca karşılaşılan,

aynı coğrafyalarda bir arada yaşanan bütün diğer kültürlerle, yani Türkler, Lazlar, Gürcüler, Ermeniler vb. birçok toplumla girilen karşılıklı ilişki kültürel çevirinin ta kendisidir. Bu da bugün gelinen noktada Hemşin kültürünün melez yapısını oluşturmuştur denebilir.

3.3. Hemşinlilerde Çevirinin Günlük Hayattaki Rolü

Hemşinliler ve aslında genel olarak melez kültürler için çeviri hiç farkında olmadan sürekli hayatlarının merkezlerine konumlandıkları bir araçtır denebilir. Özellikle, bu tezin araştırma kısmında yapılan çeşitli röportajlar neticesinde sahada detaylı çalışma fırsatı elde edilen Doğu Hemşinlilerinin günlük hayatlarının tam olarak bir çeviri etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu çeviri faaliyeti öylesine yoğunudur ki günlük hayatta konuşulan Hemşince kelime bilgisinin Türkçeden etkilendiği kadar, ortak dil olarak Hemşinlilerin hayatlarının çok büyük bir bölümünde kullandıkları Türkçenin de Hemşinceden yapılan direk çevirilerle şekillendiği söylenebilir. Aşağıdaki tabloda Hemşinceden direk çeviriyle bölgedeki Türkçeye geçmiş yapılara örnekler verilmiştir:

Tablo 2: Hemşinceden Türkçenin Hemşin Ağzına Geçen Kelime Örnekleri

Hemşince Kelime	Hemşinlilerde Kullanılan Türkçesi
Maz vatuş	Saç dökmek (saç kesmek anlamında kullanılır)
Hakunet honuş	Giynindekini çıkarmak
Yesir elluş	Yesir olmak

Tablodaki örneklerden ilki “saç dökmek”, aslında günlük hayatta saç kesmek/kestirmek anlamında kullanılmaktadır. Bu yapının Hemşinceden doğrudan Türkçeye çeviri yoluyla geçtiği söylenebilir. Çünkü Hemşince “maz vatuş” (saç dökmek), saç kesmek/kestirmek anlamında kullanılmaktadır. İkinci örnek de benzer şekilde Hemşinceden Türkçeye birebir çevirisi yapılarak kullanılmaktadır. Hemşince “haknuş” fiili giyinmek anlamına gelmektedir ve “hakunet” kelimesinin birebir çevirisi de “giynindeki” olarak çevrilmiştir. Ancak Türkçede böyle bir yapı mevcut değildir. Buna rağmen bu kelime gündelik hayatta birinin üstündeki giysilerden

bahsedilirken sıklıkla kullanılmaktadır. Üçüncü örnekte Hemşince bir kelime olan ve sevmek, kurban olmak anlamına gelen “yesir elluş” yapısı doğrudan Türkçe içerisinde Hemşinceden ödünçleme yapılan bir kelime olarak “yesir olmak” şeklinde kullanılmaktadır. Bu üç örnek aslında Hemşincenin bölgede konuşulan Türkçe üzerindeki etkisini ve Hemşinlilerin gündelik hayatlarında çevirinin yerine dair ipuçları sunmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ve uygulama bölümündeki çalışmalarda özellikle melez yapı örneklerinin incelendiği bölümlerde benzer çeviri faaliyetleri de rahatlıkla görülebilmektedir. Dolayısıyla, melezlik ve çevirinin de birbiriyle bağlantılı olduğu sonucuna da varılabilir.

3.4. Sanatla Popüler olan Bir Dilin Gündelik Hayatta Kayboluşu

Hemşince, son 20 yılda aslında hiçbir zaman görmediği ilgiyi, tanınırlığı sanatsal verimliliği göstererek altın yıllarını yaşamaktadır diyebiliriz. Bu anlamda ülkemizin kültürel ve dilsel mozağının önemli bir parçası haline gelerek adeta kaybolmaya başkaldırmaktadır. Diğer taraftan edebiyat ve sanat alanından ayrılıp sokağa döndüğümüzde, sosyal hayatta, konuşma dilinde Hemşincenin pek de altın çağını yaşadığını söylemek mümkün değildir. Gündelik hayatta Hemşince ve Türkçe arasında çok sık geçişler gözlemlenmekte, Hemşince yavaş yavaş evde, aile içerisinde konuşulan bir dil haline gelerek, dilin yüzyıllar içerisinde etkileşim içerisinde olduğu dillerle alışverişi sonrası ortaya çıkan melez yapısı, gitgide daha çok Türkçe kelimenin etkisi altında kalarak Hemşince öğeler azalmaktadır.

Hemşincenin içinde bulunduğu bu durumu ve insanların bu konudaki farkındalıklarını değerlendirmek, ana dilleri ile ilgili duyarlılıklarını görmek ve son dönemde artan özellikle “Bidzig Pirens” gibi çevirilerin dilin daha uzun süreler hayatta kalmasına ön ayak olacak, ölmesini engelleyecek bir öğe olarak ön plana çıkmasına karşı tutumlarını gözlemlemek adına Hemşincenin yoğun bir şekilde konuşulduğu Artvin Hopa’da gerçekleştirilen kalitatif anket çalışması, çalışmanın uygulama bölümünde incelenecek ve gündelik hayatta dilin yok oluşu daha yakından görülebilecektir.

3.5. Bölüm Değerlendirmesi

Hemşinlilerin kimliği ve tarihi uzun yıllardır tartışma konusu olmuştur. Bu bölümde Hemşincenin melez dil yapısına vurgu yapılarak çeşitli diller ile ilişkisi irdelenmiştir. Hemşin'in kimliğini tarih sayfalarında aramak yerine, bu bölümde günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan Hemşinliler ve Hemşince açısından bir betimleme yapılmaya çalışılmıştır. Bhabha'nın tanımıyla Üçüncü Alan'da şekillenen bir kültür olarak Hemşin kültürünün melez yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca, sanatta popüler olan bir dilin gündelik hayattaki yok oluşunun izi sürülmüştür. Çevirinin Hemşinlilerin günlük hayattaki rolü saptanmaya çalışılmış, yaşadıkları coğrafyalar gereği çok kültürlü ortamlarda yaşamlarını sürdüren Hemşinlilerin çeviriyi bir hayat tarzı olarak benimsedikleri kanısına varılmıştır. Çeviri onlar için toplumsal hayatın kilidini açan bir anahtardır denebilir. Öyle ki çarşıda alışveriş yaparken, tarlada çay toplarken, çay alım yerlerinde çay satarken, komşusuyla muhabbet ederken sürekli bir çeviri faaliyeti söz konusudur diyebiliriz.

4. UYGULAMALAR

4.1. Araştırmanın Yöntemi

4.1.1. Etnometodoloji

Etnometodoloji, Harold Garfinkel'in "Etnometodolojide Araştırmalar" (1967) adlı kitabıyla kendinden söz ettiren ve daha sonraki yıllarda birçok deneysel çalışmaya da öncülük eden bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnometodoloji kabaca "insanların etraflarındaki dünyayı anlamak için kullandıkları metotları" ifade eder (Slattery, 2012, 223). Araştırma alanının odak noktası gündelik hayat pratikleridir. Bireysel çaptaki gündelik pratikler, rutinler, çoğu zaman farkında bile olmadan, kanıksadığımız eylemlerin her biri tek tek ele alınarak makro düzeyde toplumsal düzen açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, gündelik pratikleri yürüten bireyler aynı zamanda toplumsal düzeni yaratan aktörlerdir. Garfinkel'e göre toplumsal düzen "katılımlı üretim" ile oluşur; bir etkinlik veya ortamın tanınabilir özellikleri nasıl ortaya çıkarsa çıksın, o 'lokal olarak' üretilen bir şey, yani etkinliğin bu etkinliğe katılanlar tarafından yapılma biçimleri içinde ve bunlarla üretilen bir şey olarak görülmelidir" (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 170). Dolayısıyla bu lokal üretimin aktörleri olan bireyler, içinde bulundukları "toplumsal gerçekliği yorumlamanın yanı sıra, bu gerçekliği her gün yaratma (ve yeniden yaratma) kapasitesine sahiptir" ve bu da "Garfinkel'e göre, üç temel kavramla açıklanabilir: dokümanter metot, refleksivite ve bağlama gönderimlilik (indeksellik)" (Slattery, 2012, 224).

Dokümanter metot gündelik olayların "temel kalıplarını belirleme biçimimizdir" ve bu "genel kalıpları özel olayları anlamakta kullanırız; toplumsal hayat bu yüzden refleksiftir-her özel parça daha genel bir temanın bir yansıması veya kanıtı, her yansıma ve kanıt da genel temanın bir parçası olarak görülür" (Slattery 224).

Öte yandan, "Garfinkel indeksellik/bağlama gönderimlilik kavramıyla dikkati gündelik toplumsal durumların durumsal doğasına çeker" (Cuff, Sharrock, Francis,

1990, 173). Herhangi bir söz ya da eylem içinde bulunduğu özel koşullar çerçevesi içerisinde değerlendirilmelidir, kendi bağlamı dışında hiçbir anlam içermez. Bu anlamda, üyelerin gerçekleştirdiği her eylem ve söz ‘açıklanabilir’ ve ‘mantıklı’ olmalıdır. Garfinkel, “Etnometodolojide Araştırmalar” adlı eserinde eylemlerin açıklanabilir olmasını şu şekilde ifade eder: “Etnometodolojik araştırmalar, gündelik aktiviteleri görsel, mantıklı ve raporlanabilir, bir başka deyişle açıklanabilir kılmak adına, üyelerin metotları olarak gündelik aktiviteleri, sıradan gündelik olayların organizasyonu olarak inceler”¹¹ (Garfinkel, 1967, vii).

Garfinkel, Etnometodolojiyi “üyelerin ürettiği ve yönettiği organize gündelik işlerin, bu düzeni ‘açıklanabilir’ kılan üyelerin prosedürleri ile aynı olduğunu ifade eder” (1967, 1). Garfinkel, açıklanabilirlik kavramıyla “gözlemlenebilir ve rapor edilebilir yani bütün üyelerin ulaşabileceği” en sıradan gündelik olayların anlamlandırılmasından bahsetmektedir (1967, 1). Gündelik aktiviteleri bir ürün olarak gören etnometodoloji için, bu aktiviteleri üretmekte ve anlamakta kullandığımız, açıklama ve anlamlandırmanın odağında bulunan dil de bu bağlamda incelenmesi gereken en önemli araçlardan biridir. Çünkü “dil ve bir etkinlik olarak konuşma, sadece dünyayı anlamakta değil, aynı zamanda onu yaratmakta da kullandığımız merkezi bir araçtır” (Slatery, 2012, 225). Dolayısıyla, dil ve konuşma, Etnometodoloji için temel bir araştırma, inceleme alanı olmuş, konuşma analizi etnometodologların en sık başvurduğu yöntemlerden biri haline gelmiştir. Ses ve görüntü kayıtlarının çok sık kullanılmasının sebebi de “etkileşimlerin doğal içeriklerini mümkün olduğu ölçüde koruyan araştırma tekniklerinin tercih edilmesidir” (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 174). Üyelerin sıradan gündelik aktivitelerini, bütün yönlerini koruyarak aktarmak için, söz konusu konuşma her yönüyle incelenir; bu bağlamda konuşulan kadar konuşulmayan da önemlidir; söz kadar duraksama ve boşluklar da incelemeye değer noktalardır. Harvey Sacks konuşma analizini bağımsız bir araştırma alanı haline getirmiştir denebilir ve konuşma analizinin birkaç özelliğini ön plana çıkarmıştır. Bunlar genel olarak “ardışık olması” ve “sıra-ile yapmayı gerektirmesidir” (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 175). Bu özelliklerin yanında yine konuşmacıların sözlerini ürettikleri bağlam da oldukça önemlidir. Yani üretilen her sözün karşı tarafın anlayabileceği türden, açıklanabilir, mantıklı türden olması beklenir ki böylece ardışık bir konuşma akışı

¹¹ Çeviri tarafıma aittir.

gerçekleşsin. Konuşmacılar bu sayede “kendi lokal toplumsal ortamlarına özel ve özgü konuşmalar üretirler; bu mekanizma genel olabilir ancak onun lokal kullanımları ve özel sonuçları genel değildir” (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 175).

Genel olarak, toplumsal düzeni anlamak için üyelerin lokal, bireysel üretimlerine bakmak gerekir. Üyeler parçası oldukları daha büyük çaptaki toplumsal düzeni kendilerine has, öznel eylemlerle anlamlandırmaya, açıklamaya çalışırlar. Etnometodoloji insanların birçok kez farkında olmadan yaptıkları, sıradan gündelik faaliyetlerinin, rutinlerinin ya da işlerinin doğası üzerine düşünmelerini sağlar. Bu da aslında etnometodolojinin “refleksivite” kavramını ön plana çıkarmaktadır.

Araştırmamızın temelinde yatan Hemşin dili ve kültürü söz konusu olduğunda, Hemşin dilini kullanan ve gerek gündelik pratikler gerekse sanatsal vb. faaliyetler amacıyla bu dilde üretim yapan bireylerin ortaya çıkardıkları ürünler, yani dilin kullanıldığı her türlü faaliyet incelenerek daha büyük çapta bir genellemeye ve açıklamaya ulaşılabilir. Hemşincenin, onu kullanan insanlar tarafından üretilen ve aslında yüzyıllar içerisinde geçirdiği değişim, dönüşüm ve yapılan her bir çeviri sonucunda yeniden üretilmesi esnasında nasıl bir yapıya büründüğünü açıklayabilmemiz adına, bu bireysel, lokal çapta üretimlerin incelenmesi esastır. Bir başka deyişle, Hemşincenin ve Hemşin kültürünün yapısını incelemek için toplumun üyelerinin sözlü kültür öğeleri ve gündelik faaliyetleri başat kaynak olmalıdır. Bu bağlamda, Garfinkel’in toplumsal düzeni “katılımlı üretim” olarak gördüğü unutulmamalıdır. Yani her türlü toplumsal etkinlik bu etkinliği gerçekleştiren üyeler tarafından üretilen bir üründür. Bu noktada, üyelik kavramıyla kültür kavramının benzerliğine de dikkat edilmelidir (Cuff, Sharrock, Francis, 1990, 172). Hemşince ve Hemşin kültürü, üyelerinden bağımsız bir yapının aksine onu konuşan, o kültürü yaşayan üyelerin ürettiği ve her bir etkinlikte yeniden ürettiği bir yapıdır. Bu nedenle, bu dil ve kültüre ait yapıyı anlamak için lokal pratiklere bakmak yeterli olacaktır.

Öte yandan, Hemşince ve Hemşin kültürüne dair daha genel varsayımlar ortaya koyabilmek adına, üyelerinin içinde bulundukları, parçası oldukları kültürel yapıyı nasıl anlamlandırdıkları da önemlidir. Etnometodolojik yöntemler “düşünsel bir şekilde açıklanabilir” (Araboğlu, 2019, 379). Dolayısıyla yapılması gereken gündelik pratiklerin irdelenmesi ile birlikte düşünsel bir açıklanabilirlik yaratmaktır. Yani insanlara içinde bulunduğu yapının farkına varması

sağlanabilir. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda insanların kendi dil ve kültürlerine dair farkındalıklarına ve üreterek parçası oldukları bütüne dair düşünceleri de değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın uygulama alanındaki araştırmalarda bireylerin içinde bulundukları kültürü nasıl tanımladıkları ve bu konudaki farkındalıkları temel alınarak düşünsel bir açıklanabilirlik yaratılmaya çalışılmıştır.

4.1.2. Uzak/Yakın Hemşin

Etnometodolojinin yöntemleriyle insanların içinde bulundukları yapıların farkına varmalarını sağlamaları hiç şüphesiz öz/düşünsel bir süreç sonunda gerçekleşmektedir. Bu araştırmanın öznesi ve nesnesi konumunda değerlendirilebilecek araştırmacı, yıllardır bir parçası olduğu kültüre dair öz/düşünsel bir süreçten geçmiştir denebilir. Bu süreç araştırmacının saha çalışması esnasında tuttuğu ‘günlüklere’ şu şekilde yansımıştır:

İlkokula başladığımda herkesin iki dil konuştuğunu düşünürdüm; Hemşince ve Türkçe. Daha okulun ilk günü Lazlar ve Lazca ile tanıştım. Özellikle köyde konuşulan Hemşince hep kaba bir dil olarak bilinçaltıma işlenmiş olacak ki her bir cümlesini anlasam da konuşmaktan hep çekindim. Ancak köyde büyükler bir soru sorduğunda cevap verirdim, o da çoğu kez güzel bir telaffuzla olmadığından karşı tarafın tebessümüyle sonuçlanırdı. Okul hayatım boyunca daha sonra İngilizce ile tanışmamla birlikte farklı dillere karşı oluşan ilgim Lazcaya karşı merakımı da geliştirdi. Özellikle Lise yıllarında Lazcayı çok iyi konuşan İngilizce hocamı zorlayarak Lazca cümleler öğrenir, Laz arkadaşlarımla Lazca iletişime geçmeye çalışırdım. Fakat Hemşinceye karşı önceki yıllarda bende bulunan çekingenliği Laz arkadaşlarımda da fark ettim. Neredeyse hiçbiri Lazca konuşmuyor, Lazca konuşmaktan çekiniyordu. Bu iki dilin yok olmakta olduğunu o zamanlar farkında olmasam da kötüye giden bir şeylerin olduğunu seziyor ve tıpkı babaannemi kaybettiğim gün yaşadığım o çocuk karamsarlığını yaşadığımı hatırlıyorum. İşte bu karamsarlık belki de beni kaybolmakta olan bu iki dili çalışmaya teşvik etti. Hep yakınımnda olan ama bir o kadar da uzak olan bu iki dil: Hemşince ve Lazca. Yıllar içinde bu iki kültürle ilgili birçok şey öğrenmeye devam ediyorum ve aslında bu yok oluştan kendimi de sorumlu tutuyorum.

Araştırmacının kaybolmakta olan bu iki dille ilgili tespitleri, iki komşu dil Hemşince ve Lazcanın ortak kaderine işaret etmektedir. Bu iki kültürün bu kadar

kapalı olması ve bilinmemesini ise coğrafyanın adeta toplulukları vadiler arasında saklamasına bağlanabilir. Kim bilir bu kültürlerin bugüne kadar varlığını sürdürmesi de aynı vadilerin koruması sayesinde. Dil ve kültür öğelerinin yok oluşunun son elli yılda artışı da vadilerin yok olmasına bağlayabiliriz. Ayrıca, tarım arazilerinin yetersiz kalması ile yaşam mücadelesi içerisinde büyük şehirlere yaşanan göç neticesinde köylerin boşalması da kültür öğelerinin yok oluşunu hızlandırmaktadır

Yıllarca bu vadiler arasında yaşayan topluluklar ancak kayıklarla pazar kurulan merkezi şehirlere ulaşım sağlamış, ticaret yapmış ve bir birbirleriyle iletişime geçmiştir. Dolayısıyla farklı vadiler arasında yaşayan aynı kültüre sahip topluluklar bile, farklı dil ve kültür öğeleri geliştirmişlerdir. Bu yüzden diller ve sözlü kültür öğeleri birbirine çok benzese de yıllar içinde farklılaşmıştır. Örneğin günümüzde Lazca konuşulan her ilçeye göre hem sözcük bakımından hem de dil bilgisi bakımından farklılık göstermektedir.

Aynı durum Hemşinliler için de söz konusudur, farklı vadilerde hayatını sürdüren Hemşinliler dil ve kültür bakımından tamamen birbirinden ayrılmıştır. Örneğin, Rize, Hemşin/Çamlıhemşin Bölgesi ile Artvin bölgesi Hemşinlileri dil ve kültür bakımından farklılıklar göstermektedir. Hopa Hemşinlileri, Hemşince dilini günlük hayatlarında konuşurken, Çamlıhemşin civarında Hemşince kelime bazında kullanılmakta, Türkçe cümleler arasında Hemşince kelimeler kullanılmaktadır. Benzer şekilde Çamlıhemşin'den Araklı'ya göç ettikleri düşünülen Kayacık Köyü (Kizirnos) sakinleri de Hemşinceyi kelime bazında konuşurken, Artvin bölgesinden göç ettiği düşünülen Sakarya ve Rusya/Abhazya Hemşinlileri ise Hemşinceyi gündelik hayatlarında kullanmaktadırlar. Günümüzde ise tüm bu topluluklar çevreleri ile etkileşim sonucu, diğer dillerden kelime almakta ve kelime vermektedir. Rusya'daki Hemşinliler günlük hayatlarında Hemşince ile Rusça konuştuklarından Hemşincenin Türkçe ile olan etkileşiminin yanında Rusçanın da etkisi altında kalmıştır. Öte yandan, Sakarya'da yaşayan Hemşinliler de Artvin'de konuşulan dili ufak değişikliklerle kullanmaktadırlar. Dilin kendini Türkçe arasına gizlenmiş kelimelere bıraktığı Çamlıhemşin ve Kara Dere Vadisindeki Hemşince kendinden artık Türkçenin Hemşin Ağzı olarak söz ettirmekte ve bu konuda birçok çalışma yapılmaktadır.

Kendisi de Araklı Kayacık Köyü (Kizirnos) Hemşinlilerinden olan Mecit Çelikaş'ın köydeki ezgileri kayıt altına aldığı ve Birol Topaloğlu'nun derlemesiyle

piyasaya çıkan “Kizirnos; Saklı Ezgiler” adlı çalışma bu bağlamda incelemeye değer bir çalışmadır. Bu türkülerde bölgedeki Hemşinlilerle ilgili ortaya çıkan gerçek tıpkı Rize Hemşinlilerinde olduğu gibi Hemşincenin bir dil olarak kullanılmadığı ancak kelime bazında karşımıza çıktığıdır.

Öte yandan Çelikaş, Kizirnos’ta gündelik hayatta kullanılan kelimeleri kayıt altına almış ve küçük bir sözlük hazırlamıştır.¹² Bu kelimeleri Hopa Hemşincesiyle karşılaştırdığımızda aynı ve benzer kelimelerin yanında tamamen farklı kelimeler de göze çarpmaktadır. Bu durum, belki de bu isimlerin yöreye özgü cisimlerden, bitkilerden veya kültürden oluşmasından kaynaklanmaktadır, belki de artık günümüzde Hopa bölgesinde bulunmamaktadırlar.

Öncelikle Çelikaş’ın belirttiği yer isimleri Hopa’daki Hemşin yerleşim yer isimlerinden farklı olsa da Hemşincenin yapısıyla ve yer isimlerine verilen ad geleneğiyle örtüşmektedir. İki coğrafyanın da yapısı gereği dağlık yerlerden oluşması ve yerleşim yerlerinin bu dağlık bölgelerin üst kısımlarına kurulan düzlüklerden oluşması nedeniyle Hopa’da da çokça kullanılan “Pos” (düzlük) ismi birçok yer adında karşımıza çıkmaktadır: *Mönütpos*, *Mözümpos* vb.

Ayrıca gündelik hayatta kullanılan birçok kelime de Hopa Hemşincesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat şive farkı ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar aşağıdaki tabloda incelenebilir:

Tablo 3: Hopa Hemşincesi ve Kizirnos Hemşincesi Karşılaştırması

Kizirnos Hemşincesi	Hopa Hemşincesi	Türkçesi
Cöröğ	Coroğ	Bataklık
Cör	Cor	Çamur
Karit	Kayit	Karın, mide, hayvan içkembesi
Ovonk	Ovank	İnek Yalı
Peşduz etmek	Peşuş etmek	Elle yemek yermek,

¹² Bakınız Ek-1

		yemeğe ekmek parçası atmak
Pös	Pos	Düzlük

Çelikaş, Mecit. 2017. **Kizirnos Hemşince Sözlük**. Yayımlanmamış.

Çelikaş’ın sözlük çalışmasının diğer bir önemli noktasıysa *Kizirnos* köyünün sosyal yaşantısıyla ilgili bilgileri de açığa çıkarmasıdır. Öyle ki tarım ve hayvancılık kelimelerinin yanında dokumacılıkla ilgili kullanılan bir dizi Hemşince kelimenin günümüze kadar varlığını sürdürebilmesi bölgede bu faaliyetlerin günümüze kadar devam ettiği anlamına gelmektedir.

Öte yandan çeşitli bitki türleri ve özellikle erik, armut ve kabak gibi meyve türlerinin Hemşince karşılıkları yine bölgenin bitki çeşitliliğini ve beraberinde dil zenginliğini ortaya çıkarmaktadır. Kısaca dilin yaşaması sosyal hayatın, gündelik hayatta en çok uğraşılan sosyo-ekonomik yapının bir parçası olan faaliyetlerin de yaşamasına bağlıdır denebilir. Eski gelenek göreneklerin, eski yaşantıların devam etmesi, yeni olanla birlikte harmanlanarak melez bir yapıya bürünerek varlığını sürdürmektedir.

Bu doğrultuda Hasan Uzunhasanoğlu’nun Rize bölgesindeki Hemşinlilerin kullandığı kelimeleri derlediği “Titer: Hemşin Türkçesi Sözlüğü” (2018) incelenmesi gereken bir diğer önemli eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzunhasanoğlu’nun Hemşinlilerin sosyal hayatına dair birçok bilgiyi gün yüzüne çıkaran, özellikle Batı Hemşinlileri olarak adlandırılan Rize bölgesindeki Hemşinlilerden ve kısmen de olsa Hopa Hemşinlilerinden derlediği çalışması bölge şiveleri arasında karşılaştırma yapmamızı kolaylaştırmaktadır. Sözlüğün birçok bölümünde kelimeler derlenen yer bilgisiyle verilmiş, karşılaşılan farklı şiveler de alternatif olarak dahil edilmiştir.

Lazca üzerine çalışmaları ile de bilinen Uzunhasanoğlu, birçok yerde Hemşince kelimelerle ortak olduğunu düşündüğü Lazca kelimeleri de dâhil etmiştir. Böylece Lazca ve Hemşincenin kelime bazında ortak yönlerini inceleme fırsatı elde edilmektedir. Bu da iki dil arasındaki kültürel alışverişi ve çeviri faaliyetlerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Örneğin; ‘varyoz’ kelimesi önce Türkçe karşılığı ‘balyoz’ ile verilirken daha sonra Lazca ‘varyozi’ kelimesi de eklenmiştir. Böylelikle, Hemşince,

Lazca ve Türkçe arasındaki alışveriş gözlenebilmektedir (Uzunhasanoğlu, 2018, 220).

Çalışmanın birçok yerinde kültürel öğeler ansiklopedik bir şekilde açıklanmıştır. Örneğin, Rize'deki Hemşinlilerin kutladığı Vartevor Şenlikleri üç farklı kaynak kullanılarak şu şekilde açıklanmıştır:

“1.Hemşinlilerce düzenlenen yayla şenliklerine verilen ad. Yaylalarda bu şenliklerin yapıldığı yere de genelde bu ad verilir. Bu kelime önceleri Babik'te bilinmezdi. 2. Hbk. Temmuz ayının on beşinde yaylalarda yapılan şenlikler. Bkz. Köç şenliği. [xçt., vartivor xşt., vaytevor msx.]” (220). Bu konuda bir diğer örnek de tuzlu pelit kelimesi için yapılan sözlük girişidir: “tuzlu pelit yenerek yatılır. Rüya da her kim tuzlu pelit yiyerek yatılan kişiye su verirse, o kişi suyu alanın kısmetidir” (Uzunhasanoğlu, 2018, 216).

Bunların yanında botanik ve zooloji dalları altında da oldukça fazla giriş vardır. Bu kelimeler bölgenin doğal zenginliklerini ortaya çıkarmanın yanında kimileri kaybolmaya yüz tutmuş endemik türleri de gün yüzüne çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Bu bitkilerin çoğu Doğu Karadeniz bölgesinde ortak olarak bulunduğu için isimler bazen de diller arasında çeviri yoluyla aktarılmıştır. Yazar çoğu yerde kullanım yerleri ile birlikte Lazca karşılıkları da vermiştir. Sözlükte bulunan botanik ile ilgili kelimelerden birkaçı aşağıdaki tabloda listelenmiştir:

Tablo 4: Botanik ile İlgili Kelimelere Örnekler

Balli lobia	Soya fasulyesi, (soja hispida), Sırıktaya yetiştirilmez. Sarı renkte olur. Lzc. Leta lobca
Balucak	Domates (solanum lycopersicum). Lzc. Balucağı...
Felamur	İhlamur Ağacı (Tila rubra). Lazca Dusxu Felamuri
Goş	Su kabağı Lzc Karkana
Karemiş	Karayemiş, taflan Lzc. Mzko
Kartopi	Patates Lzc. Barabura...Kartopili

Komar	Komar, mor çiçekli orman gülü, alp gülü. Lzc. Mşkeri
Lazut	Mısır bitkisi. (Zea Mays) Lzc. Lazuti
Oncura	Bodur mürver. Lzc. İnçiri

Uzunhasanoğlu, Hasan. 2018. **Titer: Hemşin Türkçesi Sözlüğü**. İstanbul: Lazi Kültür Yayınları.

Bitki örtüsü zenginliğinin yanında bölgedeki diğer canlılara dair bilgi edinmemizi sağlayan zooloji kategorisi altındaki girişler de çok önemlidir. Bunların bir kısmı günümüze kadar varlığını sürdürse de özellikle çay tarımında kullanılan kimyasal gübrelerden dolayı bir kısmına da artık rastlanmamaktadır. Bu türlerin kaybolması ile dilin zenginliği de yok olmaktadır. Aşağıdaki tabloda zooloji kategorisindeki kelimelerden örnekler bulunmaktadır:

Tablo 5: Zooloji ile İlgili Kelimelere Örnekler

Açmeğu	Yuvasını yumuşak topraklarda yer açarak yapan, bal yapıcı özelliği olan ve sokmayan bir yabani arı cinsi... Lzc. Mtuti butici, Mtuti buri
Arukiran	Baştankara kuşu (Parus majör). Lzc. Mşkiri.
Barba	Bir gece kelebeği türü. Lzc. Cazi parpali
Bardi	Çakalın erkeği
Boboç	Bir böcek ismi
Bobol	Solucan... Lzc. Bobola
Çağana	Yengeç. Lzc. Çağana
Cennet kuşu	Uğur böceği. Lzc. Xavana. – cennet kuşu uç uç/Onan baban sandukte/Sen kaldun karanlukte

Cinur	Fındık faresi. Lzc. Zemuri: Sincap. Lazcada ayrıca sincap anlamında ‘çikilaze’ ve ‘katarazi’ kelimeleri de kullanılmaktadır.
Diz	Kene. Lzc. Ğaçka
Gabac	Kurt. İneğumi gabac yedi. İneğumi kurt yedi. Lzc. Mgveri
Goxli	Sümüklü böcek, salyangoz. Bkz. Lordu, Penço.
Ğacer	Doğan kuşunun büyüğü
Ğovit	Tatlı su alabalığı
Koliva böcuği	Geceleri öten bir tür çekirge
Lemse İneği	Çok sağılan bir inek türü, nemçe ineği. Lzc. Lemse.
Poco	Bıyıklı balık. Lzc. Ponzso
Xaşaif	Göçmen bir kuş türü. Ağustos sonlarına doğru göç eder. Ayrıca ‘karakuş’ büyüklüğünde olup, kahverengidir.

Uzunhasanoğlu, Hasan. 2018. **Titer: Hemşin Türkçesi Sözlüğü**. İstanbul: Lazi Kültür Yayınları.

Sözlükte genel olarak karşımıza çıkan açıklama ve örneklere, zooloji kategorisine ait kelimelerde de başvurulmuştur. Burada da özellikle Lazca ile olan alışveriş yanında benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kullanılan kelimeler ‘cennet kuşu’ örneğinde olduğu gibi zaman zaman manilerle örneklendirilmiştir. Bu da çalışmaya büyük bir zenginlik katarken yok olmaya yüz tutan sözlü tarih öğelerinin belgelenmesini sağlamıştır. Kelimelerin kayıt altına alındıkları köy isimleri ile verilmesi de Hemşincenin bölgedeki şivelerini ortaya çıkarmaktadır.

Sözlük ayrıca sosyal hayata dair birçok ögeyi de ortaya çıkarmıştır. Tarım, dokumacılık, balıkçılık, ev işleri ve geleneksel yemeklere dair birçok kelime de karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimelerden kimi teknoloji ve diğer kültürlerin etkisiyle artık günümüzde kullanılmazken, bu gibi çalışmalar sayesinde kayıt altına alınmaktadır. Aşağıdaki tabloda bir takım geleneksel yiyecekler listelenmiştir:

Tablo 6: Geleneksel Yiyecekler

Badran ekmeği	Kavrulmuş mısır tanelerinin öğütülmesiyle elde edilen undan (Hmş. Mexço; Lzc. Furniş) yapılan ekmek
Caş	Lazların ‘dezi dedikleri muhallebinin üzerine kızarmış tereyağı dökülerek hazırlanan yiyecek. Bu yiyecek kahvaltı olarak yenirdi. Lzc. Dezi 2. Çocuklar için hazırlanan bir tür muhallebi. 3. Mısır ve buğday unundan (yürek uni) yapılan bebek maması.
Cemur	Bir yemek türü. Tereyağı ile çökelek (Hmş. Minci) karıştırılır ve biraz da kaymak katılırsa ‘cemur’ olur. Mısır ekmeği ile yenir.
Çevazex	Bir tür omlet
Çaçep	Özellikle lahananın bir çeşit pişiriş şekli
Çaxala	Kemikli et, fasulye, iç yağı, bol biber ve bol tereyağından yapılan bir tür lahana yemeği
Goliva	Suda haşlanmış mısır
Gozelva	Bal ile fındık karışımı. Lzc. Kozxavla: ceviz posasının şerbetin içerisine

	ufalanması ve şerbeti iyice emmesi ile elde edilen bir tür helva
Papa	Su tavada kaynatılır ve tuz eklenir. Sonra pişene kadar karıştırılır. İçine bir kaşık yağ konur. Sonra ayran veya yoğurtla ekmek niyetine yenir.
Pesor	Küflenmiş peynirin ısıtılıp eritilmesi suretiyle elde edilmiş olan, sünebilir haldeki peynir
Pompul	Patlamış mısır

Uzunhasanoğlu, Hasan. 2018. **Titer: Hemşin Türkçesi Sözlüğü**. İstanbul: Lazi Kültür Yayınları.

Yukarıda bir kısmı alıntılanan yemek kültürüne ait kelimeler tarifleri ile birlikte verilmiştir. Burada da Lazca ile ve diğer komşu il/ilçelerle karşılaştırma imkânı bulmaktayız. Yemekler de diğer birçok kültürel öge gibi bölge kültürlerinde ortak olarak bulunmakta, bazen isimleri değişse de çoğu zaman aynı isme kullanıldığı dilin sesletim özelliklerine göre değiştirerek yer verilmiştir. Aslında yemeklerdeki bu kültürel alışveriş de bir çeviri örneği olarak ele alınabilir. Yemekler de çeviri aracılığıyla kültürler arasında sürekli bir hareketlilik durumundadır diyebiliriz.

4.1.3. Abhazya Hemşinlilerinden Deyim ve Atasözleri

Bu çalışmada, farklı coğrafyalarda yaşayan Hemşinlilerin dil ve kültürlerine dair bilgilerin daha iyi anlaşılabilmesi adına çeşitli sözlü kültür öğeleri karşılaştırılmıştır. Böylece, dilin melez yapısı daha yakından incelenebilmiştir. Aşağıdaki tabloda Abhazya bölgesinde yaşayan Hemşinlilere ait deyim ve atasözleri Hopa Hemşincesi ve Türkçe çevirileri ile verilmiştir.

Tablo 7: Abhazya Hemşinlilerinden Deyim ve Atasözlerine Örnekler

Abhazya Hemşincesi	Hopa Hemşincesi	Türkçe Çeviri
Adzılı sur a ama kar gdril çi	Adzelin sura ama kar gedrelçi	Ustura keskindir ama taş kesmez

Agra çonnoğ şonı osker neduş bidu ça	Arga çunnoğ şone osgor devuş çbidi.	Dişi olmayan köpeğe kemik atmak gerekmez
Biber udoğın peronı vari gu	Biber udoğın piyane varigu	Biber yiyenin ağzı acır
Kale kelexe levenale sondra gu	Kale keloxe levanale sondra gu	Kel başını yıkarken tarar
Tursen devvadz xelke oxta adum fayda gena	Turtsevants devvadz xelke oxta adim fayda gena	Dışarıdan verilmiş akıl yedi adım fayda eder

Topchiyan, Avetik. 2017. Abhazya Hemşin Deyim ve Atasözleri. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 5-6: 58.

Gor dergisindeki çalışmalardan elde edilen yukarıdaki atasözlerinde Abhazya ve Rusya’da yaşayan Hemşinlilerle diğer coğrafyalardaki Hemşinlilerin, özellikle Hopa Hemşinlilerinin dilini ve kültürünü karşılaştırma imkânı bulmaktayız. Uzun yıllardır farklı coğrafyalarda birbiriyle iletişimi olmadan yaşayan bu iki topluluğun dil benzerlikleri ve iki dilin de Türkçe ile ortak yönlerinin hemen hemen aynı olması, Hemşincenin Türkçe ile alışverişinin ve melez yapısının uzun yıllara dayandığı söylenilebilir.

Öncelikle dile baktığımızda şive farklılıkları ve fiil çekimlerindeki küçük farklılıklar göze çarpmaktadır. Ufak çaplı ses değişiklikleri dışında neredeyse aynı kelimeler kullanılmaktadır. Bu benzerlikler ve küçük farklılıklar aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 8: Abhazya ve Hopa Hemşincesi Kelime Benzerlikleri

Abhazya Hemşincesi	Hopa Hemşincesi	Abhazya Hemşincesi	Hopa Hemşincesi
Adzılı	Adzelin	Trgitsed	Tergitsed
Agra	Arga	Pisa	Piya
Şonı	Şone	Maştumı	Martume
Osker	Osgor	Peron	Piyane
Alured	Alurod	Omnin	Omanin
Çonnetsadz	Çunnatsads	Xındzorin	Xendzorin
Değı	Dağe	Gıragı	Gıragov
Açke	Açvin	Unke	Uinke

Topchiyan, Avetik. 2017. Abhazya Hemşin Deyim ve Atasözleri. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 5-6: 58.

Buradaki şive farklılıkları Hopa’da birbirine çok yakın yaşayan ve sürekli iletişim halinde olan Hemşin köyleri arasında da bulunmaktadır ve aslında dilin yazılı resmi bir kaynağı olmadığından hangisinin standart öğeleri içerdiğini bilmek ne yazık ki çok zordur.

Bu atasözlerindeki fiil çekimlerine baktığımızda yine çok büyük farklar göze çarpmamaktadır. Yalnızca “bidu ça”- “çbidi” ve “antsevilçi”- “çi mahetsvil” örneklerinde “çi/ça” olumsuz eklerinin yerlerinin değiştiğini görmekteyiz. Hopa Hemşincesinde bu olumsuz eki bir ön ek olarak kullanılırken, Abhazya Hemşinlilerinde son ek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışındaki farklar ufak ses farklarıdır.

Abhazya ve Hopa Hemşinlilerine ait bu deyimlerin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan diğer bir özellik ise hiç şüphesiz dildeki melezliktir. Atasözlerinin birçoğunda Türkçe ile ortak kelimelere rastlamak mümkündür. Yukarıdaki tabloda özellikle “kal” (kel), “biber” (biber), “adum” (adım), “fayda” (fayda) kelimelerinin

Türkçeden Hemşinceye doğrudan ödünçleme yöntemiyle geçerek kullanılan kelimeler olduğu söylenebilir. Bu kelimelerin on yıllardır Türkiye’den ve Türkçeden uzak kalmış Hemşinlilerin dilinde de aynı şekilde kullanılıyor olması dildeki melezliğin uzun yıllara dayandığını göstermektedir.

4.1.4. Hemşince İlk Edebiyat Çevirisi Bidzig Pirens

Antoine de Saint-Exupéry’nin “Küçük Prens” adlı eseri dünyada en çok dile çevrilen eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda evrensel anlamda büyük bir popülerlik ve prestij sahibi olduğu söylenebilir. Böyle bir eserin Hemşince gibi hayatta kalma mücadelesi veren bir dile çevrilmesi, hem Hemşincenin kayıt altına alınarak sonsuza dek adını yaşatması anlamına gelmektedir hem de popülerlik ve prestij kazanması sonucu daha çok öğrenilmesi ve konuşulması sağlanarak gerçek anlamda gelecek nesillere aktarılması demektir. Bu anlamda Küçük Prens’in Hemşince çevirisi “Bidzig Pirens” gibi çeviri eserlerin çoğalması dilin hayatta kalması adına çok önemli görülmektedir.

4.1.5. Bidzig Pirens’in Yan-Metinsellik Bağlılığında İncelenmesi

Metinler arasındaki alışveriş Genette’ye göre metinsel-aşkınlık (*transtextualite*) olarak tanımlar ve metinsel-aşkınlık beş ayrı kategoriye ayrılır: metinlerarası (*intertextualite*), ana-metinsellik (*hypertextualite*), yan-metinsellik (*paratextualite*), üst-metinsellik (*architextualite*) ve yorumsal üst-metin (*metatextualite*) (Aktulum, 2000, 87). Yan-metinsellik kavramı edebiyat eserlerinin ve çevirilerin metin ve metnin alımlanmasına dair alanları kapsamı açısından ve metni tümüyle inceleme fırsatı vermesi açısından önemlidir. Yan-metinsel öğeler adeta okurun esere eriştiği ilk “eşik” olarak tanımlanmaktadır (Genette, 1991, 261). Yan-metinsellik *peritext* ve *epitext* olmak üzere iki ana grup altında incelenebilir. *Peritext*, kitabın kapağı, ismi, başlıklar, alt başlıklar, önsözler, uyarılar, notlar, resimler gibi metin içi öğelerin incelenmesidir. *Epitext* ise röportajlar, sohbetler gibi medyada yayımlanmış yazılar, teşekkür yazıları, eleştiri yazıları gibi metin dışı öğelerin incelenmesi olarak değerlendirilebilir (Genette, 1991, 263-264). Yan-metinsellik, ikonik (resimler), maddesel (tipografik seçimler) ve gerçek olarak üç grupta değerlendirilebilir (Genette, 1991, 265). Ayrıca, yan-metinsel öğelerde gönderen (*addresser*) ve alıcı (*addressee*) da inceleme açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Bidzig Pirens çevirisi ele alındığında, yazar, çevirmen,

editör veya yayınevi açısından yan-metinsellik incelemesi yapmak mümkün olacaktır. Bu noktada da yazar/editör/çevirmen gibi gönderenlerin “niyeti” devreye girmektedir (Genette, 1991, 268).

“Bidzig Pirens”te çeviri stratejileri ve çevirmenin, editörün ve/veya yayınevinin rolünü yan-metinsel öğelerin incelenmesi ile elde etmek mümkün olacaktır. Bu amaçla, ilk olarak kitabın kapağı ele alındığında, kaynak metnin yazarı Antoine de Saint-Exupéry’nin adı, çeviri eserin adı ve “resimlerle çeviren” olarak çevirmen Mahir Özkan’ın adı yazılmıştır. “Küçük Prens”in Türkçe birçok çevirisinde karşımıza çıkan, kitabın kaynak metni olarak ele alabileceğimiz Tomris Uyar ve Cemal Süreya çevirisinde de bulunan yazar Saint-Exupéry’ye ait biyografiye bu çeviride yer verilmemiştir. Bunun yerine kitabın ilk sayfasında karşımıza “Mezma” (bizden) bölümü çıkmaktadır. Bir Önsöz niteliğinde olan bu bölümde “Bu yazı Hemşinceye çevrilirken Can Yayınları’ndan çıkan Cemal Süreya ve Tomris Uyar’ın Türkçeye çevirdiği kitap kullanılmıştır. Türkçe çıkan başka kitaplara da bakılmıştır” notu düşülmüştür (Saint-Exupéry, 2016, 1). Buradan da anlaşılabileceği gibi “Küçük Prens”, doğrudan Fransızca metinden faydalanmak yerine, ara dil olan Türkçeden çevrilmiştir. Bu bağlamda, çevirmen Fransızca bilmediğini bu yüzden Türkçe kaynaklardan yararlandığını belirtmiştir (M. Özkan ile kişisel iletişim, 2 Haziran 2016). Öte yandan, bu konuda yayınevinin internet sitesinde herhangi bir bilgiye ulaşılamazken eserin özgün dilinin Fransızca olduğu belirtilmiştir (Bkz. Ek 2).

Kitabın ilk sayfasındaki önsöz niteliğindeki “Bizden” adlı bölümde ayrıca “Hemşince alfabe için *Gor* dergisinde çıkan *Latin Alfabeyle Hemşince Yazma* adlı yazıdan yararlanıldığı” belirtilmiştir (Saint-Exupéry, 2016, 1). Söz konusu dergi veya makaleye dair başka bir bilgi de mevcut değildir. Dolayısıyla ancak metin dışı yan-metinsel öğeler (epitext) incelenerek detaylı bilgiye ulaşılabilmektedir. *Gor* dergisi araştırıldığında, “Bidzig Pirens” çevirisini düzenleyen Hikmet Akçiçek’in derginin yazı işleri müdürü olarak görev yaptığı, “Bidzig Pirens”in çevirmeni Mahir Özkan’ın da dergiyi yayına hazırlayanlar arasında olduğu görülebilmektedir.

Öte yandan, bu çeviride Hemşincenin hangi formunun kullanıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Hemşince, Doğu ve Batı ve Kuzey olmak üzere üç kola ayrılmakta ve dili farklı coğrafyalarda konuşan bu kesimler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kaybolmaya

yüz tutan bir dilde böylesine önemli bir çeviride bu bilginin olmaması bir eksiklik olarak göze batmaktadır. Fakat, çevirmen ve çeviriyi düzenleyen kişiler, Özkan ve Akçiçek'in Doğu Hemşinlilerinden olmasından dolayı, bu çeviride de Doğu Hemşincesi kullanıldığı varsayılmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde, “Bizden” başlıklı bu bölüm bir çevirmen notu olarak da değerlendirilebilir. Çevirmenin varlığı bunun dışında kapakta ve kapak içi basım bilgilerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Yan-metinsel öğeler düşünüldüğünde, çevirmenin metinde hiç not kullanmadığı görülmektedir. Hemşince açısından yabancı kelimelerin kullanıldığı ve belki de dipnot kullanılarak açıklanması gereken bazı bölümlerde çevirmen, bu kelimelerin açıklamalarını metin içinde açıklayıcı kelimeler ekleyerek gerçekleştirmiştir. Örneğin, Hemşincede rüzgâr kelimesinin karşılığının “*galaş*” olması gerekirken çevirmen önce Ermenice “*kami*” kelimesini kullanmış daha sonra Hemşincenin varlığını şimdiye dek sürdürdüğü sözlü gelenekte, özellikle de atma türküler de sıkça karşımıza çıkan “*galaş*” kelimesini de açıklama olarak eklemiştir. (Ataseven, Yenigül, 2019, 5). *Galaş* ayrıca bölgedeki diğer kaybolmakta olan dillerde de karşımıza çıkmaktadır. Lazlar da rüzgâr için *kalaşi* kelimesini kullanmaktadır.

Çevirmen, eserde Türkçe kelimelerin karşılıklarını Hemşince bulmakta zorlandığı birçok yerde Ermenice kullanmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda, diğer yan-metinsel öğelerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece ilk olarak, Bidzig Pirens'in yayınevi olan Aras Yayıncılık'ın internet sitesi incelenmiştir. Yayınevi kendisini şu şekilde tanımlamaktadır: “Ermeni yazarlardan çeviri kitaplar veya çağdaş Ermeni yazarların kaleminden Türkçe eserler basan yayınevi” (Aras Yayıncılık, [10.06.2018]). Ayrıca “Küçük Prens” in Hemşince ve Ermenice çevirileri yayınevi tarafından aynı anda yayımlanmıştır. Çocuk Kitapları Dizisi adı altında yayımlanan iki çevirinin de kapak tasarımı birebir aynıdır (Bkz. Ek 3). Bu bağlamda, “kapak tasarımı ve resimler gibi yan-metinsel öğelerin göndereni (addresser) Aras Yayıncılık'tır diyebiliriz” (Ataseven, Yenigül, 2019, 5). Farklı bir erek kültüre sahip olan “Bidzig Pirens”, “eyleyicilerin gücü ve niyeti doğrultusunda”, kimi noktalarda Hemşinceden ve Hemşin kültüründen uzaklaşmaktadır (Genette, 1991, 268'den aktaran Ataseven, Yenigül, 2019, 5).

“Bidzig Pirens”’in son sayfasında yer alan kitap baskı bilgileri de yan-metinsel öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizce ve Türkçe olarak verilen bu bölümde yazar, çevirmen ve baskı bilgileri aktarılmıştır. Eserin Hemşincesi “Bidzig Pirens” olarak yazılırken Türkçesi “Küçük Prens” olarak aktarılmıştır. İngilizce bölümünde ise ilginç bir şekilde Hemşince bölümün harfleri değiştirilerek İngilizce okunması kolaylaştırılmıştır. Erek metnin çevirisi “Bidzig Pirens” bu bölümde “Bedzig Perens” olarak yazılmıştır. İngilizce çevirisi de “*Little Prince*” olarak aktarılmıştır. Bu bölümde Hemşincenin İngilizce karşılığı olarak da *Hamshenian* verilmiştir (Bkz. Ek 4). Hemşince adına uluslararası alanda pek fazla çalışma bulunmadığından buradaki kelime tercihi de dikkat çekmektedir.

4.1.6. Bidzig Pirens’te Melezlik Örnekleri

“Bidzig Pirens”’te yan-metinsel öğeler incelendiğinde çevirmenin aslında Hemşincenin özellikle melezlik noktasında Türkçe ile olan alışverişini Ermeniceden aldığı kelimelerle örtmeye çalıştığı görülmektedir. Bu noktadaki tavrı bir sonraki bölümde farklılaştırıcı eğilimler olarak incelenecektir. Hemşincenin özelliklerinin bozulması pahasına verilen bu çeviri kararlarına rağmen dilin ve kültürün melezliği, özellikle Türkçe ile olan alışverişi metnin birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır.

Öncelikle metinde kullanılan bağlaç ve zarfların birçoğu dilin melezliğini ortaya çıkarmaktadır diyebiliriz. Hemşincede en yaygın kullanılan bağlaç olan ‘ve’ anlamına gelen “u” bağlacı dışındaki bağlaçlar genellikle Türkçe bağlaçların Hemşince ses özelliklerine uygun bir şekilde değiştirilerek, yani Hemşinceleştirilerek kullanılmaktadır. Metinde bu bağlaçlar çokça karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında aynı şekilde Hemşinceleştirilen birçok zarf ve edat da mevcuttur. Aşağıdaki tabloda “Bidzig Pirens”’te kullanılan Türkçe ile ortak olan Hemşince bağlaçlar, edatlar ve zarflar görülebilmektedir.

Tablo 9: Bidzig Pirens’te Melezliği Yansıtan Bağlaçlar, Edatlar ve Zarflar

Erek Metin	Türkçe Karşılığı ¹³
Halbukim Fransan şad heru dağmena	Halbuki Fransa çok uzak bir yerdir.

¹³ Erek metindeki kelimelerin tam karşılıklarının görülebilmesi adına, bu bölümde kaynak metin yerine erek metnin Türkçe çevirisi verilmiştir. Bu ve buradan sonraki erek metnin Türkçe çevirileri araştırmacı tarafından yapılmıştır.

(s.29)	
Zate bidanoğ inçimer hartseneçin. (s.20)	Zaten işe yarar bir şey sormazlar.
“ Yani boayin otsin turtsevants desetsnoğ resime”. (s.14)	Yani boa yılânını dışardan gösteren resmi.
“Halbukim aha mege adzuki me meç anu lemanoğ hing hazar dzağig gar”. (s.68)	Halbuki aha (işte) bir bostanın içinde ona benzeyen beş bin çiçek vardır.
“ Demak tun karsunçors arakagi maruş al anuş ser aaz ore şad dardodedi”. (s.29)	Demek ki sen kırk dört günbatımını seyrettiğin gün çok dertliydin.
“Tsezi al dağae k basmalum asoğun”. (s.20)	Size de besbelli çocuksunuz diyecekler.
“ Bare erand resim me enedi.” (s. 25)	Bari güzel güzel bir resim yapsaydın.
“ En çağ e cançetsak kidanan gu anu”. (s.20)	O zaman tanıdıklarını sanırlar. (Çağ burada zaman anlamında kullanılmaktadır)
“Dade inç ğadik poğ garnu? deyi hartsenigun.” (s.20)	“Babası ne kadar para alıyor?” diye sorarlar
“ Ama mezi bes abruşe kidanoğnun hamar numeraniye gimat çunin”. (s.20)	Ama bizim gibi yaşayanlar için numaraların (sayıların) kıymeti yoktur.
“Amana hana bazi cabgeda bazi al...” (s. 40)	Öyleyse bazen esne bazen de...
“Demak metkid menatsadz ça. Tam ays dağes çer.” (s. 87)	Demek aklında kalmamış. Tam bu yer değildi.
“ Bituns al uine astağke kednu deyi ta asystağniye ayispan caragdigun?” (s. 62)	Hepimiz kendi yıldızımızı bulalım diye mi yıldızlar böyle parlıyor? (“bitun” kelimesi, “bütün”, “herkes” anlamında

	kullanılmıştır.)
--	------------------

Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Öte yandan, metinde dilin melezliği Hemşinlilerin günlük hayatlarında doğrudan kullanmadığı, daha çok okulda, devlet dairelerinde, mahkemelerde vb. yerlerde kullandıkları, coğrafya, gökbilimleri, hukuk, siyaset vb. birçok alanda kendini göstermektedir.

Tablo 10: Hukuk Alanındaki Melez Dil Yapıları

Kaynak Metin	Erek Metin	Türkçe Karşılığı
“Gitme,” dedi. “Gitme. Seni bakan yaparım.”- “Ne bakanı?” – “Şey, Adalet bakanı!”- “Ama burada yargılanacak kimse yok ki!” (2015, 48).	“Erta mi, asats. “Erta mi. Kezi bakan genim.”- “İnçetsu bakan? - “İk, Adaleti Bakan! !”- “Ama hosa muhakemeyi devuşi ook çgo u!” (2016, 43)	“Gitme, dedi. Gitme seni bakan yaparım”. “Ne bakanı?”- “Şey, Adalet Bakanı!”- “Ama burada mahkemeye verecek kimse yok ki!

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki alıntıda özellikle hukuk alanında kullanılan kelimelerin Türkçeden doğrudan ödünçleme yapılarak ses bakımından Hemşinceleştirildiği görülmektedir. Burada da dilin melezliği ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki örneklerde, adalet ve bakan kelimeleri tamamen Türkçesiyle aynı form ve anlamda kullanılmıştır. Öte yandan çevirmen ‘yargılamak’ fiilinin Hemşince karşılığı için Türkçeden Arapça kökenli ‘muhakeme’ fiili ile Hemşince vermek anlamına gelen *devuş* fiilini birleştirmiştir. Böylece mahkemeye vermek, yargılamak anlamını vermeye çalışmıştır. Aslında, günlük hayatta akıcı bir konuşma içerisinde bu kelime ‘yargılamış enuş’ olarak kullanılmaktadır. Bu noktada, çeviri önerisi olarak sunulabilecek bu kelime Türkçe ‘yargılamak’ fiili ile Hemşince yapmak anlamına gelen ‘enuş’ fiilinin bir arada kullanılmasından oluşmaktadır. Türkçenin bu şekilde Hemşince fiillerle birlikte birleşik fiil şeklinde kullanılmasına günümüz Hemşincesinde sıkça rastlanmaktadır. Hem “Bidzig Pirens”te hem de bu çalışmadaki diğer araştırmalarda bu yapıya çokça rastlanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda “Bidzig Pirens”te geçen ilk kısmı Türkçe ikinci kısmı Hemşince olan birleşik fiil örneklerinin bazılarına yer verilmiştir.

Tablo 11: Birleşik Fiil Yoluyla Melezlik Örneği

Erek Metin	Türkçe Karşılığı
“Kezi azad ayi .” (s.44)	Seni azat ettim .
“ Selam devuşi hamara.” (s.45)	Selam vermek içindir.
“Atore kiçme jajelov arakagin maruşe ser aadz oxtiye hişets.”(s. 55)	Sandalyesini biraz iterek günbatımını seyrettiği zamanları andı
“..ays bahagis şad haz aav ” (s. 55)	... bu bekçiyi çok sevdi (hazzetti)
“Aşğares inçav u umets rast eyovoç hana şaş menats” (s. 62)	Dünyaya inip kimseye rastlamayınca şaşırıldı kaldı.
“Şad sabrenuşe kidanoğes” asadz xiyape. (s. 73)	“Çok sabretmeyi bileceksin” dedi tilki.
“Zatn ook uine dağnan razi elli çi’, asats maksçin ”. (s. 78)	“Hiç kimse kendi yerinden razi olmuyor ’, dedi makasçı .
“Masnakidnin hesab ağadz unin ”. (s.79)	Uzmanlar hesap etmiş .
“Ali medzoun memnun enuşi amaa” (s. 19)	Yine büyükleri memnun etmek içindir.
“Ertoğ piyoğ, tuk lafi pernetsik”. (s.35)	Gidip getirecektim siz lafa tuttunuz.
“Emmen ije mode elloğ meg numera resime destsna, senamiş gena.” (s.11)	Her zaman yanında olan bir numaralı resmi gösterip, sınırdı onları.

Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Hemşincenin fiil formları tamamen melez bir şekilde kullanılmaktadır. Yazar bu melezliği örtmek istese de bu yapı dilin doğasında olduğu için çeviri boyunca neredeyse her sayfada karşımıza çıkmaktadır.

Burada genellikle fiilin ilk kısmında Türkçenin formu tamamen korunsa da “razi” ve “ser” örneklerinde olduğu gibi bazen de ufak ses değişiklikleri olmaktadır. İkinci kısımda ise genellikle Türkçeye benzer şekilde, “etmek”, “olmak” “gelmek” fiillerinin Hemşince karşılıkları kullanılmaktadır. Yani bu noktada da çeviri devreye girmektedir. Örneğin “rast eyev” fiilinde Türkçe çevirisinden dolayı “eyev” (geldi) fiili kullanılırken, “sabrenuş” fiilinde yine Türkçeden Hemşinceye çeviri yoluyla girdiği için yapmak, etmek anlamına gelen “enuş” kullanılmıştır. Dolayısıyla ilk kısımda doğrudan bir ödünçleme söz konusu iken ikinci kısımda Türkçeden Hemşinceye çeviri söz konusudur.

Yukarıdaki yapıya benzer bir melez yapı gündelik hayata dair deyimlerin ve kelimelerin çevirisinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu öğelerin çevirisinde iki tür çeviri stratejisi ile karşılaşmaktayız. Birincisi çevirmenin Hemşincesi olmayan yapılar için direk Ermeniceden ödünçleme yöntemiyle kelimeler alması, ikincisi de Hemşincenin melez yapısını doğru bir şekilde yansıtan günlük kullanımın olduğu gibi aktarılması. Birinci tür çeviriye, “Hoşça kal” için “Parov menas” (s.38), “selam vermek” için “parev eyed” (s.45), “iyi akşamlar” için “pari igun” (s.54) tercihleri örnek verilebilir. Bu tür kelimeler Hemşinli okur için yabancı kalmakta, erek metnin okunmasını zorlaştırmaktadır. Gündelik hayatta sıkça kullanılan ifadelerin çevirisinde çevirmenin başvurduğu ikinci yolsa melezliği olduğu gibi yansıtmaktır.

Tablo 12: Gündelik Hayata Dair Kelime ve Deyimlerin Melez Yapısı

Kaynak Metin	Erek Metin
“Bunca titizlenmeden sonra esneyerek [...] “Kusuruma bakmayın” . [...] “Sanırım kahvaltı saatindeyiz.” (2015, 37)	“Ays ğadik süslenmiş ağav hedeve ali al cabgedelov [...] “Gusuris put enemik” [...] ta kidim gafaltı oxtinik”. (2016, 34)

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örnekte “kusura bakmayın” çevirisi için “gusuris put enemik” kullanılmıştır. Bu kullanım da tıpkı Tablo 3’teki gibi Türkçe ve Hemşince iki kelimenin birleşik kullanımından oluşmuştur. “Kusur” kelimesinden türeyen “gusur” kelimesi ve “bakmayın” kelimesinin birebir çevirisi olarak “put enemik” yapısından

oluşmaktadır. Bu kullanım Hemşincenin günlük formunda kullanıma birebir uygundur ve günlük hayattaki melezliği açıkça göstermektedir. Yukarıdaki tabloda ayrıca çevirmen “titizlenmek” yerine erek dilde “süslenmek” anlamına gelen “süslenmiş ağav” fiilini kullanmaktadır. Bu yapı da tamamen Türkçeden çeviri yoluyla Hemşinceye geçen bir fiildir. Ayrıca “kahvaltı” kelimesi de “gafaltı” olarak karşımıza çıkarken bu da Türkçe-Hemşince çevirisini bir daha gösterirken melezliği ön plana çıkarmaktadır.

Bunların yanında daha önce de değinildiği gibi Türkçeden Hemşinceye çeviri yoluyla geçen ve dilin melez yapısını yansıtan birçok farklı alanda kelime mevcuttur. Aşağıdaki tabloda bu kelimelere örnekler verilmiştir.

Tablo 13: Coğrafi Terimler

Kaynak Metin	Türkçe Karşılığı
“ Okyanusin meçgeldage padi me vaan menatsadz marte...” (s.12)	Okyanusun ortasında odunun üzerinde kalmış adam...
“Vor gezegenan es tun?” (s.17)	Hangi gezegendensin sen?
“Egadz gezegene Astreoid B 612 na ” Asteroid (s.20)	Geldikleri gezegen Asteroid B612 ’dir.
“Zaten lav honoğ ergu hadig yanardağ uner” (s.36)	Zaten lav çıkaran iki tane yanardağı vardı.
“Bağ kişeri havan anuş gelli” (s.38)	Soğuk gecenin havası güzel olur.
“ Gark nu şarke zate aveyiçi.” (s.61)	Garp ve şark hiç bozulmaz.
“Ander ada me kednus an al ku gelli.” (s.51)	Kimsesiz bir ada bulursan senin olur.
“... furtunayi bes nen antsnuşe imatsin. (s.78)	... fırtına gibi geçişlerini duydular.
“Camportnun hamar pusula...”(s. 91)	Yolcular için pusula ...

Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki tabloda coğrafi terimler kategorisinde sınıflandırabileceğimiz kelimelerin birçoğu listelenmiştir. Buradaki kelimelerin bazıları Hemşinlilerin yaşadığı coğrafi bölgelerden dolayı gündelik hayatlarında kullanılan kelimeler değildir. Örneğin, yanardağ, lav, ada ve okyanus bölge için yabancı kelimelerdir. Dolayısıyla bu kelimeleri çevirmenin doğrudan Türkçeden ödünçleme yoluyla aldığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan hava, fırtına, doğu ve batı kelimeleri Hemşince Türkçenin Karadeniz ağzıyla söylenmektedir. Yani bu kelimeler günlük hayatta Hemşince cümleler içerisinde Türkçe şiveli kelimeler olarak kullanılmaktadır. Bu noktada çevirmenin doğu ve batı için özellikle şark ve garp kelimelerini kullanması erek metnin muhtemel okuru için anlaşılır olsa bile biraz yabancı kalmaktadır. Burada çevirmenin amacının Hemşinceyi biraz daha otantikleştirmek olduğu söylenebilir.

Tablo 14: Teknik Terimler

Kaynak Metin	Türkçe Karşılığı
“Kirkin meçe sefali resim me gar” (s.9)	Kitabın içinde güzel bir resim vardı.
“ Teyare panetsnuşe sorvetsa, pilot ağa.” (s.10)	Uçak çalıştırmayı öğrendim, pilot oldum.
Anots hede; biriçi, golfi, politikayi, kiravati vaan xose gu.” (s. 11)	Onlarla briç, golf, politika, kravat üstüne konuşurduk.
“ Motorin meçe inçikert me godradz er.” (s.11)	Motorun içinde bir şeyler kırılmıştı.
“Modes oç makinist gar...” (s.11)	Yanımda ne makinist vardı...
“İm xelkes vidain vaaner.” (s.30)	Benim aklım vidadaydı .
“Madiyes yağan tumtuğ ağadz...”(s. 31)	Ellerim yağdan simsiyah olmuş...
“...330 numera asteroidnoun poloriner.” (s. 39)	... 330 numara asteroidin etrafındaydı.
“ Patente garnus ku gelli” (s. 51)	Patentini alırsın senin olur.

Yukarıdaki tabloda çeşitli alanlarda teknik terimler listelenmiştir. Buradaki kelimelerin özelliği Hemşinlilerin gündelik hayatında çok fazla yeri olmayan kelimeler olmasıdır diyebiliriz. Tarihsel olarak öncelikli geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Hemşinliler günümüzde her türlü iş alanında çalışmaktadırlar. Fakat bu iş alanlarının neredeyse hepsinde tamamen Türkçe terimler kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu alanlarda Hemşince cümleler içerisinde çok fazla Türkçe kullanılmaktadır. Yukarıdaki tabloda da aynı şekilde çoğu kelimenin Türkçeden Hemşinceye geçen kelimeler olduğu gözlemlenmektedir. Yalnızca uçak yerine Arapça kökenli eski bir kelime olan ‘tayyareden’ Hemşinceye geçmiş olan ‘teyare’ kelimesinin kullanılması da Hemşincenin özellikle Osmanlı döneminde Türkçe ile olan ilişkisinin günümüz Türkçesi ile ilişkisinden pek de farklı olmadığını göstermektedir. Bu kelime günlük hayatta ancak belli bir yaşın üstündeki Hemşinlilerin anlayabileceği bir kelime olmakla birlikte, erek metnin okuyucu kitlesi için yabancı durmaktadır. Çevirmen bu noktada Hemşinceyi biraz daha egzotik, otantik bir dil olarak göstermeye çalışmaktadır denebilir.

Tablo 15: Hukuk ve Politika Terimleri

Erek Metin	Türkçe Karşılığı
“Meg danumi hamar ganones averoğum.” (s. 24)	Bir seferlik kanunu bozacağım.
“... vaas aradz panis muim elluşan guvvat ari.” (s.26)	“...üstlendiğim işin mühim oluşundan kuvvet aldım.”
“ Majeste , asats pan me hartsenoğum, gusuris put enemik.” (s.42)	Majeste , dedi, bir şey soracağım kusuruma bakmayın.
“ Kaos çuzoğ takavor men im yes.” (s.42)	Kaos istemeyen bir kralım ben.
General i me titeri bes dzağigai dzağig tercuşe, ç’elli trajedi me keyuşe ... an generaln al as emires dağe pirer oç hana	Bir generale kelebek gibi çiçekten çiçeğe uçmasını ya da bir trajedi yazmasını (...) o general de bu emiri

mağke um gellir? (s.42)	yerine getirmeseydi suç kimin olurdu?
“ Otoriten emmunu aranç xelkvor elloğa” (s.42)	Otorite her şeyden önce akıllı olacak.
“ Devrim gena” (s.42)	Devrim yapar.
“İk ... Adaleti Bakan ” (s.43)	Şey... adalet bakanı
“Anu muhakeme genes tun al. Me me ergus idam gudas. ” (s.44)	Sen de yargıyorsun (muhakeme edersin) onu. Bir iki idam verirsin.
“Ama emmen danum aff enuşed bidi anu” (s.44)	Ama her seferinde affetmen lazım onu.

Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki tabloda siyaset bilimi ve hukuk alanlarında sınıflandırabileceğimiz dilin melezliğini yansıtan Hemşince içerisinde kullanılan Türkçe kelimeler bulunmaktadır. Burada majeste, otorite, general, kaos ve trajedi gibi Türkçeye de başka dillerden gelen kelimeler Hemşinlilerin gündelik hayatlarında nerdeyse hiç kullanmadıkları kelimelerdir. Bu kelimeler ancak Türkçe metinlerde karşılaşılan kelimelerdir. Dolayısıyla çevirmen de bu kelimeleri doğrudan Türkçeden ödünçleme yaparak kullanmıştır. Öte yandan, bakan, adalet, kanun, idam, af gibi kelimeler de özellikle resmi dil olan Türkçe aracılığıyla kullanıldığı için günlük hayatta Türkçeden Hemşinceye çeviri yoluyla aktararak kullanılmaktadır. Bu da daha önce de bahsedilen Hemşinceleştirme yoluyla, yani Türkçe kelimelerin Hemşincenin ses yapısına uygun olarak Hemşince şiveyle söylenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. “Bidzig Pirens”te de bu kelimeler aynı günlük hayatta olduğu gibi melezliğini koruyarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.7. Bidzig Pirens Çeviri Analizi

Daha önce de değinildiği gibi Antoine Berman, çeviride ‘yabancı’nın ya da ‘ötekinin’ görünür olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Çeviride yapılması gereken şey ötekini konuk ederken bütün özellikleriyle aktarmaktır. Ancak birçok çeviri ne yazık ki etnikmerkezci bir bakış açısıyla ötekini kendi dilinde konuk ederken onu kendisine göre şekillendirir. Böylelikle yabancı’nın erek metinde kaybolmasına vesile

olan ‘farklılaştırıcı eğilimler’ ortaya çıkar. Berman bu farklılaştırıcı eğilimlerin ortaya çıkarılabilmesi için çeviri analizi yapılması gerektiğini vurgular (2004, 287). “Bidzig Pirens” ele alındığında, çevirmen Mahir Özkan’ın birçok kez özellikle çevirideki öteki olarak kabul edebileceğimiz Hemşin dili ve kültürüne dair farklılaştırıcı eğilimlere yöneldiği görülebilir. Berman’ın farklılaştırıcı eğilimleri genelde kaynak metnin yabancılığının erek metinde kaybolması olarak ele aldığı aşıkardır. Yalnız daha önce de değinildiği gibi bu çeviri Fransızca orijinali yerine Tomris Uyar ve Cemal Süreya’nın çevirisi temel alınarak diğer çeviriler de incelenerek yapılmıştır. Dolayısıyla buradaki çeviri özü itibariyle Türkçeden Hemşinceye yapılan bir çeviridir diyebiliriz. Ayrıca Hemşincenin daha önce bahsettiğimiz ayrımlarından da söz edilmediğinden çevirmen bilgilerinden yola çıkarak kullanılan dilin Doğu Hemşincesi olduğu düşünülmektedir. Burada söz konusu farklılaştırıcı eğilimler genel itibariyle erek dilin melez yapısını farklılaştırma eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda iki tür farklılaşma göze çarpmaktadır. İlk olarak, çevirmenin, Hemşinceyi daha otantik ve egzotik bir dil göstermek adına, Hemşincenin Ermeniceye olan benzerliğini kullanarak Hemşincede kullanılmayan Ermenice kelimeler tercih etmesi, ikinci olarak da Hemşincesi olmayan Türkçe kelimeler yerine Hemşin kültüründen başka kelimeler kullanması. Hem bu iki açıdan hem de genel olarak Berman’ın farklılaştırıcı eğilimleri aracılığıyla çevirmenin tercihleri aşağıdaki örneklerle incelenmiştir.

4.1.7.1. Mantıklı Kılma

Mantıklı kılma eğilimi, temel olarak cümlelerin yapısını yeniden düzenlenmesidir. Noktalama işaretlerinde, uzun cümlelerde, yüklemsiz cümlelerde, tekrarlamalarda çeşitli düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilir (Berman, 2004, 289).

Tablo 16: Mantıklı Kılma Eğilimi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
“Şimdi biraz biraz geçti üzüntüm. Yani tam değil.” (2015,103)	Himi himi kiçme antsav dardes, tamnetsav oç u kitçatsav. (2016, 95).	Şimdi şimdi biraz geçti derdi, bitmedi de azaldı.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prenses**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki alıntıda çevirmen tekrarlanan kelimeyi değiştirmektedir. Ayrıca noktalama işaretlerini de değiştirerek, iki ayrı cümle olarak çevirmek yerine, virgülle bağlayıp tek cümle halinde vermektedir. Burada ikinci cümleyi virgülle vermesinin sebebi belki de ikinci cümlelerin ilk cümleyi biraz açmasıdır denebilir. Öyle ki kaynak metinde yani tam da değil anlamını vermek için “yani tam al ça” demesi yeterli olacaktır. Oysa çevirmen tam da değil cümlesini bitmedi ama azaldı anlamına gelen “tamnetsav oç u kiçatsav” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla burada “mantıklı kılma” eğilimi yanında “anlamı açığa vurma” eğilimi de görülmektedir. Bu iki eğilimin kullanıldığı bir noktada hiç şüphesiz “metni genişletme” eğilimi de gözlenmektedir.

4.1.7.2. Anlamı Açığa Vurma

Bu eğilim temel olarak kaynak metinde açık olmadığı düşünülen bir cümlelerin erek metinde açıklamalarla farklılaştırılmasıdır. Bir önceki örnekte de olduğu gibi genellikle cümle yapıları değiştirilir, anlam yeniden kurulurken metin de genişletilmiş olur.

Tablo 17: Anlamı Açığa Vurma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Başka bir iş tutmalıydım, pilotluğa merak sardım. Dünyanın her yerine biraz uçuş yaptım. (2015, 10)	Yes al inç enim, indzi hamar çuzelu al ta elli uruş pan me uruşetsi. Teyare panetsnuşe sorvetsa, pilot ağa. (2016, 10)	Ben de ne yapayım, istemesem de kendim için başka bir iş seçtim. Uçak çalıştırmayı öğrendim, pilot oldum.
“Hepsi bu mu? – “Bu.” – Küçük Prens “eğlenceli iş” diye düşündü. “Pek şairane ama önemli denemez buna.” (2015, 57)	“As ğadık ta?” – “Haba al inç elli!” Bdzig Pirens, “Sefali pan a” deyi medorets. “Romantik pana ama muhim pan astevir çi.” (2016, 51)	“Bu kadar mı? – “Ya başka ne olacak!” Küçük Prens, “iyi bir iş” diye düşündü. “Romantik bir iş ama pek önemli bir iş denemez.”

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örneklerde çevirmenin erek metin boyunca birçok kez başvurduğu anlamı açığa vurma eğilimi gözlenmektedir. İlk örnekte anlamı genişleterek, yeni anlamlar üreterek metnin genişletildiği gözle görülebilmektedir. Metin çevirmenin yorumları ile adeta yeniden yazılmış, kaynak metindeki anlamdan uzaklaşmıştır. Kaynak metindeki “başka bir iş tutmalıydım, pilotluğa merak saldım” cümlesi yerine çevirmen kendi yorumunu ekleyerek “ben başka ne yapayım kendim için istemeden de olsa başka bir iş seçtim” demeyi tercih etmiştir. İkinci cümle, “dünyanın her yerine biraz uçuş yaptım” cümlesi ise çeviride tamamen kaybolmuştur. Onun yerine çevirmen “uçak çalıştırmayı öğrendim, pilot oldum” demeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla burada da çevirmen metindeki anlamı tamamen yeniden yaratmış, okuru için metni daha anlamlı kılmaya çalışırken kaynak metnin ritmini bozmuştur diyebiliriz. Ayrıca burada Berman’ın farklılaştırıcı eğilimlerinden “nitel indirgeme” de söz konusudur. Çünkü çevirmen metni nicelik olarak artırırken nitelik olarak bütün özelliklerinden arındırmakta, metne bambaşka bir anlam yüklemektedir. Öte yandan, metin kütsel olarak artarken bir yandan da kelimeler eksik aktarıldığı için “nicel indirgemedi” de söz edilebilir.

İkinci örnekte, çevirmenin metnin anlamını genişletmek adına yorumlar eklediği görülmektedir. Öncelikle “Hepsi bu mu?” sorusuna verilen “Bu” cevabı çevirmen tarafından değiştirilerek, “Ya başka ne olsun!” anlamında bir cümleyle çevrilmiştir. Ayrıca ikinci cümledeki “şairane” kelimesi de çevirmen tarafından “romantik” kelimesi ile değiştirilmiştir. Şairane ve romantik kelimelerinin her ikisi de Türkçe/Hemşince çift dilli erek metin okuru için gayet anlaşılır kelimelerdir. Bu iki kelime aynı anlama sahip olmadığı halde çevirmenin neden böyle bir tercih yaptığı anlaşılamamıştır. Dolayısıyla burada, çevirmen metnin anlamına kendi yorumunu katarak yeniden anlam üretimi yapmıştır denebilir.

Her iki örnekte de çevirmen erek metin okuru için anlamı daha açık seçik anlaşılır kılmaya çalışmaktadır denebilir. Berman’ın değindiği gibi çevirmen bu eğilimlere “özgün metinden daha ‘açık’, daha ‘zarif’, daha ‘akıcı’, daha ‘saf’ bir metnin üretimi” amaçlamaktadır (2004, 297).

4.1.7.3. Görkemli Kılma

Genel olarak kaynak metinde yapılan bir düzenleme ile erek metni yüceltmek amacıyla gerçekleştirilen çevirilerdir. “Bidzig Pirens”te bu yönde bir çeviri eğilimi

özellikle kaynak metindeki anlamın değiştirilmesi ve Hemşincenin doğal yapısı üzerinde yapılan değişiklikler ve Hemşincenin melez yapısını bozarak egzotik, otantik görünmesi amaçlanarak özellikle Ermeniceden ödünçleme yapılarak kullanılan kelimelerde kendini göstermektedir.

Tablo 18: Görkemli Kılma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
“İnsan zekâ oyununa kalkınca biraz yalan söylüyor. Ben de fener bekçilerinden bahsederken tamı tamına doğrucu davranmadım, gezegenimizi bilmeyenlerde yanlış izlenimler uyandırabilecek bir yola saptım.” (2015, 68)”	Mart xoskin cote paxtsena hana kiçme xapelutin enuş al bidana gu. Yes al lombayi bahagnoun vaan kiçme sud xosetsa. Mer gezegene cançoğ çelloğnoun saf kidelik devuş uzer çim. (2016, 61)	İnsan aklın ucunu kaçıncı biraz da yalan söylemek gerekir. Bende lamba bekçileri ile ilgili biraz yalan söyledim. Bizim gezegenimizi tanımayanlara yanlış bilgi vermek istemedim.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prenses**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki tabloda verilen örnek bölümde kaynak metnin çeviride açıklamalarla değiştirildiğini görmekteyiz. Burada özellikle kaynak metindeki anlamın doğrudan aktarılması yerine, erek metnin dilinin biraz daha zengin gösterilme çabası gözlenmektedir. Bu bölümdeki Hemşinceyi Hemşinlilerin anlaması, ancak çıkarım yoluyla ya da iki metnin karşılaştırılmasıyla mümkün olacaktır. Çünkü çevirmen, dili daha otantik ve farklı göstererek yüceltmek adına Hemşince Türkçe olarak kullanılan bazı özel terimler için Ermenice karşılıklar kullanmıştır. Yani dil doğal formundan çıkıp, anlaşılabilir farklı bir hal almıştır.

Yukarıdaki örnekte “zekâ oyununa kalkmak” “lafın ucunu kaçırmak” anlamına gelen yapıyla çevrilmiştir. “Doğruca davranmak” yerine “yalan konuşmak” tercih edilmiştir. Ayrıca buradaki “sud”, “kidelik”, “bahag”, “xosk” kelimeleri Hemşince bulunmayan kelimelerdir. Araştırmacı bu kelimelerin Ermenice olduğunu Avedikyan

Ermenice-Türkçe-İngilizce sözlükten kontrol etmiştir (Avedikyan Sözlük, [05.01.2019]). Burada çevirmen farklı bir dilden, Ermeniceden ödünçleme yaparak bu kelimeleri kullanmaktadır. Buradaki amacı hiç şüphesiz iki dil arasındaki benzerlikten faydalanmaktır. Fakat, kaybolmakta olan bir dil olan Hemşincenin kendi özelliklerini ortadan kaldıracak, melezliğini ört bas edecek, Bhabha'nın deyimiyle Üçüncü Alan'da yıllar içerisinde şekillenen dilsel ve kültürel farklılığının önüne geçecek bir tutum olarak göze çarpmaktadır.

“Küçük Prens”'in Hemşinceye çevirisinin bu dilin hayatta kalması için önemli olduğu kadar çevirmenin metnin belli bir kısmında uyguladığı bu tutum Hemşincenin kendine has özelliklerini yok etmekte ve kaybolmasına vesile olmaktadır. Çünkü kültürel ve dilsel farklılığıyla, Türkçe, Lazca ve Gürcüce ile olan ilişkisi neticesinden oluşan kendine has melez yapısıyla Hemşince kendi başına bir dildir. Başka bir dile dönüştürmek, onu yaşatmak yerine yok etmeye yönelmek demektir. Dolayısıyla genel itibarıyla “Bidzig Pirens” Hemşincenin yaşaması için ne kadar önemliyse, dili olduğundan farklı gösteren, değiştiren, yeniden yaratan bu tutum dilin yok olmasını o denli hızlandıracaktır.

4.1.7.4. Nitel ve Nicel İndirgeme

Bu iki farklılaştırıcı eğilim kaynak metnin nitelik veya nicelik bakımından kaynak metnin zenginliğinin erek metinde ortadan kaybolması olarak düşünülebilir.

Tablo 19: Nitel ve Nicel İndirgeme

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Büyük çöl üstünde uçağım kazaya uğrayana kadar, içimi dökecek gerçek bir dostum olmadan yapayalnız yaşadım. Motorumun bir parçası kırılmıştı.	“Anabadin vaan teyares aviyetsav, sirdes vatuşi şidag meg enger me çunnalu, mesmenenag abretsa. Motorin meçe inçikertme godradz er.” (2016, 11)	Çölün üstünde uçağım bozuldu, içimi dökecek gerçek bir arkadaşım olmadan, yapayalnız yaşadım. Motorun içinde bir şeyler kırılmıştı.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örnekte öncelikle Büyük Çöl'den sadece çöl olarak bahsedilmiştir. Ayrıca bu kelime için yine yabancı bir kelime olan “*Anabad*” tercih edilmiştir. Ayrıca uçağın kaza yapması, uçağın bozulması olarak çevrilmiştir. Bunun dışında “motorun bir parçası kırılmıştı” cümlesi de “motorun içinde bir şeyler kırılmıştı” olarak çevrilmiştir. Dolayısıyla bu örnekte hem nitel hem de nicel indirgmeden söz edilebilir.

4.1.7.5. Ritimleri Farklılaştırma

Berman bu eğilimle özellikle romanlardaki ritmin çeviride nasıl ortadan kalkabileceğinden bahseder.

Tablo 20: Ritimleri Farklılaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
“Altı yaşındayken bir gün, balta girmemiş ormanlar üstüne yazılmış “Yaşanmış Öyküler” adlı bir kitapta müthiş bir resim görmüştüm.” (2015, 9)”	“An darin vets daragane. Meg or me, gatsin mednelu tsaxudneri vaan kervadz kirk me desadz une. Kirkin anune “Abrevadz Hekiyaner” er. Kirkin meçe şad sefali resim me gar.”	O sene altı yaşındaydım. Bir gün balta girmemiş ormanlar üstüne yazılmış bir kitap görmüştüm. Kitabın adı “Yaşanmış Hikâyeler”di. Kitabın içinde çok güzel bir resim vardı.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prenses**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örnekte kaynak metnin ritmi özellikle cümle yapılarının değiştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu ritim bozukluğunun rahat bir şekilde görülebilmesi için erek metnin birebir çevirisi de tabloda verilmiştir. Görüldüğü gibi kaynak metindeki uzun cümleler kısaltılarak, kaynak metindeki akıcılık ve ritim erek metinde ortadan kalkmıştır.

4.1.7.6. Sistemik Yapıyı Farklılaştırma

Berman bu eğilimle kaynak metnin sistemik yapısını bozan her türlü değişiklikten bahseder. Genel olarak cümle türlerinin, cümlelerin nasıl kurulduğunun veya zaman kullanımının değişmesiyle ilgilidir (2004, 293).

Tablo 21: Sistematik Yapıyı Farklılaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Coğrafyanın da bana yararı olmadı değil. Bir bakışta Çin midir, Arizona mıdır ayırt edebilirim. (2015, 10)	An oxtiye aşxarikirutinn al şad bidatsav indzi. Meme put enelov Çine vorn a Arizonan vorn a kidana gu. (2016, 10)	O zamanlar coğrafya da bana çok lazım oldu. Bir bakarak, Çin hangisi Arizona hangisi bilirdim.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örnekte özellikle cümle yapısı ile birlikte zaman kullanımının da değiştiği görülmektedir. İlk cümlede “coğrafyanın yararı olmadı değil” yapısı değiştirilerek kullanılmıştır. İkinci cümlede ise geniş zamanda kurulan cümle, erek metinde geçmiş zamanda kullanılmıştır. Bu doğrultuda ayrıca ilk cümlelerin başına da kaynak metinde bulunmayan “o zamanlar” eklenmiştir. Burada da görüldüğü gibi kaynak metnin sistematik yapısı değişmektedir.

4.1.7.7. Yerel Dil Ağlarını Farklılaştırma

Bu noktada Berman kaynak metindeki yerel dil öğelerinin ya çeviride kaybolmasından ya da italik yazılarak vurgulanıp egzotikleştirilmesinden bahsetmektedir. Ona göre iki tür davranış da çeviriyi farklılaştırmaktadır (2004, 294).

Tablo 22: Yerel Dil Ağlarını Farklılaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
“Göreceksin ne eğleneceğiz! Senin beş yüz milyon çanın, benim beş yüz milyon çeşmem olacak...” (2015, 102)	“Desnoğes, inç bes xendum elloğ, dzidzağouk! Tun hink harur milyon zangağ, yes hink harur milyon ağpur unnoğum.” (2016, 93)	Göreceksin nasıl mutlu olup, güleceğiz! Senin beş yüz milyon çingırağın, benim de beş yüz milyon pınarım olacak.
“Nedir ki umulmadık bir yanlış yapmışım. Küçük	“Ama saf pon me aadz unim. Bdzig Pirens’in	Ama yanlış bir iş yapmışım. Küçük Prens’in

Prens'in istediği tasmayı çizerken kayış kısmını yapmayı unutmuşum” (2015, 105)	uzadz noxtanın resime enele kodin enuşe moleradzim.” (2016, 95)	istediği yuların resmini yaparken kuşak yapmayı unutmuşum.
--	---	--

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki birtakım kelimelerin yerel dilde egzotikleştirildiği görülmektedir. İlk örnek ele alındığında kaynak metindeki “çan” ve “çeşme” kelimelerinin erek metinde değiştirildiğini görmekteyiz. Bu kelimeler yerine Hemşinlilerin kültüründe daha büyük yeri olan “*zangağ*” ve “*puğar*” kelimeleri tercih edilmiştir. *Zangağ* ineklerin boynuna aslına çingıraktır, *puğar* da özellikle su kaynaklarına, pınarlara verilen addır, tam olarak çeşme anlamına gelmemektedir. Hayvancılıkla uğraşan, gündelik hayatlarında göçün büyük önem taşıdığı Hemşinliler için su kaynakları, yani *puğarlar* yaylaya göçler esnasında mola verdikleri yerlerdir. Dolayısıyla *puğarlar* çeşmeler kadar Hemşinlilerin hayatında yer etmiştir. Çeşmeler daha çok köylerde mezarlıklarda hayrat amacıyla bulunur. Bu anlamda buradaki çeşme yerine Hemşinlilerin otantik yapısını da ön plana çıkaran *puğar* kelimesi tercih edilmiştir. Ancak bu da kaynak metni farklılaştırmaktadır. Öte yandan, Hemşincede bulunmayan “kilise çanı” kelimesi yerine çevirmen, hayvanların boynuna takılan çingırak anlamına gelen *zangağ* kelimesini tercih etmiştir. Hayvancılık, Hemşinlilerin geçmişinde en büyük geçim kaynağı olmuştur ve günümüzde azalsa da devam etmektedir. Dolayısıyla çan kelimesi de erek dilin otantik yapısına uygun hale getirilerek çevrilmiştir. Burada yine kaynak metnin özellikleri hiçe sayılarak farklılaştırılmıştır. Kaynak metindeki anlam erek metinde yeniden yaratılırken yeni bir anlam kazanmıştır.

İkinci örnekte, “tasma” kelimesi erek dilde yular anlamına gelen “*noxtan*” ile çevrilirken, “kayış” kelimesi de kuşak anlamına gelen “*kodi*” ile çevrilmiştir. Geleneksel olarak Hemşinlilerde köpekler evcil hayvan olarak değil de hayvanlarına göz kulak olan mal köpekleri olduğu için tasmanın yaygın olarak kullanıldığı söylenemez. Fakat yaylacılık ve göç esnasında atlar Hemşinliler için vazgeçilmez hayvanlardır. Dolayısıyla çevirmen burada Türkçeden ödünçleme yaparak “tasma” kelimesini kullanmak yerine yular anlamında Hemşince “*noxtan*” kelimesini tercih etmiştir. Benzer şekilde kayışın Hemşincesi ise Türkçeden Hemşinceleştirilerek

oluşan “*gayiş*” kelimesidir. Çevirmen burada da Türkçe kökenli bir kelime tercih etmek yerine farklı bir anlama gelen ama Hemşince'de bulunan kuşak anlamına gelen “*kodin*”i tercih etmiştir.

4.1.7.8. Deyimleri Standartlaştırma

Berman kaynak metindeki atasözleri ve deyimler gibi yapıların erek metinde benzer karşılıkları ile çevrilerek standartlaştırılmasına değinir. Ancak anlam yakalansa bile, bir deymi eşdeğeri ile yer değiştirmek ötekinin farklılıklarını indirgeyerek etnikmerkezci bir bakış açısı sunmuş olacaktır (2004, 295).

Tablo 23: Deyimlerin Standartlaştırılması

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Beynimden vurulmuşçasına yerimden fırladım. (2015, 12)	Vaas i var ambuot engadzi bes dağnas tustera. (2016, 12)	Üstüme yıldırım düşmüşçesine yerimden fırladım.
Gördüklerim karşısında gözlerim fal taşı gibi açılmıştı. (2015, 12)	Açveniyes şeşvadz dağnu dağes mentasi.	Gözlerim şaşakalmış yerli yerimde kaldım.
Ben kaplandan filan korkmam ama rüzgâr deyince iş değişir. Bakın rüzgârdan ödüm kopar. (2015, 37)	“Yes gaplanan maplanan vaxer çim ama kami ases hana pane poxvi gu. Kamitsan odes baderi gu.(2016, 35)	Ben kaplandan falan korkmam ama rüzgâr deyince iş değişir. Rüzgârdan ödüm patlar.
Küçük Prens utançtan kıpkırmızı kesilmişti (2015, 44)	Bdzig Pirens amçuşan garmir goroğ ağadzer (2016, 40)	Küçük Prens utancından kırmızı köze dönmüştü.

Kaynak Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.

Erek Metin: Saint-Exupéry, Antoine. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi çevirmen kimi yerlerde kaynak dildeki deyimleri erek dilde eşdeğerleri ile çevirmeye çalışırken kimi yerde de bu deyimleri kelimesi kelimesine çevirerek verme eğilimindedir. Birinci örnekte “beyninden

vurulmuşçasına” deyiminin Hemşince de eşdeğeri olarak “üstüme yıldırım düşmüş gibi” deyimini kullanmıştır. İkinci örnekte, “gözleri fal taşı gibi açılmak” deyimini Hemşinceye çevirip anlamını açarak “gözlerimi belertip yerli yerimde kaldım” olarak çevirmiştir. Üçüncü örnekte, “korkudan ödü kopmak” deyimini, Hemşinceye de çeviri yoluyla geçen bir deyim olduğu için aynı anlama gelen Hemşince çevirisi kullanılmıştır. Dördüncü örnekte ise “utançtan kıpkırmızı kesilmek” deyiminin Hemşince eşdeğeri olarak “utançtan kırmızı köz olmuştu” diye doğrudan çevirebileceğimiz deyimini kullanmıştır.

4.1.8. Hemşince Çocuk Şarkıları Çevirisi

Dillerin kaybolmasını önlemenin ve onları gelecek nesillere aktarmanın en güzel yolu hiç şüphesiz o dilin çocuklara ulaşmasını sağlamaktan geçmektedir. Herhangi bir dili çocukların öğrenmesinin en güzel yollarından biri de çocuk şarkılarıdır. Bu anlamda kaybolmakta olan dillerde söylenecek çocuk şarkıları o dillerin bir nebze de olsa yaşamasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda Hemşincenin de aralarında bulunduğu kaybolmakta olan Karadeniz dillerinde çeşitli çocuk şarkılarının toplandığı “Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesi dünyada hemen hemen her dilde söylenen çocuk şarkılarına çeviri aracılığıyla bu dillerde hayat verirken, dillerinde hayatta kalması adına büyük bir adım atmıştır denebilir. Bu bağlamda, çevirinin sanat aracılığıyla dillerin yok olmasına karşı üstlendiği rol de görülebilmektedir.

Ayşenur Kolivar ve Onur Şentürk’un bu projesi “Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” YouTube kanalında paylaşılmaktadır. Projenin yapımcısı BGST Records internet sitesinde projenin amacı, “Karadeniz’de halen kullanılan ancak yok olma tehlikesi altında olan dillerin varlığına dikkat çekmek ve anadil eğitimine” ve “çocukların kendi anadillerinde çocuk şarkılarına ulaşabilmesine katkıda bulunmak” olarak belirtilmiştir (BGST Records, [14.05.2021]). “Ali Baba’nın Bir Çiftliği Var”, “Küçük Yıldız”, “Parmak Ailesi”, İyi ki Doğdun” şarkıları Hemşince, Lazca, Gürcüce, Çerkezce ve Karadeniz Rumcası gibi dillere çevrilmiştir. Ayrıca “Sen de Söyle” adı altında çocukların bu şarkıları kendileri de söyleyip kaydedebilecekleri Facebook ve Instagram hesapları oluşturulmuş, bu şarkıların karaoke versiyonları da YouTube platformuna yüklenmiştir. Dolayısıyla,

şarkıların eğitim amacı da desteklenmiştir. Kaybolmakta olan bu dilleri öğrenmek isteyen çocuklara pratik yapma imkânı sağlanmıştır.

4.1.8.1. Ali Babanın Bir Çiftliği Var

“Ali Babanın Bir Çiftliği Var” şarkısı dünyada neredeyse her dilde söylenen bir çocuk şarkısıdır. Hemşincede ise ilk defa bu projede ses bulmuştur ve bu da çeviri sayesinde gerçekleşebilmiştir. “Ali Babig” olarak Hemşinceye çevrilen bu şarkının sözleri “melezlik” ve Berman’ın “farklılaştırıcı eğilimleri” ekseninde değerlendirilmiştir.

Bu proje kapsamında bütün Hemşince eserler Hikmet Akçiçek ve Mahir Özkan tarafından birlikte çevrilmiştir. Çevirmenlerin ortak kararlar alarak çevirdikleri eserlerde hem kaynak dildeki anlama bağlı kaldıkları hem de Hemşin kültüründen öğelerle erek kültürünün farklılıklarını ve zenginliklerini ortaya çıkardıkları söylenebilir.

Çevirmenlerle yapılan görüşme neticesinde çeviride kaynak metin olarak YouTube Sevimli Dostlar kanalında yayınlanan söz ve müziği Mustafa Erdoğan Çaplı’ya ait olan videodaki sözler temel alınmıştır (Ali Babanın Bir Çiftliği Var, [14.04.2021]).

“Ali Babig” olarak çevrilen bu şarkının sözlerini incelediğimiz zaman öncelikle Hemşince metinlerde sıklıkla rastladığımız melezliğin burada az da olsa karşımıza çıktığını görmekteyiz. Özellikle, “Bidzig Pirens”te görülen bağlaç, zarf ve edatların melezliğinde değinilen yapıya bu şarkı sözlerinde de rastlanmaktadır.

Tablo 24: Ali Babig’de Melezlik

Kaynak Metin	Erek Metin
“Mee mee diye bağırır.”	“Mee mee deyi gorçigun”

Kaynak Metin: Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsI>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki örnekte görülen “diye” bağlacının “deyi” olarak Hemşincede kullanılması bu parçadaki melezliğin tek örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı kullanım tüm nakaratlarda tekrarlanmıştır.

Çeviri eserin şarkı sözlerinde Berman'ın farklılaştırıcı eğilimlerinden bazıları gözlemlenmektedir. Bunlar aşağıda çeşitli kategoriler halinde incelenmiştir.

4.1.8.1.1. Mantıklı Kılma

Daha önce de değinildiği gibi “mantıklı kılma” özü itibariyle cümlelerin yapısının erek metin kültürü içerisinde yeniden yazılması, yeniden düzenlenmesidir. Bu doğrultuda çevirmen kaynak metin üzerinde çeşitli değişikliklere başvurur.

Tablo 25: Mantıklı Kılma Eğilimi Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çevirideki Farklılıklar
“Ali Baba ’nın bir çiftliği var Çiftliğinde kuzuları var”	“Ali Babig’e Meg kum me uni Kumin meçe karer uni”	“Ali Dedeciğin bir ahır ı var Ahırında kuzuları var”

Kaynak Metin: Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsl>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki tabloda ilk olarak karşımıza çıkan değişiklik kaynak metindeki “Ali Baba” yerine erek metinde “Ali Dede” anlamına “Ali Bab” tercih edilirken, Hemşincede küçültme eki olarak kullanılan “-ig” son eki bu kelimeye eklenmiş ve anlam farklılığı yaratılmıştır. Bu kelime şarkı boyunca “Ali Bab (Ali Dede)”, “Ali Babula” (Ali Dedecik) formlarında da kullanılmıştır. “*Babula*” kelimesinde “*Babigle*” aynı anlama gelen sevimlilik anlamı katan “-la” son eki kullanılmıştır. Çevirmenin buradaki amacı hiç şüphesiz şarkının hedef kitlesi düşünülerek, kaynak metindeki yapıyı erek metinde daha sevimli kılmaktır denebilir. Yukarıdaki tabloda kaynak metin üzerinde yapılan ikinci değişiklik ise “çiftlik” kelimesinin erek metinde “ahır” anlamına gelen “kum” kelimesi ile çevrilmesidir. Hemşin kültüründe çiftlik kavramı bulunmamaktadır. Hayvancılık yapan insanların genellikle hayvanlarını yaz aylarında yaylalara götördükleri, kışın ise şehirlerde ya da meralarda ahırlarda baktıkları bilinmektedir. Dolayısıyla erek metinde çiftlik kelimesi yerine her nakaratta farklı kelimeler tercih edilmektedir. Bu da erek kültürün çeviride görünür kılınması, Hemşin kültürünün vurgulanması amacını taşımaktadır denebilir. “*Kum*” yani ahır Hemşin köylerinde büyüyen çocuklar için

çiftlikten daha çok bilinen bir şeydir. Bu bağlamda kaynak metin mantıklı kılınmak istenmektedir ve bu yüzden bu değişiklikler yapılmıştır denebilir.

4.1.8.1.2. Ritimleri Farklılaştırma

Bu çeviride genel olarak şarkının müzikal yapısı ve tonu korunsa da sözleri bakımından ritim farklılıkları olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada ilk olarak karşımıza nakaratlardaki değişiklikler göze çarpmaktadır.

Tablo 26: Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çevirideki Farklılıklar
Ali Baba'nın bir çiftliği var, Çiftliğinde kuzuları var	Ali Babige meg kum me uni, Kumin meçe karer uni,	“Ali Dedeciğin bir ahır var Ahırın içinde kuzuları var”
Ali Baba'nın bir çiftliği var, Çiftliğinde inekleri var	Ali Babige meg kum me uni, Kumin meçe gover uni,	“Ali Dedeciğin bir ahır var Ahırın içinde inekleri var”
Ali Baba'nın bir çiftliği var, Çiftliğinde horozları var	Ali Babilan havnots me uni, Havnotsin meç aklerner uni,	“Ali Dedeciğin bir kümesi var Kümesin içinde horozları var”
Ali Baba'nın bir çiftliği var, Çiftliğinde köpekleri var	Ali Babilan meg dun me uni, Done terane şuner uni,	“Ali Dedeciğin bir evi var Evin önünde köpekleri var”

Kaynak Metin: Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsI>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi kaynak metindeki tekrar eden kelimelerden oluşan ritimsel yapı erek metinde farklılaşmıştır. Kaynak metne her kıtada tekrar eden çiftlik kelimesi yerine erek metinde iki kez ahır anlamına gelen “kum” kelimesi, bir kez kümes anlamına gelen “havnots” kelimesi, bir kez de ev

anlamına gelen “*dun*” kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca Ali Baba yerine kullanılan “*Ali Babig*” formunda da süreklilik yoktur, iki kıtada “*babig*” kullanılırken iki kıtada da “*babula*” kelimesi kullanılmıştır. Bu iki kelime aynı anlama gelse de ritimsel bir farklılık yaratmaktadır.

4.1.8.1.3. Nitel ve Nicel İndirgeme

Bu şarkının çevirisine genel olarak baktığımızda kaynak metin olarak seçilen şarkının sözlerinin 8 kıtadan oluşurken erek metin sadece 4 kıtadan oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda metinde nicel bir indirgmeden söz etmek mümkündür. Metnin boyutunda ciddi bir azalmadan söz edilebilir.

4.1.8.1.4. Yerel Dil Ağlarını Farklılaştırma

Kaynak metinde yerel dil yapısı olarak değerlendirebileceğimiz hayvan sesleri mevcuttur. Bu yapılar erek metinde değiştirilerek erek dilin yapısına uygun şekilde kullanılmıştır.

Tablo 27: Yerel Dil Öğelerinin Farklılaştırılması

Kaynak Metin	Erek Metin	Çevirideki Farklılıklar
“Mee mee diye bağırır”	“Meee meee deyi gorçigun”	Değişiklik yok
“Mööö mööö diye bağırır”	Mmuuu muuu deyi gorçigun”	“Muuu muuu”
“Ü-ürü üüü ü-ürü üüü diye bağırır”	“Kık kiriki kık kiriki deyi gorçigun”	“Kık kiriki kık kiriki”
“Hav hav diye bağırır”	“Ğav ğav” deyi gorçigun	“Ğav ğav”

Kaynak Metin: Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsI>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi hayvan seslerinin erek metnin sözlerinin yazılışı esnasında değiştiği görülmektedir. Bu değişiklikler şarkının sözleri incelendiğinde fark edilebilmektedir. Bazı hayvan seslerinde “hav-ğav” veya “mööö-muuu” örneklerinde olduğu gibi ufak harf değişiklikleri gözlemlense de “ü-ürü üüü”

yapısı yerine Hemşincede tamamen farklı kullanılan “kik kiriki” yapısı kullanılmıştır. Burada da Hemşincenin özellikleri ön plana çıkarılmakta, kaynak dilin kendine has yapıları yerine erek dilin özelliklerini yansıtan yapılar kullanılmaktadır. Bu noktada projedeki diğer dillerde şarkılara bakıldığında bu seslenişlerin hemen hepsinde aynı şekilde yazıldığı görülmektedir. Yani bu ifadeler bölge dillerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmaktadır.

Bunun dışında şarkı sözlerinde yazılmasa da şarkı arasında Hemşinlilerin hayvanlara seslenirken kullandıkları bazı cümleler kullanılmaktadır.

Tablo 28: Kaynak Metinde Olmayıp Erek Metne Eklenen Yapılar

Erek Metin	Türkçe Karşılığı
“Hoomiya ğazap elli”	Çekil buradan, lanet olsun”

Kaynak Metin: Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsl>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki örnekte “Hoomiya ğazap elli” cümlesi genellikle hayvanları uzaklaştırırken kullanılan bir cümledir. Bu yapı kaynak metinde bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu da metni genişletme eğilimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu yapılar tamamen Hemşinlilerin kullandıkları yapılar olmasından dolayı da erek metnin “görkemli kılma” eğilimi olarak da değerlendirilebilir. Çünkü, kaynak metinde bulunmayan bir yapı erek metnin zenginliğini, ortaya çıkaracak şekilde kullanılmıştır, dilin otantik yapısını vurgulamıştır.

4.1.8.2. Küçük Yıldız

“Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesinin bir diğer şarkısı da yine birçok dünya dilinde söylenen “Küçük Yıldız” şarkısıdır. Öncelikle şarkının çevirisi için kaynak metin olarak yine YouTube kanalında yayın yapan *Super Simple Songs* adlı hesapta yayınlanan İngilizce “*Twinkle Twinkle Little Star*” adlı şarkı seçilmiştir (Twinkle Twinkle Little Star, [01.05.2021]). Çevirmenler, İngilizce bilmediklerinden dolayı bu şarkıyı altyazıdan çevirmişlerdir. Bu şarkının sözlerinin çevirisi incelendiğinde farklılaştırıcı eğilimler dikkat çekmektedir.

4.1.8.2.1. Metni Genişletme

Kaynak metin olarak kabul edeceğimiz çocuk řarkısı bir dize ve bir beyitten oluřmaktadır ve bunlar birer kez tekrar edilmektedir. Erek metne bakıldığında ise 4 dörťlükten oluřtuđu görülmektedir ve ilk iki dörťlükten sonrasının kaynak metinde hiç bulunmayan erek metnin kűltürüne uygun olarak oluřturulan dizeler olduđu gözlenmektedir. Bu anlamda metnin eklemelerle geniřletildiđi anlařılmaktadır.

Öte yandan şarkının orijinal hali düşünűldüğűnde ise aslında 5 dizeden oluştuğu görülmektedir (Taylor, Taylor, 1806, 10-11). Bu anlamda şarkının geri kalanının çevirisine bakıldığında buradaki sözler ile bir mısırda benzerliği bulunmakta, diğer bütün dizelerin tamamen uyarlama yoluyla Hemřinceye kazandırıldığı görülmektedir.

Tablo 29: Erek Metinde Yapılan Eklemeler

Erek Metne Eklenen Cűmleler	Tűrkçe Karřılıkları
Arakage mai gu	Gűneř batıyor
Lusnikan şaragdigu	Ay parıldııyor
Meme or meme kişer	Bir gűndűz bir de gece
Kidana inç bes gelli	Bilsem nasıl oluyor
Tsemer kuka tserdagu	Kış gelir soğuk olur
Omar kuka çok kengi	Yaz gelir sıcak dűřer
Çaşit turli udelik	Çeşit çeşit yiyecek
Kidana inç bes gelli	Bilsem nasıl oluyor

Kolivar, Ayřenur, Onur řentűrk. 2020. Bdzig Astađ: Kűçük Yıldız Hemřince. BGST Records. [01.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki tabloda iki farklı dize halinde verilse de şarkının geri kalımında aslında ilk dize ile birlikte tablodaki cűmlelerin harmanlanması sonucu ortaya çıkan 4 dizeden oluşan şarkı sözlerine ulaşılabilmektedir. Bu eklemelerle çevirmenlerin amacının erek dilin zenginliğini ön plana çıkarmak olduğu açıktır. Burada “metni genişletme” eğilimi sonucunda ortaya çıkan çeviri aslında bir yeniden yazımdır denebilir. Çevirmenler dűnya çapında bilinen bir eseri kaybolmakta olan ana

dillerinde yeniden yaratmaktadırlar. Bunu yaparken de kendi dillerine böyle bir eser ve çeviri sayesinde yeniden canlanma imkânı vermektedirler denebilir.

Gündelik hayatta yaşayan, günümüzde konuşulan Hemşinceye birebir uygun olarak çevirisi yapılan bu bölümde dilin melezliği de bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde “*çaşit*” (çeşit) ve “*turli*” (türlü) kelimelerinden oluşan ikileme Hemşincede “çeşit çeşit” anlamında kullanılmaktadır.

4.1.8.2.2. Sistematik Yapıyı Farklılaştırma

Bu şarkının çevirisinde öne çıkan bir diğer nokta da dize düzenlerinin değiştirilmesidir. Bu da sistematik yapının farklılaştırılması eğilimi olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 30: Sistematik Yapıyı Farklılaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Parılda parılda küçük yıldız	Lusa lus bdizg astağ	Parılda parılda küçük yıldız
Ne olduğunu öyle merak ediyorum ki	Erginkutsen elmasi bes	Gökyüzünde elmas gibi
Dünyanın üstünde çok yüksekte	Aşxeras hed şad partse	Dünyanın üstünde çok yüksekte
Gökyüzünde bir elmas gibi	Kidana inçbes gelli	Bilsem nasıl oluyor
Parılda parılda küçük yıldız	Lus a lus bdizg astağ	Gökyüzünde elmas gibi
Ne olduğunu öyle merak ediyorum ki	Erginkutse elmasi bes	

Kaynak Metin: Twinkle Twinkle Little Star. [01.05.2021]. Super Simple Songs YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=wk4KHJjpjQ>

Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Bdzig Astağ: Küçük Yıldız Hemşince. BGST Records. [01.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

Yukarıdaki tabloda kaynak metin olarak seçilen şarkının sözlerini incelediğimizde bir dize ve bir beyitten oluşan toplam 6 mısralık bir bölüm

görmekteyiz. Erek metne baktığımızda ise kaynak metnin anlamı korunarak cümlelerin yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. Kaynak metindeki “ne olduğunu öyle merak ediyorum ki” ve “gökyüzünde bir elmas gibi” mısralarının yerleri erek metinde yer değiştirmiştir. Buradaki amacın erek dilde kafiyei yakalamak olduğu söylenebilir. Fakat çevirmenin bu tutumunun kaynak dilin sistematik yapısını ve ritmini farklılaştırmaktadır.

4.1.8.3. Parmak Ailesi

“Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesinin bir diğer Hemşince şarkısı “Parmak Ailesi” şarkısının Hemşince çevirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şarkının sözleri için kaynak metin olarak “Sevimli Dostlar YouTube” kanalında yayınlanan “Parmak Ailesi” şarkısı seçilmiştir (Parmak Ailesi, [15.05.2021]). Projedeki diğer şarkı sözleri düşünüldüğünde, bu şarkının sözlerinin çevirisinin kaynak metne en yakın çeviri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çeviride farklılaştırıcı eğilimlerin sayısı az sayıda bulunmaktadır denebilir. Bunlarda aşağıdaki başlık altında ritimleri farklılaştırıcı eğilim kategorisinde incelenmiştir.

4.1.8.3.1. Ritimleri Farklılaştırma

Ritimleri farklılaştırma eğilimi olarak değerlendirilebilecek az sayıdaki örnek aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 31: Ritimleri Farklılaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Çevirideki Değişiklikler
“Baba parmak , baba parmak nerdesin? Burdayım, burdayım, işte burdayım.”	“ Dadig madig dadig madig vordağez? Hozayım, hozayım, aha hozayım.”	Babacık parmacık , babacık parmacık nerdesin? Burdayım, burdayım, aha burdayım.
“Anne parmak , anne parmak nerdesin?”	“ Marig madig marig madig vordağez?”	Annecik parmacık , annecik parmacık, nerdesin?
“Abi parmak , abi parmak	“Ağpar madig , ağpar	Abi parmacık abi

nerdesin?”	madig, vordağez?”	parmakçık, nerdesin?
“Abla parmak , abla parmak nerdesin?”	“Kuyrig madig , kuyrig madig vordağez?”	Ablacık parmakçık ablacık parmakçık nerdesin?
“Bebek parmak , bebek parmak, nerdesin? “	“Bulig madig , bulig madig, vordağez?”	Bebek parmakçık , bebk parmakçık nerdesin?

Kaynak Metin: Parmak Ailesi. [15.05.2021]. Sevimli Dostlar YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=ov7g2NtTUSo>
 Erek Metin: Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Madi Xağ: Parmak Ailesi Hemşince. BGST Records. [15.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=dcHif5APCgQ>

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi kaynak metinde hiçbir ek almayan “baba”, “anne” ve “abla” ve “parmak” kelimesine Hemşincede küçültme eki olan “-ig” eki getirilmiştir. Bunlar dışında “abi” için küçültme eki kullanılmamış, birebir çevirisi yapılarak “ağpar” kelimesi tercih edilmiştir. Öte yandan Hemşincede “bebek” anlamına gelen “bulig”, içerisinde küçültme eki barındırdığı için tekrar böyle bir eke ihtiyaç duyulmamıştır. Bunların dışında her mısırda kullanılan “işte” kelimesi de Hemşinlilerin günlük hayatta daha çok kullandıkları “aha” kelimesi ile değiştirilmiştir. Bütün bu örnekler düşünüldüğünde genel olarak kaynak metnin ritminin farklılaştırıldığı değerlendirilmektedir.

4.1.8.4. İyi ki Doğdun Şarkısı

“Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesinin Hemşince son şarkısı ise dünyada hemen her dilde doğum günlerinde söylenen “İyi ki Doğdun” şarkısıdır. Bu şarkının Hemşinceye çevirisi ilk defa bu proje kapsamında yapılmıştır. Halk arasında doğum günü kutlamalarında Hemşince söylenen bir şarkı mevcut değildir. Şarkının ilk cümlesi Türkçedeki anlamına yakın olsa da geri kalan üç cümle tamamen farklıdır ve bir uyarılama olarak değerlendirilebilir.

4.1.8.4.1. Metni Genişletme

Tablo 32: Metni Genişletme

Hemşince Şarkı Sözleri	Türkçe Çevirisi
Betke aşğars eger	İyi ki dünyaya geldin

Ėendasu dzidzağiz	Mutlu olup hep gülerek
Dzilu dzağik elliz	Tohum olup filizlenesin
Sirov sirelelov	Sevgiyle severek
Hazov hazenelov	Hazla hazederek

Kolivar, Ay enur, Onur  ent rk. 2020. Betke A xars Eger:  yi ki Doğdun Hemşince. BGST Records. [16.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=whePSHh98UI>

Yukarıdaki tabloda da g r ld Ğu gibi ilk mısra Türkçedeki  yi ki doğdun cümlesiyle anlamca eşdeğer olsa da metindeki diğer bütün mısralar tamamen birer eklemedir. Bu anlamda metnin anlamı erek dilde genişletilerek, erek dilde iyi dileklerde bulunurken söylenebilecek deyimler  arkı sözü olarak eklenmiştir.

Çevirmenler Hikmet Akçiçek ve Mahir  zkan ile yapılan görüşmelerde, bu  arkı için Türkçe “ yi ki doğdun”  arkısına uygun olarak Hemşince kalıp sözlerden yararlanılarak, kafiye yakalamak amaçlanarak günlük dilden biraz uzakla ıldığına değinilmiştir. Bu bölüm tamamen bir uyarlama ve yeniden yazma olarak değerlendirilebilir.

4.1.9. La Fontaine Masalları Hemşince  evirileri

200’den fazla masalıyla her ya tan okura hitap etmeyi başaran Jean de la Fontaine’nin (1621-1695) masalları dünyada birçok dile çevrilmiştir. Mitoloji ve halk masallarından beslenen La Fontaine masallarının Hemşinceye kazandırılması büyük bir önem arz etmektedir. Edebiyat ve sanat alanında sesini duyurmaya ba layan Hemşince, La Fontaine masallarından çevirilerle dünya çapında bir yazarı daha kaybolmakta olan bir dilde konuk ederek sesini duyurmayı ba armı tır. Bu  evirilerden, “Kurt  oban Olmuş” ve “ k z Olmak  steyen Kurbağa”  evirileri bu bölümde Antoine Berman’ın farklılaştırıcı eğilimleri çerçevesinde incelenecektir.

Bu  evirilerin her biri “Gor” dergisinin çeşitli sayılarında yayımlanmıştır. Ayrıca  evirilerin her biri doğrudan Fransızca kaynak metinden  evrilmeyip, ara dil olan Türkçedeki çeşitli çeviriler temel alınarak çevrilmiştir. Bu noktada, araştırmada kaynak metin olarak değinilen metinler Fransızca metin değil, ara dil Türkçedeki

kaynak metinlerdir. Bu metinler, her bir çeviri için ilgili bölümde özellikle belirtilecektir.

4.1.9.1. Kurt Çoban Olmuş

“Gor” dergisi 2018 Bahar/Sonbahar sayısı (sayı 8/9)’da yayımlanan “Kurt Çoban Olmuş” (Kayle Hoyiv Ağadza) masalının çevirisi Hikmet Akçiçek tarafından yapılmıştır. Çevirinin sonunda Hemşince çevirinin Hikmet Akçiçek tarafından yapıldığı ve Cem Yayınevi Sabahattin Eyüboğlu Türkçe çevirisinden faydalandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla çevirinin kaynak metni olarak Sabahattin Eyüboğlu’nun Türkçe çevirisi gösterilmiştir. Yazarın ismi de “Lafonten” olarak yazılmıştır. Kaynak metin olarak Eyüboğlu’nun çevirisi ve erek metin olarak Akçiçek’in çevirisi karşılaştırıldığında Berman’ın farklılaştırıcı eğilimlerinden bazılarına rastlamak mümkündür. Ayrıca genel olarak bakıldığında erek metnin kaynak metinden daha uzun olduğu, açıklamalar, eklemeler ve çıkartmalarla Hemşin kültürüne yakınlaştırmaya çalışıldığı söylenebilir.

4.1.9.1.1. Mantıklı Kılma

Genel olarak cümle yapısındaki değişiklikleri ön plana çıkaran bu eğilimde noktalama işaretlerinde, uzun cümlelerde ve tekrarlamalardaki değişiklikler vurgulanmaktadır. “Kurt Çoban Olmuş” masalının Hemşince çevirisinde bu anlamda noktalama işaretlerinde ve özellikle cümle yapılarında farklılıklar görülmektedir.

Tablo 33: Mantıklı Kılma Eğilimi Örneği

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Çevirisi
“Kılığına söz de eklemeye kalkmış: –Seslenmeden olmaz, demiş ve işte o zaman İş sarpa sarmış:”	“Kez inç enim u kan gasa oçxarnin hedes... “Tsen dalu elliçi” gasa...ana, xarevigu pane”.	“Acaba ne yapsam da koyunlar gelse benle... “Ses vermeden olmaz” der... o da işi karıştırır”.

Kaynak Metin: La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 8-9: 77.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi çevirmen bazı dizelerde noktalama işaretlerinde değişiklikler yapmıştır. Tablodaki ilk örnekte kaynak metinde iki nokta kullanılan bölüm için çevirmen üç nokta kullanmayı tercih etmiştir. Bu cümledeki anlamı daha açık kılmak için cümleyi de değiştiren çevirmen “Acaba ne yapsam da koyunlar gelse benle” anlamını yaratmıştır.

İkinci dizede kaynak metinde uzun çizgi kullanılmasına rağmen çevirmen buradaki kurdun cümlesini tırnak işareti içerisinde vermeyi tercih etmiştir. Bu dizedeki anlam kaynak metne yakın olsa da cümle sonundaki iki nokta işareti erek metinde kaybolmuştur. Çeviride noktalama işaretlerinin değiştiği ve bazen tamamen atıldığı başka bölümler de mevcuttur. Aşağıdaki tabloda noktalama işaretlerinin nasıl değiştirildiğini veya metinden atıldığını görmekteyiz.

Tablo 34: Mantıklı Kılma Eğilimi Örneği

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Çevirisi
Koyun, köpek, çoban,	Hoyiv, şun, oçğar	Çoban, köpek, koyun
Kalır mı o sesi duyup da uyanmayan?	Menagu ta an tsenan zartelu ook	Kalır mı o sestem uyanmayan kimse
Bu hengâme de ne yapsın zavallı canavar,	An hengamein meç inç ena kayle	O hengamede ne yapsın kurt
Üstelik sırtında gocuk da var	Lertin gocuğove oc paxçil gartrsav	Sırtında gocukla ne kaçabildi
Ne kaçabilmiş seninki,	Oç al bahe gartsadza inkn uine	Ne de saklayabilmiş kendini
Ne de savunabilmiş kendini.	Şalagme pir lertin godradza	Bir yük odun sırtında kırılmış
	Ergu oçxar udim asele	İki koyun yiyeyim derken

Kaynak Metin: La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gör: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 8-9: 77.

Tabloda da görüldüğü gibi kaynak metindeki cümle sonlarındaki bütün noktalama işaretleri erek metinde kaldırılmıştır. Bununla birlikte, birinci dizede

cümle dizilişi değiştirilmiştir. Kaynak metnin anlamında da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Kaynak metindeki “ne de savunabilmişti kendini” cümlesi yerine anlam değiştirilerek erek metinde “ne de saklayabilmiş kendini” cümlesi kullanılmıştır.

Yukarıdaki tabloda ayrıca “anlamı açığa vurma” ve “metni genişletme eğilimleri” de görülmektedir. Kaynak metinde bulunmayan erek metnin son iki dizesi bu iki eğilime örnek teşkil etmektedir. Çevirmen burada “metni anlaşılır kılmak” ve “anlamı belirginleştirmek” adına iki dize eklemiştir. Daha önceki satırda kurdun kendini savunamadığı anlamı kaybolarak onun yerine kurdun kendini saklayamadığı anlamı verilmiştir. Burada eklenen iki dize de daha önceki dizede kaybolan bu anlamı yeniden yaratma amacı taşımaktadır denebilir. “Bir yük sopa sırtında kırılmış, iki koyun yiyeyim derken” cümlesiyle çevirmen kurdun kendini savunamadığını ve kaçamadığını vurgulamıştır.

Ayrıca, “şalagme pir lertin godradza” (bir yük sopa sırtında kırılmış) deyimini de Hemşin kültürüne ait bir deyim olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada çevirmenin aynı zamanda erek kültürün yapısını ön plana çıkarıp kaynak metni genişleterek “görmekli kılma” eğiliminde bulunduğu söylenebilir. Bu şekilde erek kültüre ait bu tarz deyimlerin kullanımı ile “otantik” bir dil oluşturmaya çalışmaktadır. Böylece erek kültürü yüceltmek adına kaynak metne müdahale edilmektedir.

4.1.9.1.2. Anlamı Açığa Vurma ve Metni Genişletme

Bir önceki bölümün sonunda verilen örneklerde de görüldüğü gibi kaynak metindeki anlamın belirginleştirilmesi adına erek metne eklemeler yapılmasıyla ortaya çıkan “Anlamı Açığa Vurma” ve “Metni Genişletme” eğilimleri çeviride sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Metnin bütününe bakıldığında kaynak metnin 36 satır, erek metnin de 37 satır olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak sadece bir satır ekleme yapıldığı varsayımını yapmak yanlış olacaktır. İki metnin detaylı bir karşılaştırması yapıldığında erek metne oldukça fazla ekleme ve çıkarma yapıldığı görülebilmektedir. Ayrıca kaynak metinde daha kısa olan cümleler erek metinde uzun cümleler halinde verilmiştir. Bu noktada çevirmenin amacının anlamı belirginleştirmek ve Hemşincede okunabilir, akıcı bir metin yaratmak olduğu düşünülebilir.

Tablo 35: Anlamı Açığa Vurma ve Metni Genişletme Eğilimi

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Çevirisi
Bir kurt yeterince pay alamaz olmuş Çevresindeki koyunlardan; Bir başka kılığa girmeyi düşünmüş. Yararlanıp tilkinin postundan, Çobanlar gibi bir gocuk geçirmiş sırtına, Uzun bir değnek edinmiş, Bir de kaval sokmayı unutmamış Koltuğunun altına, Toz kondurulmasın diye çobanlığına.	İnç bes ağadza ana kaylme Arnul çgartsadza oçxarme polornun malan Kaxtsenutinan antsadza xelke İnç enim inç ç'enin asele Takçem hoyiv elle astadzuni malime... As xelkes, soy xelk egadza ink uine Tilkiin gaşetsan hed gocuğme antsutsadzuni lerte, Apt aradzuni medz gobalme Gavalın al xotadzuni meçe Ağadza hoyiv uinne mena	Nasıl olmuşsa bir kurt Bir koyun bile alamamış etrafındaki maldan Açlıktan başı dönmüş Ne yapayım ne yapmayayım derken Keşke çoban olsaydım demiş malın birinde Bu fikir iyi bir fikir gelmiş ona, Tilkinin postundan bir gocuk geçirmiş sırtına Eline almış büyük bir değnek İçine de bir kaval sokmuş Çoban olmuş kendine kalırsa

Kaynak Metin: La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 8-9: 77.

Kaynak metin ve erek metnin Türkçe çevirisi karşılaştırıldığında anlamın belirginleştirilmesi adına birçok değişiklik yapıldığı görülmektedir. Masalın girişi olan bu bölümde genel olarak anlam kaynak metne yakınlığa çalışılmalı da tek tek cümleler incelendiğinde anlamın değiştiği görülmektedir. Masala başlarken “inç bes ağadza ana kaylme” (nasıl olmuşsa bir kurt) diye başlayarak Hemşince de sohbet esnasında bir şey anlatırken giriş cümlesi olarak kullanılan “inç bes ağadza ana (nasıl olmuşsa)” yapısı tercih edilmiştir. Böylece kaynak metnin biçiminden uzaklaşılarak erek kültürün özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Bunu takip eden

dizelerde “*kaxtsenutinan antsadza xelke*” (açlıktan başı dönmüş) ve “*İnç enim inç ç’enin asele*” (ne yapayım ne yapmayayım derken) bölümü kaynak metinde bulunmayıp erek metinde anlamı daha açık kılmak adına ve erek metnin kendi içerisindeki akıcılığı sürdürmek adına eklenmiştir. Ayrıca, “*takçem hoyiv elle astadzuni malime... as xelkes, soy xelk egadza ink uine*” (keşke çoban olsaydım malın birinde... bu fikir iyi bir fikir gelmiş ona) bölümünün, kaynak metindeki genel anlama yaklaşıp da cümle anlamlarından tamamen farklı olduğu söylenebilir.

Tablodaki alıntının son kısmında erek metindeki “*ağadza hoyiv uinne mena*” (çoban olmuş kendine kalırsa) cümlesi de kaynak metinde bulunmayıp, “toz kondurulmasın diye çobanlığına” bölümü çıkartılarak onun yerine eklenmiştir. Burada da kaynak metindeki anlam veya biçim yerine tamamen erek metinde akıcılığın sağlanması adına bir ekleme yapıldığı görülmektedir. Kaynak metindeki buna benzer değişiklikler ve eklemeler ayrıca “nitel ve nicel indirgeme” eğilimi çerçevesinde de değerlendirilebilir.

4.1.9.1.3. Nitel ve Nicel İndirgeme

Kaynak metin, çeviride hem nitelik hem de nicelik bakımından değiştirilmiştir. İlk olarak kaynak metindeki cümlelerin erek metinde ortadan kalktığı görülse de erek metinde çeşitli eklemelerle bunlar telafi edilmiştir. Aşağıdaki tabloda kaynak metnin nasıl değiştirildiği detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 36: Nitel ve Nicel İndirgeme

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Çevirisi
Dayamış ön pençelerini değneğe Bizim sinsi Şaban, yaklaşmış usulca.	Gavale meçun, gobale apun, kaladza gamats gamats	İçinde kaval, elinde değnek, yürümüş yavaş yavaş
Şaban asıl Şabansa çimene yatmış Uyuyormuş derin derin Köpeği de uykudaymış,	Şabane, esas hoyive malin Ergentsadz bargadz gelli lerine gortin Şunn al meg açvin xup, megalin canç genkvaga gu	Şaban esas çobanı malın, Uzanmış yatıyormuş yaylanın çimenine Köpek de bir göz kapalı diğerinde sinek

heybesi bile	posin	esniyormuş düzlükte
Koyunların çoğu da öyle	Oçxarnin yaar xotvadz kermes ağadzin şokan	Koyunlarsa sokulmuş birbirine sıcaktan bunalıp

Kaynak Metin: La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar.** çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi.** s. 8-9: 77.

Kaynak metin ve erek metnin detaylı karşılaştırması yapılmadan nicel indirgemeyi saptamak oldukça zordur, hatta çevirinin daha uzun olduğu bile söylenebilir. Detaylı bir karşılaştırma sonucunda erek metin kaynak metinden uzun olsa da bazı cümlelerin çeviride yer bulamadığı görülmektedir. Bunun sebebi çevirmenin kaynak metni erek kültüre yakınlaştırma çabası olarak görülebilir. Bu yakınlaştırma adına kaynak metnin birçok bölümü erek kültüre özgü yapılarla otantikleştirilmeye çalışılmıştır. La Fontaine masallarında Hemşin kültürüne ait öğelere rastlanmaktadır.

Yukarıdaki tabloda birinci örnekte kurdun “Sinsi Şaban”lığı erek metinde kaybolmuştur. Cümle yapısı değiştirilerek anlam aktarılsa da masalda önemli bir yer tutan “sinsilik” kavramı çeviride kaybolmuştur.

İkinci alıntıda nicel indirgmeden ziyade, kelime ve cümle sayısında artış gözlenmektedir. Burada da kaynak metnin ötesine geçme çabası gözlenmektedir. Böylece, kaynak metnin kendine has yapısı ortadan kalkarken, metnin ritmi de bozulmuştur. Dolayısıyla burada da “nitel indirgeme”den söz edilebilir. Burada, Şaban, “mal çobanı” olarak değiştirilmiştir. Derin derin uyuması ise “yaylanın çimeninde yatıp uyumak” olarak aktarılmıştır. “Köpeğin uykuda olması” ise, anlam genişletilerek, “bir gözü kapalı diğerinde de sinek, esniyormuş düzlükte” olarak çevrilmiştir.

Ayrıca kaynak metinde “koyunların uyuduğundan” bahsedilirken erek metinde “koyunların sıcaktan bunalıp birbirine sokulduğu” belirtilmektedir. Bütün bu örnekler bakıldığında çevirmenin kaynak metni erek kültüre yakınlaştırma çabası ve etnikmerkezci bakışı görülebilmektedir. Hemşinlilerde yaylacılık ve hayvancılık büyük önem arz etmektedir. Çevirmen masaldaki çobanı Hemşin yaylalarına taşımış, La Fontaine’i yaylalarda konuk etmiştir.

4.1.9.1.4. Deyimleri Standartlaştırma

Kaynak metindeki deyim, atasözü ve deyişlerin erek kültürde eşdeğeri ile çevrilmesi Berman tarafından standartlaştırma olarak değerlendirilir. Bu noktada da etnikmerkezci bir yaklaşım olduğundan bahseder. Kurt Çoban Olmuş masalının Hemşince çevirisinde de benzer bir durum göze çarpmaktadır.

Tablo 37: Deyimlerin Standartlaştırılması

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Çevirisi
Sahtekârlar her zaman Bir yanıyla verirler yakayı ele: Kurt isen kal kurtluğunla, En sağlamı budur, bana sorarsan.	Amana işta, inçxadig bain baintoğ Saxtekarnun meg dağmine pose kengi erese Kayles ta kayl mena Emmenu soye ana, kelxut pan gelli megale	Öyle işte, ne kadar saklarsa saklasınlar Sahtekarların bir yerde düze düşer yüzü Kurtsan kurt kal En iyisi budur, başına iş olur yoksa

Kaynak Metin: La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 8-9: 77.

Yukarıdaki tabloda deyimlerin standartlaştırılması eğilimi iki örnekte görülmektedir. Öncelikle kaynak metindeki “yakayı ele vermek” deyimini erek metinde yakın bir anlam oluşturan “pose kengi erese” (düze düşer yüzü) olarak çevrilmiştir. Burada kaynak metnin anlamı yakalansa da etnikmerkezci bir bakış açısıyla erek kültüre yakınılaştığı söylenebilir.

Tablodaki ikinci deyim, aslında kaynak metinde deyim olmayan “en sağlamı budur, bana sorarsan” cümlesinin çevirisinde karşımıza çıkmaktadır. Çevirmen erek metinde, “emmenu soye ana, kelxut pan gelli megale” (en iyisi budur, başına iş olur yoksa) cümlesiyle anlamı derinleştirmeye çalışmaktadır. Burada da erek kültürden bir deyim kullanarak kaynak metinden uzaklaşmaktadır denebilir.

4.1.9.2. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa

“Gor” dergisi 2017 Bahar sayısında (sayı 7) yayımlanan “Açar Elluş Uzoğ Korde” (Öküz Olmak İsteyen Kurbağa) çevirisi Mahir Özkan tarafından yapılmıştır.

Çevirinin kaynağı belirtilmemiştir. Çevirmen Özkan ile yapılan görüşme sonucunda çevirmenin kaynak metin olarak çeşitli Türkçe çevirilere başvurarak Hemşincede akıcı bir masal oluşturmak istediği anlaşılmıştır. Bu bağlamda çevirmen, Fransızca bilmediği için, öncelikle internet ortamındaki La Fontaine masallarının bulunduğu kaynaklardan düz yazı olarak masala eriştiğini ama tam olarak kaynağı hatırlayamadığını belirtmiştir. Ayrıca Nazım Hikmet ve Orhan Veli Kanık'ın çevirilerini de çeviri süreci boyunca başucunda tuttuğunu belirtmiştir. Çevirmen bu bağlamda çevirisini düzyazı yerine şiir formunda yazmış, bunun sebebini de Hemşincenin şiir formuna daha yakın olacağını düşünmesi olarak açıklamıştır. Ayrıca, çevirmen “elindeki her şeye bakarak, anlamı ve biçimi aynı anda koruyarak aktarmak” istediğini belirtmiştir. Ayrıca Nazım Hikmet ve Orhan Veli Kanık'ın aksine serbest şiir yerine uyaklı şiir formunu benimsediğini, hece ölçüsü sağlamaya çalıştığını aktarmıştır. Hemşincede mâni formu olduğu için masalı Hemşince mâni formuna uydurmaya çalıştığını söyleyen çevirmen “hem şiirselliği korumak hem de anlamı yakalamak” istediğini aktarmıştır.

Çevirmenin de açıkça belirttiği gibi tek bir kaynak metin yerine, erek metin ve kültürünün en iyi şekilde temsil edilmesi adına birden çok kaynak metne başvurularak, “Öküz Olmak İsteyen Kurbağa” masalı Hemşince mâni formatında yeniden yazılmıştır. Bu çeviri sürecinde Berman'ın farklılaştırıcı eğilimlerinden bazılarına rastlamak mümkündür. Ayrıca genel olarak bakıldığında erek metnin şiir formundaki kaynak metinlerden, yani Orhan Veli Kanık ve Nazım Hikmet çevirilerinden daha uzun olduğu, açıklamalar, eklemeler ve çıkartmalarla Hemşin kültürüne yakınlığa çalışıldığı söylenebilir.

4.1.9.2.1. Metni Genişletme

Öküz Olmak İsteyen Kurbağa masalının çevirisinde Berman'ın farklılaştırıcı eğilimlerinden “Metni Genişletme” belirgin bir şekilde görülmektedir. Öyle ki hem internet ortamındaki çeşitli düzyazı metinlerden hem de Orhan Veli Kanık, Nazım Hikmet ve Sabahattin Eyüboğlu çevirilerinin hepsinden daha uzun bir erek metin göze çarpmaktadır. Bu noktada çevirmenin kendisinin de belirttiği gibi kaynak metin(ler), erek metnin kültürel özellikleri gözetilerek yeni bir biçimde ve yeni anlamlar üretilerek genişletilmiştir.

Erek metnin ilk dörtlüğü buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Aşağıda alıntılanan bu bölüm, kaynak metin(lerde) bulunmayıp, erek metnin Hemşince mâni formuna yaklaşması adına eklenen bir bölümdür denebilir.

Tablo 38: Metni Genişletme Eğilimi

Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Gar, gar vov in kida şidage	Varmış, yokmuş, kim bilir doğrusunu
Tun asoğes avdoğa habat mege	Sen söylersen kanar elbet biri
Peran engadza açar elluş uzoğ korde	Ağza düşmüş öküz olmak isteyen bir
Angu tenik hala ininer darde	kurbağa
	Kulak verelim hele neymiş derdi

La Fontaine, J. D. 2017. kz Olmak İsteyen Kurbağa. ev. Mahir zkan. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi.** s. 7: 59.

Yukarıdaki bölüm sadece erek metinde olup, çevirmenin kaynak metin olarak gösterdiği metinlerde bulunmamaktadır. Türkçe çevirisinden de anlaşılacağı gibi hem Türkçe masal formatına uygun olarak hem de Hemşince mâni girişlerine benzer şekilde bir giriş yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Hemşince bir deyim olan “peyan enguş” (ağza düşmek, dile düşmek) kullanılarak erek kültüre yakınlaşmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu girişle birlikte çevirmen masal boyunca kullanacağı hece ölçülü bir biçim benimsediğini de göstermektedir.

4.1.9.2.2. Nitel İndirgeme

Berman bu farklılaştırıcı eğilimle kaynak metindeki farklı ifadelerin, tabirlerin, benzetmelerin erek metinde zenginliklerini kaybetmelerinden bahsetmektedir. kz Olmak İsteyen Kurbağa masalının özellikle son drtlğnn biçimsel özellikleri korunsada anlam bakımından tamamen değiştiğini söylemek mümkündür. Bu noktada çevirmenin biçemsel forma sadık kalsada kaynak metnin anlamını erek kültürde daha belirgin kılmak ve dili zenginleştirmek adına böyle bir girişimde olduğu söylenebilir. Bu anlamda kaynak metindeki benzetmelerin erek metinde tamamen değiştiğini söylemek mümkündür. Erek metnin büyük bir bölümünde olduğu gibi burada da bir yeniden yazma söz konusudur diyebiliriz.

Tablo 39: Nitel İndirgeme

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Dünya böyle sersemlemlerle dolu:	Aha isa aşxaris pane aysmana	İşte bu dünyanın işi böyledir
Her bakkal illa han hamam yaptıracak,	Emmen hoki inçu çuni an kuza	Herkes neyi yoksa onu ister
Her küçük prensin elçileri olacak,	Xaki vaan desadzi ğelerigu	Başkasında gördüğüne delirir
Her markinin sürü sürü uşakları	Yes al kuzim aselov baderigu	Bende isterim diyerek patlar

Kaynak Metin La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2017. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa. çev. Mahir Özkan. **Gör: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 7: 59.

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi çevirmen erek metinde masalın içeriğine uygun olarak kaynak metindeki benzetmeleri tamamen değiştirerek erek kültürde anlamlı kılmak adına yeni bir dörtlük yaratmıştır. Masalın ana fikrinin verildiği bu dörtlükte, benzetmeler ve ifadeler değiştirilse de masalın ana fikri korunmaya çalışılmıştır. Ayrıca burada çevirmenin herhangi bir noktalama işareti kullanmaması da dikkat çekmektedir. Bu da Berman'ın "mantıklı kılma" eğiliminin de çeviri de gözlenebileceğini göstermektedir.

Çevirmenin kendisiyle yapılan kişisel görüşmede çeviriyi yaparken incelediğini belirttiği Nazım Hikmet ve Orhan Veli çevirileri incelendiğinde erek metindeki anlamının bu çevirilerdeki anlamdan de uzak olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu çeviriler erek metnin Türkçesiyle birlikte verilmiştir.

Tablo 40: Nazım Hikmet ve Orhan Veli Çevirilerinin Erek Metinle Karşılaştırılması

Nazım Hikmet Çevirisi	Orhan Veli Çevirisi	Erek Metnin Türkçesi
İşte böyle sersemlemlerle dolu yeryüzü.	Dünya böyle budalalarla doludur işte;	İşte bu dünyanın işi böyledir
Bir yarışmadır gider	Nicelerin gözü	Herkes neyi yoksa onu

ortalıkta:	asilzadeliktedir.	ister
Ağaların beyzadelikte gözü,	Kimininki ağalık, beylikte,	Başkasında gördüğüne delirir
Beyzadelerinki paşalıkta	Kimininki şehzadeliktedir.	Bende isterim diyerek patlar

La Fontaine, J. D. 2018. **La Fontaine'den Masallar; Masallar, Hikayeler 4.** çev. Nazım Hikmet. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

La Fontaine'in Masalları. çev. Orhan Veli Kanık. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

La Fontaine, J. D. 2017. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa. çev. Mahir Özkan. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi.** s. 7: 59.

Nazım Hikmet ve Orhan Veli çevirileri anlam bakımından Sabahattin Eyüboğlu çevirilerine yakın olsa da benzetmelerin bu çevirilerde de farklılaştığını görmekteyiz. Öte yandan, erek metinde masalın ana fikrini aktaran bu son dörtlükte anlamın tamamen farklılaştığı görülmektedir. Çevirmenin burada Hemşincenin kelime dağarcığından dolayı bir tercih yaptığı da düşünülebilir. Kaynak metin(ler)in son dörtlüğünde bulunan beyzade, şehzade, ağalık, elçi ve uşak gibi kelimelerin Hemşin kültürüne uzak kelimeler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çevirmen bu kelimeleri doğrudan Türkçeden Hemşinceye aktarmak yerine, Hemşince anlaşılır bir metin yaratmak istemiştir denebilir. Bu noktada erek kültürü ön plana çıkararak, erek metindeki anlamın daha açık ve anlaşılır olması adına kaynak metin(ler)deki benzetmeleri, ifadeleri, anlam zenginliğini erek metinde değiştirerek “nitel indirgeme” eğilimi gösterdiği değerlendirilmiştir.

4.1.9.2.3. Deyimleri Standartlaştırma

Berman’a göre anlam birebir aynı olsa bile bir deyimi eşdeğeri ile yer değiştirmek etnikmerkezcilik olarak değerlendirilmektedir (2004, 295). Bu masalın çevirisinde de kaynak metindeki deyimlerin erek dildeki karşılıkları kullanılarak veya kaynak dilde deyim olarak kullanılmayan cümlelerin erek metinde erek kültüre ait deyimlerle çevrildiğini görmekteyiz. Bu noktada, çevirmenin kaynak metinden uzaklaştığı ve erek kültürün zenginliğini ön plana çıkarmak adına etnikmerkezci bir bakış açısı benimsediği düşünülebilir. Hemşinceye kaybolmakta olan bir dil olarak bakıldığında, çevirmenin buradaki amacı hiç şüphesiz Hemşincenin sesini çeviri aracılığıyla duyurmaktır denebilir.

Tablo 41: Deyimleri Standartlaştırma

Kaynak Metin	Erek Metin	Erek Metnin Türkçesi
Bir yandan da dışisine sorarmış: –Nasıl, hanım, öküz kadar oldum mu? –Nerde, demiş hanım.	Tartsad hartsutsadz uni genoçe –Asa hala ağa ta açoron çağ? Genige put ağadz uni verevants ivar –Mart astadzuni xelked giyar haral tun Açare vordağa tun vordağes Urçolev ta açaron lemanoğes?	Dönmüş sormuş eşine –Söyle hele oldum mu öküz kadar? Eşi bakmış yukarıdan aşağı –Adam demiş aklımı yedin herhalde sen Öküz nerde sen neredesin Şişerek mi öküze benzeyeceksin?
–Al öyleyse demiş, Biraz daha şişmiş: –Şimdi nasılım? –Vazgeç bu sevdadan canım. –Sen dur hele, demiş bücür kurbağa,	Korde ar ağadz uni genoçe Gebadza urtsenuşi ali kayite –Himi al ta lemantsaoç açaron? Vaz antsi astadzuni genige gelli ta idban pon Korde serdan hede gadzenderadz u	Kurbağa gönül koymuş eşine Başlamış şişirmeye yine karnını –Şimdi de benzemedim mi öküze? Vaz geç demiş eşi olur mu öyle iş Kurbağa hırsından kızarıp bozarmıştı ve

Kaynak Metin La Fontaine, J. D. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erek Metin: La Fontaine, J. D. 2017. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa. çev. Mahir Özkan. **Gör: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 7: 59.

Yukarıdaki tabloda erek metinde deyimlerin nasıl kullanıldığı görülmektedir. İlk alıntıda kaynak metin ve erek metin karşılaştırıldığında, erek metnin kaynak

metne göre daha uzun olduğu gör÷lmektedir. Bu anlamda çevirmenin metinde “anlamı açığa vurmak” adına “metni genişlettiğı” gör÷lmektedir. Ayrıca hece ölçüsünü ve kafiyei tutturmak adına böyle bir metin genişletme yöntemine başvurduğu da düşün÷lebilir. İlk alıntıda Türkçe “kafayı yemek” deyiminin karşılığı olan “ğelket giyar” (aklını yedin) deyimini karşımıza çıkmaktadır. Bu bölüm kaynak metinlerde gör÷lmemektedir, dolayısıyla çevirmenin erek metni zenginleştirmek adına eklediğı bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci alıntıda da aynı şekilde metinde “anlamı açığa vurmak” adına “metnin genişletildiğı” gör÷lmektedir. Bu kısımda ise “Al öyleyse” bölümünün çevirisi erek metinde Türkçe karşılığı gönöl koymak olan “ar ağadz uni” (ar etmişti) deyimini kullanılmıştır. Bu deyim, daha önceki bölümlerde Hemşincenin melez yapısı incelenirken değinilen yarı Türkçe yarı Hemşinceden oluşan birleşik melez kelimelere örnek verilebilir. Buradaki yapı, Türkçe “ar” ve Hemşince etmek, yapmak anlamına gelen “enuş” fiilinin geçmiş zamanın rivayetinde çekimli hali “ağadz uni” kelimelerinden oluşmaktadır. Fakat bu kelimenin Türkçedeki “ar” kelimesinden farklı anlamda kullanıldığı gör÷lmektedir. İkinci alıntıda kullanılan diğeri bir deyim “serdan hede gadzenderadz” (hırsından kızarıp bozarmıştı) cümlesidir. Burada da kaynak metin(ler)deki anlam değıştirilerek Hemşincede yaygın bir şekilde kullanılan bir deyim tercih edilmiş, böylece metin Hemşinceye biraz daha yakınlaştırılmıştır.

5. VERİLERİN MAXQDA İLE ANALİZİ

5.1. Hemşincenin Gündelik Pratiklerinin İzinde

Hemşincenin içinde bulunduğu durumu ve insanların bu konudaki farkındalıklarını değerlendirmek, ana dilleri ile ilgili duyarlılıklarını görmek ve son dönemde artan “Bidzig Prens” gibi çevirilerin dilin daha uzun süreler hayatta kalmasına ön ayak olacak, ölmesini engelleyecek bir öge olarak ön plana çıkmasına karşı tutumlarını gözlemlemek adına Hemşincenin en yoğun şekilde konuşulduğu yerlerden Artvin Hopa’da 30 kişiyle yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan kalitatif bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın yöntemi, gündelik hayatın pratiklerini onu oluşturan üyelerin davranışları üzerinden anlamlandırmaya çalışan ve dolayısıyla ampirik ve düşünümsel bir yöntem benimseyen Etnometodoloji çerçevesinde konuşma analizleri olarak seçildi. Bu bağlamda yönlendirilen anket soruları çoğunluğu Hemşin toplumunun Hopa’daki üyelerinin oluşturduğu katılımcılarda, doğal bir parçası oldukları topluma dair ve her gün sıradan işlerde kullandıkları Hemşinceye dair düşünümsel yanıtlar vermelerini sağlamıştır denebilir. Çoğu zaman nedenini sorgulamadıkları durumlar üzerinde sorgulama fırsatı bulmuşlardır ve ayrıca daha genel bir toplumsal bütünün lokal parçaları ve aynı zamanda üreticileri olarak Hemşin kültürü ve diline dair genellemeler ve çıkarımlara değil de toplum nezdinde kullanıldığı şekline ışık tutmuştur. Öte yandan, Hemşinli bireylerin kimliklerini, kültürlerini ve dillerini nasıl gördükleri de anlaşılmaya çalışılmıştır.

5.1.1. Verilerin Toplanması

Araştırmanın rahatlıkla yürütülebilmesi adına araştırmacının memleketi olan ve Hemşincenin gündelik hayatta konuşma dilinde en sık rastlandığı yerlerden biri olan Artvin Hopa seçilmiştir. 2019 yılında eylül ve aralık ayları boyunca çeşitli zamanlarda toplumun farklı kesimlerinden rastgele seçilen insanlara yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş, bu soruların bazıları konuşmaların bağlamına göre detaylandırılmıştır. Görüşmeler videoya kaydedilmiş, ardından deşifre

edilmiştir. Deşifre edilen görüşmeler ise MAXQDA 2020 Nitel Veri Analizi programına yüklenerek detaylı bir veri analizi sağlanmıştır. Bu program anket sorularına doğrudan başlıklar vererek kodlanmasını sağlamanın yanında, anket verilerini detaylıca inceleyerek katılımcıların bireysel cevaplarından yola çıkarak genel kodlar üretilmesini de kolaylaştırmıştır. Bireylerin cevaplarından yola çıkarak genel kodlara ulaşılmış bu kodlar birbiriyle ilişkileri içerisinde incelenmiştir.

5.1.2. Görüşme Soruları

Tablo 42: Temel Görüşme Soruları

1	Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?
2	Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz?
3	Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?
4	Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?
5	Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz?
6	Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz? Hemşince çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz?

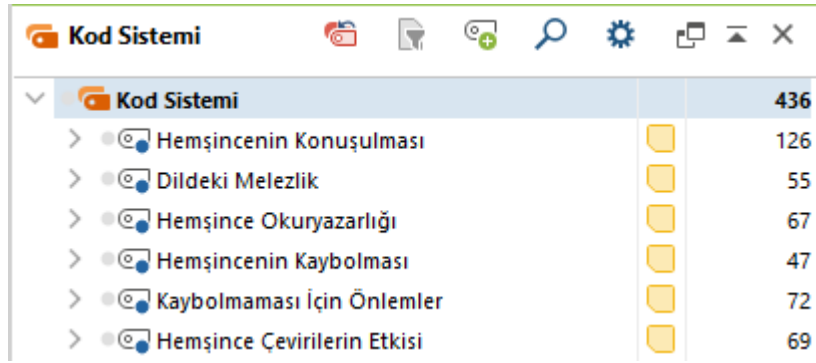
Yukarıdaki tabloda katılımcılara yöneltilen temel sorular görülmektedir. Görüşmeler esnasında konuşmanın seyrine göre bazı katılımcılara farklı sorular da iletilmiştir. Bu soruları genel olarak altı kategori altında toplamak mümkündür. Bu kategoriler sırasıyla “Hemşincenin Konuşulması”, “Dildeki Melezlik”, “Hemşince Okuryazarlığı”, “Hemşincenin Kaybolması”, “Kaybolmaması için Önlemler” ve “Hemşince Çevirilerin Etkisi” olarak sıralanabilir.

Görüşme, Hemşincenin bilinip bilinmediğini, ne sıklıkta konuşulduğunu, kimler arasında konuşulduğunu, konuşulan durumlarda Türkçe gibi diğer dillerle birlikte mi yoksa tek başına mı kullanıldığı yönünde, daha çok katılımcılar arasında Hemşince konuşulma oranını ve dilin melezliğini öğrenmemizi sağlayacak ilk iki sorudan sonra, Hemşince okuryazarlık, Hemşince kaynaklar, çeviri eserlerin varlığı

konusunda insanların farkındalığını ölçen 3. soruyla devam etmektedir. Daha sonra insanların Hemşincenin kaybolmasına yönelik tutumları ve düşüncelerini öğrenmek adına 4. ve 5. soruda dilin kaybolup kaybolmadığı, eğer kayboluyorsa neler yapılabileceği sorularak aslında dilin kaybolması gerçekliği ile her gün yüzleşen insanların bu soru karşısında ne gibi tepkiler verdiği ölçülmüştür. Yani içinde bulundukları durumu ‘açıklamaları’, ‘rapor etmeleri’, mantıklı bir çerçeveye oturtmaları istenmektedir. Bu da hiç kuşkusuz düşünömsel bir sürece girmelerini sağlamaktadır. Son sorudaysa katılımcıların Hemşince ve çeviri eserler arsasındaki ilişkiye dair farkındalık kurmaları istenmektedir. Bu da aslında dolaylı bir çeviri faaliyeti sonrasında sürekli bir üretim ve yeniden üretim ile birlikte değişim ve dönüşüm geçirerek günümüzdeki melez yapıya bürünen Hemşince ile çeviri arasındaki ilişkiyi, bu çeviri faaliyetinin merkezinde olan üyelerin gözünden görme fırsatı yaratmıştır denebilir.

5.1.3. Kodlama Süreci ve Kodların Analizi

Öncelikle yürütölen 30 görüşmenin çeviri yazısı MAXQDA Nitel Veri Analizi programının anket verisi formatına uygun hale getirilerek programa yüklenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların yaş, meslek ve cinsiyet bilgileri değişkenler olarak yüklenmiştir. Görüşme soruları ise 6 ana kategori altında sınıflandırılarak birincil kodlar belirlenmiştir. Daha sonra katılımcıların cevaplarının detaylı incelenmesiyle tematik ek kodlar oluşturulmuştur. Bu esnada, bazı kodlar diğer kodlarla birleştirilmiş bazıları da alt kodlar olarak belirlenmiştir. Tüm katılımcılarda ortak olan yeni kodlar ise birincil kodlara dahil edilmiştir. Bu kodlamalar programın yardımıyla doğrudan söylenen kelimenin kodlanması anlamına gelen *in-vivo* kodlama yöntemiyle veya belirli cümlelere araştırmacının bağlama uygun olarak atadığı yeni kodlarla kodlanmıştır. Tüm katılımcıların cevapları incelendikten sonra programın “Yaratıcı Kodlama” özelliği kullanılarak kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiş, gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu esnada MAXMaps özelliği sayesinde kodların haritaları çıkarılmıştır.

Kod Sistemi		
▼ Kod Sistemi		436
> Hemşincenin Konuşulması		126
> Dildeki Melezlik		55
> Hemşince Okuryazarlığı		67
> Hemşincenin Kaybolması		47
> Kaybolmaması İçin Önlemler		72
> Hemşince Çevirilerin Etkisi		69

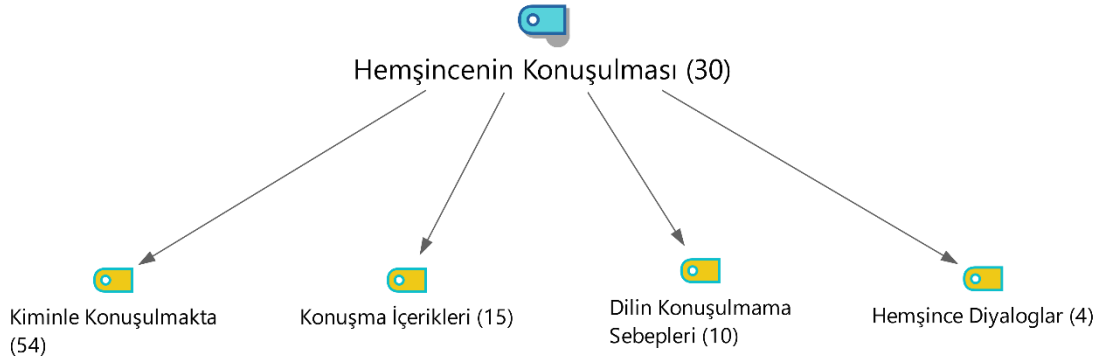
Şekil 2: Temel Kod Sistemi

Yukarıdaki şekilde görüşme sorularının kavramsallaştırılması ile oluşturulan temel kod sistemi görülebilmektedir. Ayrıca her bir kodun kullanım sıklığını gösteren kod frekansı da belirtilmektedir. Birinci kod olan “Hemşincenin Konuşulması”, birinci görüşme sorusunun cevaplarını genel bir kavram altında incelemek, katılımcıların Hemşince ile ilişkilerini daha iyi görebilmek adına oluşturulan bir koddur. Bu bölüm 126 kodlama ile bu görüşmede en çok kodlanan bölümdür. Dolayısıyla katılımcıların en çok konuşmayı bu bölümde gerçekleştirdiği de söylenebilir. İkinci kod “Dildeki Melezlik” ise Türkçe- Hemşince arasındaki iki yönlü ilişkiyi ön plana çıkarmakta, bu tez çalışmasının birçok bölümünde de değinilen Hemşincenin melezliğini vurgulamaktadır. Üçüncü kod “Hemşince Okuryazarlığı” da Hemşinceyi gündelik hayatlarında konuşan insanların, bu dili ne derecede ve nasıl okuyup yazdıklarını görmemizi sağlamakta ve Hemşincenin yazın alanındaki yerinden insanların ne denli haberdar olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Dördüncü kod “Hemşincenin Kaybolması” genel anlamda katılımcıların bu konudaki görüşlerini ve dilin kaybolmasına karşı tutumlarını görmemizi sağlamaktadır. Beşinci kod “Kaybolmaması İçin Önlemler” ise katılımcıların bu konudaki önerilerini sınıflandırmamızı kolaylaştırmıştır. Altıncı kod “Hemşince Çevirilerin Etkisi” ise Hemşinceye çeviri faaliyetlerinin dilin hayatta kalmasına yaptığı katkıların yanı sıra gündelik hayattaki karşılıklarını görmemizi sağlamıştır.

5.1.3.1. Hemşincenin Konuşulması

Bu bölüm 126 kodlama ile görüşmede en çok kodlanan bölümdür. Dolayısıyla, katılımcıların en çok konuşmayı bu bölümde gerçekleştirdiği de söylenebilir. Görüşme sorularından, “Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor

musunuz? Kimlerle Konuşuyorsunuz?” sorusunun genel bir kavramla ifade edilmesinden oluşan bu koda, cevapların detaylı incelenmesi sonucu alt kodlar da eklenmiştir. Böylece, bu bölümünde temel alt kodları “Hemşince Diyaloglar”, “Kiminle Konuşulmakta”, “Konuşma İçerikleri” ve “Dilin Konuşulmama Sebebi” olarak oluşturulmuştur. Aşağıdaki şekilde bu bölümdeki kodlar ve alt kodlar kullanım frekansına göre görülebilmektedir.

Şekil 3: Hemşincenin Konuşulması Kodu ve Alt Kodları

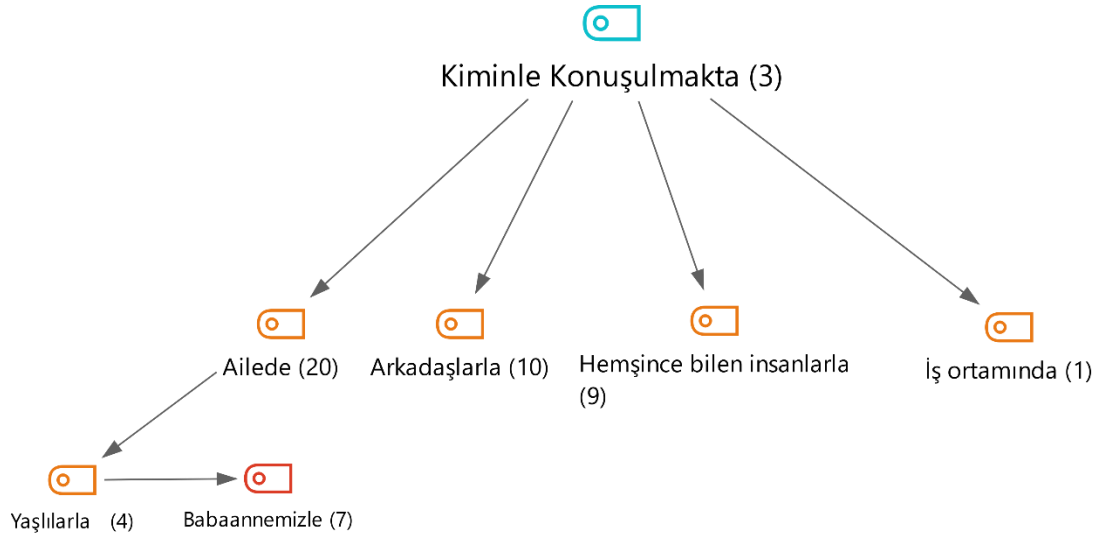
5.1.3.1.1. Hemşince Diyaloglar

Hemşince diyaloglar kodu katılımcıların Hemşince cevaplarını kapsamaktadır. Araştırmacı, tüm soruları Türkçe sormuştur, buna rağmen katılımcılardan bazıları özellikle birinci soruda Türkçe konuşma esnasında Hemşince cümleler kullanmışlardır. K013, “kezi hede Hemşince ğarbegayım, ama tun çkidez yani” (Seninle Hemşince konuşabilirim, ama sen bilmezsin yani) diyerek araştırmacının da Hemşince bilmediğini varsaymıştır. Burada aslında katılımcı araştırmacı nezdinde Hemşinli gençlerin dili ne denli unuttuklarından yakınmaktadır. Ayrıca K015 ve K020 ise Hemşince günlük konuşmalara örnekler vermişlerdir. K015 “inç genez, nasılsın yani iyi misin?”, K020 ise “ne yapıyorsun yani inç genez betkesta” örneklerini vermiştir. Burada katılımcıların kullandıkları Hemşince kelimelerin Türkçelerini de hemen ardından kullanmaları aslında hayatlarının merkezinde olan çeviri faaliyeti ile ne kadar iç içe olduklarını da göstermektedir diyebiliriz.

5.1.3.1.2. Kiminle Konuşulmakta

Bu kod birinci görüşme sorusunun bir kısmını oluşturan dilin kimlerle konuşulduğuna verilen cevapları kapsamaktadır. Burada Hemşinceye dair ortaya çıkan en önemli veri dilin artık tamamen ev ortamına sıkıştığı, aile içerisinde,

yaşlılarla bilhassa büyükannelerle ve diğer yaşlılarla konuşulan bir dilden öteye gidemediğini görüyoruz. Bu grupta verilen cevaplar, “Ailede”, “Hemşince Bilen İnsanlarla”, “Arkadaşlarla” ve “İş Ortamında” olarak dört alt grupta kodlanmıştır. Bu noktada 20 katılımcı ailede cevabını vermiş, bunun yanında 4 katılımcı yaşlılarla konuştuğunu belirtirken 7 katılımcı da büyükanneleri ile konuştuğunu belirtmiştir. Aşağıdaki şekilde, bu bölümdeki kodlar ve alt kodları gösterilmiştir.

Şekil 4: Kiminle Konuşulmakta Kodu ve Alt Kodları

K020 bu soruya şöyle cevap vermiştir: “Genellikle annemle, babamla, anneannemle, büyüklerle yani genelde. Ne yapıyorsun? İnç genez betkesta?¹⁴ Kısa kısa, genelde çok uzun cümleler konuşmuyoruz.” Bu katılımcının 18 yaşında olduğu düşünülürse, dilin geleceği de gözler önüne serilmektedir. Gündelik hayatta sadece yaşlılarla, aile arasında konuşulan dil, çok sınırlı bir alana hapsedilmekte ve gitgide kaybolmaktadır.

Dili aile içerisinde konuştuğunu belirten katılımcılardan birçoğu, aile içerisinde yaşlılarla ve özellikle büyükannelerle konuştuklarına dikkat çekmektedir. Hemşin dili ve kültürünün en büyük aktarım aracının sözlü kültür olduğu varsayılmaktadır. Sözlü kültürü günümüze taşıyan en büyük aktörlerse hiç şüphesiz Hemşin büyükanneleridir. Bu tez çalışmasında doğrudan ses ve video kayıtları aracılığıyla kullanılan, ya da çeşitli yazılı kaynaklardan alıntılanarak kullanılan Hemşince eserlerin birçoğu mâni, türkü, hikâye, şarkı vb. sözlü kültür öğelerinden oluşmaktadır. Bu kaynakların çoğuna da büyükanneler vasıtasıyla ulaşılmıştır.

¹⁴ Ne yapıyorsun? İyi misin?

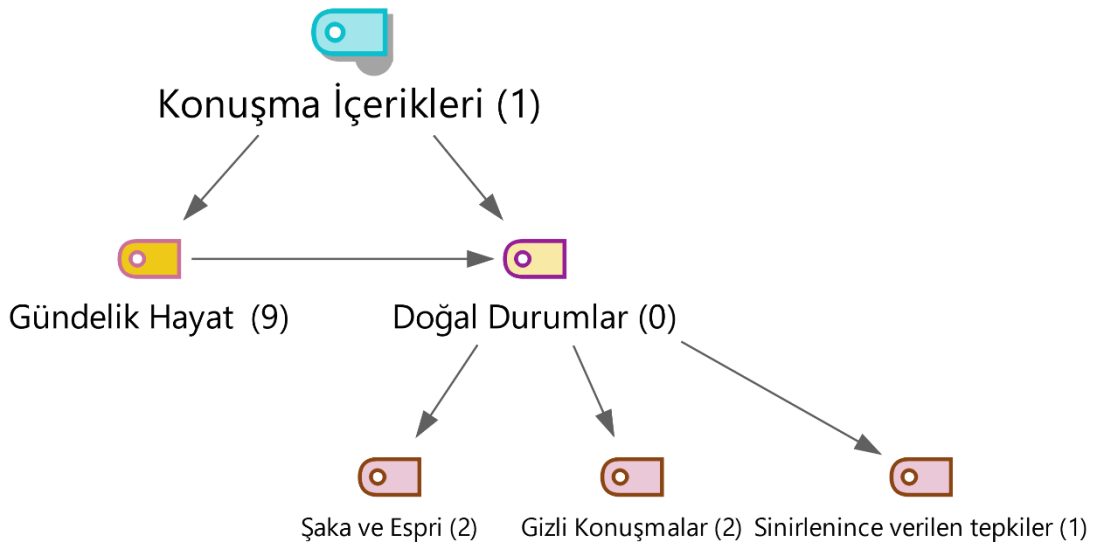
Dolayısıyla Hemşin dili ve kültürünün bu günlere kadar aktarılabilmesinde kadınlar büyük rol oynamaktadır. Bu rol de katılımcıların cevaplarında açıkça görülebilmektedir.

Hemşincenin kimlerle konuşulduğuna dair diğer cevaplar arasında “Arkadaşlarla” ve “Hemşince Bilen İnsanlarla” cevapları toplamda 19 kez kullanılmıştır. K006’nın “genelde sıklıkla aile içerisinde, arkadaşlarımızla, sürekli olmasa da bazı kelimeleri, daha sıcak bulduğumuz için direk söyleyebiliyoruz. Mesela “inç genez, nasılsın, günlük konuşmaları” şeklindeki cevabı tıpkı aile içerisinde olduğu gibi, arkadaşlar arasında da Hemşince konuşmaların samimiyetten kaynaklı, sıcak bulunduğu için kelime bazında kullanıldığı görülmektedir. Burada katılımcının sürekli olmadığını vurgulaması da Hemşince kelimelerin Türkçe konuşmalar esnasında kullanım sıklığını göstermektedir.

Katılımcılar arasında sadece bir kişi Hemşinceyi “İş Ortamında” konuştuğunu söylemiştir. Fakat konuşma içeriklerine dair bir bilgi vermediğinden işle ilgili konularda mı yoksa iş arkadaşlarıyla günlük konuşmalarda mı konuştuğuna dair bir yorum yapmak mümkün değildir.

5.1.3.1.3. Konuşma İçerikleri

Konuşulan konulara dair katılımcıların en yaygın verdiği cevap “Gündelik Hayat” olmuştur. Gündelik hayat ile bağlantılı olarak aynı zamanda karşılaşılan doğal durumlarda da dilin kullanıldığı görülmüştür. Konuşma içerikleri kod ve alt kodları aşağıdaki şekilde incelenebilmektedir.

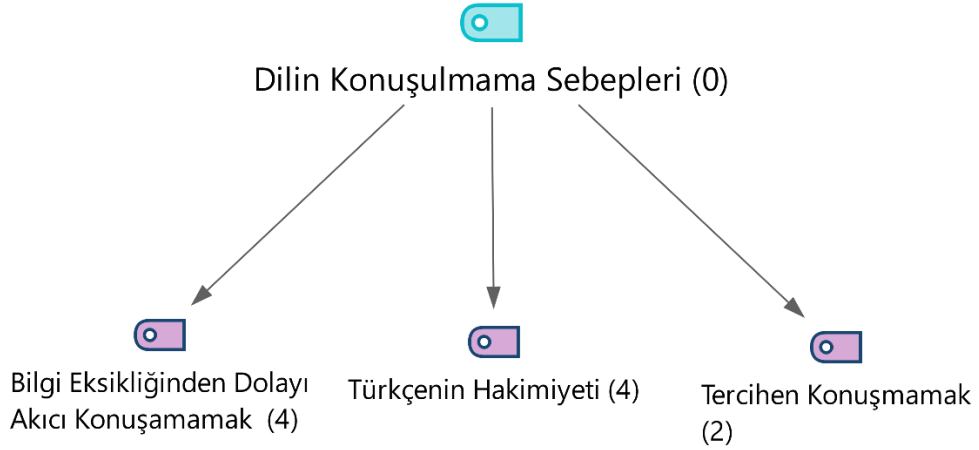
Şekil 5: Konuşma İçerikleri Kodu ve Alt Kodları

K004 “Normal gündelik hayat, gündelik şeyleri, konuşma şeyleri, hâl hatır sormayı, normal konuşuyoruz yani, ne varsa konuşuyoruz” şeklinde cevap vermiştir. K022 ise “günlük işler günlük faaliyetlerde kullanıyoruz” şeklinde cevap vermiştir. K029 ise “daha çok günlük hayatta anne babamızla, işte bir şey isterken bir şey anlatırken bazen parça Türkçe parça Hemşince olarak konuşabiliyoruz” şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu konuşma içeriklerine dair söylemlerinde gündelik hayatı vurgulamıştır. K029’un cevabı ise günlük hayatta dilin konuşulma boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu katılımcı için Hemşince aile içerisinde anne babadan bir şey isterken Türkçe ile birlikte kullanılan bir dil olarak görülmektedir. Tek başına gündelik hayatı sürdürmeye yeterli bir dil olarak görülmemektedir. Bu bağlamda K024’ün “günlük yaşam içerisinde genelde annemle, hani bir şey isteyince, edince, bunları genelde Hemşince konuşuyoruz. Çok muhabbet açısından değil ama iletişim diyelim yani” şeklindeki cevabı da bunu desteklemektedir. Hemşince tam anlamıyla, günlük hayatı sürdürme açısından tek başına kullanılmamaktadır. Günlük hayatta Türkçe konuşmalar arasına parça parça kesitler halinde konuşulmaktadır.

Hemşincenin gündelik hayat içerisinde kullanılması ile ilgili verilen cevapların bir kısmını da “Doğal Durumlar” alt başlığı altında toplamak mümkündür. Katılımcılardan bir kısmı Hemşinceyi şaka yaparken espri amacıyla konuştuğunu belirtmektedir. Örneğin K030, “Şakalaşırken çok kullanıyorum, evet, ortamda bilmeyen biri oluyor genelde. Bu durumda çok işime yarıyor. Hoşuma da gidiyor açıkçası” diyerek Hemşincenin günlük hayattaki farklı bir boyutuna değiniyor. K026 ise “Bazen kaçamak konuşmalar için kullanılıyor. Onun dışında esprisi güzel oluyor, yani Hemşince bilen Hemşince yapılan espri daha kıymetli olduğu için kullanabiliyor yani” diyerek Hemşincenin hem espri için tercih edilmesine değinmekte hem de Hemşinceyi, bilmeyenlerden gizli konuşmalar yapılabilecek bir araç olarak görmektedir. Bu bağlamda K026 ve K030’un cevapları Hemşincenin espri için kullanılma ve gizli konuşmalar yapabilme özellikleri bakımından aynı doğrultudadır.

5.1.3.1.4. Dilin Konuşulmama Sebepleri

Katılımcılardan bazıları belirli sebeplerden ötürü Hemşinceyi konuşmadıklarını veya konuşmadıklarını belirtmişlerdir. “Dilin Konuşulmama Sebepleri” kodu ve alt kodları aşağıdaki şekilde incelenebilmektedir.

Şekil 6: Dilin Konuşulmama Sebepleri Kodu ve Alt Kodları

Bu grupta ilk olarak Hemşince bilgisi eksikliğinden dolayı dili hiç konuşamayan ya da akıcı konuşamayan katılımcıları belirtmek gerekir. K001 “Hemşince bilgim kısıtlı olduğu için çok da akıcı konuşamıyorum” diyerek cevap vermiştir. K001, 22 yaşında bir öğrencidir. Dolayısıyla bu cevap Hemşincenin gençler arasındaki durumunu da göstermektedir. Gençlerin dil bilgisi ve konuşma becerileri her geçen gün daha da azalmaktadır. Bunun yanında katılımcıların bazıları da dili anladıklarını ama konuşamadıklarını belirtmişlerdir. K004 bunu şöyle açıklamaktadır: “İnsanların çoğu dili biliyor ama konuşamıyor. Yuvarlayamıyorlar dili.”

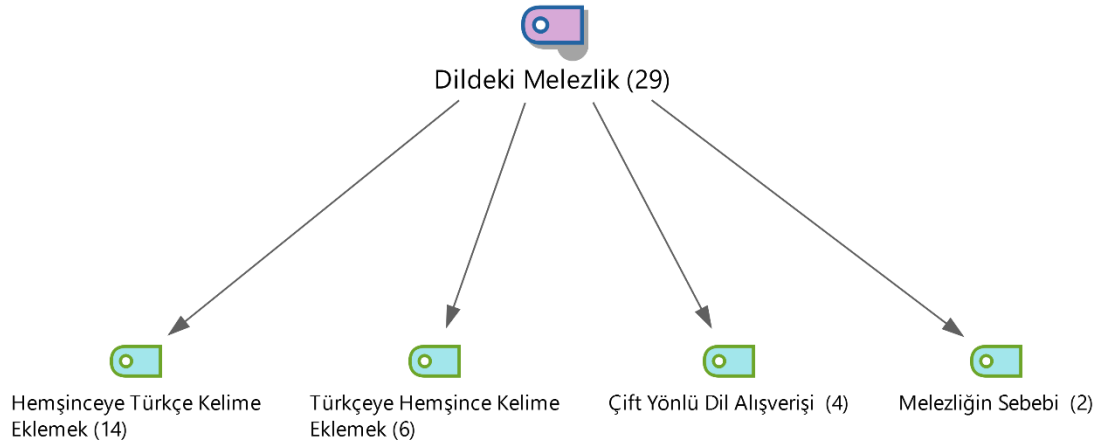
Öte yandan gündelik hayatta dili tercihen konuşmadığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Örneğin K023, “Biliyor gibiyim, işte ailemle konuşuyorum genel olarak konuşmuyorum. Çünkü genel olarak ortamlarda arkadaşlarım olsun çevrem olsun konuşmuyorlar, ben de çok fazla konuşma taraftarı değilim”, diyerek arkadaş ortamında Hemşince konuşulmamasından dolayı kendinin de tercih etmediğini belirtmektedir. Buradan yine Hemşincenin gündelik hayatta giderek daha az konuşulduğu, arkadaş ortamlarında tercih edilmediği sonucu çıkmaktadır. Bu noktada bazı katılımcıların “konuşmaya çekinme” olarak adlandırdığı bir durum ortaya çıkmaktadır. K001’in “Konuşmaya çekiniyorum” demesinin de bu bilgi eksikliğinden ve toplumda nasıl algılanacağına dair tereddütten kaynaklandığı söylenebilir.

Hemşincenin konuşulmamasındaki bir diğer önemli nedense “Türkçenin Hakimiyeti” olarak görülebilir. K016 “Hemşince biliyorum, çok az konuşuyorum. Günlük hayatta daha çok Türkçeye maruz kalıyoruz, bütün hayatımız arkadaşlarımız

Türkçe üzerine kurulmuş. İhtiyaç pek olmuyor açıkçası, o yüzden” diyerek Türkçenin Hemşince üzerindeki hakimiyetine değinmektedir. Hemşinlilerin hayatlarının her alanında ağırlıklı olarak konuşulan Türkçe, Hemşinceye göre git gide daha çok konuşulmaktadır. Bu noktada K008’in “Evde konuşmamayı tercih ediyorum. Çocuk daha küçük olduğundan dolayı Türkçesi bozulmasın diye [...] çocukla konuştuğum zaman evde Türkçe konuşuyorum” şeklindeki cevabı da Türkçenin bozulmaması için katılımcının Hemşinceyi oğlunun yanından konuşmadığını göstermektedir. Böylece dilin gelecek nesillere aktarılmasının önü kesilmektedir.

5.1.3.2. Dildeki Melezlik

Bu bölüm ikinci görüşme sorusu olan “Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların genel bir kavram altında Hemşincenin melezliğini ortaya çıkaracak şekilde kodlanmasıyla oluşmuştur. Katılımcıların melezliğe dair cevapları “Hemşinceye Türkçe Kelime Ekleme”, “Türkçeye Hemşince Kelime Ekleme” ve “Çift Yönlü Dil Alışverişi” olarak üç alt kategoride incelenmiştir. Ayrıca bazı katılımcıların melezliğin nedenlerini belirttiği yorumlar da “Melezliğin Sebepleri” kategorisinde incelenmiştir. Dildeki melezlik kodu ve alt kodları aşağıdaki şekilde detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 7: Dildeki Melezlik Kodu ve Alt Kodları

5.1.3.2.1. Hemşinceye Türkçe Kelime Ekleme

Hemşincenin melez yapısını ortaya çıkardığı düşünülen bu bölümde en çok kodlanan alt bölüm olarak “Hemşinceye Türkçe Kelime Ekleme” ön plana çıkmaktadır. Katılımcılardan 14’ü Hemşince konuşmalar esnasında Türkçe

kelimelerin sıklıkla kullanılmasına değinmekte ve bunu da Hemşincedeki eksikliğe bağlamaktadır. K018, “Bulamadığımız kelimeler olunca Türkçeyi hemen Hemşinceleştirip cümle içerisinde kullanmaya devam ediyoruz” diyerek Türkçenin Hemşince içindeki varlığına değinmektedir. Burada katılımcının Hemşinceleştirmekten kastının Türkçe kelimeye Hemşince ses özellikleri katarak veya Türkçe kelimeye Hemşince ek ekleyerek söylemek olduğu düşünülmektedir. Buna Hemşince şöyle bir örnek verilebilir: “bardağed pe” (bardağı getir). Burada bardak kelimesine Hemşince “-ı, -i” anlamına gelen “-ed” eki getirilerek Hemşinceleştirilmiştir.

Öte yandan, K010’un “doğal olarak diller arasında bir temas olduğu için Türkçeden ve değişik dillerden alınmış kelimeleri de Hemşincenin içerisinde kullanabiliyorum” cevabı da tüm dünya dillerinde olduğu gibi Hemşincenin de etkileşim halinde olduğu dillerden alışverişini ön plana çıkarmaktadır.

K024, Hemşincenin Türkçe ile ilişkisini şöyle anlatmaktadır: “Bazı kelimeleri ben Hemşince bilirken Türkçe olduğunu öğrendiğim oluyor (...) Hemşince konuşurken de telaffuz edemediğim Hemşince kelimelerin karşılığını Türkçe araya sokuşturuyorum yani.” Burada katılımcı için Hemşince ve Türkçenin birbirinden ayırt edilmesinin kolay olmadığı görülmektedir. Dilin melez yapısı günlük hayatın sıradan akışı içerisinde kullanıcılar tarafından anlaşılamamaktadır. Burada olduğu gibi dili kullanan kişi ancak dışarıdan kendi dilini inceleme fırsatı bulduğunda bu yapıyı anlamlandırmaktadır. Öte yandan, katılımcının telaffuz edemediği Hemşince kelimeler yerine Türkçe kelimeler kullanması ise Hemşincenin gündelik hayatta kaybolması ve artık gençler tarafından akıcı bir şekilde konuşulamaması sonucunda giderek yerini daha çok Türkçeye bırakması gerçeğini gözler önüne sermektedir. Melezlik artık giderek daha çok Türkçenin ağırlığında gerçekleşmekte, Hemşincenin bu melezlikteki oranı hızlı bir şekilde azalmaktadır. Bu noktada katılımcıların birçoğunun Hemşincenin eksikliğinden bahsetmesi de bunu desteklemektedir. K025’in “Bazı kelimeler olmadığından, yoksun olduğumuzdan karıştırmak zorunda kalıyoruz. Hemşincedeki eksiklikleri Türkçeden doldurmaya çalışıyoruz” görüşü ve K021’in “Hemşince konuşurken de bazı kelimeleri telaffuz edemediğimiz ya da bilmediğimiz için ara sıra Türkçe kelimeleri koyuyoruz” yorumu Hemşincenin günümüzde konuşanları tarafından eksik bir dil olarak algılandığını düşündürmektedir. Bu noktada konuşanların bilgi eksikliği önemli rol oynasa da dilin

her geçen gün daha az konuşulduğu ve bunun daha çok bilgi eksikliğine sebep olduğu söylenebilir. Günümüzde konuşulan dilin doğal yapısında olan melezliğin, her geçen gün daha az konuşulmasından kaynaklı yerini daha çok Türkçenin ağırlıklı olduğu bir melezliğe bıraktığı görülmektedir. Bu da dilin yok oluşunu hızlandırmaktadır.

5.1.3.2.2. Türkçeye Hemşince Kelimeler Ekleme

Bu tarz bir dilsel melezlik az da olsa gözlenmiştir. Bazı katılımcılar Türkçe konuşurken Hemşince kelimelerin kullanıldığına değinmiştir. Örneğin K027 “Aslında ağız alışkanlığı olduktan sonra karışıyor yani (...) Türkçe konuşurken Hemşince araya giriyor” diyerek günlük hayatta kullanılan bir takım Hemşince yapıların Türkçe konuşmalar arasında kullanıldığına değinmektedir. Katılımcı bunu “kaspadze” (Aman Allah’ım) kelimesinin Türkçe konuşmalar esnasında kullanılmasına örnekle açıklamaktadır.

K002 de “Türkçe bir şey anlatırken, Türkçe ismini bilmiyorum, Hemşince söylemek zorunda kalıyorum” diyerek Hemşincenin bölgedeki insanların Türkçesi içerisindeki yerini göstermektedir. Bunun yine kelime bazında ve sınırlı sayıda olduğu düşünülmektedir.

5.1.3.2.3. Çift Yönlü Dil Alışverişi

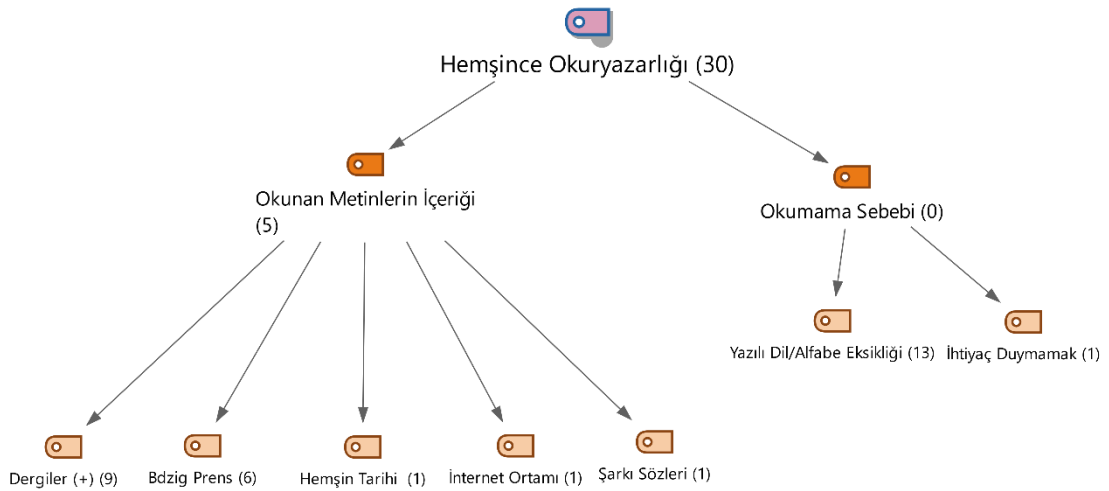
Katılımcıların küçük bir kısmı da iki yönlü bir dil alışverişinden bahsetmektedir. Örneğin K012, “Hemşincenin karşılığı olmayan yerlerde Türkçe kullanıyorsun, Türkçenin karşılığı olmayan yerde Hemşince kullanıyorsun” diyerek bu çift yönlü alışverişi vurgulamaktadır.

5.1.3.2.4. Melezliğin Sebebi

Katılımcıların dilin melezliğine dair görüşleri incelendiğinde melezliğin en önemli sebebi olarak Hemşincenin eksiklikleri ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar Hemşinceyi gündelik hayatta birtakım şeyleri ifade etmek için kullandıklarını belirtirler de genel olarak dili yetersiz bulmaktadırlar. Bu anlamda K025’in “dilin bazı kelimelerden yoksun” olduğunu belirtmesi bunu göstermektedir. Ayrıca katılımcılardan bazıları da bu eksikliği dilde değil de kendilerinde görmekte bu eksikliği bir bilgi eksikliği olarak adlandırmaktadır. Örneğin K001’in “Hemşince bilgim eksik olduğundan çok da akıcı konuşamıyorum” görüşü bu doğrultuda değerlendirilebilir.

5.1.3.3. Hemşince Okuryazarlığı

Bu bölüm üçüncü görüşme sorusu olan “Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların genel bir kavram olarak “Hemşince Okuryazarlığı” kodu altında toplanmasından oluşmuştur. Görüşmenin geneline baktığımızda katılımcıların son yıllarda yaygınlaşan Hemşince kaynakların bazılarında haberdar olsalar da ya hiç okumadıkları ya da yüzeysel bir şekilde okudukları ortaya çıkmaktadır. Bu noktada katılımcıların Hemşinceyi daha çok sözlü kültürle özdeşleştirdikleri ve Hemşinceyi yazılı herhangi bir formda düşünemedikleri varsayılmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak insanların Hemşince okumama sebepleri incelenmiştir. Daha sonra okunan metinlerin içeriklerine değinilmiştir. Aşağıdaki şekilde bu bölümün kodları detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 8: Hemşince Okuryazarlığı Kodu ve Alt Kodları

5.1.3.3.1. Hemşince Okumama Sebepleri

Hemşince okumadığını belirten katılımcıların büyük bir çoğunluğu Hemşincenin bir alfabesi olmadığını ve bu yüzden Hemşince yazmanın zor hatta imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalardan bazı katılımcıların haberi olsa da çok azının bunları okuduğu, okuyanların da dili çok zor bulduğu ve anlayamadığı görülmektedir. Örneğin, K017 “Öyle bir şey yok ki, alfabe yok ki, yazımız olmadığı için” diyerek Hemşincenin yazılı bir halini düşünemediğini belirtmiştir. Benzer şekilde, K028, “Bugüne kadar böyle bir kaynak görmedim, çünkü Hemşincenin alfabesi yoktur, alfabe yok” şeklinde cevap vermiştir. K019 ise “Hemşince okumuyorum, yalan yok, haberdar da değilim” demiştir. K006 ise “yok

hayır, sadece aileden öğrendik öyle” diyerek cevap vermektedir. Bu ve benzeri diğer cevaplar daha önceki bölümlerde verilen cevaplarla da örtüşmekte ve Hemşincenin sadece aile içerisinde günlük birtakım işleri kelime düzeyinde konuşmak üzerine kurulu bir dil olmaya doğru ilerlediğini göstermektedir. Birçok katılımcı Hemşincenin sözlü kültürle olan ilişkisini ön plana çıkarmakta ve Hemşincenin ancak sözlü kültür aracılığıyla yaşayan bir dil olarak düşünüldüğü değerlendirilmektedir.

Öte yandan bazı katılımcılar Hemşince yazılardan haberdar olduğunu fakat yazı dilinin farklılığından dolayı anlamakta zorluk çektiğini belirtmektedir. Bu konuda insanların dilin gerçek bir şekilde yansıtılıp yansıtılamayacağına dair endişeleri de göze çarpmaktadır. K003’ün cevabı bu noktaya değinmektedir:

“Hayır. Ulaşamıyorum. Ulaştıklarım da benim konuştuğum Hemşinceyle örtüşmediği için, farklı olduğu için çok böyle, cezbeden bir tarafı olmuyor. O yüzden okumuyorum. Bazen işte şarkı sözlerine falan bakıyorum, ama benim konuştuğum şekilde değil biraz daha farklılaşmış olduğu için çok tercih etmiyorum.”

Yazılı dilde Hemşincenin farklılaştığı, günlük hayatta konuşulan dili yansıtmadığı endişesi başka katılımcılarda da gözlenmektedir. Bu bağlamda K004’ün cevabı da bunu yansıtmaktadır:

“Hemşince okuyoruz desek yalan olur. Bir o *Gor* dergisi var. Ara sıra ona bakıyoruz. Zaten anlayamıyoruz. Yazıları değişik geliyor. Yazı dilinde değişik geliyor. Konuşurken anlaşılır ama yazıyı okurken değişik oluyor. Ama gündelik hayatta konuşuyoruz.”

Burada yine katılımcının Hemşinceyi gündelik hayata ait pratik amaçlarla kullanılan bir dil olarak nitelemesi de Hemşin dilinin sosyal yapısını ön plana çıkarmaktadır. K007 şöyle belirtmektedir:

“Hemşince okumuyoruz. Kulaktan dolma sonuç itibarıyla. Hiçbir yazılı şeyi yok. Ama şöyle bir durum var. Yeni oldu galiba Mahir Özkan (...) Küçük Prens’i çevirdi. Ona baktım. Anlamıyorsunuz zaten. Okuduğunuzu da anlamıyorsunuz. Dil, kulak aşinalığıyla ilgili bir durum alışık olmadığımızdan kaynaklı olabilir”

Burada katılımcı bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenen Küçük Prens’in çevirisi “*Bidzig Pirens*” eserine değinerek, Hemşince okumanın ne denli zor olduğunu, alışık olmadığı için anlayamadığına değinmiştir. Bu eser ilgi bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Burada katılımcının özellikle zorlandığı nokta hiç şüphesiz doğduğu günden beri sözlü olarak maruz kaldığı bir dili okumakta çektiği zorluktur. Ayrıca,

ilgili bölümde incelendiği gibi çevirmenin kelime seçimleri ve cümle yapılarına dair uyguladığı stratejiler de bu zorluğa sebep olan diğer faktörlerdir.

Hemşince okuma konusunda K026'nın "Hemşince kitap okuma ihtiyacı duymuyorum. Çok gerekli olduğunu da düşünmüyorum. Kitaplar varmış hatta kitabı da yazılmış" cevabı da insanların haberdar olsalar bile böyle bir ihtiyaç içinde olmadıklarını göstermektedir. Bu, dili hiçbir zaman yazılı olarak görmeyen, sadece aile arasında konuşan, büyükannelerden dinlediği ninnilerde, hikayelerde saklı tutan bir toplum için gayet anlaşılır bir durumdur denebilir.

5.1.3.3.2. Okunan Metinlerin İçeriği

Hemşince kaynaklardan haberdar olduğunu belirten katılımcılardan 9'u okumasalar bile Hemşince bir dergi çıkarıldığına değinmektedirler. Bu katılımcılardan altısı ise bu derginin adının "Gor" dergisi olduğunu belirtmektedir. Yine katılımcılardan 6'sı okumamış olmalarına rağmen "Küçük Prens"'in Hemşince çevirisi olan "Bidzig Pirens"'i Hemşince kaynak olarak göstermektedir. Öte yandan 1 kişi Hemşin tarihi okuduğunu, 1 kişi internet ortamında yazılar okuduğunu, 1 kişi de şarkı sözlerini okuduğunu belirtmiştir.

Hemşince kaynaklardan haberdar olan katılımcılar arasında "Küçük Prens"'in tamamıyla okunmasa da yaygın bir şekilde bilindiği görülmektedir. Burada da en büyük sorun dilin yazı düzeyinde anlaşılamayacağına dair ön yargı olarak görülmektedir. K010, "Mahir Özkan Küçük Prens'i Hemşinceye çevirdi, Bidzig Pirens diye. Oradaki diyaloglar nispeten daha basit olduğu için okunması ve çevrilmesi daha kolay olur diye düşünüyorum" diyerek Hemşince okumanın ancak "basit" metinlerle mümkün olacağını belirtmektedir. Burada daha önce de karşılaştığımız gibi dilin yetersizliği ve eksikliği üzerinden bir ön yargı görülmektedir. Katılımcılardan neredeyse hiçbiri "Küçük Prens" metninin tamamını okumamışken metnin anlaşılamayacağı, zorluğu üzerine beyanlarda bulunmaktadır. Bu durum dilin doğal yapısında bulunan sözlü kültür ile iç içeliğini gözler önüne sermektedir. Hiçbir katılımcı dili sözlü kültürden ayrı, yazın dünyasında hayal edememektedir diyebiliriz.

Aynı şekilde, Hemşin kültürüyle ilgili çıkarılan dergiler için de katılımcıların anlayamama vurgusu dikkat çekmektedir. Örneğin K009 Hemşinceyi yazılı şekilde anlayamadığını şu şekilde ifade etmektedir:

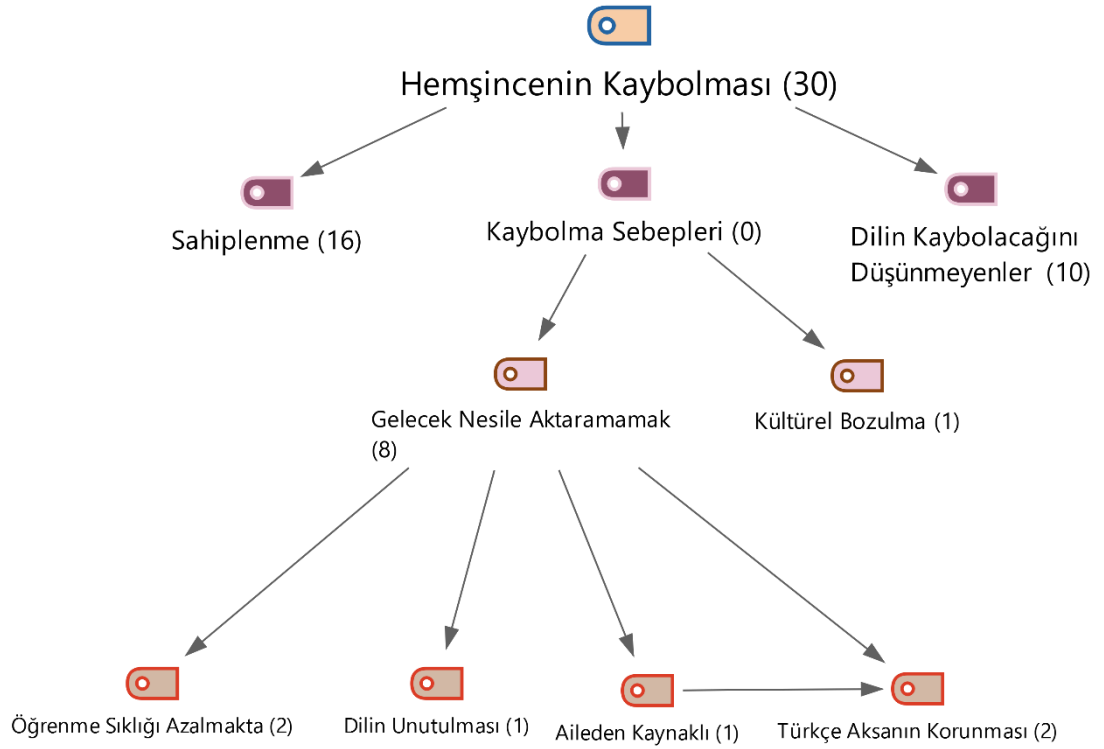
“Hemşince kaynak bir dergi var burada çıkarılan, derginin adını şu anda hatırlamıyorum. Onda böyle eskiye dayalı şiirler, Hemşince terimler falan yazıyordu. Oradan baktığım zaman okuması ve telaffuzu bana çok zor geldi. Yabancı gibi geldi. Zaten okuyamadım, telaffuz da edemedim.”

Buradaki katılımcının yazılı dile özellikle “yabancı” olarak vurgu yapması önem arz etmektedir. Derginin ismini de hatırlamadığını düşünürsek çok detaylı bir okuma yapmadığı, yüzeysel olarak dergiyi incelediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen okumanın ve telaffuzun zorluğuna dair bir görüş bu katılımcı için de geçerlidir. Benzer şekilde burada da Hemşinceyi yazılı olarak hayal edememe durumu söz konusudur diyebiliriz.

Öte yandan, bazı katılımcıların Hemşince çıkarılan dergilerin özellikle Hemşinlilerin tarihini, gelenek göreneklerini gençlere aktarmadaki yerini de vurgulamaktadır. Örneğin K002, “Hopa’da çıkartılan dergiler var. “Gor” dergisi var. Dergide mesela ailelerin soy isimleri oluyor ya onlar var. Köylerin Hemşince isimleri nereden geldiği, espriler, hikayeler falan oluyor” diyerek dergilerin Hemşin tarihini anlamadaki önemi vurgulamaktadır.

5.1.3.4. Hemşincenin Kaybolması

Dördüncü görüşme sorusu olan “Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?” sorusuna verilen cevaplar genel olarak “Hemşincenin Kaybolması” kodu altında toplanmıştır. Bu soruya verilen cevapların çoğunda insanlarda Hemşincenin kaybolacağına dair büyük bir görüş birliği olduğu görülmektedir. Dilin kaybolacağını düşünen katılımcıların hemen hepsi bu durumdan büyük üzüntü duyacaklarını da belirtmişlerdir. Bu noktada Hemşinceye karşı büyük bir aidiyet ve sahiplenme duygusu gözlemlenmiştir. Bu bölümdeki kodlar ve alt-kodlar aşağıdaki şekilde detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 9: Hemşincenin Kaybolması Kodu ve Alt Kodları

5.1.3.4.1. Dilin Kaybolmayacağını Düşünenler

Katılımcılardan 10'u Hemşincenin kaybolacağını düşünmediğini belirtmiştir. Fakat bu yönde cevap veren katılımcılar da genellikle kaybolmaması için gerekli şartları da belirtmişlerdir. Yani denebilir ki kaybolacağını düşünmeyen katılımcılar da dilin yaşadığı tehlikenin bilincindedir. Öte yandan dilin kaybolmayacağını düşünen katılımcılar, bunun nedenlerini de açıklamaktadır.

Örneğin K018 Hemşincenin sanat ve edebiyat dünyasındaki son dönemde artan verimliliğine dikkat çekmektedir:

“Aslında artık kaybolacağını çok düşünmüyorum. Yazılı kaynaklar, sanatsal kaynaklar da artık bollığı için çok da kaybolacağı taraftarı değilim. Belki konuşma anlamında biraz sıkıntı yaşanabilir yani. Günlük diyalektik içerisinde çok kullanılır mı bilmiyorum”.

K018'in bu yorumu dilin gelecek nesillere sanat ve edebiyat alanındaki çalışmalarla aktarılsa bile günlük hayatta konuşulma yoğunluğunun azalacağı endişesi göze çarpmaktadır.

Öte yandan, K022'nin “Kaybolması üzer tabi ama kaybolacağını düşünmüyorum. Çünkü yeni gelen nesil öğreniyor. Öğrendiğini düşünüyorum yeni gelen neslin” şeklindeki cevabı Hemşince öğreniminin dilin kaybolmaması için ne

denli önemli olduğunu göstermektedir. K022'nin çevresinde Hemşincenin gençler tarafından öğrenilmesi, diğer katılımcıların cevaplarından da ortaya çıktığı gibi bütün Hemşinli gençler için genelleme yapılacak bir durum değildir. Hemşincenin kaybolacağını düşünen katılımcılar arasında kaybolma sebebi olarak ortaya çıkan en önemli cevap dilin gelecek nesillere aktarılamaması olmuştur.

Dilin kaybolacağını düşünmeyen katılımcılardan K026 da benzer şekilde bu düşüncesini kendi çocuklarının dili konuşabilmeleri olarak açıklamaktadır:

“Hemşincenin kaybolacağını düşünmüyorum. Benim üç tane çocuğum var onlar da benim kadar Hemşince konuşabiliyorlar. Ama Hemşince konuşmalarının tek nedeni yaylaya gitmelerinden kaynaklı. Daha çok orada yaşlılarla birlikte yaşadıkları için. Yaşlılar daha çok Hemşince konuşuyor. Artı ben çocuklarımın Hemşince öğrenmeleri için özellikle de söylemişim yani kendilerine”.

Burada katılımcının yayla ve yaşlılar vurgusu dikkat çekmektedir. Daha önce “Hemşincenin Konuşulması” bölümünde dilin en çok ailede, yaşlılarla ve özellikle büyükannelerle konuşulduğu ve bu şekilde öğrenilerek gelecek nesillere aktarıldığı verisine ulaşılmıştı. Burada da K026 dilin kaybolmayacağını çünkü kendi çocuklarına ailede ve özellikle yayladaki yaşlılar aracılığıyla dili aktardığını gururla ifade etmektedir. Diğer taraftan, yayla Hemşinlilerin kültüründe büyük bir yer teşkil etmektedir. Sözlü kültürün oluşmasında ve aktarılmasında da önemli bir rolü vardır. Burada da yaylanın dilin aktarımındaki rolü ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde dilin kaybolacağını düşünmeyen katılımcıları buna gösterdiği sebepler özellikle sanat, edebiyat ve dilin öğretilmesi “Kaybolmaması için Önlemler” koduyla da örtüşmektedir.

5.1.3.4.2. Sahiplenme

Katılımcıların cevapları tek tek incelendiğinde Hemşinceye karşı bir sahiplenme duygusu görülmektedir. Genelde ana dil olarak veya ikinci dil olarak sahiplenilen ve kesinlikle konuşulması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması gereken bir dil olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda katılımcılarının cevaplarının bütünü incelendiğinde bu kategori altında değerlendirilebilecek yorumlar teker teker kodlanmıştır. 16 katılımcı Hemşincenin kaybolmaması gerektiğini, kaybolursa çok üzüleceğini belirtmiştir, katılımcıların çoğu bu dilin güzel bir dil olduğunu ve yaşatılması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin K020, “Hemşince güzel bir dil, benim hoşuma gidiyor. Konuşması falan da güzel,

kaybolacağını düşünüyorum, üzülürüm” şeklinde cevap vermiştir. K016 ise “bütün etnik diller gibi bunun da kaybolacağını düşünüyorum. Tabi ki üzülürüm. Anadilimin yok olduğu anlamına geliyor bu” diyerek anadilinin kaybolmakta olmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmektedir. K027 de Hemşincenin ulusal çapta kabul gören bir dil olmamasından duyduğu üzüntüyü dile getirerek “benim konuştuğum dil neden kabul edilmesin diye düşünüyorum” demektedir.

5.1.3.4.3. Kaybolma Sebepleri

Dilin kaybolacağını düşünen katılımcılar arasında bunun en önemli sebebi olarak dilin gelecek nesillere aktarılmaması ön plana çıkmaktadır. Bu noktada aile içerisinde Hemşince konuşulma sıklığının azalması ve gençlerin dili öğrenmedeki isteksizlikleri göze çarpmaktadır. K003, Hemşincenin kendi evindeki durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Üç yaşında çocuğum var. Ev içinde konuşurken en azından kulak aşinalığı olsun diye kullanıyorum Hemşince sözcükler. Ama eşim de ben de Hemşinli olmamıza rağmen birbirimizle bile konuşmuyoruz Hemşince. O yüzden muhtemelen benim çocukla bitmiş olacak”.

Daha önce Hemşincenin konuşulmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında en önemli yer olarak ortaya çıkan aile ortamının, burada dilin yok oluşunun sahnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içerisinde çocuklara aktarılamayan dilin gelecek nesillerle bağlantısı kesilmekte ve kayboluşu hızlanmaktadır denebilir. Bu noktada K007 de dilin evdeki sessizliğine şu şekilde değinmektedir:

“Yeni dönem insanların aile içerisinde konuşmaktan çekincesi olduğunu düşündüğüm için evet kaybolacağını düşünüyorum. Sonuç itibariyle biz anne babamızda konuşarak ilerlediğini bildiğimiz için kulak aşinalığından öğrenilmiş bir dilden bahsediyorsunuz. Evet yani kaybolacak çünkü yeni jenerasyon Hemşinceyi ev içerisinde konuşmayı tercih etmiyor”.

K007 bu dilin duyarak öğrenildiğinin altını çizmektedir. Anne babadan çocuklara aktarılamayan dil yok olmaya mahkûm olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca katılımcı insanların dili evde konuşmaya çekindiklerini ve dili konuşmayı tercih etmediklerini de vurgulamaktadır. Fakat bu çekincenin sebebini belirtmemiştir.

Öte yandan öğrenme sıklığının azalması ve dolayısıyla dilin unutulması da öne çıkan sebepler arasında sayılabilir. K029 dilin kaybolmasını artık konuşulmayarak unutulmasına bağlamaktadır:

Çoğu kelimeyi artık unuttuk kullanmaya kullanmaya. Eskiler belki daha çok karşılığı olan kelimeler bilebilir. (...) Ben 92 doğumluyum. Bizim dönemimizde bile artık bası kelimeleri unuttuğumuzu fark ediyoruz ve artık bizden sonraki nesilde hiç konuşma anlamında etkileşim yok o yüzden kaybolacağını düşünüyorum”.

Dolayısıyla katılımcının cevabından da anlaşılacağı üzere dilin unutulmasının en büyük sebebi nesiller arası iletişim kopukluğu olarak gözlenmektedir.

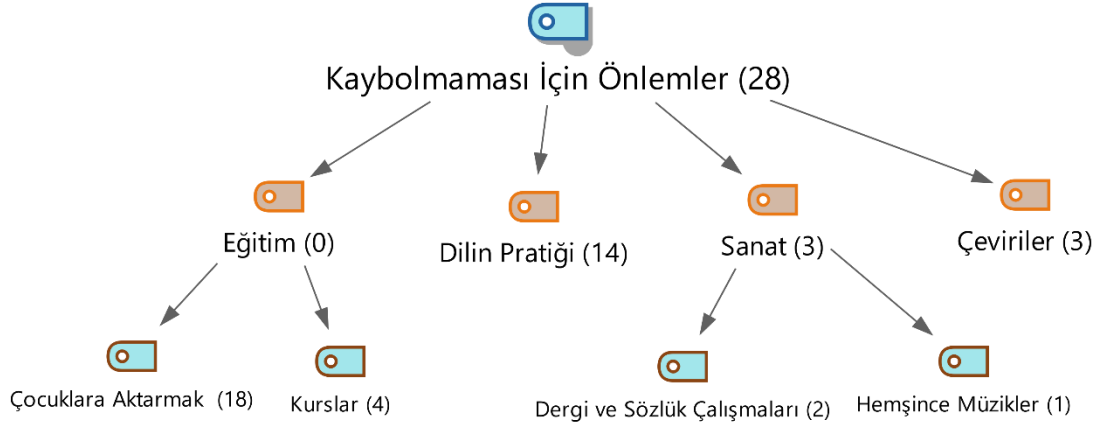
Dilin kaybolmasını ailelerin tavrına bağlayan katılımcılar da mevcuttur. Ailelerin çocuklarının Türkçelerinin bozulmaması için dili öğretmeyi tercih etmedikleri de katılımcılar tarafından düşünülmektedir. K027, bu durumu şöyle belirtmektedir: “Ailelerden kaynaklı öğretmemeye, bilmesinler isteyen aileler çok bence”. K008 de kendi oğluna dili neden öğretmediğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Aslımızı, nerden geldiğimizi, yani kökenimizi unutmak istemiyoruz. Yani Hemşincenin her zaman devam etmesini isteriz. Ama bu okulda olan çocuklar için çok zor oluyor. Okula başladığı zaman çocuğun Türkçeye dönüşü çok zor oluyor. Giderum, Gelurum. Türkçesi bozuluyor. Onun için devamlı yazın da Türkçe konuşmayı tercih ediyorum”.

K008’in Hemşince öğrenimine karşı tutumu çocuğunun daha iyi Türkçe konuşmasını ve eğitim öğretim hayatında başarılı olmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan bu tutum dilin aktarılmasını da engellemektedir. Bu katılımcının Hemşincenin yıllar içerisinde baskın dilin gölgesinde kaldığı, Hemşince konuşmanın başarıyı engellediği varsayımından yola çıkarak çocuğunu koruma içgüdüğü ile davrandığı da söylenebilir. Dolayısıyla Hemşince konuşulacak ortamı özenle seçtiği de söylenebilir.

5.1.3.5. Kaybolmaması İçin Önlemler

Beşinci görüşme sorusu olan “Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz?” sorusuna verilen cevaplar genel olarak “Dilin Kaybolmaması İçin Önlemler” başlığı altında kodlanarak araştırmamızda incelenmiştir. Aşağıdaki şekilde bu bölümdeki kodlar ve alt kodları görülebilmektedir.

Şekil 10: Kaybolmaması İçin Önlemler Kodu ve Alt Kodları

5.1.3.5.1. Eğitim

Bu bölümde en çok cevabın verildiği kategori 23 frekansla eğitim kodu olmuştur. Burada dilin öğretilmesinin en önemli yolu ise 18 cevapta kodlanan dilin büyükler tarafından çocuklara öğretilerek gelecek nesillere aktarılması olmuştur. Bu da bir önceki bölümde dilin kaybolmasının en önemli sebebi olarak gelecek nesillere aktaramamak koduyla da örtüşmektedir. Dolayısıyla katılımcıların çoğu dilin çocuklara aktararak yaşayabileceğine inanmaktadır. K022, Hemşincenin sözlü aktarımına vurgu yaparak dil eğitimine değinmektedir:

“Nesillerden nesillere aktarılması çok önemli çünkü yazılı bir dil değil Hemşince. Yazılı kaynaklardan aktaramıyoruz çok fazla. Konuşarak aktarabiliyoruz. Genç nesillere konuşarak aktarılması çok önemli.”

Katılımcı bu dilin ancak çocuklarla konuşarak ve onlara öğreterek yaşatılabileceğine değinmektedir. Bu tutum diğer katılımcıların çoğunda da gözlenmektedir. Örneğin K016 “Bir dil öğrenmek için öncelikle anadilini öğrenmesi lazım öğrencinin, çocuğun. İlk başta Hemşince konuşması lazım evdekilerle 2, 3 yaşına kadar. Onu öğrettikten sonra Türkçeyi öğretmesi lazım” diyerek anadilin öncelikli öğrenilmesini dilin yaşaması için önemli görmektedir.

Hemşince eğitimi konusunda sadece 4 katılımcı bu alanda bir kurs açılması gerektiğini, bu kurs sayesinde dilin aktarımının kolaylaşacağını belirtmiştir. Örneğin K006, “Biz okuyarak öğrenmedik, belki okutularak öğretilir. Kurslar vs. açılabilir” diyerek kursların dili öğrenmede bir araç olarak kullanılabileceğine değinmiştir. Burada katılımcıların dilin öğreniminde modern bir yöntem olarak düşünebileceğimiz dil eğitimini, yani kursu çok belirtmemesinin sebebi dilin

toplumdaki öğrenme biçimini de göstermektedir diyebiliriz. Hemşince aile içerisinde büyüklerden küçüklere sözlü kültür öğeleri ve gündelik hayat pratikleriyle aktarılan bir dildir. Dolayısıyla katılımcılar da alışık oldukları bu yöntem dışında bir yöntemi benimsememektedir diyebiliriz.

5.1.3.5.2. Dilin Pratiği

Öte yandan, Hemşincenin günlük hayatta daha fazla konuşulması gerektiği, dilin daha çok pratik edilmesi vurgusu da çocuklara öğretilmesi ile birlikte sıklıkla katılımcıların dile getirdiği diğer önemli kod olmuştur. Hemşincenin yaşaması için katılımcılardan 14'ü bu dilin daha çok konuşulması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin, K018, “Aileden gelen bir şey olması gerekiyor. Aile içerisinde sürekli konuşulması gerekiyor. Biz mesela öyle öğrendik ailede yani konuştukları için sürekli tekrar ede ede konuşmaya başladık” diyerek dilin aile içerisinde konuşularak yaşatılabileceğine değinmektedir. K003 de dilin yaşaması için diğer önlemlerden çok konuşulması gerektiğine vurgu yapmaktadır: “Bol bol konuşulması lazım. Yani şuna inanmıyorum mesela, öyle atıyorum dergiyle, sözlükle, şunla bunla dil olarak öğretilip de şey yapılacak durum değil diye düşünüyorum”. Burada katılımcının vurgulamak istediği nokta daha önceki bölümlerde birçok katılımcının cevaplarında da ortaya çıkan dilin sözlü olarak aktarılması gerekliliği gözlenebilmektedir.

5.1.3.5.3. Sanat

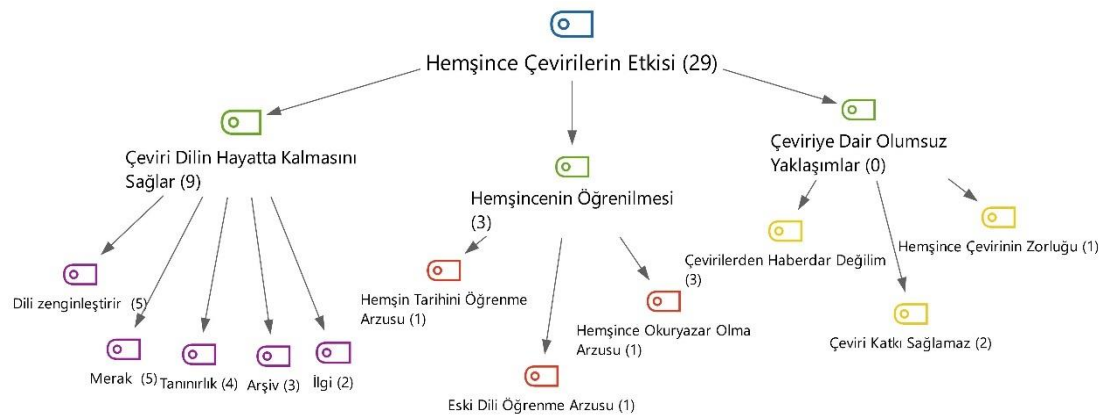
Dilin kaybolmasını engelleyecek önlemler arasında katılımcıların cevaplarında karşımıza çıkan diğer önemli kod da sanat olmuştur. Bu anlamda katılımcılardan bazıları özellikle müzik, sinema ve edebiyat alanında yapılan çalışmaların dilin hayatta kalmasını sağladığını düşündükleri söylenebilir. K007 bunu şu şekilde vurgulamaktadır: “Bunun için ne yapılabilir dersiniz, çeviriler, kitaplar, yazılar işte müzik, sinema gibi şeylerle kaybolmasını biraz daha önleyebiliriz”. K001 de Hemşince müzik kültürüne vurgu yapmaktadır: “Hemşince müzikleri dinlemeliyiz. Çavuşlu’dan bir grup vardı, Meluses. O tarz birkaç grup daha var. Eski müzikleri de dinliyoruz tabi”. Öte yandan bazı katılımcılar da dergi ve sözlük çalışmalarının dilin yaşatılması için önemini belirtmiştir. K012 buna şöyle değinmiştir: “Sözlük çalışmasının daha yaygınlaşması gerektiğini düşünüyorum”. Bu noktada katılımcıların dergi ve sözlük çalışmalarıyla eski kelimelerin yeniden kullanıma sokularak yaşatılabileceğini varsaydıkları düşünülebilir.

5.1.3.5.4. Çeviriler

Öte yandan dilin kaybolmaması için katılımcıların belirttikleri önlemler arasında çeviri de yerini almıştır. K014 çevirinin rolüne şu şekilde değinmiştir: “Hemşince kaynakları bulup, bunları çevirip, Hemşinceyle ilgili çalışmalara kaynaklar oluşturulabilir”. K016 da aynı şekilde çeviri ve dilin hayatta kalması arasındaki ilişkiye değinmiştir: “Yayınların, çevirilerin yaygınlaştırılması gerekir. Günlük hayatta kullanıma sunulması lazım. Bununla ilgili oturup tartışmalar yapılması lazım”. K016 çevirilerin arttırılmasının yanında bu çevirilerin günlük hayatta da kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çeviri eserler gündelik hayat pratiklerine yansıdığı takdirde dilin yaşamasına katkıda bulunabileceğini düşünmektedir diyebiliriz.

5.1.3.6. Hemşince Çevirilerin Etkisi

Altıncı görüşme sorusu olan “Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz? Hemşince çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz?” sorusuna verilen cevaplar “Hemşince Çevirilerin Etkisi” kodu altında toplanmıştır. Bu bağlamda katılımcılardan 27’si çevirinin dilin hayatta kalmasına olumlu etki edeceğini belirtmeleri araştırmamız için de önemli bir nokta teşkil etmektedir. Aşağıdaki şekilde Hemşince Çevirilerin Etkisi Kodu ve alt kodları detaylı bir şekilde görülmektedir.

Şekil 11: Hemşince Çevirilerin Etkisi Kodu ve Alt Kodları

5.1.3.6.1. Çeviri Dilin Hayatta Kalmasını Sağlar

Bu bağlamda katılımcılardan 27’si çevirinin dilin hayatta kalmasına olumlu etki edeceğini belirtmeleri araştırmamız için de önemli bir nokta teşkil etmektedir. K030 bu konuya genel olarak değinerek şöyle belirtmiştir:

“Tabi ki okurum. İlginç hikayeler. Bence olur sonuçta. Sözlü olması tabi ki önemli ama yazı hiçbir zaman sönmez. Yani bitmez, yazı her zaman kalıcıdır. Şu anda yitirilmesine önemli bir önlem olabilir bunun için”.

K030’un çevirilerin kalıcılığına vurgu yapması, aynı zamanda çeviri eserlerin dilin belgelenmesindeki rolünü de gündeme getirmektedir. Hemşince çevirilerin dilin arşivlenmesi adına oynadığı bu rol başka katılımcılar tarafından da vurgulanmıştır. K022 de bu doğrultuda çevirilerin kalıcı olarak dilin arşivlenmesini sağlayacağını belirtmiştir:

“En azından yazılı, uzun süreli bir arşiv olur diye düşünüyorum Hemşince açısından. Ama daha başka türlü ne katkı sağlar bilemiyorum açıkçası. Ama kalıcı olması önemli yani. Çevirilerin devamlılığı dilin kalıcı olmasını daha perçinleyecektir diye düşünüyorum”.

Öte yandan katılımcılar arasında bu konuda verilen en yaygın cevap çevirilerin dili geliştireceği ve zenginleştireceği olmuştur. K018, “Hemşincenin estetiği ortaya çıkacak. Dili zenginleştirebilir ve zenginleştiriyor zaten” diyerek çevirinin dilin estetiğine katkı yaptığını belirtmiştir. Benzer şekilde K028 de “Hemşin dili daha gelişir, daha da güzelleşir, yani Hemşin dilini süsler” diyerek çevirinin dile estetik katacağı görüşünü tekrar eder.

Hemşince ve çeviri ilişkisi üzerine ortaya çıkan bir diğer önemli veri de çevirinin dilin tanınırlığını artıracığı görüşüdür. K016 bu konuyu şöyle açıklamıştır: “Yaygınlaşması, popülerliğinin artması ile ilgili bir destek olabilir”. Aynı şekilde K012 de çevirinin dilin popülerliğine katkısını şöyle belirtmektedir: “Gençler arasında daha yaygınlaşır. Böylece kaybolması en azından uzun sürelere yayılmış olur”. K026 da Hemşincenin farklı insanlar tarafından bilinmesini sağlayacağını belirtir: “Hemşincenin ne olduğunu bilmeyen insanlar daha çok duymuş olur. (...) Farklı insanlara, Hemşinceyi merak eden insanlara katkısı olur”.

Bu bölümde *in-vivo* yöntemle kodlanan diğer önemli kelimeler de “merak” ve “ilgi”dir. Katılımcılardan 4’ü Hemşince çevirilerin merak uyandıracığını dile getirirken, 2’si de ilgi yaratacağına değinir. Örneğin K003 sadece Hemşincenin nasıl çevrildiğini nasıl yazıldığını merak ettiği için okuyacağını belirtmektedir:

“Mesela atıyorum bir roman çevrildi. O romanın birkaç sayfasını, yani meraktan nasıl yazıldığını, Hemşincenin nasıl çevrildiğine bakmak için okurum ama özel bir ilgim olacağını düşünmüyorum”.

Burada katılımcının esas merak ettiği nokta Hemşincenin nasıl yazıldığı ve Hemşincenin çevrilip çevrilmeyeceğidir diyebiliriz. Daha önceki yorumlarda da değinildiği gibi bu katılımcı da Hemşinceyi yazılı halde düşünmemektedir. Dolayısıyla çevirilerin nasıl olacağını merak etmektedir. K018 de Hemşincenin edebiyat ve sanatta nasıl hayat bulacağını merak ettiği için okuyacağını belirtmektedir:

“Şundan dolayı okurum. Zaten Küçük Prens’in de ilk Türkçe şeyini okumuştum. Yani Hemşincede sanatsal bir dil nasıl kullanılıyor diye. Çok merak ettiğim için bir kurcalamıştım. (...) Şöyle bir katkıda bulunacak bence. Hemşincenin o inceliğini estetiğini, dilini, konuştuğu ortaya çıkan seslerin falan daha da böyle konuşulabilir ve günlük hayatta konuşulabilecek hale getireceğini düşündüğüm için aslında”.

K018 burada Hemşincenin sanat dili olarak kullanılıp kullanılmayacağını merak ettiğini belirtmektedir. Ayrıca çeviri aracılığıyla Hemşincenin estetik yapısının ortaya çıkabileceğini, bunun da öncelikli olarak sanatsal bir dil olsa da ortaya çıkan dilin aslında gündelik hayatta da kullanılabileceğini belirtmektedir. Yani çevirinin öncelikle dilin estetiğini ortaya çıkararak, daha sonra da estetik yapının günlük hayata yansıtılmasıyla, dilin gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir.

5.1.3.6.2. Hemşincenin Öğrenilmesi

Bu bölümde verilen cevaplardan bazıları da çevirinin Hemşincenin öğrenilmesine katkı sağlayacaktır. Katılımcılar çevirilerin dili geliştireceğini ve çeviri okurlarının çeviriler sayesinde yeni kelimeler öğrenerek dillerini zenginleştireceklerini belirtmektedir. K008, “Hemşincenin unutulmaması ve Hemşinlilerin daha çok eski konuşmaları bilmiyoruz. Onları öğreniriz. (...) Eski Hemşinceyi öğrenmek çok isterdim, öyle bir şey olsa alır okurdum” diyerek çeviriler aracılığıyla eski kelimelerin yeniden canlandırılabilmesine değinmektedir.

Öte yandan çeviri eserler aracılığıyla Hemşin’le ilgili tarihsel bilgiler elde etmeyi arzu eden katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin K004, “Hemşin tarihini anlatan, nerden geldiğimizi, bu dilin ne olduğunu anlatan kaynaklar olursa okuruz tabi ki” diyerek Hemşinlilere dair tarihi bilgi kaynaklarının eksikliğine değinmekte ve bu konuda çareyi çeviri eserlerde aramaktadır. Benzer şekilde K011 de bu alandaki eksikliğe vurgu yapmaktadır:

“Sonuçta İngilizceden Türkçeye çevrilmiş kaynaklar gibi okuyacaksak okuruz. Niye okumayalım. Dil kültürdür, gelenektir, özdür, arkasıdır. Kaynak olarak bunların tabi ki

okunması lazım. Yani olsa daha iyi olur tabi Hemşincenin ne demek olduğunu bilmek isterim alfabetini öğrenmek isterim. Bu kültür sonuçta. Bu kültürü öğrenmek isterim”.

K011 burada çeviriyi hem Hemşin dili ve kültürüne değer katacak bir öge olarak ön plana çıkarmaktadır hem de dilin alfabetini, yazılı halini görebileceği bir ürün olarak görmektedir. Çeviri aslında Hemşincenin yazıya dökülebilmesi için önemli bir araç olarak da görülmektedir.

K014 de çevirinin Hemşincenin öğrenilmesindeki rolüne değinmektedir:

“Hemşince kaynakların başka dilden çevrilip okunması Hemşincenin öğrenilmesi noktasında da artı sağlayacaktır. Yani dünya artık birçok dillerin sahip olduğu bir yer olduğuna göre Hemşinliler de kendi dillerini başka çeviriler okuyarak kendilerinin anlayabileceği şekilde daha da geliştirebilirler yani”

K014’ün burada değindiği nokta aslında küreselleşen dünyada diller arasındaki olumlu yöndeki etkileşimden Hemşincenin de faydalanabileceğidir. Hemşince başka dillerden yapılan/yapılacak çeviriler sayesinde gelişecektir. Bu çevirilerin okuyucu kitlesi de bu çevireler sayesinde dillerini geliştirecektir. Çünkü her yeni bir çeviri onlarca kelimenin kazanılması anlamına gelecektir. Bu dile kazandırılan yeni kelimeler de gerçekleşebileceği gibi, yeni anlamlara ararken ulaşılabilecek eski Hemşince kelimeler aracılığıyla da olabilecektir.

5.1.3.6.3. Çeviriye Dair Olumsuz Yorumlar

Katılımcılardan 6’sı Hemşince çevirilerden haberdar olmadığını belirtirken 2 katılımcı da ve çevirilerin Hemşinceye bir katkı sağlamayacağını düşündüklerini belirtmiştir. Bu anlamda Hemşince çevirilerin çok yakın dönemde ve az sayıda olduğu düşünüldüğünde katılımcıların haberdar olmaması normal karşılanabilmektedir.

Öte yandan, Hemşincenin edebiyat ve sanat dili olarak yeterli bulunmamasından kaynaklı Hemşince çevirilerin çok zor hatta imkânsız olduğu görüşüne de ulaşılmıştır. Örneğin K010 Hemşince çevirinin zorluğuna şu şekilde değinmektedir:

“Şimdi Hemşince edebiyat anlamında entelektüel dünyada işlenmemiş bir dildir. Dolayısıyla örneğin Dostoyevski’nin bir eserini Hemşinceye çevirmek çok zor bir şeydir. Yani hemen hemen bugünkü kelime hazinesiyle mümkün değildir diyebiliriz. Bu bakımdan Hemşinceye çevrilen kitabın diline bakmak lazım.”

Burada katılımcı Hemşincenin daha önce edebi anlamda hiç kullanılmadığından edebiyat çevirilerinde zorluk yaşanacağından bahsetmektedir. Diğer katılımcılarda gördüğümüz Hemşincenin yazılı olarak düşünülmemesi burada da yazın alanında Hemşincenin hayal edilememesi halini almıştır. Buradan yola çıkarak genel anlamda dili konuşanlar arasında Hemşincenin daha çok basit günlük diyalogların yürütülebileceği bir dil olarak görüldüğü varsayımı yapılabilir. Hemen hemen hiçbir katılımcı Hemşinceyi tam anlamıyla edebiyat ve sanat anlamında üretim yapılabilecek bir dil olarak görememektedir. 18 yaşındaki katılımcı K027'nin Hemşince çeviriler için dile getirdiği “çok komik olur (...) biz dersteyken öğretmenlerimiz şey diyordu bir Hemşince oku falan çok komiğimize gidiyordu onun iki üç kelime demesi güzel olduğundan dolayı komiğimize gidiyordu” yorumu da bunu destekler niteliktedir. Hemşince yazmanın ve okumanın güzel bir faaliyet olabileceği düşünülürken, bu neredeyse imkânsız görülmektedir.

5.1.3.7. Görüşme Üzerine Sonuç Gözlemleri

Genel olarak anketi değerlendirdiğimizde, insanların içinde yaşadıkları, parçası oldukları, ürettikleri ve her gün yeniden ürettikleri dil ve kültür üzerine düşünömsel bir bakış açısıyla değerlendirmeler yaptıklarını ve dil, kültür ve çeviri ilişkisi üzerine farkındalık geliştirdikleri söylenebilir. İnsanların ana dillerini tanımlarken çok farklı görüşlere sahip olduklarını, Hemşincenin evde, köyde, yaylada, aile arasında eş dost, akrabayla, Hemşinli arkadaşlarla gündelik konuşmaları sürdürebilecek, espri yapabilecek, biraz da tebessüm bırakan, büyükannelerin torunlarına öğrettiği ve dolayısıyla nostaljik bir etki bıraktığı izlenimi oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla insanlar ana dillerinin bağlamını genel olarak gündelik hayatın sınırları içerisinde tutmaktadırlar. Bu noktada gündelik hayatın pratiklerini görmemizi sağlayan sözlü kültür öğelerinin etkisi oldukça fazladır denebilir. Ayrıca, birçok katılımcının büyükannelerinin dil aktarımındaki rolüne değinmesi de ayrıca önemlidir. Sözlü kültürün, gelenek ve göreneklerin aktarılmasında ataerkil bir toplumda büyükannelerin bu denli büyük bir rol üstlenmesi de ayrıca önemlidir. Katılımcıların çoğunun Hemşinceyle ilişkisi sözlü kültür üzerinden olduğundan, dili yazılı olarak düşünememektedirler diyebiliriz. Aslında manilerde, hikâyelerde, türkülerde, şarkılarda, destanlarda hayat bulan bir dili, basılı olarak hayal edememektedirler. Bu alandaki deneme niteliği taşıyan çalışmaların kimi zaman manipölatif kimi zaman da deneysel yöntemlerle kaleme alınmış yazıları insanlarda

mesafe oluşturmaktadır. Hemşinlilere yeni bir kimlik kazandırma arayışında olan bu çalışmalar, sözlü kültür öğeleri sayesinde büyükanne sıcaklığında hafızada yer edinmiş bir dilin konuşanları için kabul edilir bulunmamakta, yabancı karşılanmakta, eğreti durmaktadır. Kimi katılımcıların bahsettiği “anlayamama” vurgusu da bu olsa gerek. Oysa yapılması gereken şey, Hemşin kültürüne genel yorumlamalarla kimlik kazandırmak yerine, gündelik hayat pratiklerine inerek kültürün ve dilin temel öğelerini anlamak için bireylerin günlük pratiklerine bakmaktır. Bunun için de önce parçası olduğumuz pratikleri anlamlandırmak için kendimize ve etrafımızdaki bireysel aktivitelere bakmamız gerekir.

5.2. Doğu Hemşinlilerinde Gündelik Hayat Pratiklerine Örnekler

Doğu Hemşinlilerinin, yani Artvin ve Düzce bölgesinde yaşayan Hemşinlilerin gündelik hayat pratiklerinin izini sürmek ve kültürel ve dilsel kayboluşun boyutlarını görebilmek adına 5 Temmuz 2020 Pazar günü Artvin/Hopa Başoba köyünde katılımcılar S.Y. (70) ve S. A. (71) ile geçmişten günümüze gündelik hayatları üzerine yarı yapılandırılmış bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme sohbet ortamında gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında S.Y.’nin torunu ve S.A.’nın gelini de sohbete birer cümle ile katılmışlardır. S.Y., KATILIMCI1, S.A., KATILIMCI2 ve diğer iki katılımcı da KATILIMCI3 ve KATILIMCI4 olarak anılacaktır.

Görüşme video formatında kaydedilmiştir. Deşifre edilen belgenin veri analizi MAXQDA 2020 Nitel Veri Analizi programı ile gerçekleştirilmiştir.

5.2.1. Görüşmenin İçeriği ve Dili

Görüşmeden önce gündelik hayat pratiklerini sınıflandırmak adına tarım, yemek kültürü ve eğlence faaliyetleri temel kategoriler olarak belirlendi. Bu kategorilerdeki gündelik faaliyetleri üzerine Türkçe sorular hazırlandı. Görüşmeden önce hazırlanan temel sorular aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 43: Temel Görüşme Soruları

1.	Günlük hayatınızdan, gündelik işlerinizden bahseder misiniz?
2.	Bahçe işlerinden bahseder misiniz?

3.	Eskiden sahip olduğunuz ama bugün kaybolmuş herhangi bir ürün var mı?
4.	Eskiden ve günümüzde Hemşinlilerde yemek ve pişirme yöntemleri nelerdir?
5.	Eskiden ve günümüzde hayvancılık faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? Eskiden hayvanlar için ne gibi kışlık hazırlıklar yapılırdı?
6.	Eğlence faaliyetlerinden bahseder misiniz? Eskiden nasıl eğlenirdiniz?

Görüşme yukarıdaki sorular çerçevesinde gerçekleşse da sohbet esnasında hem katılımcıların eklemeleri hem de araştırmacının ek soruları olmuştur.

Katılımcılar, sohbetten önce araştırmacıya soruların hangi dilde olduğunu ve hangi dilde cevap vermeleri gerektiğini sormuşlardır. Araştırmacı da soruların Türkçe olacağını, cevaplarıysa kendilerini rahat hissettikleri dilde verebileceklerini belirtmiştir.

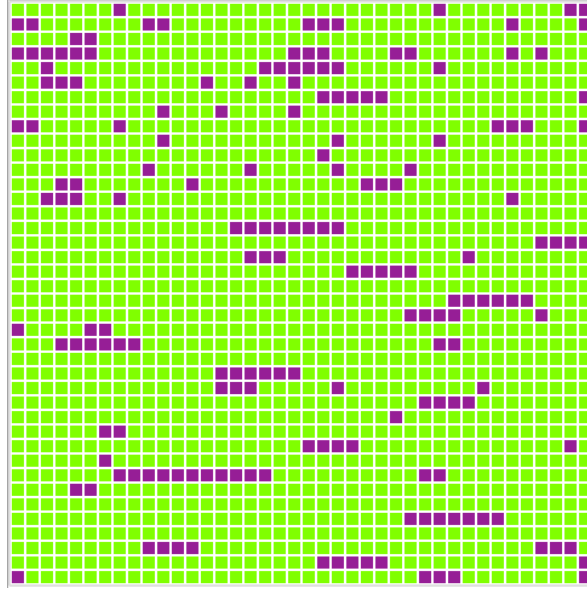
Türkçe başlayan sohbet ilerledikçe, katılımcılar yaşantılarına dair detaylar verirken Hemşince ağırlıklı cevaplar vermiştir. Eskiye dair özelemlerini dışa vurdukları belirli anlarda, özellikle kullanılan alet isimleri ve daha çok Hemşinlilere özgü işlerde, sıkça Hemşince kullanmışlardır. Araştırmacı ise sohbetin Hemşince ilerlediği kısımlarda, sohbetin akışını bozmamak ve doğallığı korumak adına Hemşince sorular yöneltmiştir. Katılımcıların Türkçe/Hemşince kullanım sıklığı aşağıdaki şekilde detaylı olarak görülebilmektedir.

Şekil 12: Hemşince ve Türkçe Cevap Verme Eğilimi

MAXQDA 2020 programındaki renklerle kodlama seçeneğiyle Türkçe cevaplar Kırmızı ile kodlanırken Hemşince cevaplar Yeşil ile kodlanmıştır. Programın özelliklerinden “Metin Portresi” özelliği sayesinde metindeki Hemşince ve Türkçe dağılımı elde edilmiştir. Yukarıdaki şekilde bu dağılım görülebilmektedir. Sadece katılımcıların cevapları renklerle kodlandığı için şekilde beyaz olarak görünen yerler Araştırmacının cevaplarından oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere ilk etapta cevaplar Türkçe verilirken, görüşmenin ortalarında Hemşincenin yoğunluğu artmış, son kısımda ise neredeyse tamamen Hemşince cevaplar verilmiştir. Yukarıdaki şekilde Hemşince cevaplar özellikle görüşme sonuna doğru sıklaştırsa da Hemşince konuşmalar arasında Türkçe kelimelerin konuşulduğu bölümler de MAXQDA programı yardımıyla mor renkle kodlanmıştır. Daha sonra Hemşince konuşulan bölümler için verilen Yeşil kodu ve Hemşince konuşmalar içerisindeki Türkçe bölümler için verilen Mor kodu kullanılarak “Belge Portresi” oluşturulmuştur. Aşağıdaki şekilde bu melez yapının görselleştirildiği belge portresi görülebilmektedir.

Şekil 13: Hemşince Konuşmalarda Türkçe Bölümler

Yukarıdaki şekilde yeşil renkler Hemşinceyi, mor renkler de Hemşince içerisindeki Türkçe kelimeleri ifade etmektedir. Böylelikle, Hemşincenin melez yapısının görüşme boyunca, dilin doğal akışı içerisinde, farklı zamanlarda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu melez yapı ayrıca çeşitli örneklerle detaylandırılan “Dilin Melezliği” bölümünde detaylı bir şekilde incelenecektir.

5.2.2. Görüşmenin Kodlanması

Görüşmenin öncelikle yukarıda değinilen Hemşince/Türkçe tercihi açısından kodlanmış daha sonra da belgenin detaylı okuması gerçekleştirilmiştir. Bu esnada öncelikle çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler görüşmeye başlamadan önce hazırlanan yukarıdaki tabloda da detaylı bir şekilde verilen görüşme sorularının cevaplarının sınıflandırılması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunlar temel olarak “Yemek Kültürü”, “Tarım”, “Eğlence” ve “Mimari Yapı” olarak belirlenmiştir. Metin ilk olarak bu kategoriler altında kodlanmış, kodlama esnasında alt kategoriler de oluşmuştur. Daha sonra metin tekrar analiz edilerek “Dildeki Melezlik” ve “Çeviri” kodları ile incelenmiştir. Detaylı metin analizi sonrasında oluşan kodlar ve bu kodlara ait alt kodlar listesi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Kod Sistemi		
MOR		249
YEŞİL		128
KIRMIZI		114
Dildeki Melezlik		19
Çeviri		0
Katılımcıların Birbirini Çevirmesi		5
Katılımcıların Kendilerini Çevirmesi		5
Yemek Kültürü		28
Peynir ve Yağ Yapımı		21
Yöresel Yemekler		15
Pişirme Yöntemleri		10
Mimari Yapı		17
Tarım		1
Çay Tarımı		8
Bahçe İşleri		18
EĞLENCE		8
Atma Türküler		3

Şekil 14: Genel Kodlar Listesi

Yukarıdaki şekilde görülen genel kodlar detaylı olarak ilgili bölümlerde incelenecektir.

5.2.2.1. Dildeki Melezlik

Görüşmede genel olarak Hemşince ve Türkçe arasında sürekli bir geçişlilik gözlemlenmiştir. Katılımcılar kimi durumlarda Türkçe sorulara Hemşince cevap vermiş, kimi durumlarda Türkçe cevap verirken Hemşinceye geçmiştir. Katılımcıların görüşme boyunca iki dil arasında sürekli gidip geldiği, iki dil arasında bir köprü üzerinde durdukları gözlenmiştir. Katılımcıların her ikisinin de 70 yaş üstü olduğu düşünüldüğünde, dildeki bu geçişlilik ve melezliğin bölgede yoğun olarak var olduğu varsayılmaktadır. Bunun yanında konuşmacıların tamamen Hemşince konuştuğu bölümlerde de Hemşincenin doğasında bulunan melezlik de rahatlıkla görülebilmektedir. Aşağıdaki tablolarda katılımcıların çeşitli cümlelerinde melez yapılar örnekler verilmiştir.

Tablo 44: Melez Yapı Örneği

Katılımcı	Melez Yapı Örneği	Türkçesi
KATILIMCI1	Fasulyen fasulyeer ama cinse al soyer. Tezgala fasulye gasik. Onlar hepsi gaybağan kenatsin himi	Fasulye fasulyeydi ama cinsi daha güzeldi. Tez gelen fasulye derdik. Onların hepsi kayboldu gitti şimdi.

Yukarıdaki tabloda, KATILIMCI1'in kaybolan türler üzerine yorumu görülmektedir. Burada ayrıca dilin Türkçe ile iç içeliği de rahatlıkla görülebilmektedir. Katılımcı hem Türkçe ile Hemşince arasında geçişler yapmakta hem de Hemşincenin doğal yapısında bulunan melezlik örneklerini sergilemektedir. Örneğin, Hemşincede fasulye için Doğu Karadeniz dillerinde ortak kullanılan “lobia” kullanmak yerine Türkçeden doğrudan fasulye kelimesi alınmaktadır. Bunun yanında Hemşinceye Türkçeden geçen “cins” ve “ama” kelimeleri de doğrudan Türkçeden ödünçleme yapılarak kullanılmıştır. Yine fasulye türlerinden “tezgeldi” fasulyesi için “tez gelen” kelimesini Hemşincenin ses yapısına uygun hale getirilip “tezgala” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. İkinci cümlede katılımcı aniden Türkçeye geçmekte onlar hepsi dedikten sonra tekrar Hemşinceye dönmektedir. Bu cümlede de “gaybağan” kelimesi Türkçe “kayıp” ve Hemşince olmak anlamına gelen “elluş” fiilinin üçüncü çoğul şahısta çekimi “ağın” kelimelerinin birleşmesinden oluşan melez bir kelime örneğidir.

Tablo 45: Melez Yapı Örneği

Katılımcı	Melez Yapı Örneği	Türkçesi
KATILIMCI1	Önceden güzel oluyordu. Ne bileyim. Tentume genaki iki yüz tane üç yüz tane tentum taşıyorduk. Himi petigun elliçin uğraşmış gellik. Önceki	Önceden güzel oluyordu. Ne bileyim. Bal Kabağı yapardık iki yüz üç yüz tane bal kabağı taşıyorduk. Şimdi çürüyorlar olmuyorlar, uğraşıyoruz. Önceki

	nerdedur? Şimdiki nerededur?	nerededir? Şimdiki nerededir?
--	------------------------------	-------------------------------

Burada, KATILIMCI1 eski ürünlerin artık aynı verimi vermediğine değinmektedir. Konuşma esnasında Türkçe/Hemşince arası geçişler gözlenmektedir. Bunun yanında dilin melez yapısı da gözle görünür bir şekilde incelenebilmektedir. Sözlerine Türkçe başlayan katılımcı, yöresel ürünlerden olan balkabağından bahsedeceği sırada hemen Hemşinceye geçmektedir. Daha sonra bal kabakların sayısını verirken tekrar Türkçeye dönmektedir. Bu da günlük hayatta özellikle büyük rakamların Hemşince yerine Türkçe kullanıldığını göstermektedir. Katılımcı Türkçe kurduğu bu cümlede sadece “*tentum*” (balkabağı) kelimesini Hemşince kullanmıştır. Bu da bölgedeki Hemşinlilerin Türkçesine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Türkçe cümleler içerisinde buna benzer Hemşince kelimelere günlük hayatta sıklıkla rastlanmaktadır. Buna benzer örnekler diğer görüşmelerin analizlerinde de değinilmiştir. Katılımcı yukarıdaki alıntının son kısmında tekrar Hemşinceye dönmüştür. Burada da Hemşincenin doğal yapısı içerisindeki melezlik örneklerinden birine rastlanmaktadır. Katılımcı yeni ürünleri yetiştirirken ne kadar uğraştıklarını, çaba sarf ettiklerini anlatırken, “uğraşmış gellik” diye ifade etmiştir. Burada, Türkçe ve Hemşince kelimelerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan melez bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Uğraşmak fiiline “-miş” ekinin eklenmesinin ardından Hemşince olmak anlamına gelen “*elluş*” fiilinin üçüncü çoğul şahısta şimdiki zaman kipinde çekimi olan “*gellik*” (oluyoruz) eklenerek “uğraşıyoruz” kelimesi oluşmuştur. Türkçe fiile “-miş”, “-miş” ekleri eklenmesi ve Hemşince “*elluş*” fiilinin birleşiminden oluşan melez kelimelere araştırmamızın birçok bölümünde rastlanmıştır. Bu yöntemin, Türkçe fiillerin Hemşinceleştirilmesinde kullanılan en yaygın yöntem olduğu düşünülmektedir.

Tablo 46: Melez Yapı Örneği

Katılımcı	Melez Yapı Örneği	Türkçesi
KATILIMCI1	Evin için toprağıdi. Doşeme yokti. Andi hedev bir iki kişi menagur turtsev. İçindeki hepsi çıkıyordu. Lagenniva çure lellakku. Ayni malatsove	Evin içi topraktı. Döşeme yoktu. Ondan sonra bir iki kişi kalırdı dışarda. İçindeki hepsi çıkıyordu. Leğene suyu doldururduk. Aynı malayla

	düzletmiş enes hana meg teviyovez ispan ispan çuyniva çat çat genaki. Döşemeyi düzletmiş gener kellaki.	düzeltilsin ya biz elimizle şöyle şöyle suya çat çat yapardık. Döşemeyi düzeltir çıkardık.
--	--	--

KATILIMCI1'e ait yukarıdaki sözler de Hemşincenin melezliğine dair açık bir örnek olarak sunulabilir. Katılımcının daha önceki sözlerinde olduğu gibi Türkçe ve Hemşince arasında sürekli bir geçişlilik söz konusudur. Bazı bölümlerde Hemşince sözlerini Türkçe ile destekleyerek açıklama çabası içinde olduğu da söylenebilir. Yukarıdaki alıntıda ayrıca “leğen”, “mala” ve “çat çat” kelimelerinin doğrudan Türkçeden Hemşinceye geçtiği söylenebilir. Ayrıca, Türkçeden fiil ödünç alıp bu fiile “-mış/-miş” eki ekledikten sonra, Hemşince “*elluş*” fillinin çekimiyle birleştirilerek Hemşinceleştirilen kelimelere örnek olarak “*düzletmiş gener*” (düzeltilir) ifadesi bu bölümde dikkati çekmektedir. Benzer bir örnek aşağıdaki tabloda da göze çarpmaktadır.

Tablo 47: Melez Yapı Örneği

Katılımcı	Melez Yapı Örneği	Türkçesi
KATILIMCI1	Avale soba yokti. Ekmeği yapıyorduk ya ekmeğin ama ayispan tepsiyer. Tepsi topraktandı. Giyage kolakku an nau vaan tarsina tenakku. (...) papulignagur baluğ, anu meçniva dizmiş gener. Soğ, maydanoz, biber, aniva lellugur vaan tenegur.	Eskiden soba yoktu. Ekmeği yapıyorduk ya ekmek için şöyle bir tepsiydi. Tepsi topraktandı. Ateşi yakardık onun üstüne tersine koyardık. (...) yumuşardı balık, onun içine dizerdi soğan, maydanoz, biber oraya dizerdi sobanın üstüne koyardı.

Buradaki “*dizmiş gener*” ifadesi, daha önce de değinilen Türkçe bir fiil ve Hemşince “*enuş*” (yapmak) fiilinin çekimli halinin bir arada kullanılmasına örnek olarak verilebilir. Bunun yanında katılımcının Türkçe ve Hemşince arasında sürekli dil değişikliği yaptığı burada da görülmektedir. Ayrıca, soba, tepsi, maydanoz ve biber kelimelerinin doğrudan Türkçeden ödünç yoluyla kullanıldığı görülmektedir.

Fakat bu kelimelere Hemşince ekler eklenerek Hemşinceleştirilip cümle içerisinde kullanılmaktadır. Örneğin tepsi kelimesine “-yer” eki getirilerek Hemşince bir kelime gibi kullanılmıştır. Benzer şekilde “tersine” kelimesi “*tarsina*” olarak, “balık” kelimesi de “*baluğ*” olarak Hemşince ses özelliklerine yaklaştırılarak kullanılmaktadır. KATILIMCI1’in doğal bir sohbette kullandığı tüm bu kelimeler Hemşincenin gündelik hayattaki doğal formu içerisindeki melezliği yakından görmemizi sağlamaktadır. Ayrıca katılımcının, günlük hayatta Hemşincesi kullanılan kelimeler için Türkçe tercih etmesi de dilin nasıl yok olduğunu göstermektedir. Örneğin, “*ekmeğin ama ayispan tepsiyer*” (ekmek için şöyle bir tepsiydi) derken Hemşince “*hats*” olarak kullanılan kelime yerine Türkçesi ekmeği tercih etmesi dikkat çekmektedir. İki dilin böylesine iç içe geçtiği bir ortamda katılımcının da diller arasında çeşitli kelimeleri değiş tokuş etmesi de kaçınılmazdır diye düşünülebilir. Benzer bir durum katılımcının aşağıdaki tablodaki sözlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 48: Melez Yapı Örneği

Katılımcı	Melez Yapı Örneği	Türkçesi
KATILIMCI1	Şekerlisi de oluyordu. Epakgu aman udoğe aman bonirov guder. Şerbet genak anu vaan lelegugi, tatli olarak gudaki. Aha boyle mısır ekmeği genaki. Misir ekmeği şad meşhurer.	Şekerlisi de oluyordu. Pişirirdik. Öyle yiyen öyle peynirle yerd. Şerbet yapar onun üzerine dökerdik, tatlı olarak yerdik. Aha böyle mısır ekmeği yapardık. Mısır ekmeği çok meşhurdu.

Mısır ekmeği için Hemşinliler “*Lazdi Hats*” ifadesini kullansa da katılımcı burada Türkçesini tercih etmiştir. Bunun yanında “*şerbet, tatli ve meşhur*” kelimeleri de doğrudan Türkçeden ödünç alınarak kullanılmıştır. Fakat bu kelimelerin günümüzde Doğu Hemşinlilerinin Hemşincesinde başka kelime karşılıkları yoktur. Dolayısıyla Hemşince içerisinde bu kelimeler günlük hayatta burada kullanıldıkları şekliyle ya da Hemşince ses özellikleri katarak (*şerbet-şarbat*) kullanılmaktadır. KATILIMCI1’in bildiği Hemşince kelimeler yerine Türkçe kelimeler kullanması dilin konuşanlar tarafından yavaş yavaş terk edildiği izlenimini yaratmaktadır.

Günümüzde yaşayan Hemşince kelimeler bile artık yerini Türkçeye bırakmaktadır. Konuşmacılar Türkçe kelimenin Hemşincesini bilseler bile Türkçesini tercih etmektedir. Böylelikle melezlik gitgide Türkçenin hakimiyetine dönüşmektedir.

5.2.2.2. Çeviri

Görüşme esnasında iki türlü çeviri faaliyeti gözlemlenmiştir. Bunlar “Çeviri” kodu altında iki alt kategoride kodlanarak incelenmiştir. Böylece, “Katılımcıların Birbirini Çevirmesi” ve “Katılımcıların Kendilerini Çevirmesi” kodları ortaya çıkmıştır.

5.2.2.2.1. Katılımcıların Birbirini Çevirmesi

Görüşmenin başından itibaren Hemşince konuşulan bölümlerde katılımcılar birbirlerinin sözlerine bazen açıklama ekleyerek bazen de doğrudan çevirisini yaparak katkıda bulunmuştur. Bunun sebebinin kendilerinden yaşça küçük olan araştırmacının anlaması adına ya da bu araştırmanın bir tez konusu olmasından dolayı konuların Türkçelerini de söyleme ihtiyacı duydukları söylenebilir. Örneğin, KATILIMCI1 “mısır ekmeği genaki, mısır ekmeğin şad meşhurer (Mısır ekmeği yapardık, mısır ekmeği çok meşhurdu)” dedikten hemen sonra KATILIMCI2 “Mısır ekmeği çok yapıyorduk önceden” diyerek KATILIMCI1’i çevirme ihtiyacı duymuştur. Benzer şekilde, KATILIMCI1 “Ali soyik, şad soyik tamama (Yine iyiyiz, çok iyiyiz tamamdır)” dedikten hemen sonra KATILIMCI2 arkadaşını çevirerek “Yine iyiyiz Allah’a şükür” demiştir. Ayrıca KATILIMCI1, “Tezgala fasulye gasik, onlar hepsi gaybağan kenatsin himi (Tezgeldi fasulye diyoruz onların hepsi kayboldu gitti şimdi)” dedikten hemen sonra KATILIMCI2 çeviri ihtiyacı duyarak “Onları kaybettik” diye eklemiştir. Buna benzer örneklerle görüşme boyunca sıklıkla rastlanmıştır. Burada katılımcıların birbirini daha anlaşılır kılmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu örnekler, Hemşince konuşan bireylerin günlük hayatta çeviri ile ne kadar iç içe olduklarını göstermeleri açısından çok değerli görülmektedir.

5.2.2.2.2. Katılımcıların Kendilerini Çevirmesi

Öte yandan görüşme esnasında katılımcıların kendi cümlelerini çevirdikleri de gözlemlenmektedir. Hiç şüphesiz bunu da araştırmacının daha iyi anlamasını sağlamak adına yaptıkları düşünülebilir. Ayrıca günlük hayatlarında Türkçe/Hemşince arasında sürekli geçişlilik halinde olan Hemşinliler için kendini

çevirme diye adlandırabileceğimiz bu durum içinde bulundukları melez ortamın doğal bir sonucu da olabilir. Örneğin, KATILIMCI1 “Peynir genaki ha meg goviye getaguki (Peyniri yapardık da biz, inekleri sağardık)” dedikten hemen sonra cümlesini bir de Türkçe ifade etmiştir: “Kendimiz yapıyorduk peyniri”. Benzer bir örnek, KATILIMCI1’in “Himi pirinçli ağadza, sefta meg ğarğuş gaseki (Şimdi pirinçli olmuş, önceden biz ğarğuş derdik)” sözlerini “ismi değişmiş” diyerek açıklamasında ortaya çıkmaktadır. KATILIMCI1 benzer şekilde, “Bir hafta an çiyaguki, hakveniye vekellaguki (bir hafta onu suluyorduk, sabahları kalkardık)” cümlesine çeviri yoluyla açıklama getirerek “suluyorduk” demektedir.

Yukarıdaki örnekler Hemşinli bireylerin Hemşince ve Türkçe arasında sürekli çeviri yaparak hayatlarını sürdürdüklerini göstermektedir diyebiliriz. Bu çeviri esnasında özellikle Türkçeden Hemşinceye oldukça fazla sayıda kelimenin geçtiği de söylenebilir. Çeviri, Hemşince konuşan bireyler için kendini ifade etmenin önemli parçalarından biridir denebilir. Bu anlamda bireyler farkında olarak ya da olmayarak günlük hayatlarının merkezine çeviriyi konumlandırmaktadırlar. Köylerde daha az gözlemlenen bu durum şehir merkezlerine inildikçe artmaktadır. Farklı topluluklarla iletişim arttıkça çeviri de devreye girmektedir diyebiliriz.

5.2.2.3. Yemek Kültürü

“Eskiden ve günümüzde mutfağınızda olan yemek ve pişirme yöntemleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar ve görüşme esnasında dolaylı olarak ortaya çıkan yemek ve pişirme yöntemlerine dair bilgiler bu kategori altında kodlanmıştır. Bu kategoride Hemşinlilerde peynir ve yağ yapımının yanı sıra çeşitli yöresel yemek tarifleri de kodlanmıştır.

5.2.2.3.1. Peynir ve Yağ Yapımı

Hemşinlilerin tarihi olarak sürekli hayvancılıkla uğraşan bir topluluk olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla geleneksel yemekler sorulduğunda katılımcılar ilk olarak mutfaklarında çok önemli yer tutan peynir ve yağ yapımına değinmişlerdir. KATILIMCI1 peynir yapımı için mayayı nasıl yaptıklarını şöyle anlatmaktadır:

Tablo 49: Yemek Kültürü, Peynir ve Yağ Yapımı

KATILIMCI1:	Türkçesi
Gove getaguki, erant suzmuş genaki. Onu hafifçe, ılık sütü mayayı kendimiz, meg genaki. Oçğarane kaytin meçi ina bidzi kayit go ana anu meçe bonir gonnagur. Anivaa kiçme bonire negutskaki, biber me gutskaki, lobiya me negutskaki meçniva. Gağtskaguki çoynagur. Me bonire anovner. Doğal bizum yaptuğumuz o.	İneği sağardık, güzel süzerdik. Onu hafifçe, ılık sütü mayayı kendimiz, biz yapardık. Koyunun midesinin içinde peynir olurdu. Oraya biraz peynir koyardık, biber koyardık, fasulye atardık. Asardık, kururdu. Bizim peynir onla yapılırdı. Doğal bizim yaptığımız bu.

Katılımcının yukarıda anlattığı peynir için maya yapımı esnasında kullandığı dilin melez yapısı da önem arz etmektedir. Hem Türkçe/Hemşince arasında bir geçişlilik hem de Türkçeden kelime ödünç alma yoluyla bir melezlik gözlemlenmektedir. KATILIMCI1 daha sonra bu mayayla nasıl *Kayit Bonir*¹⁵ yaptıklarını da anlatmıştır:

Tablo 50: Yemek Kültürü, Peynir Çeşitleri

KATILIMCI1	Türkçesi
İm babe kayite honer ana anu meçe temizlemiş gener. Bonire netenegur. Bonir deduğum kazani meçe tun takçegut aman bonir gunnaki. (...) Halivore an bonire cugalniva netenegur, epegur epegur bonire. Ayispan meedz şeep unaki aysuçak on tane yirmi tane an şeepin ayispan pattegur, bonire ayispan lastığı bez ergenagur.	Benim dedem (koyunun) midesini çıkarınca onu temizlerdi. Peyniri koyardı. Peynir dediğim kazanın içinde sen saklanırdın öyle peynirimiz olurdu. (...) İhtiyar o peyniri kazana koyardı, pişirirdi, pişirirdi peyniri. Şöyle büyük bir kepçe vardı şu kadar on tane yirmi tane ona sarardı, peynir böyle lastik gibi uzardı.

¹⁵ Kelimesi kelimesine “karın peyniri” olarak çevirebileceğimiz bu peynir çeşidi, katılımcılar tarafından “kaşar peynir” olarak da adlandırılmıştır.

KATILIMCI1'in bu sözlerinin ardından KATILIMCI2'de "kaşar peynir yapıyordu" diyerek bu peynir türünün Türkçedeki karşılığını vermiştir. Burada da katılımcıların melez dil yapısı açık bir şekilde görülebilmektedir. "Kazan", "on tane, yirmi tane", "lastik" kelimeleri Türkçeden ödünçleme yoluyla alınırken, "temizlemiş enuş" daha önce de detaylı bir şekilde anlatılan Türkçe bir fiile "-mış/-miş" eki eklenip ardından Hemşince yapmak anlamına gelen "enuş" fiilinin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan melez bir kelimedir. KATILIMCI1 daha sonra yağ yapımını şu sözleri ile anlatmaktadır:

Tablo 51: Yemek Kültürü: Yağ Yapımı

KATILIMCI1	Türkçesi
Tenakaniva siye lellak lellakgu. Beş altı tane ellir ana on beş tane ellir ana andi hedev yayuğe gağgutskeni denoun meçe genciye. Aysuçak gar burdan dzag gunnar. İsti tapegunu çğurt indiye tapeguni çğurt, yağe genaki.	Tenekeye kaymağı doldururduk. Beş altı tane olunca, on beş tane olduktan sonra gençler evin içine yayığı asardı. Şu kadar olurdu buradan deliği olurdu. Buradan sallarlardı çğurt, oradan sallarlardı çğurt, yağı yapardık.

Katılımcı yağ yapımını anlattığı yukarıdaki bölümde daha önceki alıntılara benzer şekilde dildeki melez yapıyı açığa vurmaktadır. Burada sayıların tamamen Türkçe söylendiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, "teneke", "yayık" ve "yağ" kelimelerinin de ufak ses değişiklikleriyle Hemşinceleştirilip kullanıldığı görülmektedir.

5.2.2.3.2. Yöresel Yemekler

Katılımcıların kimi yerde tarif verdiği, kimi yerde de kısaca açıkladığı yöresel yemekler aşağıdaki tabloda açıklamaları ile veya katılımcıların verdikleri tariflerle sunulmuştur. Katılımcıların açıklama yapmadıklarını yemekleri de araştırmacı tanımlamaktadır:

Tablo 52: Yöresel Yemekler

Yöresel Yemek	Açıklama/Tarif	Türkçesi
Ğinkal	KATILIMCI1:"Me babaannen gener.	Bizim babaanne yapardı.

(Hinkal)	Mome misna netenegur, bonira netenegur aniva. Çayın bardağove gedraguki medz medz”.	Babaanne et de koyardı peynir de koyardı. Çay bardağıyla keserdik büyük büyük.
Gaplama	KATILIMCI1: Gertaki have piyaguki, an igune tatsan genaki. Gaplama gasaki anu. Homim, beras, soğ lellaguki, tencaratsove lik genaki. Etovna genaki. KATILIMCI2: “Eti pişiriyorduk pirinci de üstüne koyardık. Soğan moğan karıştırıyprduk”.	Giderdik tavuğu getirirdik, o akşam katık yapardık. <i>Gaplama</i> derdik. Maydanoz, pırasa, soğan doldururduk, tencereyle dolu yapardık. Etle de yapardık.
Ğavindz	“Kaymaktan ğavindz genaki, ğavindze genak gudaki”.	Kaymaktan <i>ğavindz</i> yapardık. <i>Ğavindz</i> yapar yerdik.
Abur	Lahana Çorbası	
Tuşi	Turşu kavurma yemeği	
Gayışoğ	Lahana ve barbunyadan yapılan bir yemek, Türkçe “karışık” kelimesinden türediği tahmin edilmektedir.	
Lukum	Lokma	
Bişi	Pişi	
Terter	Lahananın soğan ve sarımsakla kavrulmasıyla yapılan yemek türü	
Ğarğuş	KATILIMCI2: Pirinçli lahana var. KATILIMCI1: Ğarğuş gasaki	KATILIMCI1: <i>Ğarğuş</i>

	Hemşince.	derdik Hemşince.
--	-----------	------------------

Yukarıdaki tabloda özellikle lahana yemeklerinin çokluğu dikkat çekmektedir. Burada tarifi verilen lahana yemeklerinin çoğu Hemşinlilerin uzun yıllardır komşuluk ettikleri Lazlarda da farklı isimlerle mevcuttur. Öte yandan listedeki hamur işi yemekler de Anadolu mutfağında bulunan yemeklerle aynıdır. Bunlar hemen hemen aynı isimler ve tariflerle Hemşin mutfağında da kullanılmaktadır. Bu noktada yemek kültüründe de kültürel bir alışveriştten söz ötmek yerinde olacaktır.

5.2.2.3.3. Pişirme Yöntemleri

Pişirme yöntemlerine dair katılımcılar ilk olarak soba kullandıklarını belirtmiş olsalar da daha sonra eskiye doğru giderek Hemşinlilere özgü iki farklı pişirme yönteminden bahsetmişlerdir. Bunlardan biri “*Hatsin Kare*” yani “Ekmek Taşı” diğeri de “*Gilimor*”dur. KATILIMCI1 ekmek taşını şöyle anlatmaktadır:

Tablo 53: Pişirme Yöntemleri, Ekmek Taşı

KATILIMCI1	Türkçesi
“Avale soba yokti. Ekmeği yapıyorduk ya ekmeğin ama ayispan tepsiyer. Tepsi topraktandı. Giyage kolakku an anu vaan tarsina tenakku. Daknagur, montartseneguki. Hatsa şğvaguki misir hatse. Aniva lelleguki laşi deepniye vaan tenegur im mame, an goroğe lellgur ani vaaniva. Tokşo tokşa gener an erand me gepir”.	Eskiden soba yoktu. Ekmeği yapıyorduk ya ekmek için şöyle bir tepsiydi. Tepsi topraktandı. Ateşi yakardık onu onun üstüne tersine koyardık. Isınırdı, çevirirdik. Ekmek de yoğururduk, mısır ekmeği. <i>Laşi</i> ağacının dallarını onun üstüne koyardık, babaannem ateşi koyardı onun üstüne <i>tokşa tokşa</i> güzel pişerdi.

Katılımcıların cevaplarından eski Hemşin evlerinde, evin içinde açık ateş yakıldığını anlamaktayız. Açık ateş üzerinde yemek pişirmek için kullanılan *gilimor* adlı aleti KATILIMCI1 şu şekilde aktarmaktadır:

Tablo 54: Pişirme Yöntemleri, Gilimor

KATILIMCI1	Türkçesi
İnç genaki kidesta? Sefta tak im babaanneyin zamanin. Dagnive giyage kolegur, gilimore gağtskadzunen, ispan çatal unir gilimore. İsti meg cugale gağgutsker, istaya meg cugale gağgutsker. Ğod, ğod, ğod andağ gepir.	Ne yapardık biliyor musun? Önceden ta benim babaannemin zamanında. Altta ateşi yakardı, <i>gilimor</i> asılı olurdu, şöyle çatalı vardı <i>gilimorun</i> . Buradan bir kazanı asardı, buradan da diğer kazanı asardı. Fokur fokur fokur orda pişerdi.

Günümüzde yalnızca birkaç evde hatıra olarak saklanan bu alet hem Hemşin evlerinin mimari yapısına hem de yemek kültürüne ışık tutmaktadır diyebiliriz.

5.2.2.4. Mimari Yapı

Görüşmede katılımcılar eski evlerinin özelliklerinden bazılarını aktarmışlardır. KATILIMCI1 eski evlerin döşemesinin olmadığını ve her yıl toprak zeminin düzleştirilmesi için *ğoğuş*(*topraklamak*) yaptıklarını, yani evin zeminindeki toprağı önce sulayıp çamur haline getirdikten sonra düzleştirip beton gibi sert bir zemin oluşturduklarını aktarmaktadır.

Tablo 55: Mimari Yapı

KATILIMCI1	Türkçesi
Dune ğoğer, ğoğ, toprağer. Pergiyeye apviz garnaki. Poaguki ğoğe dune cor gellir. (...) Anu meçe ğoron genaki çattala çuttulu. (...) Döşemeyi düzeltmiş gener kellaki.	Ev topraktı. Topraktı. Kazmaları elimize alırdık. Toprağı kazırdık, ev çamur olurdu. (...) Onun içinde horon oynardık çat çat. (...) Döşemeyi düzeltir çıkardık.

Burada hem eski mimari hakkında bilgi alırken hem de Hemşinlilerin her işte olduğu gibi burada da eğlenerek çalıştıklarını görüyoruz. Yani horonu her işin parçası olarak hayatlarına dâhil ettiklerini görüyoruz. Burada da toprak ve horon kelimeler doğrudan Türkçeden ödünç alınarak kullanılırken daha önceki bölümlerde

olduğu gibi Türkçe ve Hemşince kelimelerin bir arada kullanılmasından ortaya çıkan “düzeltmiş gener” (düzeltmiş olmak-düzeltmek) fiili de göze çarpmaktadır.

5.2.2.5. Tarım

Görüşme sorularından “Bahçe işlerinden bahseder misiniz?” sorusuna verilen cevaplar “Tarım” kodu altında sınıflandırılmıştır. Bu bölüm de “Çay Tarımı” ve “Bahçe İşleri” alt kodları ile incelenmiştir.

5.2.2.5.1. Çay Tarımı

Katılımcılara ilk olarak “Günlük hayatınızdan, gündelik işlerinizden bahseder misiniz?” sorusu sorulmuştur. Doğu Karadeniz için en önemli geçim kaynağı olan çay tarımı bu konuda öne çıkan en önemli cevaplardan biri olmuştur. Çay, Doğu Karadeniz’de yaşayan Hemşinlilerin günlük hayatlarında çok önemli bir yer tutmaktadır. KATILIMCI 1 çayın kendi hayatındaki yerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Elde topluyorduk. Önceden *piştemal* bağlıyorduk. Kucağıımıza topluyorduk. Sonra *tenakaya* topladık. Sonra torbaya topladık. Sonra sepete topladık. Sonra sepetle taşıyorduk. *Alimlerde* satıyorduk. Sonra da seçmeye başladık. Elle elle başını çekiyorduk. Günde on kilo, on beş kilo, yirmi kilo o kadar topluyorduk. Sonra makas çıktı. Başladık toplamaya, hücum”.

71 yaşında olan KATILIMCI1 çayın tarihsel serüvenini bu şekilde anlatmaktadır. Çay günümüzde çay makaslarıyla toplanmakta ve ÇAYKUR veya özel fabrikalara bağlı alım yerlerinde satılmaktadır.

Katılımcı çay tarımını Türkçe anlatmaktadır. Buna rağmen “*piştemal*”, “*tenaka*” ve “*alim*” kelimeleri Türkçe içerisinde Hemşince yapı örnekleri olarak değerlendirilebilir. Daha doğrusu burada, öncelikle Türkçeden Hemşinceye geçen kelimelerin Hemşince formunda Türkçe içerisinde yeniden kullanımı görülmektedir. “Teneke-Teneka”, “peştamal-piştemal” ve “alım yeri- alim” kelimeleri Hemşincenin Türkçe ile iki yönlü ilişkisini gözler önüne sermektedir.

5.2.2.5.2. Bahçe İşleri

Katılımcılara gündelik işleri sorulduğunda öne çıkan diğer cevaplar da bahçe işleri olarak değerlendirilebilir. Bu noktada kışlık hazırlıklar ve çeşitli tarım ürünlerinin ekimi ön plana çıkmaktadır.

Katılımcılar hem ev için hem de hayvanlar için kışlık hazırlık yapıldığından bahsetmektedir. Ev için, turşu, fasulye, yağ, peynir, bal, mısır vb. ürünlerin

ambarlarda depolanmasından bahseden katılımcılar, hayvanlar için yapılan kışlık hazırlıkların imece halinde yapıldığını ve eğlence havasında geçtiğine değinmektedirler. KATILIMCI1 hayvanları için yaptıkları kışlık hazırlıkları şöyle anlatmaktadır:

Tablo 56: Bahçe İşleri, Kışlık Hazırlıklar

KATILIMCI1	Türkçesi
Tsemran hoza ğod garnaki, dzaĝe kaĝaguki, maraĝniva vartenaguki. Ğode kaĝaguki, çortsenaguki, oĝraşmış gellaki. Gertaki saynive oe ergu donum, dzevaĝni piyaguki. Dzermaĝ kaĝaguki. Siyoĝ piyaguki, govoun gudetsenaki ha.	Kışın burada ot alırdık, mısır koçanı toplardık, mereĝe koyardık. Ot toplardık, kuruturduk, uğraşırdık. Günde iki sefer daĝa giderdik, karayemiş getirirdik. <i>Dzermaĝ</i> toplardık. Sarmaşık getirirdik, ineklere yedirirdik.

Katılımcının kışlık hazırlıklarını anlattığı yukarıdaki bölümde de melez dil yapısı örneklerine rastlamak mümkündür. Burada “merek” kelimesi doğrudan Türkçeden ödünçleme yoluyla kullanılmıştır. Bunun yanında daha önceki bölümlerde de rastladığımız Türkçe bir fiil ve Hemşince olmak anlamına gelen “*elluş*” kelimelerinin bir araya gelmesinden “oĝraşmış gellaki” (uĝraşmış oluyorduk, uğraşıyorduk) yapısı ortaya çıkmıştır.

Araştırmacı katılımcılara *dzermaĝ* kelimesinin anlamını sorduğunda katılımcılar *dzermaĝ*¹⁶ bitkisinin Türkçesine “zurmuk”, “zürmük”, gibi Türkçe karşılıklar bulmaları da Hemşincenin Türkçeye olan ilişkisini ortaya çıkarmaktadır denebilir. Türkçe kelimeleri Hemşinceleştirip cümle içerisinde kullanırken “k” sesi, “ĝ” sesine, “ü” sesi “u” sesine dönüşmektedir. Türkçede “dz” sesini karşılayan bir harf olmadığı için, katılımcılar bu kelimenin Türkçeden çeviri olduğunu düşünüp, adeta geriye doğru Hemşinceden Türkçeye çeviri yapmaktadırlar. Daha önce de bahsedildiği gibi konuşmacılar sürekli çeviri ve yeniden çeviri faaliyeti içerisindeyler. Günlük hayatlarının önemli bir kısmını kaplayan ya da geçmişte kaplamış konuları ifade etmeleri istendiğinde Türkçe ve Hemşince arasında sürekli

¹⁶ Yabani karayemiş, meyvesi olmaz.

çeviri yapmakta, hatta Türkçeyi Hemşinceleştirirken, Hemşinceyi Türkçeleştirmektedirler.

Katılımcılar kışlık hazırlıklardan bahsederken imece usulü ile yapıldığını ve insanlar için bir eğlence faaliyeti olduğunu belirtmişlerdir. Dağa karayemişe giderken bütün köyün türkü söyleyerek gittiğini dile getirmişler; fakat giderken söyledikleri türkülerin sorulması üzerine “utandıklarını” söyleyerek şarkıları söylememişlerdir.

Eğlence faaliyetlerinden olan düğünlerden bahsederken KATILIMCI1 bu şarkılardan birinin küçük bir bölümünü söylemiştir.

Tablo 57: Eğlence Faaliyetleri, Düğünler

KATILIMCI1	Türkçesi
Meg havgitme hadzoum isa korkiz meçe, Aspadz im hokis arnu ağçkenoun dzotsin meçe	Bir yumurta yumurtlayacağım, bu odanın içinde Allah canımı alsın kızların kucığında

5.2.2.6. Atma Türküler

Öte yandan dağa karayemişe giderken, imecelerde, düğünlerde, nişanlarda vb. eğlence faaliyetlerinde söylenen türküler, maniler vb. sorulduğunda çekinen konuşmacılar, daha sonra yalnız kaldıklarında bunlardan hatırladıklarını aktarmışlardır. KATILIMCI1 torununa ses kaydını açtırıp atma türkülerden örnekler okumuştur. Bu atma türkülerin bir kısmının Türkçe bir kısmının da Hemşince olması hem diller arasındaki geçişliliği yansıtmakta hem de dilin ve kültürün melezliğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

KATILIMCI1’in Türkçe okuduğu atma türkülere örnek olarak şu dizeler verilebilir:

Tablo 58: Türkçe Atma Türkü

Anne elumi kestum Kanine bak kanine Anne geldi sevgilim Çıkayım mi yanına
--

Dere akar kum kalur
Taşı taşe kandurur
Ağlama deli gönül
Mevlam bizi güldürür

KATILIMCI1'in yukarıdaki dizelerine bakıldığına tamamen Türkçe söylenen bu türkülerin Doğu Karadeniz'de ortak türküler olduğu düşünülmektedir. Türkçenin Doğu Karadeniz ağzıyla söylenen bu bölümler bölgedeki kültürleri ne denli iç içe yaşadıklarını da göstermektedir.

KATILIMCI1'in atma türküleri, görüşme esnasında olduğu gibi diller arası bir geçişliliğe sahne olmaktadır. Atma türkülere Türkçe başlayan katılımcı daha sonra Hemşince türkülerle devam etmektedir. Katılımcının Hemşince söylediği bölümlerde dilin ve şarkıların melez yapısı da rahatlıkla görülebilmektedir. Aşağıdaki tabloda katılımcının okuduğu Hemşince atma türkülerden örnekler çevirileriyle birlikte verilmiştir:

Tablo 59: Hemşince Atma Türkü

Hemşince Atma Türkü	Türkçe Çevirisi
Ka ali gor gelli ağçkenin kukan	<i>Ka</i> yine imece olur kızlar gelir
Tunu gorin çelliz yez al inçi kam	Sen imecede olmazsan ben ne geleyim
Asa sevdam asa ku darded şada	Söyle sevdam söyle senin derdin çok
Bazi bir kalesgu oğniver pada	Bazen bir yürürsün dağa oduna
Asa oğul asa ku darded şada	Söyle oğul söyle senin derdin çok
Bazi bir kalesgu oğniver pada	Bazen bir yürürsün dağa oduna
Kena kena pade poba yesa kukam	Git git de var oduna ben de gelirim
Andağ buluşmuş gellik	Orda buluşuruz
Asa oğul asa	Söyle oğul söyle

KATILIMCI1'in söylediği Hemşince türkünden alınan yukarıdaki bölümde dilin melezliği çok açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle “sevda”, “bir” ve “oğul” kelimeleri hiçbir değişikliğe uğramadan kullanılmıştır. “Sevda” kelimesi de Türkçe

ek olarak “sevdam” olarak kullanılmıştır. Bunun yanında “dert” kelimesi Türkçeden ödünç alınarak Hemşincenin formuna uygun olarak “*darded*” (derdin) olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde “bazen” kelimesi de Türkçenin bölgedeki ağzına uygun şekilde “*bazi*” olarak kullanılmıştır. Ayrıca, görüşmede de ortaya çıkan cümleye anlamı veren Türkçe bir fiile “-miş/-miş” eki eklendikten sonra Hemşince olmak anlamına gelen “*elluş*” fiilinin çekimli halinin birleşiminden oluşan yapılarla burada da “*buluşmuş gellik*” örneğinde rastlanmaktadır.

KATILIMCI1 Hemşince atma türküden hemen sonra Türkçeye geçiş yaparak yeni bir Türküyle devam etmektedir:

Tablo 60: Türkçe Atma Türkü

Yattım yârim çimene yatup uyanamasın Verma beni ellere, görüp dayanamasın Gölgeleri açalım, gül açılır yazalım Ben yâre gül diyemem, gülün ömri az olur Hayt gidelum dağlara, dağlar olsun evimiz Her kumardan ¹⁷ bir yaprak, olsun kiramidumuz

Katılımcının atma türkülerinin son bölümde söylediği Türkçe bölümden alınan yukarıdaki dizeler Doğu Karadeniz bölgesinin hemen her yerinde sıklıkla tekrarlanan dizelerdir. Katılımcının buradaki Hemşince ve Türkçe arasındaki geçişliliği aslında kültürler arası bir geçişlilik olarak da değerlendirilebilir. Bölgedeki çeşitli diller ve kültürler için ortak dil olan Türkçe bu kültürel alışverişin de anahtarı olarak görülebilir. Türkçe bu kültürler ve diller arasında çevirinin de gerçekleştiği kilit noktadadır denebilir. Bu türkülerin, Doğu Karadeniz kültürünün önemli bir parçası olmasının yanı sıra bölgedeki dilsel alışverişi ve dolayısıyla kültürel ve dilsel çeviri faaliyetini gösterdiği söylenebilir.

¹⁷ Komar ağacı, yaban gülü

6. SONUÇ

Küreselleşen dünyada her geçen gün onlarca dil yok olup gitmektedir. Dillerin insanlığın kültürel birikimini günümüze aktarmadaki en önemli araçlardan biri olduğunu düşünürsek, ölen her dille birlikte varlığından asla haberdar olamayacağımız bilgi birikiminin de yok olması kaçınılmazdır. Nesli tükenen bir çiçeğin kokusunun bir daha asla hayal bile edilemeyeceği gibi ölü bir dilin entelektüel repertuarı da sonsuza dek yok olacaktır.

Bu tez çalışması araştırmacının da bir üyesi olduğu Hemşin kültürünün ve Hemşincenin çevirinin tanıklığında yok oluşa karşı gösterdiği hayatta kalma mücadelesini aktarmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma ile birlikte öncelikle ve en önemli olarak kaybolmakta olan bir dil olarak Hemşince kayıt altına alınmıştır.

Hemşincenin belgelenmesi için gündelik hayattaki bireysel faaliyetleri tek tek ele alarak toplumsal düzeni anlamamızı sağlayan Etnometodoloji yöntemi belirlenmiştir. Etnometodoloji araştırmalarında büyük önem arz eden konuşma analizleri ise kullanılan en önemli araç olmuştur. Bu sayede Hemşin dili ve kültürünün günümüze kadar hayatta kalmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri olan sözlü kültür öğelerine ulaşılmıştır. Hemşince atma türküler, maniler, masallar, ağıtlar vb. sözlü kültür öğeleri çay tarlalarında, düğün salonlarında, cenaze merasimlerinde, imecelerde yaşatılmaktadır. Küçük bir bölgede, kapalı bir halde yaşayan bir toplum içerisinde her geçen gün kaybolan kültürel öğelerden bazıları bu çalışma sayesinde belgelenmiştir.

Ayrıca, Hemşincenin kayıt altına alınıp belgelendiği, çeviribilim alanında şekillenen bu çalışmanın her adımı çeviriden geçmektedir. Araştırmacı, tez konusunu belirlediği ilk andan itibaren çeviri ile iç içe bir çalışma yürütmektedir. Özdeşünümsel bir süreçten geçen araştırmacı, bu belgeleme esnasında kendi kültürüne ve diline dair yeni bilgilere ulaşırken, her aşamada çeviriden yardım almıştır. Böylelikle kendi kültürünün melez yapısını da ortaya çıkarmış, Hemşincenin Türkçe ve başka dillerle olan ilişkilerine çeviri yoluyla ulaşmıştır. Ayrıca hem tez içerisinde yapılan alıntılarda hem de eklerde sunulan konuşma

içeriklerinde birçok kez Hemşinceden Türkçeye çeviri yapmıştır. Bu çeviriler esnasında araştırmacı dilin yaşayan sözlükleri olan sözlü kültür ögesinin en büyük aktarıcıları büyükannelere danışmış, birçok yeni kelime öğrenmiş ve bu sayede çevirileri gerçekleştirebilmiştir.

Araştırmacının ana dillerinden birinden diğerine çeviri yaparken bu denli zorlanması, farklı kuşaklar arasındaki dil kaybını ve dilin günümüzde nasıl yok olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın her aşamasında karşımıza çıkan bir diğer kavram da melezlik kavramıdır. Gündelik hayatın her alanında var olan melezlik konuşma ve metin analizlerinde de açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu çalışmada, çeviri dilsel bir olgu olmanın yanında kültürel bir alışveriş olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Hemşin kültürünün çeşitli toplumlarla etkileşim sonucu geçirdiği değişim ve dönüşüm çeviri aracılığıyla açıklanmış, bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan melez yapı da incelenmiştir. Araştırmacı, konuşma analizleri ve çeviri eserlerin metin analizlerinde ortaya çıkan melez yapıları incelerken gündelik hayatında az da olsa kullandığı dilin yapısını da irdeleme fırsatı elde etmiştir. Böylelikle günlük hayatında Türkçe/Hemşince geçişlerin oldukça fazla olduğunu fark etmiştir. Ayrıca, Hemşince ve Türkçe arasındaki bu geçişler esnasında sıklıkla çeviriye başvurduğu görülmüştür.

Bu noktada hem araştırmacının hem de bu çalışmaya konu olan konuşma analizleri ve çeviri metinlerdeki melezlik kavramının bu iki kültür arasında şekillenen yeni bir kültürel kimliğe işaret ettiği anlaşılmıştır. Hemşin dilini ve kültürünü betimlemek için kullanılan “melezlik”, Homi Bhabha’nın Üçüncü Alan’da, ben ile öteki arasında, arada/eşikte, kültürün ve kimliğin yeniden inşa edildiği, devingen ve çok katmanlı yapı olarak tanımladığı kavram etrafında şekillenmiştir. Kültürel farklılıkların sahnelenmesinin önemine değinen Bhabha, Walter Benjamin’in kültürel çeviri için kullandığı kırık kap metaforunu ele alarak, bu kırık kap bir araya getirilirken “parçaların bir bütünlük oluşturmadıklarını, bilakis parçaların parça olduğunu ve özü itibarıyla parça olarak kaldıklarını” belirtmiştir (2016, 311). Dolayısıyla, erek kültüre aktarılan her bir metin kendi özünü kaybetmeden varlığını sürdürmeli, farklılıkları tüm özellikleriyle korunmalıdır. Bu bağlamda, çalışmanın birçok yerinde Hemşincenin kendine özgü özellikleri vurgulanmıştır. Özellikle Hemşince metinlerin Türkçeye aktarıldığı bölümlerde

Hemşin kültürüne özgü yapılar italik yazılarak doğrudan Hemşince kullanılmış ve bu şekilde yabancılığı ve farklılığı vurgulanmıştır.

Hemşincenin kayıt altına alınıp uzun yıllar hayatta kalmasını sağlayacak en önemli unsurlardan bir diğeri hiç şüphesiz edebiyat alanındaki çevirilerdir. Dünya edebiyatından Hemşinceye yapılan çeviriler, Hemşin dili ve kültürünün tanınırlığını artırarak, hayatta kalması adına büyük katkılar sunmaktadır. Küreselleşen dünyada diller arasındaki olumlu yöndeki etkileşimden Hemşincenin de faydalanması kaçınılmazdır. Hemşince başka dillerden yapılan/yapılacak çeviriler sayesinde gelişecektir. Bu çevirilerin okuyucu kitlesi de bu çevireler sayesinde dillerini geliştirecektir. Çünkü her yeni bir çeviri onlarca kelimenin kazanılması ve var olanın da korunması anlamına gelecektir. Dilin gelişmesi, kazanılan yeni kelimelerle gerçekleşebileceği gibi, yeni anlamlar ararken ulaşılabilecek eski Hemşince kelimeler aracılığıyla da olabilecektir.

Bu çevirilerden en çok ses getiren ve en önemlisi olarak sayabileceğimiz hiç şüphesiz Saint Exupery'nin "Küçük Prens" adlı eserinin, ara dili olan Türkçeden Hemşinceye çevirisi "Bidzig Pirens"tir. Dünyada en çok çevirisi yapılan eserlerden biri olan "Küçük Prens"'in Hemşincede hayat bulması, tanınırlık açısından ve dilin gelişimi açısından büyük katkılar sunmaktadır. Aynı zamanda bu çeviri, Hemşincenin gündelik hayat ile sınırlı olmayan, edebiyat alanında da kullanılabilecek, 'yeterli' bir dil olduğunun da kanıtıdır. Bu çeviri, Hemşincenin gelişimine ve hayatta kalmasına katkı sağlamasının yanında, Hemşincenin günümüzdeki yapısının da incelenebilmesi adına önemli bir kaynaktır. Bu noktada, buna benzer çevirilerin ara dil olan Türkçe yerine doğrudan kaynak metinden çevrilmesi de önem arz etmektedir. Bu çeviride ayrıca, Hemşincenin diğer dillerle olan ilişkisi, karşılıklı kültürel alışverişi ve bunların sonucunda ortaya çıkan melez yapısı da rahatlıkla görülebilmektedir. Öte yandan, Hemşincenin kendine özgü yapıları ve Hemşin kültürünün özellikleri de çevirmen tarafından vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Hemşincenin "farklılıklarının yüceltildiği" bu gibi bölümlerde kaynak metinden uzaklaşmıştır. Böylece, ötekinin farklılıklarını erek kültürün değerlerine ve kurallarına uyduran, yabancının kaybolmasını sağlayan farklılaştırıcı eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu noktada da çevirmenin tutumunun kaybolan bir dili yüceltmek ve zenginleştirmek olduğu söylenebilir. Bu noktada, analizi yapılan metinlerde

Berman'ın farklılaştırıcı eğilimlerinin genelde olanın aksine burada olumlu anlamda kullanıldığı düşünülebilir.

Bu araştırmada incelenen diğer edebi eser çevirileri, La Fontaine'den “Kurt Çoban Olmuş” ve “Öküz Olmak İsteyen Kurbağa” masallarının çevirilerinde de benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Hemşincenin melez yapısı bu çevirilerde de görülebilmektedir. Ayrıca, çevirmenlerin Hemşin kültürünü ön plana çıkararak kaynak metinlerden uzaklaştığı da gözlenmiştir. Farklılaştırıcı eğilimlerin ortaya çıktığı bu bölümlerde de çevirmenlerin amacının dilin daha uzun süre hayatta kalabilmesi adına yüceltmek olduğu düşünülebilir.

Bu gibi eserlerin çevirisi, çoğul dizgesi henüz oluşmamış Hemşince gibi bir dil için yenilikçi bir rol üstlenerek çoğul dizgenin merkezini şekillendirmektedir. Sözlü kültür öğeleri dışında herhangi bir edebi, sanatsal veya kültürel üretimi olmayan bir dil için çeviri yeni ufuklar açmaktadır. Bu alanlarda üretimlerin başlamasına veya çoğalmasına ön ayak olmaktadır denebilir. Çevirinin başlattığı bu kültürel üretimler çoğaldıkça dil de yaşayacaktır.

Hemşince üretimin olduğu sanat dallarından sinema ve müzik için de aynı durum söz konusudur. Bu alanlardaki üretimler dilin gelişimine katkıda bulunmaktadır. “Sonbahar” filmi gibi az sayıda örnekte sesini duyurabilen Hemşince, müzik alanında onlarca albümde yer bulmuştur. Sinemada, Hemşinceden Türkçeye altyazı çevirisi aracılığıyla, müzik eserlerinde kapaktaki şarkı sözü çevirileriyle Hemşince bu kez “hâkim dil” olan Türkçeye çevrilmiştir. Böylelikle, Hemşince bu çeviriler sayesinde “görülebilir/okunabilir/duyulabilir” olmuştur (Demirkol, Parker, 2014, 13). Bir başka deyişle, bu çeviriler sayesinde Hemşince ana akım sinema ve müzik camiasında tanınırlık kazanmıştır. Bu da yeni kültürel üretimlerin çoğalmasını ve dilin zenginleşmesini sağlamaktadır diyebiliriz.

Hemşincenin daha önce var olmadığı alanlara giriş yapması, bu alanlarda tanınması, hem alan içinde üretimin artması anlamına gelmekte hem de yeni alanlarda da ürünler vermesini sağlamaktadır. Müzik alanındaki yükselişi sayesinde, Hemşince evrensel çocuk şarkılarına da yeni bir ses getirerek “Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları” projesinde de yer almıştır. Hemşince çocuk şarkıları, “Ali Baba'nın Bir Çiftliği Var”, “Küçük Yıldız”, “Parmak Ailesi” ve “İyi ki

Doğdun” şarkıları da Hemşin kültüründe bulunmayan bir ögenin kazanılmasını sağlamıştır.

Garfinkel’in toplumsal düzeni “katılımlı üretim” olarak görmesi fikrinden yola çıkarak lokal üretimin parçası olan bireylerin sıradan gündelik faaliyetlerinin incelendiği Uygulama bölümünde gerçekleştirilen kalitatif anket çalışması ve odak grup görüşmesiyle birlikte Hemşinceyi ana dili olarak konuşan insanların dile karşı farkındalıkları incelenmiştir. Bu çalışmalardan kalitatif anket çalışmasının en önemli sonuçlarından biri Hemşincenin büyük bir çoğunluk tarafından evde, ailede, arkadaşlarla, gündelik hayatta kısa konuşma yapabilecek düzeyde konuşulması olmuştur. Ayrıca Hemşince birçok katılımcı tarafından edebiyat ve sanat dili anlamında yetersiz bulunmuştur. Dilin hayatta kalmasını sağlayacak en önemli faktör olarak Hemşincenin günlük hayatta daha çok konuşulması gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan, çevirinin dilin tanınırlığını artıracığına dair görüşler beyan edilmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu Hemşince konuşurken sıklıkla Türkçe kelimeler eklediklerini belirtmiş ve dilin melez yapısını gözler önüne sermiştir. Bu anket çalışması, kültürel üretimin parçaları olan bireylerin, kendi dil ve kültürlerini kaybolan bir dil olarak nasıl konumlandıklarını görmemizi sağlamıştır. Ayrıca, araştırmacı da bu çalışmanın kayıt ve veri analizi esnasında kültürel üretim noktasında kendi konumunu değerlendirerek özdeşünümsel bir süreçten geçmiştir.

Öte yandan, odak grup görüşmesinin veri analizi sonucunda ise Hemşin dili ve kültürünün kaybolan birçok ögesi gün yüzüne çıkarılmış ve belgelenmiştir. Bu bölümde tarım faaliyetleri, mimari yapılar ve yemek kültürü ile ilgili günümüzde artık kullanılmayan ürünler ve yöntemler vurgulanmıştır. Bu da dilsel ve kültürel kayboluşun ne denli hızlı gerçekleştiğinin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Odak grup görüşmesinin katılımcıları ile araştırmacı arasında geçen bir nesil içerisinde hem onlarca ürün ve yöntem kaybolmuş hem de Hemşince büyük çapta kelime kaybı yaşamıştır.

Odak grup görüşmesindeki cevaplar incelendiğinde katılımcıların sürekli, doğal bir çeviri süreci içerisinde oldukları gözlenmiştir. Görüşme esnasında, katılımcıların birbirini ve diğer katılımcıları çevirdikleri bu bölümler, çevirinin gündelik hayattaki rolünü saptamamızda da yardımcı olmuştur. Çeviri, Hemşince ile Türkçe arasındaki geçişlerin yaşandığı günlük diyaloglarda iletişimin gerçekleşmesini sağlayan önemli bir araçtır. Araştırmacı da görüşmenin bazı

bölümlerinde iletişimin doğal akışı içerisinde çeviriye başvurarak, katılımcılarla Hemşince diyaloglar kurmuştur. Günlük hayatın merkezinde olan çeviri iki dil arasında sürekli nakış dokuyan bu insanlar için vazgeçilmez bir yaşam tarzı halini almıştır. Bu noktada denilebilir ki hem yazılı çeviride hem de hayatın içindeki çeviri uygulamaları yeni bir dil oluşturma ve yeniden yazma söz konusudur.

Odak grup görüşmesinin veri analizi sonucunda ortaya çıkan en önemli unsurlardan biri de hiç şüphesiz Hemşincenin melez yapısı olmuştur. Türkçe ile Hemşince arasında çeviri aracılığıyla sürekli bir geçişlilik yaşandığı varsayılırsa, Hemşince de Türkçe ile Hemşince arasında bir asma köprü üzerinde gidip gelen insanların konuştukları bir dil olarak tanımlanabilir. Hemşince artık insanların daha çok köprünün Türkçe kısmında kaldığı, gençlerin ise neredeyse Hemşincenin kıyısına hiç uğramadıkları bir yapıya bürünmüştür denebilir. Dolayısıyla bu tez çalışması ve çalışma içerisinde incelenen dili kayıt altına alarak belgeleyen ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan eserlerin çoğalması dilin hayatta kalması için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu tez çalışması çevirinin alan içerisinde pek değinilmeyen dillerin hayatta kalması adına üstlenebileceği önemli bir rolüne değinmektedir. Bu gibi çalışmaların artmasıyla kaybolan dillerin yaşatılması ve geliştirilmesi adına çeviribilim alanında bir farkındalık yaratılacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu tez çalışmasıyla kayıt altına alınan Hemşince yazılı ve sözlü kültür öğeleri sayesinde dilin yok oluşu engellenmeye çalışılmakta, bu yolla kültürel üretimlerin artması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Babanın Bir Çiftliği Var. [14.04.2021]. Sevimli Dostlar YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=LM43PcWPXsI>
- Alper, Özcan. 2001. **Momi**. <https://www.imdb.com/title/tt1330581/>.
- _____. 2008. **Sonbahar**. https://www.imdb.com/title/tt1330591/?ref_=fn_al_tt_1.
- Aktulum, Kubilay. 2000. **Metinlerarası İlişkiler**. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aksu, Harun. 2009. Hemşince Atasözleri. **Bir Yaşam: Karadeniz'in Yerel Tarih, Folklor, Biyografi ve Coğrafya Dergisi**. s. 7: 41-42.
- Araboğlu, Aslı. 2019. Etnometodoloji ile Çevirmen Adaylarının Çevirmen Davranışlarını Fark Etmelerine Yönelik Bir Uygulama Örneği. **Humanitas**, c. 7. s. 14: 373-392.
- Aras Yayıncılık. [10.06.2018]. <https://www.arasyayincilik.com/tr/hakkimizda>
- Arslan Özcan Lale. 2003. Ekinsele Öğelerin Aktarımında Etnikmerkezcilik Sorunu: Antoine Berman ve Genel Çeviri Kuramı. **Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi**. s.13: 157-180.
- Ataseven, Füsün, Anıl Yenigül. 2019. İlk Hemşince Kitap Çevirisi: Bidzig Pirens. **Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi**. s. 26: 1-15.
- Atay, Bilge. 2020. Kadın Yazınında Anlamın İzini Süren Çevirmen/Okurun Metinlerarasılık Serüveni: Buket Uzuner ve Ece Temelkuran. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avedikyan Sözlük, [05.01.2019]. <http://www.avedikyan.com/avedikyangiris.aspx?dil=tr>
- Bellos, David. 2011. **Is that a Fish in Your Ear: Translation and the Meaning of Everything**. Londra: Faber and Faber.
- Benjamin, Walter. 2012. Çevirmenin Görevi. **Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) nedir?** çev. Ahmet Cemal. ed. Mehmet Rifat. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Berman, Antoine. 1984. **L'Epreuve De L'Etranger**. Paris: Gallimard.
- _____. 1985. Traduction Ethnocentrique et Traduction Hypertextuelle, Essais Sur la Traduction, Les Tours de Babel. **Trans-Europ-Repress**, Mauvezin.

- _____.2004. Translation and the Trials of the Foreign. **The Translation Studies Reader**. ed. ve çev. Lawrance Venuti. Londra ve New York: Routledge.
- _____.2012. Çeviri ve Çeviri Üstüne Söylemler. **Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) nedir?**. ed. ve çev. Mehmet Rifat. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- BGST Records. [14.05.2021]. Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları. <https://bgstrecords.com/sanatcilar/heyamoli-karadeniz-dillerinde-cocuk-sarkilari>
- Bhabha, Homi. K. 2016. **Kültürel Konumlanış**. çev. Tahir Uluç. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Biryol, Uğur. 2015. **Kazım'ın Sevdası: Kazimişi Oropa**. İstanbul: İletişim.
- Buran, Ahmet, Berna Yüksel Çak. 2012. **Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Crsytal, David. 2007. **Dillerin Katli**. çev. Gökhan Cansız. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Cuff, E.C., Sharrock, WW., D.W. Francis. 2015. **Sosyolojide Perspektifler**. çev. Ümit Tathıcan. İstanbul: Say Yayınları.
- Çeliktaş, Mecit. 2017. **Kizirnos Hemşince Sözlük**. Yayımlanmamış.
- Demirkol Ertürk, Şule, Saliha Paker. 2014. Beyoğlu/Pera as a Translating Site in Istanbul. **Translation Studies**, c. 7. s. 2: 170-185.
- Ersoy, Erhan Gürsel. 2007. The Hemshin People: Ethnic Identity, Beliefs and Yayla Festivals in Çamlıhemşin. **The Hemshin: History, Society and Identity in the Highlands of Northeast Turkey**. London: Routledge: 320-337.
- Fanon, Frantz. 1969. **The Wretched of the Earth**. Harmondsworth: Penguin.
- Garfinkel, Harold. 1967. **Studies in Ethnomethodology**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Genette, Gérard. 1991. Introduction to the Paratext. çev. Marie Maclean. **New Literary History**. c. 22. s. 2: 261-272.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir. 2011. **Çevirinin Abc'si**. İstanbul: Say Yayınları.
- Hall, Stuart. 1990. Cultural Identity and Diaspora. **Identity: Community, Culture, Difference**. ed. Jonathan Rutherford. London: Lawrance and Wishart: 222-236.
- Kolivar, Ayşenur, Onur Şentürk. 2020. Ali Babig: Ali Dede Hemşince. BGST Records. [14.04.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>
- _____. 2020. Bdzig Astağ: Küçük Yıldız Hemşince. BGST Records. [01.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=Lef8-3sMY0M>

_____. 2020. Madi Xağ: Parmak Ailesi Hemşince. BGST Records. [15.05.2021].
BGST Record YouTube Kanalı,
<https://www.youtube.com/watch?v=dcHI5APCgQ>

_____. 2020. Betke Aşxars Eger: İyi ki Doğdun Hemşince. BGST Records.
[16.05.2021]. BGST Record YouTube Kanalı,
<https://www.youtube.com/watch?v=whePSHh98UI>

_____. 2020. Heyamoli Karadeniz Dillerinde Çocuk Şarkıları. BGST Records.
[12.05.2021]. BGST Record YouTube
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLfhY8Y8LJd2X0HxN5X-gkNA-U1F8mbhQm>

Koyuncu, Kazım. 2004. **Hayde**. İstanbul: Metropol.

La Fontaine, J. D. 2017. Öküz Olmak İsteyen Kurbağa. çev. Mahir Özkan. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 7: 59.

_____. 2018. **La Fontaine'den Masallar; Masallar, Hikayeler 4**. çev. Nazım Hikmet. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____. 2018. Kurt Çoban Olmuş. çev. Hikmet Akçiçek. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 8-9: 77.

_____. 2020. **La Fontaine'in Masalları**. çev. Orhan Veli Kanık. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____. 2020. **Masallar**. çev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Macaulay, T.B. 1958. Minute on Education. **Sources of Indian Tradition, Vol.2**. ed. W. Theodore de Bary. New York: Columbia University Press.

Meluses. 2015. **Ğadulik**. İstanbul: Viya Müzik.

Newman, Paul. 2003. The Endangered Languages Issue as a Hopeless Cause. **Language Death and Language Maintenance: Theoretical, Practical, and Descriptive Approaches**. ed. Mark Janse, Sijmen Tol. Amsterdam: John Benjamins: 1-13.

Oseki-Depre, I. 1999. **Theories et Pratiques De La Traduction Littéraire**. Paris: Armand Collin.

Parmak Ailesi. [15.05.2021]. Sevimli Dostlar YouTube Kanalı,
<https://www.youtube.com/watch?v=ov7g2NtTUSo>

Rutherford, Jonathan. 1990. Third Space. Interview with Homi Bhabha. **Identity: Community, Culture, Difference**. ed. Jonathan Rutherford. London: Lawrance and Wishart.

Said, Edward W. 1978. **Orientalism**. London: Routledge & Kegan Paul.

- Saint-Exupéry, Antoine. 2015. **Küçük Prens**. çev. Cemal Süreya, Tomris Uyar. İstanbul: Can Yayınları.
- _____. 2016. **Bidzig Pirens**. çev. Mahir Özkan. İstanbul: Aras.
- Simonian, Hovann H. 2007. Hamshen before Hemshin: the Prelude to Islamicization. **The Hemshin: History, Society and Identity in the Highlands of Northeast Turkey**. London: Routledge: 19-42.
- Slattery, Martin. 2012. **Sosyolojide Temel Fikirler**. çev. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Ankara: Sentez.
- Taylor, Ann, Jane Taylor. 1806. Rhymes for the Nursery. London: Darton & Harvey. British Library, <https://www.bl.uk/collection-items/first-publication-of-twinkle-twinkle-little-star>.
- Topchiyan, Avetik. 2017. Abhazya Hemşin Deyim ve Atasözleri. **Gor: Hemşin Kültür Dil Tarih Dergisi**. s. 5-6: 58.
- Twinkle Twinkle Little Star. [01.05.2021]. Super Simple Songs YouTube Kanalı, <https://www.youtube.com/watch?v=wk4KHNJppjQ>
- Unesco Atlas of the World's Languages in Danger. [12.05.2021]. UNESCO, Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>
- Universal Declaration of Linguistic Rights Follow-Up Committee.1998. **Dil Hakları Evrensel Bildirgesi**. Barcelona.
- Uzunhasanoğlu, Hasan. 2018. **Titer: Hemşin Türkçesi Sözlüğü**. İstanbul: Lazi Kültür Yayınları.
- Vaux, Bert. 2007. Homshetsma: The Language of the Armenians of Hamshen. **The Hemshin: History, Society and Identity in the Highlands of Northeast Turkey**. ed. Hovann H. Simonian. London: Routledge: 257-278.
- Vova. 2005. **Hamşetsu Ğhağ, Hemşin Ezgileri, Songs of Hemshin**. İstanbul: Ada Müzik.
- Williams, Bernard. 1985. **Ethics and the Limits of Philosophy**. Londra: Fontana.
- Yamamoto, Akira Y. 1998. Retrospect and Prospect on New Emerging Language Communities. **Endangered Languages: What Role for the Specialist**. ed. Nicholas Ostler. Bath: Foundation for Endangered Languages.
- Zuğaşı Berepe. 1995. **Va Mişkunan**. İstanbul: Anadolu Müzik.

EKLER

Ek 1. Mecit Çelikaş'ın Yayımlanmamış Araklı Kizirnos Köyündeki Sözlük Derlemesi¹⁸

Kizirnos'taki Yayla Adları:

Tehkut

Kerenkaş

Xaçovit

Ağaçbaşı

Yer isimleri:

Xolçenkar

Xorçan

Veripos

Mönütpös

Mözümpös

Xeşnös

Sütlepös

Gorölöpös

Us

Vejon

Çalot

Teştut

Bono

İlumluk

Erecöğ

Xaçkar

Ğorğut

Süleymaneğiz

Ğuz

Xorayatak

¹⁸ Mecit Çelikaş'ın izniyle kullanılmıştır.

Delot
Lenderev
Kop
Gumdeğ
Dedernat
Alevras
Veritehkut
Teştut
Perenevöğ
Çayter
Karadak
Temeykar
Şağart
Areki
Çekucegöl
Gumbeneç
Vağnovöğ
Cirnot
Gağnut
Babencör
Xolçenkar
Kark
Tembadak
Gatengelek
Galer
Puhutki
Axbur
Doncut
Melenk
Dirikli
Gombura
Serişta
Duzxana
Perendaş
Karkölöx

Pazaxar
Geyduş
Xaç
Xorçan
Guşig
Xederat
Vonag
Çedeğun boğaz
Monut
Germalar
Galdeğ
Örödap
Öreçatak
Tixannes
Ğorğut
Gulag
Eraslar
Eşmeler

Gündelik Hayatta Kullanılan Kelimeler

Axbun: inek gübresi
Arevşoğ: hava sıcaklığının bir ağaca tırmanacak kadar kuru olması
Apartmel: karanlıkta el ile bir şeyleri gelişi güzel yoklamak
Ator: iskemle
Alxo: hantal, iri yarı
Aycif: yırtıcı kuş
Askabiç: dokuma tezgahının bir parçası
Adron: tezgâhta dokunan kumaşın kenarları
Agnaun: değirmende, acilen öğütülmesi için birine verilen sıra
Ağuz: yeni doğum yapmış ineğin ilk sütünün pişirilmesiyle yapılan yemek
Aboskal: sıra, tarlada yapılan işin nizamı, sırası
Armuz: evde bir yer
Badgal: değirmen taşının etrafında unun dökülmesini önleyen set
Barav: kocakarı
Beç: tırpan sapı, kabağın sapı, sap

Beduk: am sakızının amdan alınmamış hali
Besbexdal: parıldayan
Barasdar: kapının kasası
Bucik: buzak
Bardi: dişi akal
Bubul: civcivlikten yeni ıkmış tavuk
Bilegi: amur tepsi
Bulik: kız
Barosk: kazma, bel gibi tarım aletlerinin ağızları bozulunca körükle ısıtılıp ekile dövölerek yeniden şekil verilmesi
Cecorik: ateş böceği
Ciya: kıvılcım
Cimit. Beyin
Cendek: ok zayıf
Cernik: salıncak
Cöröx – Cörme: bataklık
Cigun: bir tutam otun birbirine bağlanması
Cilixtar: Cıvık hamurdan yapılan hamur işi
Cermedel: göz apağı
Cel: tarlada kesilen mısırların kökleri
Cucul: erkek cinsel organı
Cör: tırpanla biilen bir sıra ot
Ceğayit: ala karga
Cemur: taze sıcak mısır ekmeğinin içine peynir ve tereyağı konularak yapılan yemek
Cavuklamak: tırmalamak
Cipcok: pek ok, fazla
er: sulu inek gübresi
ererun: şelale
elpeşuk: yağmurlu, sisli hava
iten: kuru yaprak taşımaya yarayan, yabani fındık dalından yapılan büyük sepet
eri: ahşap mikser
elder: üstüne başına dikkat etmeyen
ar: süzek
urul: elbisenin yırtılmış, aşınmış kısımlarına verilen isim
ela: püsköl

Çölövit: Afacan, küçük çocuk

Çögen: meyve toplama aleti

Çerdon: dere suyunun değirmeni döndürmek için içinden geçtiği, değirmene bağlı dar, uzun dik yapı

Çergen. Evin içerisinde el ayak yıkanan yer

Çur: su

Çeytel olmak: meyvenin bir bölümünün ezilmesi

Çunçul: ormanda yetişen yenilebilir bir mantar türü

Celex: bütün iç organların hepsine verilen isim,

Dirma: süttten yapılmış bir yemek

Dodik: dokuma tezgahında bir parça.

Dodel: elinden iş gelmeyen

Dirmit: ormanda yetişen yenilebilen sütlü mantar türü

Ecça: kibrit çöpü

Enemit: yumak yapma aleti

Feli: kabak dilimi, bal kabağı

Filaleme: çarçabuk, bir an önce

Gobet: iri

Guguş; küçük tas

Gegma: büyük bakır güğüm

Göx olmak: küçük çocuğun üzerinden geçildiği zaman boyunun uzamayacağına duyulan inanış

Gohli: salyangoz

Gaban: kaya

Guguvak: Ormanda yetişen yenilebilen yabani bir mantar türü

Gogov: inek

Gobal: kalın sopa

Gumbul: ot yığını

Gocov: dokuma tezgahında ipliklerin birbirine dolanması

Gerneron: dokuma tezgahında yarısı dokunmuş, tamamlanmamış desen

Gosbağ: karatavuk kuşu

Goğcut: kertenkele

Geroç- Gegort: ucu eğri, dalı aşağıya çekmeye, meyveyi toplamaya yarayan sopa

Gogoniç: Ağıt

Gigil: yumurta

Ganci: yarılmış bir kütüğün iki parçasından biri

Gençul. Gürgen meyvesi
Gindilik: yuvarlak
Gisgindilik: yusuvarlak
Gargut: Dolu yağmur
Godik: kütük
Goytnik: el üzerinde oluşan mantar
Gundulbaş: tepetaklak
Gatneri: büyük kazan
Gadak. Doğurmamış camış, yavru camış
Giç: ısırik
Gigiç: diş
Gavran: varil
Gagal: erkek yumurtalıkları
Gudi: çamur kap
Gunçul: bir ağacı tamamen budamak
Gunç: yemeğin topaklanması
Galat: kaburga
Goşa: avuç
Ğaguğagarev: ömrün dertle sıkıntıyla geçmesi
Ğuz: güneş almayan, gölgede kalan yer arazi için
Ğul: boğaz, gırtlak
Ğozni: kirpi
Ğovit balığı: kaya balığı
İliğom: böbrek
İlistur: büyük süzgeç
Huhul: baykuş
Horkura: enişte, halanın kocası
Hovlamak: aniden hamle yapmak
Ka: şaşırma anında ani verilen tepki
Karit: hayvanın içkembesi
Köst. Yara kabuğu
Keğle: bit
Kaydax: kepek
Koçot: kuru ağaç kökü
Kuçul – Kurgut: dallı oldun

Konçul: bayat mısır ekmeklerinin suda pişirilerek içine peynir ve tereyağı ilave edilmesiyle yapılan yemek

Kotom: canım anlamında kullanılan ifade

Kutun: taneleri ayıklanmış mısır koçanı

Kerende: tırpan

Kukuç: bir bitkinin tomurcukları

Kotol: bir şeyin ucunun körelmesi

Lenger: yayvan kap

Levli: kor ateş

Lilik: diken ve benzeri orman meyvelerinin meyvesi

Lag: iyi yıkanmamış kapların üzerinde kalan yemek kalıntıları

Lapçur: gelişigüzel konuşan kişi

Leboz: açıklık alan, saçta, ormanda görülen açıklık alanı tanımlamak için kullanılır

Lagoz: kiler

Möğ: taze yaş hayvan yiyeceği

Mişnuk: ekmek içi

Meşveli uyuşuk, tembel

Mareslemek: kendini bırakmak

Mecüci: solucan

Manus: sadece camış için kullanılan, camışı tanımlamak için kullanılan gri renk

Merxovi: yaban mersini

Mağol: böğürtlen bitkisi

Marmaçel etmek: soğukta üşüyen ellerin sıcak ortama gelip aniden ısınınca oluşan ağrı

Mimit: sivilce

Maçar: odun kıymığı

Maşat: Mezar taşı

Ovonk: içinde her türlü yiyeceğin bulunduğu inek yalı

Ovonçur: inek için yapılan çorba

Onvali: birikmiş bulaşık kaplar

Onek olmak: hamur kalmış, pişmemiş ekmek

Ökbiç: dokuma tezgahında bir parça

Panti: ahırda ineklerin önünde otların konulduğu yer

Pofrel: haşlanarak yanma

Peştel: ısırganla veyahut ince bir çubukla vurulunca o acıya verilen isim

Por: büyük sinek

Pospol: büyük fare

Peşduz etmek: el ile yemek yemek, lokma

Pöğ: bel kısımları

Pipil: gözleme

Peleş: üstübaşı dağınık kişi

Poçinga etmek: derlemek, toparlamak

Pun: örümcek ağı

Purçuk: mısır püskülü

Peşko: soba

Papal: ekmek

Pur: bir tutam

Paçka: Geleneksel Doğu Karadeniz mimarisinde kiler olarak kullanılan ve yiyecekleri başta fare olmak üzere pek çok böcek ve haşerattan korumaya yönelik tasarlanmış, dört ayağı üzerinde duran, bağımsız ahşap yapı, serender.

Pompul: patlamış mısır

Pör bırakmak: kapının veya pencerenin hafif aralık kalması

Potrik: rüzgârda oluşan hortum

Papastal etmek: birini hırpalamak

Paravela: yeni gelinin eve gelenleri karşılaması

Pos/pös/ mos/mös : düzlük

Seyvon: çamaşır yıkamak için hazırlanan kül suyu

Soğun. Hiç olmasa anlamında bir bağlaç

Sumuç: baş parmak ve işaret parmağını gererek ortaya çıkan uzunluk, ölçü birimi

Salagan: dümdüz yüzey

Sekü: yamaç

Senzcdadel etmek: feryat edip ağlamak

Şol: otların üzerindeki ıslaklık

Teşik: eğrilmiş ipleri birbirlerine dolayan alet

Takarav: damat

Tol: kestanenin dikenini

Toli: erkek koyun

Tul: gergin bir şeyin kendini bırakması, gevşemesi

Terenda: evin ahır bağının üstünde boylu boyunca uzatılan ve evin yükünü çeken ağaç

Tapul: kar tanesi

Titer: kelebek

Teytepuk: kirpik

Tatul: kozalak

Talingat: yeni doğum yapmış ineğin ilk sütü

Tiz: zehirli mantarların tümüne verilen isim

Tebrellamak: yolmak

Teneslemek: soluk soluğa kalmak

Uğuzluk: cahillik

Viz ağacı: evin çatısını taşıyan dik konulan ağaç, viz ağacı dikildiğinde ev bitmiş anlamına gelir ve ev sahibine hediye getirilir, viz ağacına bahşiş asılır ve işi yapan usta onu alır.

Vanesle: battaniye

Veri: yaban

Vareç: dokumada tezgahının bir parçası

Vol: tarla bellenirken çıkan sert toprak parçaları

Yarmaça: yarılmış, sobalık yapılmamış kütük parçaları

Yoşa: boya

Zerdeve: sansar

Zayit: örümcek

Zuğali: ince uzun çubukları olan bir ağaç çeşidi

Zağ: balmumu

Zoço: çarık yapmak için hayvan derisinin en uygun yeri

Zotli: iri

Zomp: kuytulara rüzgârın bastığı kar kütlesi

Xolxan: farklı türden otların hepsine verilen isim

Xargel: çömlek pişirme işi

Xibar: ceviz büyüklüğündeki taşlar

Xalev: taşlık alan

Xila: ağaç dallarında biriken karlar

Xorxomit: erkeklerin cinsel organının tümüne verilen isim

Xon: bir şeyin tamamen yanmış, kömürleşmiş hali.

Xoroç: içine yenilebilen bütün otların bitkilerin katıldığı mısır unuyla yapılan ekmek

Xus: çorbaya koyulan mısır ununa verilen isim

Xoxol: kıymık, çer, çöp

Xil: toz

Xurçak: dairesel olarak dizilen ve yukarıya doğru daralarak yükselen ot yığınının ortasındaki kazık

Xaxaç: buzağın işkembesi
Xesaçur: mısır unu koyularak, inekler için hazırlanan yal
Xılça: yenilen bir şeyden geriye kalan sulu ya da kuru ufak kalıntılar
Xertiç: yenilen meyvenin çöpü
Xuduş: kuru yaprak
Xoznuk: yosun
Xom: koku
Xerik: kafa
Xup: yün eğirmek için kullanılan aletin ucunda ağırlık yapan ahşap daire kısım
Xeşverel olmak: hararetlenmek, susamak
Xerxeriç: kumaştan ve metallerden yapılan bir ritim aleti
Xoncel: erime biçimindeki yanık, yanma
xoruk: baca
Xalgecuk: içinde çorba pişirilen çamur kap
Xoşli: tohumluk bırakılan kendir

Ahırla ilgili terimler:

Panti: ahırda hayvanların önlerinde otların konulduğu yer
Çenezğar: ahırın ortasından, ineklerinin idrarının dışarı akmasını sağlayan oluk
Gundeğ: ahırın altındaki ahşap döşeme
Arhekum: ineğe seslenme ve ahıra çağırma “ahıra kel”
Arheçur: ineğe seslenme ve ahıra çağırma “suya gel”
Arhiver: ineğe seslenme ve ahıra çağırma “aşağıya gel”
Hivyer: ineğe seslenme ve ahıra çağırma “yokuşa gel”
Henoğlum: inek sahiplerinin ineğe seslenme, çağırma ifadesi
Hevertgali: ineklerin atlayarak, koşarak gelmesi
Xevçikti: ineklerin ahırdan koşarak çıkması
Pezel etmek: ineklerin bir şeyden rahatsız olup hepsinin birden koşması

Kizirnos'ta Bitki Çeşitleri:

Zöoh: böğürtlen
Onjura: kötü kokulu bir bitki
Zimbilak: diken ucu diye bilinen bitki, zimilanga
Eğiç: ısırgan
Gaguri

Keltat: yedi damar otu, sinirli ot

Zuğali

Geroni

Kurç

Mağul

Petöt

Meğelxot

Pağo

Gendra

Puğre

Gatenpuğre

Şompurt

Barmakli şompurt

Çomax

Xomlixolxan

Unduz

Tetmaxot

Şaxot

Pempaxot

Pilonç

Garapilonç

Ex pilonç

Zurnalık oti

Yılandili

Gatnarot

Monenex

Guytnik yaprağı

Ağu

Delot

Temendaş

İsir

Çapula

Gündöndü

Paçvenek

Xoskin

Moloş
Kekre
Ğorbol
Parpar
Xozboncuk
Oskodron
Gatenderevi
Gongoroş
Töş
Beyduk
Lorhendi
Nosel
Nosruç

Meyve isimleri:

Armutlar:

Kosekgen
Tetmakgen
Lisekgen
Gatekgen
Zurzulap
Silap
Xorumgen
Mongenap
Haxurap
Uzunik
Veri
Değirmen armutu

Erikler

Ağusken
Omraivil
Xaçgen

Kabak ismi

Macor

Ek 2. Aras Yayıncılık Sitesinde Bdzig Pirens'e Dair Bilgiler

Kategori	: Çocuk Kitapları
Dili	: Hemşince
Çevirmen	: Mahir Özkan
Özgün dili	: Fransızca
Editör	: Hikmet Akçiçek
Baskı bilgileri	: 1. Baskı, Haziran 2016
Sayfa ve boyut	: 104 sayfa, 13,5x20 cm
ISBN	: 9786065753665

Ek 3. Aras Yayıncılık Sitesinde Küçük Prens Ermenice ve Hemşince Çevirisi Kapakları

Küçük Prens ya da 'Փոքրիկ Իշխանը' ya da 'Bidzig Pirens'

Ek 4. Bidzig Pirens Son Sayfada Bidzig Pirens'e Dair Türkçe ve İngilizce Bilgiler

BİDZİG PIRENS (Küçük Prens)	BEDZIG PERENS (Little Prince)
Antoine de Saint-Exupéry	Antoine de Saint-Exupéry
Hemşince	Hamshenian
Çeviren Mahir Özkan	Translator Mahir Özkan
Mayıs 2016, İstanbul	May 2016, Istanbul
Baskı/Printing Sena Ofset 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 613 38 46 Sertifika No: 12064	

Ek 5.

**HEMŞİNCENİN GÜNDELİK PRATİKLERİNİN İZİNDE
ARTVİN HOPA'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ANKET ÇALIŞMASI DETAYLI
SORU-CEVAP**

K01, Üniversite Öğrencisi, 22

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyorum. Konuşuyorum da. Ama konuşmaya çekiniyorum. Aile içinde konuşuyoruz. Daha çok anne tarafı. Tataroğlular.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Nasıl?

Karıştırmıyorum genelde. Ama Hemşince bilgim kısıtlı olduğu için çok da akıcı konuşamıyorum. Ama derdimi anlatabiliyorum.

3. Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanıyor musun?

Evet.

4. Hemşince konuştuğunu varsayarsak ne oranda Türkçe kullanıyorsunuz?

%35, 40'ı Türkçedir.

5. Hemşince okuyor musun? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Babamın Hemşin tarihine dair birkaç tane kitabı var onlara göz gezdirdim.

6. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Tabi ki de düşünüyorum. Her dil gibi onun da bir sonu var. Yaklaşık 200 yıl içinde son bulacağına inanıyorum. Bu duruma da üzülürüm.

7. Kaybolmaması için ne yapmalısınız?

Bir dil bir insan diyoruz. Kaybolmaması için kullanılmasını yaygınlaştırmalıyız. Bildiğimiz kadarını çocuklarımıza aktarmalıyız. Hemşince müzikleri dinlemeliyiz. Çavuşlu'dan grup vardı. Neydi adı... *Meluses*. O tarz birkaç grup daha var. Eski müzikleri de dinliyoruz tabi.

8. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musun? Hemşincenin hayatta kalması için ne gibi bir anlamı olur?

Okurum. Ama ne kadarını anlarım o da muallakta.

Tabii ki de anlamlı olur ve etkili olacağını da düşünüyorum. Çünkü Hemşin gençleri her yerde var. Hemşincenin yeterli olduğunu düşünmüyorum. Dil açısından. Dil bilgisi açısından. En azından ben o kadar bilmiyorum.

K02, Öğrenci, 18

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyorum. Konuşuyorum. Daha çok yaşlılarla. Onlar gençliklerini anlatıyorlar. Bizde dinliyoruz. Bilmediğimiz konular hakkında destek alıyoruz.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz?

Evet. Bir şey anlatırken Türkçe, Türkçe ismini bilmiyorum Hemşince söylemek zorunda kalıyorum. Şu an o kelimeler aklıma gelmiyor. %10 falan.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Okuyorum. Hopa'da çıkartılan dergiler var. *Gor* dergisi var. Dergide mesela ailelerin Hemşince soy isimleri oluyor ya onlar var köylerin Hemşince isimleri nerden geldiği, Hemşince kelimelerin nerden geldiği, espriler, hikâyeler falan oluyor.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Çok yıllar sonra olabilir. Evet üzülürüm. Çünkü güzel bir dil.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Türkçe kadar Hemşince de konuşulabilir. Çocuklarla konuşulması gerekir. Büyüklerden de az kullanılan kelimelerin öğrenilmesi gerekiyor.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okurdum.

7. Bu tarz çeviri eserlerden haberdar mısınız?

Yok bilmiyorum.

8. Mesela Küçük Prens var. Hemşinceye çevrilmiş. Bunun gibi büyük eserlerin Hemşinceye çevrilmesi sizce Hemşincenin hayatta kalması adına bir şey ifade ediyor mu?

Çok önemli bir şey. Başka kitaplar da çevrilebilir. Güzel olur.

K03, Nakliyec, 33

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum, konuşuyorum, özellikle evdeki büyüklerle, çalıştığım firmadaki yetkili personelle çok Hemşince konuşup ofis içerisinde de Hemşince konuşuyoruz. Genelde onlarla konuşuyorum.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Evet. Arada karıştırdığım oluyor. Bazen. Hemşince konuşurken Hemşincenin içerisine daha çok Türkçe katıyoruz. Nasıl desem yüzde yüz Hemşince konuşuyorsak Türkçe kelimeler bunun yüzde otuzunu götürür. Yani bilmediğim kelimeler olunca onu Türkçeden ilave ediyorum.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hayır. Ulaşamıyorum. Ulaştıklarım da benim konuştuğum Hemşinceyle örtüşmediği için, farklı olduğu için çok böyle, cezbeden bir tarafı olmuyor. O yüzden okumuyorum. Bazen işte şarkı sözlerine falan bakıyorum, ama benim konuştuğum şekilde değil biraz daha farklılaşmış olduğu için çok tercih etmiyorum.

4. Peki, bu alandaki kitaplardan, Kaynaklardan haberdar mısınız, sadece şarkılar mı yoksa?

Yok, bir o *Bidzig Prens* var. *Gor* mu dur nedir o nu takip ediyorum. O arada sırada ofise geliyor. Özel takip etmiyorum ama oradan bakıyorum.

5. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Muhtemelen benim çocuğumdan sonrası konuşmayacak. Bu duruma da üzülürüm. Şöyle, üç yaşında bir çocuğum var. Ev içinde konuşurken bile en azından kulak aşinalığı olsun diye kullanıyorum Hemşince sözcükler. Ama eşim de ben de Hemşinli olmamıza rağmen, birbirimizle bile konuşmuyoruz Hemşince. O yüzden muhtemelen benim çocukla bitmiş olacak.

6. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Bol bol konuşulması lazım. Yani şuna inanmıyorum mesela, öyle atıyorum dergiyle sözlükle şunla bunla, dil olarak öğretilip de şey yapılacak durum değil diye düşünüyorum. Ama biz ne yaparsak yapalım kaybolacak.

7. Dil olarak öğretmekten kastınız nedir?

Yani dil olarak, diğer dünya dilleri gibi öğretilbilir mi? Yapılır mı? Yapılırsa devamı olur mu? Onu da bilmiyorum çünkü çok yöresel küçük bir yapının dili olduğu için. Çok da az kullanıyoruz.

8. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okurum ama. Mesela atıyorum bir roman çevrildi, o romanın birkaç sayfasını yani meraktan nasıl yazıldığını, Hemşincenin nasıl çevrildiğine bakmak için okurum ama özel bir ilgim olacağını düşünmüyorum.

K04, İşletmeci, 35

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz? Neler konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyoruz, konuşuyoruz, arkadaşlar arasında, evdeki yaşlılarla, babaannemizle amcamızla, biliyoruz sayılır yani. Normal gündelik hayat, gündelik şeyleri, konuşma şeyleri, hâl hatır sormayı, normal konuşuyoruz yani ne varsa konuşuyoruz.

- 2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Türkçe konuşurken %10, %5 karıştırıyoruz ona, kelimelerin yetmediği, yerde onu takviye ediyoruz. Hemşince konuşurken de Türkçe daha çok katıyoruz. Türkçe konuşurken Hemşince az katıyoruz ama Hemşince konuşurken Türkçeyi çok katıyoruz. Bunun nedeni etrafımızda öyle eskisi gibi konuşanlar olmadığı için, biz daha çok Türkçe konuştuğumuz için dil kaybolmuyor ama konuşulmuyor. İnsanların çoğu dili biliyor ama konuşamıyor. Yuvarlayamıyorlar dili.

- 3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Hemşince okuyoruz desek yalan olur. Bir o *Gor* dergisi var. Ara sıra ona bakıyoruz. Zaten anlayamıyoruz. Yazıları değişik geliyor. Yazı dilinde değişik geliyor. Konuşurken anlaşılıyor ama yazıyı okurken değişik oluyor. Ama gündelik hayatta konuşuyoruz.

- 4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Dil kaybolmaz. Tamam, bu küçük bir dil az kişi konuşuyor ama bu dil kaybolmaz bu Hopa'da da konuşuluyor, Pazar'da da konuşuluyor, Borçka'da da konuşuluyor. Bu kaybolmaz. Konuşulmaz ama biri konuştuğu zaman insanlar anlar bu Hemşincedir der anlar. Çocuklara da yavaş yavaş aşılanır yani. Diller kaybolmaz. Çok ölen dil var, kaybolan dil var.

Onlar çok ufak mesela, kabilelerin dilleri vardır mesela Afrika'da bilmem nerde Avustralya'dakiler, onlar az oldukları için. Şimdi Hopa'nın nüfusu Hemşinlilerin nüfusu 50.000 var mı? 50.000'e yakın Hopalı Hemşinli var.

- 5. Hemşincenin kaybolmasına üzülür müsünüz? Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Üzer tabi. Dillerin kaybolması çok kötü bir şey. Hemşince sonuçta güzel bir dil. Başka dillere de dayanıyor. Başka ülkelerde de konuşulan bir dil. Sadece bizde değil.

- 6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Okuruz. Hemşin tarihini anlatan nerden geldiğimizi bu dilin ne olduğunu anlatan kaynaklar olursa okuruz tabi.

K05, Öğrenci, 10

- 1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz? Neler konuşuyorsunuz?**

Azıcık. Bazen babam ve annem evde konuşuyor. Ben de onların konuşmasına eşlik ediyorum. Babaannemler köyde konuşurken onlarla da konuşuyorum.

- 2. Peki, ne gibi şeyler konuşuyorsunuz?**

Annemle babam ev için bir şeyler alırken bize hiç sormuyorlar, o zaman ben de anlayınca konuşuyorum onlarla. Bunu alın falan diyorum. Babaannemler de köydeki evimizi yapmak için malzemeler alıyorlar, onlarla da konuşuyorum. Öyle.

3. Peki, Hemşince kitaplar olsa okur musunuz? Küçük Prens'i duymuşsunuzdur. Onun Hemşincesi olsa okur musunuz?

Eğer biraz daha öğrenirsem okurum.

4. Yani şu an yeteri kadar bilmediğinizi mi düşünüyorsunuz?

Yani biraz daha babaannemleri iyi dinlersem olabilir.

5. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz?

Öğretmenim yani bizim sınıftaki herkes Hemşince konuşuyor nerdeyse. Dışardaki tanıdıklarımız da konuşuyor. Yani kaybolmuyor bence.

K06, Profesyonel futbolcu, 31

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Genelde sıklıkla aile içerisinde, arkadaşlarımızla, sürekli olmasa da bazı kelimeleri, daha sıcak bulduğumuz için direk söyleyebiliyoruz. Mesela *inç genez* nasılsın, günlük konuşmaları. Nasılsın ne yaptın nere gidiyorsun?

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

O genelde aile içerisinde hızlı konuşurken olabiliyor. İki dil birbirine karışıyor.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Yok hayır. Sadece aileden öğrendik öyle.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Kaybolacağını düşünmüyorum gibiyim ama şimdi yeni nesilde biraz şey var yani bizim alttakilerde biraz daha öğrenme sıklığı azalıyor yani. Kaybolursa üzülürüm.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Biz okuyarak öğrenmedik belki okutularak öğretilir. Kurslar vs. olabilir.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Düşünebilirim. Okuyabilirim.

7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Bu anlamda dile bir katkısı olacağını düşünmüyorum.

K07, Müzisyen, 31

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum. Konuşuyorum. Aile içerisinde konuşabiliyorsunuz. Yakın arkadaşlarınızla dostlarınızla konuşabiliyorsunuz. Hemşince bilen insanlarla sık sık konuşmayı tercih ediyorum.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verirsiniz? Oramı nedir?

Şöyle aile içerisinde konuşmaya başladıkça Hemşincenin, mesela Teşekkürler, ya da başka şeyler olmadığı için Hemşince konuşurken tabi ki o şeyler karışıyor. Çünkü o dil diyalektiğinde o şey yok. Rica kelimeleri yok. O yüzden de Hemşince konuştuktan sonra, o şeyler Türkçe ile birlikte karışık ilerliyor.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hemşince okumuyoruz. Kulaktan dolma sonuç itibariyle, hiçbir yazılı şeyi yok. Ama şöyle bir durum var. Yeni oldu galiba Mahir Özkan diye bir arkadaş var Hemşinli o bir kaynak şey yaptı. Küçük Prensi çevirdi. Ona baktım. Anlamıyorsunuz zaten. Okuduğunuzu da anlamıyorsunuz. Öyle bir durum var.

4. Neden anlamıyorsunuz?

Dil, kulak aşinalığıyla ilgili bir durum, alışık olmadığımızdan kaynaklı olabilir. Bilmiyorum.

5. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Anlayabilirsem okurum. Sonuç itibariyle bir roman ya da bir hikâye olduğu zaman, Hemşince eğer okuduğumu anlayabiliyorsam neden olmasın.

6. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Hemşincenin bir alfabetik bir durumu yok. Bir alfabesi de yok o yüzden hani şu anda gerçekten nasıl bir sistemde devam ediyor ama okursunuz yani kaynak olursa ya da işte kitap olursa okunur ama anlayabileceğimizi çok fazla düşünmüyorum.

7. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Hemşincenin kaybolacağını şöyle düşünüyorum. Yeni dönem insanların aile içerisinde konuşmaktan çekincesi olduğunu düşündüğüm için evet kaybolacağını düşünüyorum. Sonuç itibariyle biz anne babamızın konuşarak ilerlediğini bildiğimiz için kulak aşinalığından öğrenilmiş bir dilden bahsediyorsunuz. Evet yani kaybolacak çünkü yeni jenerasyon Hemşinceyi ev içinde konuşmayı tercih etmiyor. Hemşinceyi ev içinde konuşmayı tercih etmediği için de tabi ki kaybolacak ama bunun için ne yapılabilir dersiniz

çeviriler kitaplar, yazılar işte müzik, sinema gibi şeylerle kaybolmasını biraz daha önleyebiliriz ama yok olacağı yüzde yüz gibi geliyor bana

8. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Biz okuyarak öğrenmedik belki okutularak öğretilir. Kurslar vs olabilir.

Düşünebilirim. Okuyabilirim.

Bu anlamda dile bir katkısı olacağını düşünmüyorum.

K08, Aşçı, 42

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Evde konuşmamayı tercih ediyorum. Çocuk daha küçük olduğundan dolayı. Türkçesi bozulmasın diye. Ama çok istiyor Hemşince konuşmayı bazen konuşuyorum ama toplumda arkadaş ortamımda gerektiği zaman konuşuyorum. Aile içerisinde çocuk olduğu sürece konuşmamaya dikkat ediyorum. Ama çocuğa da öğretiyorum yani. Hemşinceyi bazı kelimeleri, yani lazım olduğu yerlerde söylüyorum. Kendi çok istiyor. Oturuyor bazen Hemşince soruyor. Biz soruyoruz o Türkçe cevap veriyor. Yani cevap verdiği kadar Hemşince cevap veriyor ama cevap veremediğini Türkçe cevap veriyor. Hemşinceyi biz söylüyoruz.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Örneğin çocukla konuştuğum zaman. Evde Türkçe konuşuyorum bazen farkında olmadan dalgınlıkla Hemşince konuşuyorum. Çocuk hepsini bilmediği için böyle üstüme bakıyor. Anne onu anlamadım diyor ve ondan sonra kendime geliyorum ve tamam oğlum özür dilerim deyip Türkçe devam ediyoruz. Öyle ne bileyim konuşuyoruz işte.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Bunu benim amcamın oğlu çok araştırma yaptı bizle çok konuştu yazmaya çalıştı ama Hemşince yazmak çok zor. Mesela bir tane dua var onu Hemşince okumak zorundayım. Yazmakta çok zorlandım. Eşim yazdı daha doğrusu. Yazamadım. Hemşince kelimeler bazen Türkçeye karışıyor ve tam belli olmuyor. Onu yazmakta çok zorlanıyoruz yani.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Evet. Tabi ki üzer yani kendi şeyimizi unutmak istemiyoruz. Aslımızı nereden geldiğimizi kökenimizi unutmak istemiyoruz. Yani Hemşincenin her zaman devam etmesini isteriz ama. Bu okulda olan çocuklar için çok zor oluyor. Mesela yazın okul bittikten sonra, okula başladığı zaman çocuğun Türkçeye

dönüşü çok zor oluyor “giderum gelurum” Türkçesi bozuluyor. Onun için devamlı yazın da Türkçe konuşmayı tercih ediyorum.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Yani kökenimizi unutmamayı tercih ederim. Her zaman Hemşince konuşup arkadaşlarımızla her zaman Hemşince konuşmayı tercih ederim. Hemşincenin kaybolmamasını isterdim.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Tabi ki okurum severek okurum.

7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Tabi ki Hemşincenin unutulmaması ve Hemşinlilerin daha çok eski konuşmaları bilmiyoruz onları öğreniriz. Diye düşünüyorum. Eskilerin konuşmaları bazen babaanneler konuştuğunda o ne anlama gelir bilmiyoruz mesela. Annem onlar bile zor telaffuz ediyorlar. Eski Hemşinceyi öğrenmek çok isterdim öyle bir şey olsa alır okurdum.

K09, Hemşire, 45

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince anlıyorum ama konuşamıyorum. Tam telaffuz edemiyorum. O da Laz ve Hemşin karışımı bir kişi olduğum için. Anne ve babadan kaynaklı dünyaya geldiğim için ailede konuşulmadığı için anlamıyorum.

Peki, Lazca ile ilgili durum nasıl. Konuşuyor musunuz? Anlıyor musunuz?

Lazca çok az kelimeler. Çok az az. Basit olan şeyleri yani günlük hayatta kullanılan birkaç cümle mesela. Hemşinceyi büyüdüğüm ailede arkadaşlar olduğu için daha çok anlıyorum ama konuşamıyorum. Telaffuz etsem çok yanlış kelimeler çıkıyor. Yani çok farklı farklı şeyler oluyor. O yüzden konuşmuyorum.

2. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Yo. Hemşince kaynak bir dergi var burada çıkarılan derginin adını şu an hatırlamıyorum onda böyle eskiye dayalı şiirler, Hemşince hani o konuşulan terimler falan yazıyordu. Oradan baktığım zaman okuması ve telaffuzu bana çok zor geldi. Yabancı gibi geldi. Zaten okuyamadım telaffuz da edemedim. O kadar onun dışında görmedim.

3. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Yıllar sonra olacağını düşünüyorum. Üzülürüm.

4. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Bence çocuklarına öğretsinler derim. Aile içerisinde. Bu şeyi aktarsınlar yani bu dili aktarsınlar, kaybolmasın.

5. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**
Tabi ki okurum severek okurum.
6. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**
Tabi ki okurum. Çevirisi yapılmış eserlerden haberdar değilim.

K010, İşçi, 55

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**
Evet biliyorum. Konuşabiliyorum. Hemşinlilerle konuşuyorum. Arkadaş çevremle, ailemle, genellikle Hemşinlilerin olduğu her yerde yarı Türkçe konuşuyorsam yarı Hemşince konuşmayı tercih ediyorum.
2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**
Hayır, karıştırmak zorunda kalmıyorum ama doğal olarak diller arasında bir temas olduğu için Türkçeden ve değişik dillerden alınmış kelimeleri de Hemşincenin içerisinde kullanabiliyorum. Kullanıyorum. Geçişler var iki türlü.
3. **Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**
Hemşince harfleri bilmiyorum. Dolayısıyla, sadece işte Latin alfabesiyle yazılmış olanları okuyabiliyorum, transkripsiyonları.
4. **Ne gibi kaynaklar okuyorsunuz?**
Gor dergisi var onu okumaya çalışıyorum.
5. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**
Evet. Düşünüyorum. Üzer. UNESCO'nun raporlarında açıkça tehlikede olan diller kategorisi altında değerlendirildiği için. Böyle giderse ve bir önlem alınmazsa en fazla 50 yıl dayanır diye düşünüyorum.
6. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**
Kurslar açılmalıdır. Anne babalar ebeveynler çocukları ile Hemşince konuşmaya özen göstermelidir.
7. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**
Tabi okurum.
8. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Şimdi Hemşince edebiyat anlamında entelektüel dünyada işlenmemiş bir dildir. Dolayısıyla örneğin Dostoyevski'nin bir eserini Hemşinceye çevirmek çok zor bir şeydir. Yani hemen hemen bugünkü kelime hazinesiyle mümkün değildir diyebiliriz. Bu bakımdan Hemşinceye çevrilen kitabın eserin diline bakmak lazım. Örneğin arkadaş *Küçük Prens*'i Mahir Özkan Hemşinceye çevirdi. *Bidzig Prens* diye, oradaki diyaloglar nispeten daha basit olduğu için okunması ve çevrilmesi daha kolay olur diye düşünüyorum.

9. Peki, onun ne gibi katkısı olmuştur Hemşinceye.

Yani Bidzig Prens'in Hemşinceye ne gibi katkısı olmuştur derken zaten bu işlerle ilgilenenler biraz mürekkep yalamış kitap okuyan bu dillere ilişkin kafa yoran insanlar olduğunu düşünüyorum

10. Dilin hayatta kalması adına?

Dilin hayatta kalması adına çok büyük katkı sağlayacağını düşünmüyorum. Zaten bu dille ilgili olan kişiler okuyor bunu. Yani o kitabı burada kaç tane Hemşinli okumuştur. Ben dâhil hiçbirimiz okuduğunu düşünmüyorum. Ancak böyle çalışmalar yine de motivasyon açısından önemli.

K011, Ziraat mühendisi, 48

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Evet, biliyorum konuşuyorum bildiğimiz kadarıyla konuşuyoruz. Genelde kendi aramızda arkadaşlarımızla Hemşinlilerle, Hemşince konuşmaya çalışıyoruz. Çocuklara Hemşince öğretmeye çalışıyoruz. Evde çocuklarla Hemşince konuşmaya çalışıyorum. Hanım da Hemşinli genelde kendi aramızda Hemşince konuşuyoruz.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Yo pek büyük bir karışıklık olmuyor sadece Hemşincede olmayan bazı kelimeleri Türkçe kullandığımız zaman bir karışıklık olabiliyor.

3. Türkçe konuşurken Hemşince karışıyor mu?

Yo istemediğimiz sürece karışmaz.

4. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Konuşulduğu şekilde yazılan yazıları okuyoruz ama alfabesini malfabesini bilmiyoruz. Bir iki dergi var Hemşince çıkan dergiler var onlardan okumaya çalışıyoruz. *Gor* muydu? Bir de bir iki hikâye kitabı var Hemşince.

5. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Kesinlikle, kaybolacağını düşünmek de istemiyorum. Onun için de çocuklarımla Hemşince konuşmaya çalışıyorum.

6. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Ben olsam, Hemşincenin kaybolmaması için, kendim çocuklarla birlikte Hemşince konuşmaya çalışıyorum. Ailemle Hemşince konuşmaya çalışıyorum. Hemşinli olan herkesin Hemşince konuşması gerektiğini düşünüyorum. Elimden geldiği kadar da konuşun yapın edin diye uğraşıyorum.

7. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Sonuçta İngilizceden Türkçeye çevrilmiş kaynaklar gibi okuyacaksak okuruz. Niye okumayalım.

8. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Dil kültürdür gelenektir, özdür arkasıdır. Kaynak olarak bunların tabi ki okunması lazım. Yani olsa iyi olur tabi Hemşincenin ne demek olduğunu bilmek isterim alfabesini öğrenmek isterim bu kültür sonuçta. Bir kültürü tabi ki okumak isterim.

K012, Esnaf, 44

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyorum, konuşuyorum, bütün arkadaş çevrem, aşağı yukarı bu dili bilen herkesle konuşuyorum.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Tabi ki genellikle oluyordur böyle şeyler. Şöyle ki Hemşincenin bazen Türkçe karşılığı olmayan yerlerde Türkçe kullanıyorsun, Türkçenin karşılığı olmayan yerde Hemşince kullanıyorsun.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hemşince okumuyorum. Kaynakları duydum. Sözlük çıkarıldığını duydum. Kitap yazılıyormuş, sözlük çalışması varmış,

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Kaybolacağını düşünmüyorum. Kaybolacak olsa üzülürsün tabi. Dar bir çevreden baktığımız için böyle görünüyor olabilir.

5. Kaybolmaması için neler yapılabilir?

Sözlük çalışmasının daha yaygınlaşması gerektiğini düşünüyorum. Aileler, Hemşince artık çok fazla konuşamıyoruz. Yeni nesil buna yatkın değil çok fazla. Aile yaşamından çok uzak olduğu için yani eskilerden uzak olduğu için

böyle şeyler çok yaygın değil. Biz de nispeten eskilerle daha çok konuşuyoruz.

6. Çocuğunuza öğretiyor musunuz?

Ona anneme öğretmesini şey yapıyorum. Söylüyorum. Genellikle annemle birlikte olduğu zaman bir şeyler konuş diyorum. Evde eşim Hemşince bilmediği için çok zor oluyor.

7. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Haberdar değilim olsa okurum.

8. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Gençler arasında daha yaygınlaşır. Böylece kaybolması en azından uzun sürelere yayılmış olur.

K013, Esnaf, 40

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum. Türkçeyi az biliyorum. Bilen herkesle Hemşince konuşurum. Mesela *kezi hede Hemşince ğarbegayim ama tun çkidez* yani?¹⁹ Yani senle konuşabilirim.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Hemşinceyi hiçbir şeye karıştırmam. Hemşince konuşurken Hemşince konuşurum.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hemşince dergiler *Gor* falan çıkınca okuyoruz. Bir de internette takip ediyorum yani.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Tabi ki düşünüyorum. Doğal olarak kaybolabilir ama ben çocuklara öğretilmesinden yanayım.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Çocuklara kurslar açılabilir Hemşin gelenek görenekleri festivalleştirilebilir, ilgi çekici şeyler yapılabilir. Ve sürekli Hemşince bilen Hemşince konuşmalı bence Türkçe değil. Böyle kaybolmaz.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Kesinlikle okurum. Haberdar değilim. Bilmiyorum. Herhangi bir kitap dergi mecmuanın çevrildiğini duymadım.

¹⁹ Seninle Hemşince konuşabilirim, ama sen bilmiyorsun yani.

7. **Peki, Küçük Prens gibi Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Çok büyük katkı sağlar. Belki de eline kitap almayanlar bu sayede kitap okuyabilirler. Ciddi bir şey olur. Ciddi bir çalışma olur.

K014, Matematik öğretmeni, 48

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince Hopa'da yaşadığım yıllarda az çok öğrendiğim kadar biliyorum. Çok az konuşuyorum.

2. **Nasıl öğrendiniz?**

Arkadaşlarımdan ve etraftaki insanlardan duyarak öğrendim.

3. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Evet düşünüyorum. Çünkü yeni nesil Hemşinceyi çok fazla konuşmamaya çalışıyor. O yüzden de Hemşincenin kaybolacağını düşünüyorum.

4. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Mesela aile kendi içerisinde birçok şekilde Hemşince konuşmalarını devam ettirebilirler. Artı Hemşince kaynakları bulup bunları çevirip Hemşinceyle ilgili çalışmalara kaynaklar oluşturabilirler.

5. **Hemşince kaynaklardan haberdar mısınız?**

Birkaç tane Hemşince kaynak görmüştüm. Ama bu kaynakların da yazı dilinden kaynaklı olarak Türkçe Hemşince şeklinde yazıldığını yani Türk alfabesi kullanılarak yazıldığı için onları biliyorum. Ama çok fazla böyle Hemşince kaynaklar bilmiyorum.

6. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz? Bunların ne gibi etkisi olur?**

Okuyamam ama Hemşince kaynakların başka dilden çevrilip okunması Hemşincenin öğrenilmesi noktasında da artı sağlayacaktır. Yani dünya artık birçok dillerin sahip olduğu bir yer olduğuna göre Hemşinliler de kendi dillerini başka çeviriler okuyarak kendilerinin anlayabileceği şekilde daha da geliştirebilirler yani.

K15, Öğrenci, 13

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Biliyorum konuşuyorum. Evdeki aile bireyleri ile arada sırada fazla değil. *İnç genez* nasılsın yani iyi misin? Yani fazla bir şey konuşmuyoruz da

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Nasıl? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler**

kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Hayır.

- 3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Hemşince okumuyorum.

Hayır.

- 4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Evet. Pek üzmez. Çünkü Lazların Lazcası nerdeyse kaybolmuş, pek üzülen yok.

- 5. Kaybolmaması için neler yapılabilir?**

Hemşinli olanlar günlük yaşamda arada sırada kullanmalı.

- 6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Okurum. Küçük Prens çevrilmişti.

- 7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Bilmediğimiz kelimeleri bilebiliriz.

K16, Öğretmen, 31

- 1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince biliyorum çok az konuşuyorum. Konuşunca evdekilerle annemle babamla, babaannemle rahmetliyle konuşuyorduk.

- 2. Neden az konuşuyorsunuz?**

Günlük hayatta daha çok Türkçeye maruz kalıyoruz. Bütün hayatımız arkadaşlarımız Türkçe üzerine kurulmuş. İhtiyaç pek olmuyor açıkçası o yüzden.

- 3. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Nasıl? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Türkçe konuşurken öyle bir zorluk çekmiyorum. Hemşince bir kelime gelmiyor aklıma ama Hemşince konuşurken birçok Türkçe kelimeyle karıştırmak zorunda kalıyorum.

- 4. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Yok. Kitaplar var ama çok fazla okuduğum söylenemez. Küçük Prens var. Hemşin kültürü üzerine Mahir soy ismini unuttum onun bir kitabı var. Bazı dergilerde yazılar var. Birkaç tane şiir, mâni gibi derlemeler var.

- 5. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Kaybolacağını düşünüyorum. Bütün etnik diller gibi bunun da kaybolacağını düşünüyorum tabi ki üzülürüm. Anadilimin yok olduğu anlamına geliyor bu.

6. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Bir dil öğrenmek için öncelikle anadilini öğrenmesi lazım öğrencinin çocuğun, ilk başta Hemşince konuşması lazım evdekilerle 2 yaşına 3 yaşına kadar onu öğrettikten sonra Türkçeyi öğretmesi lazım. Bu şekilde kaybolmayabilir. Onun dışında da yayınların çevirilerin yaygınlaştırılması gerekir. Günlük hayatta kullanıma sunulması lazım bununla ilgili oturup tartışmalar yapılması lazım. Büyüklere yönelik

7. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Tabi merak ediyorum böyle şeyleri.

8. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Yaygınlaşması, popülerliğinin artması ile ilgili bir destek olabilir. Onun dışında okumaya meraklı insanların kendi dilinde ana dilinde okuma ihtiyacını da giderebilir.

K17, Serbest meslek, 45

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Sürekli konuşuyorum. Bilen herkesle konuşuyorum. Evde konuşuyorum. Caddede her yerde konuşuyorum.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Nasıl? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Hayır. Ara ara. Takviye lazım da. Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler koyuyorsun. Destek.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Öyle bir şey yok ki alfabe yok ki. Yazımız olmadığı için.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Hayır.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Bu dili çocuklara gelecek nesillere sürekli konuşarak, öğretilerek, devam ettirilmesi sağlanabilir. Çok rahat bir şekilde.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okunur. Niye faydası olmaz. Olur tabi ki.

7. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Kelime şeyleri gelişir. Daha fazla kelime üretilir. Bilmediğini de ekleme yaparsın mesela. Köküne inersin. Bu bundan gelmiştir. Bilmediğin kelimeleri bile öğrenirsin rahat rahat.

K18, Müzisyen, 32

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince biliyorum. Aslında çok konuşmuyorum. Annemin yanına gittiğim zaman konuşuyorum. Daha doğrusu.

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Ben karıştırmıyorum. Çünkü altyapım biraz sağlam olduğu için babaanneden geldiği için ikisini de ayrı kanallardan konuşabiliyorum. Bulamadığım kelimeler olunca ama Türkçeyi hemen Hemşinceleştirip cümle içinde kullanmaya devam ediyoruz.

3. **Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

En son işte bir *Küçük Prens*'in bir çevirisi oldu ona biraz baktım. Ama akıcı bir şekilde okuyamadım tabi ki.

4. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Aslında artık kaybolacağını çok düşünmüyorum. Yazılı kaynaklar sanatsal kaynaklar da artık bollaştığı için çok da kaybolacağı taraftarı değilim. Belki konuşma anlamında biraz. Sıkıntı yaşanabilir yani günlük diyalektik içerisinde çok kullanılır mı biliyorum.

5. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Aileden gelen bir şey olması gerekiyor. Aile içerisinde sürekli konuşulması gerekiyor. Biz mesela öyle öğrendik ailede yani konuştukları için sürekli tekrar ede ede konuşmaya başladık.

6. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Okurum. Şundan dolayı okurum. Zaten Küçük Prens'in de il Türkçe şeyini okumuştum. Yani Hemşince'de sanatsal bir dil nasıl kullanılıyor diye. Çok merak ettiğim için bir kurcalamıştım. Okurum yani.

7. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Şöyle bir katkıda bulunacak bence. Hemşincenin o inceliğini estetiğini dilini konuştuğça ortaya çıkan seslerin falan daha da böyle konuşulabilir ve günlük hayatta konuşulabilecek hale getireceğini düşündüğüm için aslında. Diyalektiği daha da güçlenecek mesela. Bizim Türkçe nasıl işte İstanbul ağzı vs. neyse onlar ortaya çıkacak diye düşünüyorum. Hemşincenin estetiği ortaya çıkacak. Dili zenginleştirebilir ve zenginleştiriyor zaten.

K19, Şoför, 28

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Evde çok sıklıkla konuşmuyoruz. Babaannemiz melez olduğu için ama genelde arkadaş ortamında konuşuyoruz.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Çok sık Hemşince konuşmadığım için Türkçeyi devamlı Türkçesiye Türkçe kullanıyorum yoksa Hemşince konuşulacaksa baştan Hemşince. Hemşince konuşurken illaki Türkçe kelimeler karışıyor.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hemşince okumuyorum yalan yok. Haberdar da değilim.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

İki tane erkek çocuğa sahibim onlara benim çok konuşamadığımı düşündüğüm için onlara çok iyi bir şekilde öğreteceğim. Düşünüyorum kaybolacağını.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Günümüzde sık sık konuşulması lazım. Hemşinlilerin de birbirleriyle farklı bir dille değil de Hemşinliler yan yana geldiğinde konuşamayanların da konuşmaya teşvik etmeleri lazım

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okurum.

7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Katkı sağlar. Hem Hemşinceyi daha iyi konuşabilmek için hem de okursun yani ne bileyim Hemşince farklı bir dil kendi dilimiz insan merak eder okur.

K20, Öğrenci, 18

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyorum ama çok az konuşuyorum.

Genellikle annemle babamla. Anneannemle, büyüklerle yani genelde. Ne yapıyorsun *inç genez betkesta*²⁰ kısa kısa genelde çok uzun cümleler konuşmuyoruz.

- 2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Bazen oluyor genellikle sinirlenince Hemşince konuşuyorum.

- 3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Bir tane kitap okudum. *Hamşetsu Gor*. Dergi. Okudum anladım.

- 4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Düşünüyorum üzer de. Hemşince güzel bir dil. Benim hoşuma gidiyor. Konuşması falan da güzel. Kaybolacağını düşünüyorum. Çünkü genellikle büyükler konuşuyor ve küçüklere öğretilmiyor. Hemşince öğrenip ne olacak diyorlar. Çünkü zaten kaybolmak üzere. O yüzden küçüklere öğretilmiyor.

- 5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Daha çok dergi basardım. Küçüklere daha çok öğrettirdim.

- 6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Okurdum.

- 7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Kaybolmamasını sağlar.

K21, Öğretmen, 27

- 1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Evet, Hemşince biliyorum. Genelde ailemle arkadaşlarımla yaşadığımız yöredeki insanlarla, her gün her dakika olabilir.

- 2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Evet karışıyor. O da iki dili de kullandığımız ve anladığımız için konuşurken hem Hemşince Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanıyoruz. Hemşince konuşurken de bazı kelimeleri telaffuz edemediğimiz ya da bilmediğimiz için ara sıra Türkçe kelimeleri koyuyoruz.

²⁰ Nasılsın, iyi misin?

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hayır okumuyorum. Yanlış hatırlamıyorsam Hemşince bir dergimiz var ama onu da daha alıp da hiç okumuşluğum yok yani.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Tabi ki üzer. Kaybolacağını da düşünüyorum çünkü artık daha büyük bir şehir olmaya başladığımız için farklı insanlar farklı kültürden gelen insanlar olduğu için yani artık bizim kültürümüzün de bozulmaya başladığını düşünüyorum ve bu yüzden ilerleyen senelerde gitgide kaybolacağını düşünüyorum.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Kendi kültürümüzü kendi toplumuzu yeni gelen nesle daha iyi aktarmamız gerekiyor. Kaybolmaması için yani bunun dışında da başka bir şeyi yok yani. Tek çaresi budur bence.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Yani çevrilse okuruz büyük ihtimalle sonuçta kendi dilimizi. Küçük Prens var. Okumadım ama.

7. Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Tabi ki okumayla da dilimizi geliştirebiliriz. Ve yani diğer nesillere kalıcı gözleriyle görebilecekleri bir şey olur. Örnek olur. Dilimizin kaybolmamasının sağlar.

K22, Bankacı, 37

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum konuşuyorum. Sıklıkla genelde ailemle konuşuyorum. Günlük işler günlük faaliyetlerde kullanıyoruz genelde.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Türkçe konuşurken Hemşince karıştırmıyorum ama Hemşince de Türkçe kelimeler var. Bazı kelimeler çünkü Hemşince de tam karşılığı olmadığı için Türkçe kelimeler kullanıyoruz.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Yok şimdiye kadar hiç okumadım. Hayır.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Kaybolması üzer tabi ama kaybolacağını düşünmüyorum. Çünkü yeni gelen nesil öğreniyor. Öğrendiğini düşünüyorum yeni gelen neslin.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Nesillerden nesillere aktarılması çok önemli çünkü yazılı bir değil Hemşince yazılı kaynaklarla aktaramıyoruz çok fazla konuşarak aktarabiliyoruz. Genç nesillere konuşma olarak aktarılması çok önemli.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Tabi ki okurum. Duymadım hiç ama böyle eserler.

7. Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

En azından yazılı uzun süreli bir arşiv olur diye düşünüyorum Hemşince açısından ama daha türlü ne katkı sağlar bilemiyorum açıkçası. Ama kalıcı olması önemli yani. Çevirilerin devamlılığı dilin kalıcı olmasını daha perçinleyecektir diye düşünüyorum.

K23, Öğrenci, 18

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyor gibiyim. İşte ailemle konuşuyorum daha çok genel olarak konuşmuyorum. Çünkü genel olarak ortamlarda arkadaşlarım olsun çevrem olsun konuşmuyorlar ben de çok fazla konuşma taraftarı değilim.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?

Bazen olabiliyor. Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler daha çok karışıyor.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hayır. Haberdar değilim kaynaklardan.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Düşünüyorum. Üzülürüm. Kendi dilim sonuçta.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Konuştuğumuz zaman Türkçedense aile ortamında çevremizde Hemşince konuşabiliriz.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

İlgimi çeken olursa okuyabilirim.

7. Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Gelişmesine daha çok tanınmasına katkı sağlayabilir.

K24, Muhasebeci, 29

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum ama günümüze değışe değışe geldiğı için çok fazla şey yapamıyorum ama çevremdeki bütün Hemşinlilerle konuşmaya gayret ediyorum. Özellikle evde. Ailemle. Günlük yaşam içerisinde genelde annemle hani bir şey isteyince edince bunları genelde Hemşince konuşuyoruz. Çok muhabbet açısından değil ama iletişim diyelim yani.

2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verirsiniz? Oranı nedir?

Evet kalıyorum. Bazı kelimeleri ben Hemşince bilirken Türkçe olduğunu öğrendiğim oluyor yani bunu üniversitede yaşamıştım. Çok yaşamıştım hem de. O kelimeyi hatırlamıyorum ama o akşam bayağı eğlenmiştik. Hemşince konuşurken de telaffuz edemediğim Hemşince kelimeleri karşılığını Türkçe araya sokuşturuyorum yani

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Duydum birkaç tane ama yani okumadım. O benim eksikliğim ama okumak isterdim.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Düşünüyorum ve bayağı bir üzücü olur yani.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Gelecek nesillere aktarmamız gerekiyor yani. Çocuğumuza çoluğumuza küçük nesillere biraz adapte olmalarını sağlamamız gerekiyor. Onlarla da iletişim halinde olmamız gerekiyor ki onlar da bu güzel dili konuşabilsinler yani.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okurum.

7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Katkıda Bulunur. Elimizde güzel bir kaynak olur yani insanların da ilgisini çekebilecek bir şekilde olursa bence okunur ve faydalı olur. Etkiler.

K25, Öğretim Görevlisi, 31

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Hemşince biliyorum konuşuyorum. Genellikle ailemle Hemşince bilen arkadaşlarımla konuşuyorum. Aileden neler olmuş neler bitmiş genellikle Hopa ve Çevresinden

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Evet, bazı kelimeler olmadığından yoksun olduğumuzdan karıştırmak zorunda kalıyoruz. Hemşincedeki eksiklikleri Türkçeden doldurmaya çalışıyoruz.

3. **Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Okuduğum söylenemez. Araştırmam olmadı hiç. Birkaç tane duydum.

4. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Üzer. Ve kaybolacağını düşünüyorum. Aileden kaynaklı, öğretmemeye, bilmesinler isteyen aileler çok bence

5. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Bilen aile anne ve baba bence her çocuğa öğretmeli konuşmalı evde en azından

6. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz? Okurum.**

7. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Hemşince üzerinde çalışmalar artar diye düşünüyorum. En azından Türkçe Hemşince karıştırmadan tamamen dolu dolu bir dil ortaya çıkar. Kaybolmaz.

K26, Esnaf, 45

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince biliyorum çok sık kullanmıyorum. Ama daha çok yaşlılarla konuşurken daha rahat konuşuyoruz. Bazen kaçamak konuşmalar için kullanılıyor. Onun dışında esprisi güzel oluyor. Yani Hemşince bilen Hemşince yapılan espri daha kıymetli daha lezzetli olduğu için kullanabiliyor yani.

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Yani çok karıştırdığım olmuyor. Hiç öyle olmamıştır.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Hemşince okumuyorum. Yani öyle çok da merak etmiyorum lehçesini falan. Hemşince kitap okuma ihtiyacı da duymuyorum. Çok gerekli olduğunu da düşünmüyorum. Kitaplar varmış ama hatta kitabı yazılmış. İsmi de biliyordum ama şu an hatırlamıyorum.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Hemşincenin kaybolacağını düşünmüyorum benim üç tane çocuğum var onlar da benim kadar Hemşince konuşabiliyorlar. Ama Hemşince konuşmalarının tek nedeni yaylaya gitmelerinden kaynaklı. Daha çok orda yaşlılarla birlikte yaşadıkları için yaşlılar daha ok Hemşince konuşuyor. Artı ben çocuklarımın Hemşince öğrenmeleri için özellikle de söylemişim yani kendilerine de yani biliyorlardı ve benim kadar Hemşince konuşabiliyorlar çocuklar.

5. UNESCO'ya göre Hemşince kaybolan diller arasında gösteriliyor. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Ben UNESCO'ya da çok katılmıyorum. Hemşin dilinin kaybolacağını düşünmesinin tek nedeni de biz Hemşinliler çok fazla sosyal medyada bulunmuyoruz. Karadeniz Laz olarak biliniyor. Hemşinli olarak bilinmiyor. Ama Çamlıhemşin çok iyi tanınan bir yer Çamlıhemşin'de de hiç kimse Hemşince konuşmuyor. Orasının da Hemşinlilere ait bir yer olduğunu da düşünmüyorum. Ben o konuda çok zıt düşünüyorum. Yani bence Hemşince kaybolmaz. Olmayacaktır. Öyle çok büyük bir paniğe endişeye de gerek yok diye düşünüyorum.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Okurum neden okumayayım.

7. Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Hemşincenin ne olduğunu bilmeyen insanlar daha çok duymuş olur. Bizim için çok artısı olmaz yani. Biz sonuçta Hemşinceyi biliyoruz. Bildiğin bir öyküyü Hemşince okumuş olursun yani. Bize katkısı olmaz da farklı insanlara, Hemşinceyi merak eden insanlara katkısı olur.

K27, Öğrenci, 15

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Biliyorum konuşuyorum. Şu sıklıkta konuşuyorum. Köyde babaannemizin yanına vs. gittiğimizde vs. genel hayatta kullanmıyorum ama bazı kelimeler vardır Türkçe ile beraber onları da kullanıyorum. Örneğin; *kazpaze* var.

Şaşırdığımız zaman falan, arkadaşlarımın çoğu Hemşinli onlarla beraber kullanıyoruz yani.

- 2. Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verirsiniz? Oranı nedir?**

Aslında ağız alışkanlığı olduktan sonra karışıyor yani Hemşince konuşurken Türkçe karışmıyor ama Türkçe konuşurken Hemşince araya giriyor. İstem dışı geliyor bu. Sürekli çevreden duyduğunuzda artık kalıplaşmış bir şekilde olduğundan kullanıyoruz.

- 3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Yok hayır.

- 4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Düşünmüyorum. Çünkü yaşlılardan itibaren gelen yeni nesillere bize taşınabilirse bence kaybolmaz, ki taşınmış bence yani arkadaşlarımdan gördüğüm kadarıyla

- 5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Hemşinliler hani her yerde dağılmış bölge bölge değil ya mesela, şu an Lazlardan görüyorum arkadaşlarımdan Hemşince öğrenmeye çok istekliler. Konuşarak aramızda. En azından birkaç şey verebiliriz. Mesela çoğu arkadaşım ile öğrenmek istediklerinden dolayı aramızda konuşmuşluğumuz var. Onlar mesela bizim sayemizde birkaç şey öğrendi. Bence konuşulmalı yani, hayata dökülebilir.

- 6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Olabilir. Bence çok komik olur. Konuşurken telaffuzdan dolayı bir anda gülümsüyor ya insan bence güzel bir şey olabilir. Biz derslerde arkadaşlarımız Hemşinli ya çok öğretmenlerimiz şey diyordu: bir Hemşince oku falan çok komiğimize gidiyordu onun iki üç kelime demesi güzel olduğundan dolayı komiğimize gidiyordu.

- 7. Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Bence olabilir. Çünkü şu anda Lazca bir dil olarak kabul ediliyor fakat Hemşince edilmiyor diye biliyorum. Bu beni çok üzüyor. Hemşince ve Lazca yakınlar sonuçta o bir dil kabul edilirken benim konuştuğum dil neden kabul edilmesin diye düşünüyorum.

K28, Esnaf, 59

- 1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince biliyorum. Konuşuyorum. Hiçbir zaman da bırakmadım. Gençlerle de Hemşince konuşuyorum. Evimde de konuşuyorum. Bırakmak niyetinde değilim.

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyormusunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verirsiniz? Oranı nedir?**

Bazı kelimeler var Hemşince kelimeler Türkçeleşmiş. Hatasız onu da katıyorsun ara sıra.

3. **Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Bugüne kadar böyle bir kaynak görmedim. Çünkü Hemşincenin alfabesi yoktur. Alfabe yok.

4. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzermi?**

Hemşincenin kaybolacağını hiç düşünmüyorum. Kaybolursa da üzülürüm. Kaybolmaz yani. Şu dönemdeki gençler Hemşinceye daha düşkün. İkinci bir dil olarak daha düşkündür. Ama ne yazık ki çoğu ene Türkçe konuşuyor.

5. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Benim pek önereceğim bir şey yok Hemşinli evinde çocuğuyla komşusuyla köyünde Türkçe değil Hemşince dilini konuşsun. Daha güzel yaygınlaşır.

6. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Tabi ki okuruz.

7. **Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Olur tabi. Hemşin dili daha gelişir. Daha da güzelleşir. Yani Hemşin dilini süsler.

K29 Avukat, 27

1. **Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?**

Hemşince kısmen biliyorum diyebilirim. Çünkü çoğu kelimeyi artık unuttuk. Kullanmaya kullanmaya. Eskiler belki daha çok karşılığı olan kelimeler bilebilir ama şu an hepsine hâkim olduğumu söyleyemeyeceğim. Daha çok günlük hayatta anne babamızla işte bir şey isterken bir şey anlatırken bazen parça Türkçe parça Hemşince olarak konuşabiliyoruz.

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyormusunuz? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verirsiniz? Oranı nedir?**

Tabi ki doğal olarak, çünkü bütün karşılıkları bilemiyoruz. Günlük konuşma dili gibi kaldı artık bizde. Bununla ilgili artık tam anlamıyla Hemşince makaleler veya kitaplar karşılığını tam bulmaz diye düşünüyorum.

3. Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?

Önüme geldikçe bakabiliyorum. Mesela *Gor* dergisinin var çevirileri. Ama tam anlamıyla anladığımı söyleyemem. Biliyorum ama yazım hem yazı olarak öğrenmediğimiz için geçmişten zaten konuşarak duyum alarak öğreniyoruz bu dili. Dolayısıyla yazıda karşılığı direk okumayla hemen anlama olmuyor zaten hepsinin tam karşılığını bilmediğimiz için ve Türkçe karşılığı, Türkçede bir kelimenin Hemşince karşılığı tam anlamıyla bilmediğimiz için anlamda bir sıkıntı oluyor.

4. Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?

Düşünüyorum ve ciddi anlamda üzülürüm. Çünkü bizim, ben 92 doğumluyum, bizim dönemimizde bile, artık bazı kelimeleri unuttuğumuz fark ediyoruz ve artık bizden sonraki nesilde hiç konuşma anlamında etkileşim yok o yüzden kaybolacağını düşünüyorum.

5. Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?

Yani daha çok konuşma gibi olacak çünkü, duyumla öğrenilen bir dil, yazı dili yok bir kere, yazı dili tam karşılığı olsa bu şekilde aktarım, kalıcılık sağlanabilir ama tam karşılıklarını da göremedik henüz. Başka bir öneri, yani konuşarak olacak ama konuşmuyoruz da. Bilemiyorum.

6. Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?

Anlayabilirsem okurum. Şu an anladığım olmadı. Daha önce bahsettiğim gibi mesela *Gor* dergisinde hikâye çevirileri vs. oluyordu. Okuduğumda acaba şunu mu demek istemiş bunu mu demek istemiş gibi tahmin yürüterek cümleyi çıkartıyordum.

7. Peki Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?

Yani konuşmadığımız için, zaten yazının kalıcılığı muhakkaktır. Makaleler olduğunda yazı anlamında en azından gelecek nesiller okuyarak bir şeyleri öğrenebilirler belki ama ne kadar doğru öğrenebilirler orası eleştirilebilir.

K30, Avukat, 26

1. Hemşince biliyor musunuz? Konuşuyor musunuz? Kimlerle konuşuyorsunuz?

Evet biliyorum. Konuşuyorum da. İş alanımda olmasa da evde ailemle konuşuyorum. Bilen arkadaşlarımla konuşuyorum. Ve şakalaşırken çok kullanıyorum. Evet. Şöyle oluyor. Ortamda bilmeyen biri oluyor genelde. Bu durumda çok işime yarıyor, hoşuma da gidiyor açıkçası.

2. **Türkçe ile Hemşinceyi konuşurken karıştırmak zorunda kalıyor musunuz? Nasıl? Yani Hemşince konuşurken Türkçe kelimeler kullanmak ya da Türkçe konuşurken Hemşince kelimeler kullanmak gibi. Örnek verir misiniz? Oranı nedir?**

Türkçe konuşurken Hemşince karıştırmıyorum; fakat Hemşince konuşurken Türkçeyi karıştırdığım oluyor. Çünkü mesela bir kelime bazen ondan gitmiş oluyor. Karışmış oluyor.

3. **Dilin doğası gereği mi yoksa siz mi karıştırıyorsunuz?**

Şöyle mesela sadece Hemşincesi yok o kelimenin ama Türkçenin biraz kaba hali var diyelim ki o şekilde evrtebiliyorum, ya da aklıma gelmiyor hani. Kullanmadığım için.

4. **Hemşince okuyor musunuz? Ne gibi Hemşince kaynaklara erişebiliyorsunuz?**

Hayır, okumuyorum haberdar değilim. Hiç değilim.

5. **Hemşincenin kaybolacağını düşünüyor musunuz? Bu durum sizi üzer mi?**

Evet, kaybolacağını düşünüyorum çünkü şöyle toplumsal olarak mesela artık anne Hemşinli diyelim baba Hemşinli değil diyeli ırk nitelendirmesi yapamam. Taraflardan birisi Hemşinli olunca diğeri Hemşinli olmayınca o evde konuşulmuyor dolayısıyla o çocuk Hemşince hiç öğrenmiyor. Aslında ana dili belki de kendisinin ama öğrenemiyor ve şey üzülüyorum evet çünkü bizden bir sonraki kuşak çok bilmiyor bence hâkim değil.

6. **Siz olsanız Hemşincenin kaybolmaması için ne önerirdiniz? Neler yapılması gerekir?**

Ne öneririm. Yani dışa evlilik mi diyeyim o evde daha çok konuşulsa mesela öğretmeye çaba harcansa ya da şu an öyle değil ama önceden öyleymiş mesela okulda konuşmak yasakmış, işte konuşmasın diye çocukları nasıl desem okulda konuşması yasak cız falan öyle davranıyorlarmış. Şimdi de tam tersine mesela teşvik edilse özellikle ailede bence iyi olur.

7. **Başka bir dilden Hemşinceye çevrilmiş kaynaklar olsa okur musunuz?**

Tabi okurum. İlginç hikâyeler.

8. **Peki, Hemşinceye yapılan çevirilerin dile ne gibi katkı sağlayacağını düşünürsünüz? Katkısı olur mu? Mesela büyük bir roman Hemşinceye çevrilse bir katkısı olur mu?**

Bence olur sonuçta sözlü olması tabi ki önemli ama yazı hiçbir zaman sönmez. Yani bitmez yazı her zaman kalıcıdır. Şu an da yitirilmesine önemli bir önlem olabilir bunun için.

Ek 6.

**DOĞU HEMŞİNLİLERİNDE GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİNİN
İZİNDE
ARTVİN HOPA BAŞOBA KÖYÜNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ODAK GRUP
GÖRÜŞMESİ²¹**

Araştırmacı: Kendinizi tanıtır mısınız?

KATILIMCI1: Yetmiş yaşındayım. Adım S.Y.

KATILIMCI2: Ben de yetmiş bir yaşındayım. Adım S.A.

Araştırmacı: Ama size başka bir şey söyledi o sizin takma adınız galiba. Kantsige.

KATILIMCI2: Annem iyi isim koymamış. Takma isim koymişler.

Araştırmacı: Sizden Hemşinlilerin günlük hayatlarından, gündelik işlerinden bahsetmenizi istiyorum. Şimdi görüyorum çokça bahçedesiniz, bahçe işleri yapıyorsunuz. Eskiden bahçede neler yapıyordunuz? Bugün neler yapıyorsunuz? Biraz günlük hayatınızdan bahseder misiniz?

KATILIMCI1: Kazıyorduk, mısır yapıyorduk, kabak yapıyorduk. İneğin gübresini taşıyorduk onun altına koyuyorduk. Gübre yoktu bu çay gübresini atmıyorduk. Öyle işte uğraşıyorduk, ne bileyim? Sonra da odunu topluyorduk kurutuyorduk.

KATILIMCI2: Çay kazıyorduk.

KATILIMCI1: İneklere saklıyorduk. İneklere kışın yedirişorduk. Kış hazırlıkları yapardık. Karayemişe giderdik. Günde iki kere üç kere ne bileyim.

KATILIMCI2: Üç da de dört da de.

KATILIMCI1: İneklerin şeyini taşıyorduk.

KATILIMCI2: Gübresini.

KATILIMCI1: Gübresini taşıyorduk. Gübre dökmüyorduk işte çay gübresini. Daha iyi oluyordu.

KATILIMCI2: Çay kazıyorduk.

Araştırmacı: Çay ne zaman başladı. Çaydan öncesini hatırlıyor musunuz?

²¹ Bölgeye özgü kelimeler ve şive farkları düzeltilmeden doğrudan aktarılmıştır. Ayrıca katılımcıların Hemşince konuşmaları araştırmacı tarafından köşeli parantez içerisinde Türkçeye çevrilmiştir.

KATILIMCI1 ve KATILIMCI2: Onu hatırlamıyoruz.

KATILIMCI2: Biz yetiştikten sonra çay var yani.

Araştırmacı: Peki çay şimdiki gibi mi toplanırdı?

KATILIMCI1: Elde topluyorduk. Önceden *piştemal* bağlıyorduk. Kucağımıza topluyorduk. Sonra *tenakaya* topladık. Sonra torbaya topladık. Sonra sepete topladık. Sonra sepetle taşıyorduk, *alimlerde* satıyorduk. Sonra da seçmeye başladık. Elle, elle başını çekiyorduk. Günde 10 kilo 15 kilo 20 kilo, o kadar topluyorduk. Sonra makas çıktı. Başladık toplamaya. Hücum.

Araştırmacı: Makas kolaylık mı oldu?

KATILIMCI1: Evet tabi ki kolaylık oldu

KATILIMCI2: Ama önceden bu kadar çay yoktu. Şimdi çok var.

KATILIMCI1: Kışlık hazırlıklar, odunumuzu yapıyorduk, her şeyi yapıyorduk, yağ bal reçel onu bunu, peynir, ambarlara...

Araştırmacı: Biraz detay verir misiniz? Peynir nasıl yapılırdı mesela. Hemşinlilere özgü neler var?

KATILIMCI2: Peynire genaki ha meg goviye getaguki. [Peyniri yapardık da biz, inekleri sağardık] Kendumuz yapıyorduk peyniri.

KATILIMCI1: Yağ yapıyorduk. Peynir yapıyorduk. Buzdolabı yoktu. Evin altında toprağı kazıyorduk oraya gömüyorduk. Yazın yiyorduk.

Araştırmacı: Peynir yapılışını bana Hemşince anlatabilir misiniz? Ya da peynir yapılırken kullandığınız malzemeler nelerdi? Neler yapardınız?

KATILIMCI1: Ha an asim. Gove getagku erant suzmiş genakki oni hafifçe ılık sütü, mayayı kendi. Meg genaki, oçğarane kaytin meçi, ina bdiz kayite go ana anu meçe bonir gonnagur, anivaa kiçme bonire ne gutskaki, biber me gutsakaki, lobiya me negutskaki meçniva, gağtskakgu çoynagur. Me bonire anovner, bonire meg anov genaki. Doğal. Bizum yaptığımız o. Yağna yağ genaki. Çalka çalka çalka ispan. Yayığ gasaki. Anove yağ genaki, baaguki, ne bileyim, kaymakten gavindz genaki, gavindze genak gudaki, her şeyi yapıyorduk, ineekten her şeyi yapıyorduk. Kışlık malzememizi hepsini, meg genaki yani.

[Ha onu söyleyeyim, ineği sağardık, güzelce süzerdik onu. Hafifçe ılık sütü, mayayı kendi... biz yapardık. Koyunun karnında o küçük bağırsak var ya onun içinde peynir olurdu, ona biraz peynir koyardık, bir tane biber atardık, bir tane de fasulye atardık, asardık kururdu. Bizim peynirimiz onla yapılırdı. Biz peyniri onla yapardık. Doğal. Bizim yaptığımız o. Yağı da yağ yapardık. Şöyle çalkala çalkala. Yayık derdik. Onla yağ yapardık, saklardık, ne bileyim. Kaymaktan *ğavindz* yapardık. *Ğavindzi* yapar yerdik. Her şeyi yapıyorduk. İnekten her şeyi yapıyorduk. Kışlık malzemenin hepsini biz yapardık yani.]

KATILIMCI2: Turşi, fasulye, her şey, mısır, kışlık hazırlıklar onlar.

Araştırmacı: Peki şimdi eskiden olup da bugün kaybolan herhangi bir ürün var mı, mesela fasulye cinsi, olsun, böyle meyve cinsi olsun. İsmi hatırlıyor musunuz?

KATILIMCI1: Fasulyen fasulyeyer ama cinse al soyer. Tezgala fasulye gasik, onlar hepsi gaybağan kenatsin himi. [Fasulye fasulyeydi ama cinsi daha güzeldi. Tez gelen fasulye derdik, onlar hepsi kayboldu gitti şimdi].

KATILIMCI2: Onları kaybettik.

KATILIMCI1: Himugunokets dengikku çoy nagun. [Şimdikileri diyoruz, kuruyorlar]. Önceki yok.

KATILIMCI2: Önceki gibi fasulye yok.

KATILIMCI1: Önceden güzel oluyordu. Ne bileyim. Tentume genaki 200 tane 300 tane tentum taşıyorduk. Himi petigun elliçin uğraşmış gellik. [Balkabağı yapardık 200 tane 300 tane balkabağı taşıyorduk. Şimdi çürüyorlar, olmuyorlar, uğraşıyoruz]. Önceki nerededir? Şimdiki nerededir?

Araştırmacı: Şimdi mesela salatalığın bir cinsi var, fasulyenin bir cinsi var. Eskiden çeşit var mıydı mesela? Fasulyenin olsun mısırın olsun çeşit çeşit var mıydı?

KATILIMCI2: Önceden de tezgelen diyorduk o vardı.

KATILIMCI1: Salatayın ha tabiki. Doğal me salatan gellir. Himigunez şaşes ğarevetsav, hunde garnuk, olmuyor. Sonra önceden tsağ dengeçaki, ğoĝe vaaniva gertar, gertak galat galat vergiyakku, himi diyoruz, kuruyo, oĝraşıyo. Önceki nerededir, şimdiki nerededir. O elli sene önceki nerde. Oĝ, giyakku piyakku gudaki. Oĝ oĝ oĝ. Himi çko.

[Salatanın da tabi ki. Doğal bizim salata oluyordu. Bugünkü salatalık karıştı, tohumu alıyoruz, olmuyor. Sonra, önceden sopa dikmezdik, toprak üstünde giderdi, gider sepet sepet toplardık. Şimdi dikeyiyoruz, kuruyor, uğraşıyoruz. Önceki nerde, şimdiki nerde. O elli sene önceki nerde. Ohh, taşırdık, getirirdik, yerdik. Oh oh oh şimdi yok.]

Araştırmacı: Peki yemek olarak neler vardı? Pişirme yöntemi olarak neler vardı? Değişti mi onlar?

KATILIMCI1: Tabi ki değişti.

Araştırmacı: Mesela neler vardı? Önce yemeklerden bahsedelim sonra pişirme yöntemlerinden bahsedelim isterseniz.

KATILIMCI1: Yemekten önceden o kadar bişey yokti. Mis şad gar. An şad gudaki, bol bol, oğğare gedraguki gudaki. Guruğ piyegunu 50 60 kg halaguki. Dolapniye tenaguki. Megalnal abur, tuşi, gayişoğ, sarma,n kuru fasülye, manti gasaki, ğinkal gasaki medz medz genaki.

[Yemekten önceden o kadar bir şey yoktu, et çok vardı. Onu çok yerdik, bol bol, koyunu keserdik yerdik. Kuyruk yağın getirilerdi 50 60 kg eritirdik. Dolaplara koyardık. Diğerlerine de *abur*, turşu, *gayişoğ*, sarma, kuru fasulye, mantı derdik. *Ğinkal* derdik büyük büyük yapardık.]

Araştırmacı: *Ğinkal* bizde var mı? Gürcülerde var şimdi. Batum'da yemiştin.

KATILIMCI1: Ha genaki meg. Ha babaannen gener me babaannen. Mome misna netenegur, bonira netenegur aniva. Çayın bardağove gedraguki medz medz. Aner genaki. [Evet yapardık biz. Evet babaanne yapardı, bizim babaanne. Babaanne et de koyardı peynir de koyardı ona. Çay bardağıyla keserdik büyük büyük. Onları yapardık.]

Araştırmacı: Şimdi Gürcüler yapıyor:

KATILIMCI2: Habu Meryem yapayir yukarda büyük büyük.

KATILIMCI1: Evet Gürcüler yapıyor. Elde makarna gedraguki, hamure şoğvaguki elde makarna gedrakku. An genaki. Yez inç kidim bişi genaki. Avalu yemağniye iserin. [Elde makarna keserdik, hamuru yoğururduk. Onu yapardık. Ben ne bileyim pişi yapardık. Eski yemekler bunlardır.]

KATILIMCI2: Lukum genaki. [*Lukum* yapardık.]

KATILIMCI1: Lukum genaki [*Lukum* yapardık.]

Araştırmacı: Lukume inçina? [*Lukum* nedir?]

KATILIMCI1: Bişitse bdizge. [*Pişinin küçüğü*]

Araştırmacı: Ha lokma.

KATILIMCI1: Meg lukum gasaki, lokma aseçaki. [*Biz lukum* derdik, lokma demezdik.]

Araştırmacı: Şekerli mi oluyordu düz mü oluyordu?

KATILIMCI1: Şekerlisi de oluyordu. Epagku aman udoğē aman bonirov guder, şerbet genak anu vaan lelleguki, tatli olarak gudaki. Aha böyle Mısır ekmeği genaki, mısır ekmeği şad meşhurer. [... pişirirdik öyle yiyen peynirle yerdı, şerbet yapar onun üzerine dökerdik. Aha böyle mısır ekmeği yapardık, mısır ekmeği çok meşhurdu.]

KATILIMCI2: Misir ekmeği çok yapıyorduk önceden.

KATILIMCI1: Terter gasaki, poncare terter genak sarma genak yez inç kdim gayişoğ genak. [*Terter* derdik, lahanayı *terter* yapardık, sarma yapardık, ben ne bileyim *gayişoğ* yapardık.]

KATILIMCI2: Lahanayı pirinçli yapıyorduk. Bi kaç çeşit olurdu lahana.

Araştırmacı: Yani genel olarak lahana türleri, et çeşitleri. Peki tavuk balık vs.

KATILIMCI1: Balık çok oluyordu, baluk şad gudaki, ina medz me baluğē gar ana Kemal'e piyegur, ipnuuz şaaguki, buzdolap çunaki ya, gağtskakku inine kurumiş gellir. [... balık çok yerdik, o büyük balık vardı ya Kemal getirirdi, ipe dizerdik, buzdolabı yoktu ya, asardık oraya kururdu.]

Araştırmacı: Balık mı kurutuyordunuz?

KATILIMCI2: Salamura yapıyorduk.

KATILIMCI1: Ha yez tak im babaannetsan kdim. Gağtskaguki, avale hatsin kare, an vaan gudtsker mame. [Evet ben ta benim babaannemden biliyorum, asardık, eski ekmek taşını üstüne atardı babaanne.]

Araştırmacı: Hatsin kare inçina? [Ekmek taşı nedir?]

KATILIMCI1: Avale soba yokti. Ekmeği yapıyoduk ya. Ekmeğin ama ayispan tepsiyer. Tepsi topraktandı. Giyage kolakku an anu vaan tarsina tenakku. Daknagur. Montartsenaguki. Hatsa şöğvakku misir hatse. Aniva lelleguki, laşi²² deepniye vaan tenegur im mamae, an goroğe lelugur anu vaaaniva, tokşa tokşa gener. An erand me gepir. Baluğna aniva netenegur im mame. Çortsadz baluğ go ana, çure vaan lelugur yepeladz çure, papulignagur baluğ, anu meçnive dizmiş gener, soğ, maydanoz, biber, aniva lellugur vaan tenegur. Çağ çağ çağ gepir, gudaki. Haba. Kidima.

[Eskiden soba yoktu. Ekmeği yapıyorduk ya. Ekmek için şöyle bir tepsiydi. Tepsi topraktandı. Ateşi yakardık, onu onun üstüne tersine koyardık. Isınırdı. Çevirirdik. Ekmek de yoğururduk, mısır ekmeği, Ona doldururduk, *laşi* ağacının dallarını üstüne koyardı benim babaannem, o koru doldururdu onun üstüne, tokşa tokşa yapardı. O güzelce pişerdi. Balığı da oraya koyardı babaannem. Kuru balık var ya, suyu üstüne doldururdu, kaynamış suyu, balık yumuşak olurdu, onun içine dizerdi, soğan, maydanoz, biber ona doldururdu, üstüne koyardı. Çağ çağ pişerdi yerdik. Herhalde, biliyorum da.]

Araştırmacı: Balığın türünü hatırlıyor musun?

KATILIMCI1: Baluğ yez inç kidim ergen baluğ gaseni. [Balığı ben ne bileyim, uzun balık derlerdi].

KATILIMCI2: Alabaluk değildi o.

Araştırmacı: Dere de alabalık oluyor muydu?

KATILIMCI1: Gellir haba. [Tabi ki oluyordu]

Araştırmacı: Dere de bir tek alabalık mı oluyordu?

KATILIMCI1 ve KATILIMCI2: Evet. Dere de bir tek alabalık olurdu.

KATILIMCI1: Dağake kişere gertani lüküsove pernegun piyeguni, okadar a soy gelliru onuşa gellir. [Çocuklar gece gider *lüküsle* tutarlardı getirirlerdi, o kadar güzel olurdu ki lezzetli olurdu.]

KATILIMCI2: Onuş gellir an. [Lezzetli olurdu o]

Araştırmacı: Mesela şimdi anladığım kadarıyla *ğinkal* bugün yapılmıyor.

²² Ardiç ağacı

KATILIMCI1: Ğinkal manti oldi. Meg ğinkal gasaki himi manti tarstadza. Bdizge genin himi önceden medz medz gellir ispan. [... biz *ğinkal* derdik, şimdi mantıya dönmüş. Şimdi küçüğünü yapıyorlar, önceden büyük büyük olurdu böyle.]

Araştırmacı: Peki önceden olup şimdi olmayan yemek olarak başka ne var? Hemen hemen bugün hepsini yapıyor muyuz?

KATILIMCI1: Hemen hemen.

KATILIMCI2: Şimdi de yapıyoruz aynılarını.

KATILIMCI1: Şimdi yine turşi var, lahana var, sarma var, *abur* var, *gayişoğ* var.

KATILIMCI2: Pirinçli lahana var.

Araştırmacı: Onun ismi farklı mı? İsmi nedir?

KATILIMCI1: Ğarğuş gasaki Hemşince. [*Ğarğuş* derdik Hemşince]

KATILIMCI2: Türkçan pirinçli. [Türkçesi pirinçli]

KATILIMCI1: Himi pirinçli ağadza sefta meg ğarğuş gasaki. [Şimdi pirinçli olmuş önceden biz *ğarğuş* derdik.] Şimdi ismi değişmiş.

Araştırmacı: Peki yemek pişirme yöntemlerinden mesela az önce ekmek pişirmekten bahsettiniz başka neler var? Nerde pişiriyordunuz?

KATILIMCI2: Sobada.

Araştırmacı: Soba dışında başka bir şey var mıydı?

KATILIMCI1: İnç genaki kidesta? Sefta tak im babaannenyin zamanin, dagnive giyage kolegur, gilimore, gağtskadzunen, ispan çatal unir gilimore ispan. İsti meg cugale gağtsgutsger, istiya meg cugale gağtsgutsker, ğod ğod ğod andağ gepir.

[Ne yapıyorduk biliyor musun? Önceden ta benim babaannemin zamanında alttan ateşi yakardı, *gilimoru* asmıştılar, *gilimoru*n şöyle çatalı vardı şöyle. Buradan bir kazanı asarlardı, buradan da diğer kazanı asarlardı, ğod ğod ğod orada pişerdi.]

KATILIMCI2: Ama oni biz o kadar yapmadık Sariye. Sonra soba çıktı sobada pişirdik.

KATILIMCI1: Hedev al soban elav. Avale soyer. Avale dune ğoğaguki. [Sonra da soba çıktı. Eskiden iyiydi. Eskiden ev *topraklardık*.]

Araştırmacı: Dune inç genaki? [Evi ne yapardınız?]

KATILIMCI1: Dune goğer goğ. Toprağer. Pergiye apviz garnaki. Poaguki poaguki goğe dune. Cor gelir. Çure lellaguki, posan a galtove Goğe piyaguki giyakku giyakku aniva lellakku, nemadnakku paçaniyez vekaşakku anu meçe goron genaki çattala çuttulu, çattala çuttulu, iki üç saat an aceraguni.

[Ev topraktı toprak. Topraktı. Kazmaları elimize alırdık. Kazardık, kazardık evin toprağını. Çamur olurdu. Suyu doldururduk. Dışardan da sepetle toprak getirirdik. Taşırdık, taşırdık, oraya doldururduk, girerdik içine paçalarımızı çekerdik onun içinde horon oynardık, çattala çuttulu çattala çuttulu, iki üç saat onu ezerdik.]

Araştırmacı: Niye böyle yapıyordunuz? Evin içi komple toprak mıydı?

KATILIMCI1: Evin içi toprağidi, döşeme yokti. Andi hedev bir iki kişi menagur turtsev, içindeki hepsi çıkıyordu. Lagenniva çure lellakku, ayni malatsove düzletmiş enes hana meg teviyovez ispan ispan çuyniva çat çat genaki. Döşemeyi düzeltmiş gener kellaki. [... Ondan sonra bir iki kişi kalırdı dışarda, içindeki hepsi çıkıyordu, leğene suyu doldururduk, aynı malayla düzeltirsin ya biz elimizle şöyle şöyle suya çat çat yapardık. Döşemeyi düzeltir çıkardık.]

KATILIMCI2: A böyle masa gibi dümdüz oluyordu.

KATILIMCI1: Bir hafta an çiyaguki. Hakveniye vekellaguki. Suluyorduk çağkediyoç deyina. [Bir hafta onu sulardık. Sabahları kalkardık. Suluyorduk çatlamasın diye.]

Araştırmacı: Aynı beton yapar gibi.

KATILIMCI1: Aynı beton gellir. Sene de bir an pone gellir. [Aynı beton oluyordu, sene de bir o iş oluyordu]

Araştırmacı: Peki onun ismi var mıydı, döşemenin?

KATILIMCI1: Dune goğaguki gasaki. Suvağ yani. [Evi topraklamak derdik, sıva yani]

Araştırmacı: Yaptığınız şeyin ismi ne peki?

KATILIMCI1: Düzletme. Dune düzletmiş aag gasaki. Erand soy ağav buçkedukniyız şidgetsak gasaki. [Düzletme, Evi düzelttik derdik. Güzel, iyi oldu kenar köşe düzelttik derdik.]

Araştırmacı: Bütün evler mi öyleydi?

KATILIMCI1: Hepsi öyleydi önceden.

KATILIMCI2: Sonra döşeme çıktı vazgeçtiler.

KATILIMCI1: Benim aklım, iman gekets gedretsana bitun amaner. İm dunna amaner, meeotse dune, meoke inç geneni kidesta, meg mal unaki 1000 tane 2000 tane. Terana garzama şınakku. Ergu yiyek hadig. İgveniye. [... öyle aklım kesince hepsi aynıydı. Benim ev de aynıydı, bizimkilerin evi, bizimkiler ne yapıyordu biliyor musun? Bizim malımız vardı 1000 tane 2000 tane. Dışarda *garzama* yaparlardı. İki üç tane, akşamları.]

Araştırmacı: *Garzama* nedir?

KATILIMCI1: Garzama, yani oçğyniye negenaki meçnuuz. Omon. İgveniye mezi inç geneni, hatse gudetsenen donen korkerniva bargetseneguni, odeneun tervike gepeguni, male dunniyuz negenaki. [*Garzama* yani koyunları içine sürerdik. Öyle. Akşamları bize ne yaparlardı, yemeği yedirirlerdi, götürüp *korklara*²³ yatırılırdı. Odaların kapılarını kapatılırdı, malı içeri sürerlerdi.]

KATILIMCI2: Kaspadze ğayir versun Sariye. [Allah hayır versin Sariye]

KATILIMCI1: Ha yez desadzuim. Male dunniyuz negenaki ta male andağ bargigur. Andağ kişeye dzenegun hovu hort ikiye karniye vagallegun. Hakveniye vekelleni meeoke male tus honegun turnuuz giyage koleguni ta açığ giyage, şeradzin muğe keller ispan mediz hatse vartenugun andağ gudetsenenı. [Evet ben görmüşüm. Malı eve sürerdik mal orda yatardı. Orda gece doğum yaparlardı, kuzuları alırlardı. Sabahları kalkarlardı bizimkiler malı dışarı çıkarılırdı, ateşi yakarlardı, sidiklerin dumanı çıkardı böyle. Bize yemek verirlerdi orda yedirirlerdi.]

KATILIMCI2: Sariyez poniye kida, yez incik çkdim Anıl. Sariyeyiz dade malciyer a. [Sariye bu işleri biliyor, ben bir şey bilmiyorum Anıl, Sariye'nin babası malcıydı da.]

KATILIMCI1: Haba bitun aman geneni. Male andağ baeguni meoke. [Ya hep öyle yaparlardı, malı orda saklardı bizimkiler.]

KATILIMCI2: Tabi baeğoni inçu kolayluğ gar ana an geneni. [Tabi ki saklayacaklardı. Ne kolaylık varsa onu yapıyorlardı.]

²³ Evin odalarının bulunduğu kısma verilen isim

KATILIMCI1: Karniye gorçeguni bolekeguni. Oçğernye. Yez inçkdim. İm dade gaserta az himi epey vakid ağav mis giyaççuik gaser. Gedreguni oçğare gağtsgutskeni. Zate giyage gayir ya. [Kuzular bağırıyordu, çağırıyordu. Koyunlar. Ne bileyim. Keserlerdi koyunu asarlardı. Zaten soba yanıyordu ya]

KATILIMCI2: Eskiden oçğare ucuzer ha himigu beser ta? [Eskiden koyun ucuzdu da şimdiki gibi miydi?]

KATILIMCI1: Oçğarane bacağan karin vaan dzedzegun dzedzegun. Ağe guttan piyel andağ teneguni. [Koyunun bacağını taşın üzerinde ezer ezer tuzu vurur getirir oraya koyarlardı.]

KATILIMCI2: Yedun gitti.

KATILIMCI1: Himi inçina gertan marketan parçame mis garnun tomnigu deyi vağigun, kiç kiç genig sarma genig, köfte genig, önceden amaner ta, önceki daha iyiydi sağlukliydi. [Şimdi nedir gidiyorlar marketten bir parça et alıyorlar biter diye korkuyorlar, az az yapıyoruz sarma yapıyoruz, köfte yapıyoruz, önceden öyle miydi, önceki daha iyiydi sağlıklıydı]

KATILIMCI2: Önceki daha lezzetliydi.

KATILIMCI1: Himi inçina? [Şimdi nedir?] O zaman da bu kadar hastalık yoktu, kanser yoktu, benim annem 98 yaşında öldü.

KATILIMCI3: Atatürk'ü görmüş müydü?

KATILIMCI1: Atatürk'e imare aseçer. Kerun mame gaser. Dzevağnesta kenatsak gaser, saynive, mema puthaak ana astin gaser ta ağırzaman gelli ağırzaman gelli boloketsin gaser. [Atatürk'ü annem demezdi, anneannem derdi. Karayemişe gittik derdi, dağa, bir de baktık ki dediler ki *ahirzaman* oluyor diye bağırıldılar derdi]

Araştırmacı: Ağırzaman ez inç asuşa? [Ahir zaman ne demektir?]

KATILIMCI1 ve KATILIMCI2: Savaş. Ağırzaman gaseni en çağ. [Ahir zaman derlerdi o zaman]

KATILIMCI2: İnç kideni barveniye ağır zaman kideni. [Ne bilecek kocakarılar ahir zaman sanmışlar].

KATILIMCI1: Andi hedev pağak gaser kerun mame mezi gaser im mae mezi arav pağav gaser Arğavi intus genatsek gaser intus. Andağ kağtsadz menatsag gaser,

mame ayispan etağluğē vekaşegur asatdz gertar asadz hats joğvegur asadz Arğav bededegur asadz. [Ondan sonra kaçtık derdi anneannem bize annem bizi aldı kaçtı derdi Arhavi tarafına o tarafa gittik derdi. Orda aç kaldık derdi, babaannem böyle etekliğı çekerdi derdi gider derdi ekmek toplardı derdi Arhavi de gezerdi derdi.]

KATILIMCI2: Kağtsadzeni ha Kağtsadz. [Açtılar da aç]

KATILIMCI1: Hatsnal ispan soyiye daçen asadz, aveltsukniye ispan, kiçme zeytin kiçme bonir asadz mezama piyagur asadz, mezi arğav hin yapiniyuz me letssin asav Arğav, hin yapetse meçeayispan yaradz vaa lallekku asadz. Kerun mame gaser imae daav gaser, uine maa, hatse igveniye piyeguni memeg parça gudetsneni asadz mezigi. Bargetsnegur asadz lokoç deyina. Bitun ğekes gedragu asadz. Andağa hemen hemen asadz bir ay an hin done meçe, yapetse meçe ginetsak asadz. Andi hedev astin asadz ta ağırzamane tometsav ağırzamane tomnetsav. Herkas asadz yed egak asadz deniye egak asadz. Ağırzamanna tomnetsav asadz mome gaser. İmaa kular kular cotouz nestigur asadz.

[Ekmeği de böyle güzellerini vermezlerdi derdi, artanları böyle biraz zeytin biraz peynir getirirdi bize derdi. Bizi Arhavi’de eski bir yapıya koydular, eski yapının üstünde üst üste koydular derdi. Anneannem derdi annem götürdü derdi, kendi annesi, ekmeği akşamları getirip birer parça yedirirlerdi dedi. Yatırırdı dedi ağlamayalım diye. Hep aklım kesiyor derdi. Orda dedi hemen hemen bir ay o eski evin, yapının içinde kaldık dedi. Ondan sonra demişler ki bitti ahir zaman bitti. Herkes dedi evlere geri geldik. Ahir zaman bitti demiş annesi, annem ağlar ağlar yanımızda otururdu derdi.]

Araştırmacı: Bu acaba neyi anlatıyor Rus İşgalini mi anlatıyor?

KATILIMCI1: illaki.

KATILIMCI2: Onlar çok çekmişler biz iyiyiz.

KATILIMCI1: Yez inç kdim kerun mamam imatsadzim. Hatsaerne gaser bitun çortsadz çortsadz. Soy hatsiye devadz unnaçeni gaser. Aner tervige gosneni gaser meka kulak kulak ispan yarats vaa letsvadz done meçe kaç kişi gaser, ğarap duner gaser, godredadts pis dun. Andağa bargetsneguni. İma mezi kuntener hana asadz gertara asadz joğvuş. Korkeve şe piyegur asadz. İnke udeçer asadz tomnigu deyina. Bitun mezi gudetsener asadz. İnkna kelğeneuz cotin nestigur kular asadz inçuki

hakvan asdaz. Dadoun a daadz gunnan yani savaş enuş. Ağırzaman enuş daadz gunnan gasar. Gendike dağatsmiyov menatsak gaser.

[Ben ne bileyim, anneannemden duymuşum, ekmekler de derdi hep kuru kuru. İyi ekmekleri vermezlerdi derdi. Onlar dışarı ıkardı derdi, bizde ağlar ağlar, st ste evin iinde ka kişi derdi. Harabe evdi derdi, her tarafı kırık pis ev. Orda yatırırıldadı. Annem bizi yatırınca toplamaya giderdi derdi. Kucağında getirirdi derdi. Kendi yemezdi derdi biter diye. Hep bize yedirirdi derdi. Kendi de baş ucumuzda oturur sabaha kadar ağlardı derdi. Babalarını gtrmşler savaşmaya. Ahir zaman yapmaya gittiler derdi. Kadınlar ocuklarla kaldık derdi.]

KATILIMCI2: Ağır zaman derken savaşa mı gitmişler?

KATILIMCI1: En ağe ağırzaman gaseni gaser mame. Mek a mamin hartsnekkı ye ağır zamane inına. E orti savaş gasin himi en ağe ağır zaman gaseki ha. Al in Asim himi a kena Cemalin hartsu. [O zaman ahir zaman derlerdi derdi babaanne. Biz ona sorardık ağır zaman nedir diye. E canımın ii savaş diyorlar şimdi o zaman ahir zaman derlerdi derdi. Daha ne diyeyim Anıl git biraz da Cemal’e sor.]

Araştırmacı: Mal iin kışın ne hazırlık yapardınız?

KATILIMCI2: Birer araba ot getirirdiler kışın.

KATILIMCI1: Birer araba mı? 10 ton 20 ton

Araştırmacı: Mal ne zaman yaylaya gidiyordu ne zaman geliyordu? Ne kadar malınız vardı?

KATILIMCI1: Malımız, benim akklı kesti ki bin tane koyun sağıyodiler, dedem babam onlar, kısır diyodiler, hemen hemen 1500 baş da kısır koyun oluyordu. Kışın nceden ok olduğu zaman buraya inmiyodiler. geşla perneguni. İntus iğdir gaseni, van gaseni, Erzurum gaseni, andağ geşlan perneguni, hoyivnal perneguni, mode ginaguni. [... *geşla* tutuyordular. Orda İğdir diyorlardı, Erzurum diyorlardı, orda *geşla* tutarlardı, oban da tutarlardı, yanında kalırlardı]

Araştırmacı: *Geşla* nedir?

KATILIMCI1: Yani malın otladığı yer geşla diyordiler. Andağ ginaguni, dun perneguni. Pallignoun dun me perneguni. Mee ginaguni. Hoyiv gunnar beş altı tane. 10 tane 15 tane kpeğ gunnaki nisanın sonunda mayısın başında da yaylaya geliyodiler. Lerniyuz kukani. Mezi ha honeguni. Dağaaki. Gerta ki andağ, andi

karniye ayortmış geneni. Dzenadz oçğernoun karniye uuşeguni. Kısırniyuz ğarneguni. An sabahten hoyive garnur gertar. Arduzş. Sağime ginagur. Sağimnal sabaluğ gaseni. Hoyive arnur gertar sabahten. Saate 5'te 4 buçuk 5'te arnur gertar. Ardzegur. Yed kukani, pernive negeneni geteguni. Neketin mezi gungetsnegun, peyiye apeuz teneguni, oçğarnoun ğırg genakki keşakku. İki kişi, ayispan kar gar, isa kaouz vaan nesteguni, megokime hoza nestegur oçğarane keloğe pernegur. Oçğerniye geteguki. Getadze yettoğogun getadze yettoğigin. An piyakku dunniva im dade eesin ağpe çoğvegur posniva vategur. Ağpadz gunnani gatniva. Komaguki, bonire ganak, yağe genak, şerat gasaki, şeradan a vaznat genak. Oçğare morataki ana anu meçe, kayite honegur, im babe kayite honore ana an meçe temizlemiş gener. Bonire netenegur. Bonire dedüğüm kazani meçe tun takçegut aman bonir gunnaki, ispan medz kazan, anoveşe ergu kazan gate enere ana mame, halivore, an bonire inç gener cugalniva netenegur Anil, epegur epegur epegur, bonire ayispan meeeedz şeep unaki aysuçak, on tane 20 tane, an şeepin ayispan pattegur, bonire ayispan lastığı bez ergenagur.

[Yani malın otladığı yere *geşla* diyorlardı. Orda kalıyorlardı ev tutuyorlardı. Palligler'den ev tutarlardı. İçinde kalırlardı. Beş altı tane çoban olurdu. 10 tane 15 tane köpek olurdu. Nisanın sonunda mayısın başında da yaylaya geliyorlardı. Yaylaya geliyorlardı. Bize de çıkarırlardı. Çocuktuk, giderdik oraya. Orda kuzuları seçerlerdi, doğum yapmış koyunların kuzularını. Kısırlara karıştırırlardı. Onu sabahtan çoban alır giderdi, otlatmaya. Sağım yapılacak koyunlar kalırdı. Sağıma da sabahlık derlerdi, çoban sabahtan alıp giderdi, sabah 4 buçuk 5'te alır giderdi. Otlatırdı. Geri gelirlerdi, *pere* ²⁴sürerlerdi sağarlardı. Bizi aşağıda durdururlardı sopaları elimize verirlerdi koyunları *ğırg* derdik sürerdik. Böyle taş vardı, iki kişi onun üstünde otururdu. Biri burada otururdu, koyunun başını tutardı, koyunları sağardık. Sağılanı koyuverirdik, sağılanı koyuverirdik. Onu getirirdik, babam üstündeki koyun gübresini toplar dökerdi dışarı. Süte pislemiş olurlardı. Süzerdik. Peynir yapardık. Yağ yapardık. *Şerat* derdik, *şerattan* da *vaznat* yapardık. Koyunu keserdik ya onun içinden midesini çıkarırdık, onun içini temizlerdi benim dedem. Peyniri koyardı. Peynir dediğim kazanın içine sen sığardın, öyle peynirimiz olurdu, böyle büyük kazan, onunla iki kazan süt yapınca babaanne, dede, o peyniri kaba

²⁴ Koyunların yattığı yer

koyardı Anıl, pişirir pişirir pişirdi peyniri. Böyle büyük bir kepçemiz vardı bu kadar on tane 20 tane, o kepçeye sarardı, peynir böyle lastik gibi uzardı.]

KATILIMCI2: Kaşar peynir yapıyordu.

KATILIMCI1: An digniva netenegur. Goğegur, done indi isti gağgutsker, kaşar gellir. Şeradna vaznat genaki. Bonirnal genaki, şerempa genaki ispan vartiyadzunaki, sefta daş genaki, demir daş, aysu çak, hoza dzag unir, hoza gapatmış genen, gate lelleguni, igvanetska, hakvanetska yettoğeguni dagniva kişnur kaymağ e essen menagur, an yağ genaki, ah işte ayispan. [Onu tuluma koyardı. Teperdi, evde oradan buradan asardı, kaşar olurdu. *Şeradi* da *vaznat* yapardık. Peynir de yapardık, *şerempa*²⁵ yapardık böyle bırakmıştık, önceden *daş* yapardık, demir daş bu kadar, burada deliği vardı, burayı kapatırlardı, sütü doldururlardı akşamdan, sabah koyuverirlerdi alta inerdi, kaymak üstünde kalırdı. Onu yağ yapardık işte böyle.]

Araştırmacı: Peki kaşar diyorsunuz ya ona, o peynirin ismi kaşar mıydı o zaman. Başka bir ismi var mıydı?

KATILIMCI1: Kayitin meçnivayi bonir gasaki, kayit bonir. [Mide içindeki peynir derdik, mide peyniri]

KATILIMCI2: Kayit bonir. [Mide peyniri]

Araştırmacı: *Vaznat* dediğiniz peynire bugün ne diyoruz?

KATILIMCI2: *Şeradin*, peynirin suyundan yapıyoruz.

KATILIMCI1: Minci. Minciya an. Bonire peynira. [*Minci*, mincidir o. *Bonir* de peynir.]

Araştırmacı: Peki inek falan var mıydı kışlık hazırlıklar neler yapılırdı?

KATILIMCI1: 15 ton ğod garneni. Arpa garneni, somon garneni, malin ama. [15 ton ot alırdık arpa alırdık, *somon* alırdık mal için.]

Araştırmacı: Somone inçina? [*Somon* nedir?]

KATILIMCI1: Ğodin çartutske, hundi bez. An lelleguni, tsemran kova kova ağadz gunan ayispan mersuki bez, ayispan dağtage çakmış geneni partse aniva lelleguni, tsemran gudeni, getakku genaki, yağ genaki, yağ e tenakaniva siye lellak lellakgu 5 6 tane ellir 15 tane ellir ana andi hedev yayuğ e gağgutskeni denoun meçe genciye,

²⁵ Peynir süzmek için yayla evlerinde bulunan bölüm

aysuçak gar burdan dzag gunnar isti tapeguni çğurd, indiye tapeguni çğurd yağ
genaki. [Otun doğranmış hali, tohum gibi. Onu doldururlardı, kışın kova kova
yapmış olurlardı böyle *mersuk*²⁶ gibi, böyle bir tahta çakarlardı yüksek oraya
doldururlardı. Kışın yerlerdi. Sağardık, yağ yapardık, kaymağı tenekeye doldururduk,
5 6 tane 15 tane olunca yayığı asarlardı evin içine gençler, bu kadar olurdu, buradan
delik olurdu. Buradan sallarlardı çğurt ordan sallarlardı çğurt, yağı yapardık.]

KATILIMCI2: Yağ oluyordu.

Araştırmacı: Govoun hama inç geneki? [İnekler için ne yapardınız?]

KATILIMCI1: Tsemran hoza ğod garnaki, dzağ kağaki, marağniva vertenakku,
ğode kağakku çortsenaguki, oğraşmış gellaki, gertaki saynive ooe ergu donum
dzevağni piyaguki, dzernağ kağaguki, siyoğ piyaguki, govoun gudetsneaki, ha.
[Kışın burada ot alırdık, *dzağ* toplardık *mereğ*e koyardı, otu toplardık kuruturduk,
uğraşırdık. Giderdik dağa günde iki kez *dzevağni* getirirdik, *dzernağ* toplardık, *siyoğ*
getirirdik, ineklere yedirirdik, evet.]

Araştırmacı: *Siyoğ* nedir?

KATILIMCI1: Sarmaşık.

Araştırmacı: *Dzevağ* karayemiş.

KATILIMCI1 ve KATILIMCI2: Dzernağ zurmağ gasin ha. Zurmuk. [*Dzernağ*
da *zurmağ* derler, *zurmuk*.]

Araştırmacı: Karayemişe nasıl giderdiniz?

KATILIMCI1: Aa Dalayim buraya geçiordu, abunun kaynanası, “dzevağnetsa
gertak, hayde Yağci, kelğud nalled elli mernis hana vordağı çur mitkendoğa, hayde
gaser. Meg hal kukaki, hatsiya apviz garnak, çor hatsiye, boniyniye haoza tenaguki
ğadzelov ğadzelov iseve, oğanez milleta şemse, gülefer, asiye, güle, millatez,
selmiye, isiva nağar gellaki, 30 kişi 40 kişi gonnaguki, gertaki dzevağnin genaki,
andiya şalgaki kukaki, kukak dune vartenaguki, hatse gudaki, andi gasaki ta
dzevağnetse tsağe goviye giyadzunen ya kum terane vartiyadzuneki ana anive
giyagku adzuknive, soğ soy gelli gasak kolakku, anu meçe soğ dengaguki, pancar
dengaguki, yez inç kdim fasülye dengaguki, tentum genaki, ğiyar genaki, oğraşmış
gellak.

²⁶ Ahırın bir bölümü

[Aha Dalayim buraya geçiyordu aha bunun kaynanası “karayemişe gidiyoruz, hayde Yağci, başına nallet olsun, ölünce neredeki su aklına gelecek, hayde derdi. Biz de gelirdik ekmekleri elimize alırdık, kuru ekmekleri, peynirleri buraya koyardık, ısıra ısıra buradan yukarı, tepedeki millet Şemse, Gülefer, Asiye, Güle, millet, Selmiye, buradan aşağı *nağer* ²⁷oluyorduk. 30 kişi 40 kişi oluyorduk. Gider karayemişi yapardık, oradan da sırtlar gelirdik, evde bırakırdık. Yemeği yerdik. Sonra derdik ki karayemişin çalısını inekler yesin diye ahır kapısına taşırdık, gerisini de bostana taşırdık, soğan iyi olur derdik yakardık onları onun içine soğan dikerdik, lahana dikerdik, ne bileyim fasulye dikerdik. Bal kabağı dikerdik, salatalık dikerdik, uğraşırdık.]

Araştırmacı: Peki giderken eğlence falan oluyor muydu?

KATILIMCI1: Eğlence, gonçaguki. [Şarkı söylerdik]

Araştırmacı: Hatırladığınız türkü var mı?

KATILIMCI1: An himi çkdim, omçkigum [Onu şimdi bilmem utanırım]

KATILIMCI1: Ku babe Paşin Rifate padnal motore dal daçer. Eşşag gasaki eşşagğ, ayispan padiye çakmış gener ayispan, isiva pade netenaguki, ğuruç ğuruç ğuruç. Tsune kukar. Ğezarakku ğezarakku, dunnive piyaguki, giyaguki, hakvan ali gertaki ayni pone genaki, ğuruç ğuruç. Huna çartegur, gertak lertiyovez giyakku. Bitun lertiyovtser a anama a bel fitiği ağadzim, boyun fitiği ağadzim, boyun düzleşmesi ağadza, inçi elloğça, ali soyik, şad soyik tamama.

[Senin deden Paşi Rifat, odunu da motora vermezdi. Eşek derdik eşek, böyle odunları çakardı, buraya odunu koyardık, *ğuruç ğuruç*. Kar gelirdi. Keserdik keserdik odunu eve getirirdik. Sabah yine gider aynı işi yapardık, *ğuruç ğuruç*. Orada keserdi gider sırtımızla taşırdık. Hep sırtımızlaydı, o yüzden bel fitiği oldum, boyun fitiği oldum, doyun düzleşmesi oldum, niye olmasın ki yine iyiyiz, çok iyiyiz tamamdır.]

KATILIMCI2: Yine iyiyiz Allah’a şükür.

KATILIMCI1: Elli kilo tave şalgaguki govun ağpe giyaguki, lertiyovez, pade giyaguki lertiyovez. [Elli kilo gübre taşırdım inek gübresini taşırdık sırtımızda, odunu taşırdık sırtımızda]

KATILIMCI2: Çaç piyaguki, torbeniyove. [Çalı taşırdık torbalarla]

²⁷ Nahır, inek sürüsü

KATILIMCI1: Patsğan patsğan, gağni dalniye godreguki, gedregur halivore, ayspan patsğa şinegur, ayspan geçirmeli, gertar çaçe joğvaguki, kumin lelaguki, yiğme kağaguki, , mek semtin çaçe tizaguki, meg semtin yiğme tizaguki, haviye andağ bargegunun elli altmış tane hav. Gove dage şeregur meg vaan bargaguki, sağ sağ kişee imanaguki, hakvan ertaki ana ina buçgin havgit isa buçgiz hagvit.

[*Patsğa patsğa*,²⁸ findık dallarını kırardı ihtiyar, böyle *patsğa* yapardı, böyle geçirmeli, gider çalı toplardık ahıra doldururduk, eğreti otu toplardık, bir tarafta çalıyı dizerdik diğer tarafta eğreti otunu, tavuklar orda yatardı, 50 60 tane tavuk. İnek alt tarafta işerdi, biz üstte yatardık. *Şağ şağ* gece sesini duyardık. Sabah kalkınca o köşede yumurta bu köşede yumurta.]

KATILIMCI2: Aysa im marağiz vaan, hodoun meçe tizadzer. [Şu benim merekte otun içinde dolu oluyordu].

KATILIMCI1: Piyaguki, momna ayspan bidzi cugal unaki ayspan, aniva netenegur epegur, Yusufe geştanar ana tob gener intus tobellegur istus tobelegur. Himi al sayilen epikku. Himi al havgita da an. Have gedraguki oğğ. İnç udouk hasigun inç tatsan enik gasek momun. Mome ispan gener “ayndi hav me pernetsek gedretsek, inçik elliçi” gaser.

[Getirirdik, babaanne şöyle küçük kazan vardı ona koyardı pişirirdi. Yusuf doyunca top yapar oraya buraya atardı. Şimdi de sayıyla pişiriyoruz. Şimdi de yumurta mıdır o? Tavuğu keserdik oh. Babaanneye ne yiyelim bu akşam ne yemek yapalım derdik. Babaanne şöyle yapardı: “şuradan bir tane tavuk yakalayın kesin bir şey olmaz” derdi.]

KATILIMCI2: Meme mame inç gaser kidesta Vahte’in “kiçme madzun ge kiçma cacik ge” gaser. [Bizim babaanne ne derdi biliyor musun Vahte’ye “biraz yoğurt ye biraz da cacik ye” derdi.]

KATILIMCI1: Gertaki have piyaguki, an igune tatsan genaki gudaki, gaplama gasaki anu, homim, beras, soğ lellaguki, tencaratsove lik genaki. [Giderdik tavuğu getirirdik, o akşam yemek yapar yerdik. *Gaplama* derdik ona. Maydanoz, pırasa, soğan doldururduk, bir tencere dolusu yapardık.]

Araştırmacı: *Gaplama* yemeğini anlatır mısın? Nasıl yapılıyordu?

²⁸ İlkel bir tür baraka

KATILIMCI1: Etove genaki. [Etle yapardık].

KATILIMCI2: Eti pişiriyorduk, pirinci de üstüne koyardık, soğan moğan karıştırıyorduk.

KATILIMCI1: Soğan, maydanoz, biber,

KATILIMCI2: O zaman et çok vardı, bol yapıyorduk.

KATILIMCI1: Da ete şader al orti, meoke gedreguni, piyeguni, hususi, oçğare, Hikmet emican, sayin ginagur oçğernoun, adzoun mode, Gülefer yengetsove gertani, gayibağav, gayibağav, , Gülefere asats ta ka nor kenats emican, mema putaak hana oçğare, gedradzuni Anil, usadzuni eyev, dağə giyak, giyage kolets anu vaan giyak, nestak, gaternal lertez etir. İndziu Şengül'in. Şengül'e inç gener dunnsiva piyeçer Şengüle, Tataroğlu Emine gasaki, piyegur gate lellugur anu tencaraniva, inke, boş kukar. Piyeçer. İnçi Gates dunniva donoum gaser. Andağ vartenegur. Anu ungudar.

[Da et çoktu canım, bizimkiler keserdi, getirirdi, hususi olarak koyunu. Hikmet amcam, dağda kalırdı koyunlarla, keçilerle, Gülefer yengeyle giderlerdi. Kayboldu kayboldu, Gülefer dedi ki amca nereye gitti, bir de baktık ki koyunu kesmiş Anıl, sırtına alış geldi, yerinde yedik, ateşi yaktık, onun üstünde yedik, oturduk. Sütleri de sırtımıza verdi. Benle Şengül. Şengün eve getirmezdi. Tataroğlu Emine derdik, getirir sütü onun tenceresine doldururdu, kendi boş gelirdi. Getirmezdi. Niye sütü eve götüreceğim derdi. Orda bırakırdı. Ona verirdi]

KATILIMCI2: İnçi uyine çvidir ta? [Niye kendine lazım değil miydi?]

KATILIMCI1: Şader al inç enoğaki, giya giya tatraguki ha. Emmen saat gat piyagku. Emmen igun gertaki. Karniye meradzniye geteguni ha. Tsomkunoç deyi. [Çoktu da ye ye yoruluyorduk. Her saat süt getiriyorduk. Her akşam gidiyorduk. Kuzuları ölenleri sağıyorlardı ya. Kurumasınlar diye.]

KATILIMCI2: Oçğaran madzun eneki, bonir eneki. [Koyun yoğurdu yapsaydınız, peynir yapsaydınız.]

KATILIMCI1: Genaki ha. Letsvadzer al inç enoğaki şad eral. [Yapıyorduk da doluydu daha ne yapacaktık çoktu.]

KATILIMCI2: Boler al. [Boldu da]

KATILIMCI1: Mome gaser ta mezi hatse kiç kiç aæk gaser bonire şad şad aæk gaser. Avale poğarçain poğarça gasaki. Çkar al. Memeg parça dzyapnan garneni, kazyagin şuşetsove piyeguni ispan, parçameşe. Lomba, pade ispan ağadzuneni, hozaa çakmış ağadzuneni tenakatsan lomba, tenakatsa lamba jemnetseroç ta anu. Şoa fitile netanugku meçniva, kazağina meçniva lellakku, “ka şad me enemig kazyagin tomnigu” gasaki. Kaspadza kurtim. Meg inçer kaşadzunik.

[Babaanne bize ekmeği az az yapın peyniri çok çok yapın derdi. Eskiden çarşıdan alınan ekmeğe poğaça derdik. Yoktu da. Birer parça çarşıdan alırlardı. Gazyağını şişeyle getirirlerdi böyle bir parça. Lamba, odundan yapmışlardı böyle buraya da çakmışlardı, tenekeden lamba. Teneke lamba yetişmedin mi sen. Bez fitili atardık içine gazyağını da içine atardık. “Ka çok yapmayın gazyağını biter” derdik. Allah hayır versin. Biz neler çekmişiz.]

KATILIMCI1: Lemmaz sa aviyoğçim asadz. Turgayna inader ha. Elav ta. Dale drakşa deyina ta hmmm deyi dagniva engav ta? [Namazımı da bozmayacağım dedi. Turgay da inatdı da. Çıktı mı? Dal da *drakşa* diye hmmm alta düştü mü?]

KATILIMCI2: Lemaze obolaavoçta? [Namazı bırakmadı mı?]

KATILIMCI1: Aviyesoç ki. [Bozmadı ki]

KATILIMCI2: Dağın inçim ağav belki. [Belki çocuğa bir şey oldu]

KATILIMCI1: Andi hedev lemaze tomnets. Gavuroğli gavur. Yes kezi ellemi asti asadz inçama kelledi. Modniyus a kenatsoç. [Sonra namazı bitirdi, gavuroğlu gavur, ben sana çıkma dedim niye çıkıyordun. Yanına da gitmedi]

KATILIMCI2: Kaspadze mernim bareve şaşerta? [Allah iyilik versin koca karı delirmiş miydi?]

KATILIMCI1: Enemi gasera barave ağçegur. [Yapma diyordu kocakarı yalvarıyordu].

KATILIMCI2: Meg daime Remziyena aman ağav a. Hedru kenatsak aina erzevin hednive, ertamik engoğek asadz mezi ertamik engoğek Remziye, Kantsige, Kenatsak. Remziyen elev, dale pernets hana Remziyen dage gungadza. Yes boloketsi ana nenen terav, tsezi ertamik astioçta egoğçim himi asadz. Ama inçig ağavoç.

[Bir senesi Remziye de öyle oldu. Birlikte gittik şu bahçenin yanından, gitmeyin düşeceksiniz dedi gitmeyin düşeceksiniz Remziye, Kantsige. Gittik. Remziye çıktı,

dalı tutar tutmaz aşağı düştü. Ben bağırdım nene koştu, ben size gitmeyin demedim mi şimdi gelmeyeceğim dedi. Ama bir şey olmadı.]

Araştırmacı: Eğlence olarak neler vardı eskiden? Hiç boş zamanınız yok muydu? Boş zamanlarda ne yapıyordunuz?

KATILIMCI1: Harsnik. [Düğün]

Araştırmacı: *Harsnik* dışında bir şey yok muydu?

KATILIMCI1: Gor gertak, lazut dzedzaguki, rakşa rakşa. [İmeceye giderdik, mısır ezerdik *rakşa rakşa*.]

Araştırmacı: O da çalışmak ama.

KATILIMCI2: Teme gonçaguki teme tadaguki al. [Hem şarkı söyler hem de oynardık da]

KATILIMCI1: Gonçaguki al andağ garşılıkli gonçeguni. Yarats turki gutskeni. Gonçeguni yez inçkdım. Peçkuşi gor geneni, lazute peçkeguni, andağ dalıkanlı dağake joğveviguni, lazute vaan teneguni gudeni, ağçkeniye ina semtin nesteguni, dağake isa semtiz nesteguni, yaaar gonçeguni, ençağ sevgilin amaner, himigubez çer, çıkmış eneçeni. ... gaala penstekn garkevigur asadz me mame. Gülefer mülefer aner kenatsadzin mamna genatsadza tataroğli Hemdin eyev asadz maga aşığ uni asadz astağ, ayispan pade dirağ aaduzini asadz apun medz pad mal uni gonçagu gonçagu. “meg havgitme hadzoum isa porkiz meçe, aspadz im hokis arnu ağçkeneun dzotsin meç” gasa. Pencaranive piye tapagu asadz mame.

[Şarkı söylerdik da orda, karşılıklı söylerlerdi. Birbirine türkü atarlardı. Şarkı söylerlerdi ben ne bileyim. *Peçkuş*²⁹ imecesi yaparlardı, mısır soyarlardı, orda delikanlı çocuklar toplardı, mısır pişirirlerdi yerlerdi, kızlar bir tarafta otururdu, erkekler diğer tarafta otururdu, birbirine şarkı söylerlerdi. O zaman sevgili öyleydi. Şimdiki gibi değildi. Çıkmazlardı. Gaala Pentske evleniyor dedi bizim babaanne. Gülefer falan onlar gitmişler, babaanne gitmiş, Tataroğli Hemdi gelmiş, meğer orada aşığı varmış, böyle eline sopayı almış şarkı söylüyor şarkı söylüyor: “Bir yumurta yumurtlayacağım, bu evin içerisinde, Allah canımı alsın kızların koynunda” dermiş. Pencereden de sopayı sallıyordu diyordu babaanne.]

KATILIMCI2: Mame inçi tevatsçuni? [Babaanne niye dövmemiş?]

²⁹ Mısırlı koçanından ayırma işlemi

KATILIMCI1: Conçeçim asadz mame. Andi asti asadz ta alllayisa martez şaş ta asti asadz hana ağčkeneun obol a gonçatoğ astin asadz. Meg aşığmal unir asadz tuğ aşığ me tatroğli ağçik. “ meg hagvit me hadzoum isa donez korkin meç, aspadz im hokis arnu ağčkeneun dzotsin meç, oooooof of gena asadz. Yez gasa al millatin sereneçim gasa, şade anu sergenim gasa. Me mame gaser. Eyy orti. Hartsnik gertani a . potlikaniva kazağın lellgun lelleguni ayisive tapeguni, ka nen kana, ka tun aye, istus aye, ittuz ertami. Gonçeğuni a çartegun kum terane dağake. Medz pon ağazdzer. Ağçkenuen ama harsnik gertani.

[Tanımıyordum dedi babaanne. Sonra adam deli midir Allah aşkına dedim dedi. Kızlarda bırak söylesin demişler. Bir de sevgilisi vardı dedi kara bir sevgilisi Tataroğlu kızı. “Bir yumurta yumurtlayacağım, bu evin içerisinde, Allah canımı alsın kızların koynunda off off yapıyormuş. Ben daha milleti seyretmiyordum dedi en çok onu seyrediyordum. Bizim babaanne anlatıyordu. Eyy orti³⁰ düğüne gidiyorlardı da. Potlikaya³¹ gazyağını doldurup doldurup buradan yukarı sallarlardı. Ka³² oraya git, ka sen gel, oraya gitme. Şarkı söylüyorlardı evin önünde gençler kırılıyordu. Büyük iş olmuştu. Kızlar için düğüne gidiyorlardı.]

KATILIMCI4: Avale yaar desnuş garta ortila, im dade İrani gelli, imae lerine gelli hoza dağez neşon devadzunin, ali nikana mege lerine gelli mege İrani gelli, nika ağazdzunin, avala amaner ki, zate incik ğabar çune asadz im dade egi ana indzi neşon devadzunin. [Eskiden birbirini görmek mi vardı, benim babam İran’da oluyor, annem de yaylada oluyor, burada nişan yapıyorlar. Nikahta da biri İran’da oluyor, biri yaylada, nikah yapmışlar. Hiçbir şeyden haberim yoktu dedi babam beni nişan vermişlerdi.]

KATILIMCI1: Alla bela versunoç. Alimnoun harsnik gellir. Harsnike alimnoun gellir. Ku emican andağ garkevetsav ha, Sezat’e ayine veti Esentepe’yi alimin garkevetsav a, neşane astin ziyapane aik astin sinemayi, harsnike hoza ellitoğ astin. Hoza harsnik aav. Sabaha kadar, vur çatlasın çal oynasın. [Alla bela vermesin, alimde düğün olurdu. Senin amcan orda evlendi da Sezat şurada yukarıdaki alimde evlendi. Nişanı çarşıda sinemada yaptık dediler, düğünü burada olsun dediler. Burada düğün yaptık. Sabaha kadar vur çatlasın çal oynasın.]

³⁰ Canım anlamında kullanılır

³¹ Gazyağı şişesi

³² Kadınlara seslenmek için kullanılan bir kelime

Araştırmacı: Tulum mu alıyordu? Ne alıyordu?

KATILIMCI1: Tulum, kaval, isteyen Şey da getirirdi. Caze, inına. Ziyapane harsnetse gelli ana. [Caz neydi, arşıda dnlerde oluyor ya.]

Araştırmacı: Org mu?

KATILIMCI1: Ha. Ana piyeguni isteyen. Aman me HomŐetsikez Şade davule, mema tulum, gavale peeguni nemedneguni orane. [Evet onu da getirirdi isteyen. Ama bizim Hemşinliler ounlukla davul bir de tulum, kaval alarlardı, girerlerdi horona.]

KATILIMCI2: Sabaha kadar teranez. [Sabaha kadar kapıda]

KATILIMCI1: Avalu poniyez soyeni, himi incik ko. Hmi inına. NeŐenlun desneguni gertani, erzevin cotin nesteguni, kumin dage nesteguni usuliya bi iki saat. Andi hedev daan dunniyuz kukar aige dunnive gertar, dadiye desnegun sogmiŐ geneni. Aperdake kuotanun guttani ini kenatser gaseni. [Eski işler gzeldi, Şimdi bir Şey yok. Şimdi nedir, giderler niŐanlı grrlendi, bahenin kenarında oturlardı, ahırın kenarında oturlardı sessizce bir iki saat. Ondan sonra ocuk eve giderdi, kız evine giderdi, babaları grr kfrededi. Erkek kardeŐler kız kardeŐlerini dverdi niye gitti diye.]

KATILIMCI2: Kızın neŐanluer ha garbemolu Tasimin Ayazi daa muiye gedri hoza in genes gaser. [Kıze niŐanlıydı da Gabremolu Tasim'in, Ayaz'ın olu, nefesiniz kesilsin, burada ne yapıyorsunuz diyordu.]

EK 7. ATMA TÜRKÜ KAYITLARI

S. Y. (KATILIMCI1) Atma Türkü

Anne elumi kestum
Kanine bak kanine
Anne geldi sevgilim
ıkayım mi yanına
Dere akar kum kalur
Taşı taşe kandurur
Ağlama deli gönl
Mevlam bizi güldürür
Dere geçit vermesa
Atlarım taştan taşa
Babam beni vermezsa
Aşarum dağden dağa
Bir elunda yüzük var
Obirinde niye yok
Mademki nişanlisin
Gelen giden niye yok
Güneş yakti kolumi
Saat takamıyorum
Doste düşmana karşı
Yâre bakamıyorum
Kayalar gölgelendi
Güzeller suya indi
Her güzelden bir opş
Yine can tazelendi
Akar Hemşin deresi
Ardeşen'de gl olur
Ail dağın dumanı
Belki yâre yol olur
Bağladiler başumi
Sormadiler yaşumi
Ne dertlere koydılar

Cahillikte başumi

*

Ka ali gor gelli [Ka³³ yine imece olur]
Ağçkenin kukan [Kızlar gelir]
Tunu gorin çelliz [Sen imecede olmazsan]
Yes al inça kam [Ben niye geleyim]
Asa sevdam asa [Söyle sevdam söyle]
Ku darded şada [Senin derdin çoktur]
Bazi bir kalesgu oğniver pada [Bazen bir yürürsün dağa oduna]
Asa oğul asa [Söyle oğul söyle]
Ku darded şada [Senin derdin çoktur]
Bazi bir kalesgu oğniver pada [Bazen bir yürürsün dağa oduna]
Kena kena pade poba [Git git oduna yetiş]
Yesa kukom [Ben de geliyorum]
Andağ buluşmuş gellig [Orada buluşuruz]
Asa oğul asa. [Söyle oğul söyle]
Mana madmaned mana [Çevir madmanı³⁴ çevir]
Bitun kumoe pona [Hep annenin işidir]
Tun ta indzi arnuşoç [Eğer beni almazsan]
Aspadz al kola kezi [Allah da seni yaksın]

Yattım yârim çimene
Yatup uyanamasın
Verma beni ellere
Görüp dayanamasın
Gölgeleri açalım,
Gül açılur yazalım
Ben yâre gül diyemem
Gülün ömri az olur
Hayt gidelum dağlara
Dağlar olsun evimiz
Her kumardan³⁵ bir yaprak
Olsun kiramidumuz

³³ Hemşinlilerde kadınlara seslenme şekli

³⁴ Yünden ip yapmaya yarayan küçük alet

³⁵ Komar ağacı, yaban gülü

R.Y- Atma Türkü Kaydı

Sabahtan elertiye
Orak elumi kesti
Ne dediler sevdame
Benden umudi kesti
Gel gidelum dağlara
Dağlar aramuzdedur
İki gözümün biri
Sevdam kapunuzdadur

Karayemiş doğradum
Karaçal koyun için
Her neriye giderdum
Sevduğum senun için
Dağlar kapandı kardan
Haber almadum yârdan
Bi haber alamadum
Kaybana nazli yardan
Yağmur yağayır yağmur
Serperes taş üstine
Gel götürüm seni
Evdekinin üstine

*

Gungadzim dzovut vaan [Durmuşum denizin üstünde]
Me ğarbenis inçbeser [Bizim sözümüz nasıldı]

Gungadzim ğarbiz vaan [Sözümü tutuyorum]

*

Dağlara gel dağlara
Ayrilmam kardaşımdan
İnsuz meşeler gibi
Duman kopar başumdan
Derenin değirmeni
Gene derd aldı beni
Artayır eksilmeyir
Derdum yenidur yeni
Dumanım derelere
Vermem seni ellere
Ellere versam seni
Yanar yureğum tutar
Furun üstine kürek
Ağ gidi yangun yürek
Bu kadar ki dayandun
Biraz da dayan yürek
Sabahtan elertiye
Orak elumi kesti
Ne dediler sevdame
Benden umudi kesti
Güneşe bak güneşe
Yakacak ortaluğı

Ş. Y. Atma Türkü Kaydı

Duman dereler duman
Bana nereler bana
Sevdum da alamadum
Kör olsun sebep olan

*

Ne diyeyim babama
Etti yureğum yara
Helal olsun babama da
Benden alduğı para

*

Meg lazutme peçketsi [Bir mısır ayıkladım]
Paçke umran ergena [Püskülü kendinden uzun]
Da isa neşanluyit da [Da³⁶ bu senin nışanlının]
Kinte baştan ergena [Burnu hepten uzundur]

*

Da iç asim orti [da nediyeim *orti*]diyecek bir şeyumuz kalmadı.

*

Hayde ertak lerniver [Hayde gidelim yaylaya]
Dzağignun dzağgadzin ta? [Çiçekler açmış mıdır?]
Yez kezi hed egoğum [Ben seninle geleceğim]
Ku dade raziya ta? [Baban razı mıdır?]

³⁶ Hemşinlilerde erkeğe seslenme şekli